

PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS

SECTIO JURIDICA ET POLITICA

TOMUS XLI/1 (2023/1)

MISKOLC UNIVERSITY PRESS
2023

PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS

SECTIO JURIDICA ET POLITICA

TOMUS XLI/1

MISKOLC UNIVERSITY PRESS
2023

Szerkeszti:
a Miskolci Egyetemi Közlemények
Állam- és Jogtudományi Kari Szerkesztőbizottsága
(Miskolci Egyetem ÁJK, 3515 Miskolc-Egyetemváros)

A szerkesztőbizottság elnöke
(felelős szerkesztő):
HALLÓK TAMÁS

A szerkesztőbizottság tagjai:
BARTA JUDIT (ME ÁJK),
HORVÁTH M. TAMÁS (DE ÁJK),
JÁMBORNÉ RÓTH ERIKA (ME ÁJK),
KISS LÁSZLÓ (PTE ÁJK),
KORMOS ERZSÉBET (B.-A.-Z. Megyei Főügyészség),
NAGY ADRIENN (ME ÁJK),
PAULOVICS ANITA (ME ÁJK),
SÁRY PÁL (ME ÁJK),
SZABÓ ISTVÁN (PPKE JÁK)

A szerkesztőbizottság titkára:
LEHOTAY VERONIKA

HU ISSN 0866-6032

TARTALOMJEGYZÉK

I. ELMÉLETI ÉS TÖRTÉNETI TÁRGYÚ TANULMÁNYOK

<i>Bajánházy István: A vádmódosítás a néptribunusok gyakorlatában.....</i>	7
<i>Lilla Garayová – Zoltán Nagy – Michal Radvan – Frane Staničić – Piotr Stec – Ede János Szilágyi – Bojan Tubić: The Evaluation of Scholarly Activities in the Field of Law from the Viewpoint of the Central European Region.....</i>	21
<i>Veronika Lehotay: Die Strafrechtspraxis während des Krieges: der Königliche Gerichtshof in Miskolc im Jahr 1944.....</i>	27

II. ÁLLAMTUDOMÁNYOK KÖRÉBE TARTOZÓ TANULMÁNYOK

<i>Garami Mária: A mobbing európai uniós megfogalmazásának az emberi méltóságban való megnyilvánulása</i>	41
<i>Varga Zoltán – Repkó Szilvia: Az Ukrajnából történő termékimport szabályai acél- és huzaltermékek esetén</i>	67

III. BŰNÜGYI TUDOMÁNYOK KÖRÉBE TARTOZÓ TANULMÁNYOK

<i>Nagy Anita: Mesterséges intelligencia a büntető ügyvitelben, különös tekintettel a büntetés-végrehajtás távmeghallgatási rendszerére.....</i>	91
<i>Páhi Barbara: A hitelezői érdekek védelmének jogi eszközei, különös tekintettel a büntetőjogra.....</i>	117
<i>Sántha Ferenc: Állatok, halottak, egyesületek a vádlottak padján</i>	133
<i>Veronika Tóthová: The fundamental competence of the European Public Prosecutor's Office – room for disputes or effective co-operation.....</i>	144

IV. CIVILISZTIKAI TUDOMÁNYOK KÖRÉBE TARTOZÓ TANULMÁNYOK

<i>Jakab Nóra: Egymásrautaltság. Gondolatok az alárendeltségről és a kiszolgáltatottságról</i>	167
--	-----

I.

ELMÉLETI ÉS TÖRTÉNETI TÁRGYÚ TANULMÁNYOK

A VÁDMÓDOSÍTÁS A NÉPTRIBUNUSOK GYAKORLATÁBAN

THE AMENDMENT OF CHARGE IN THE PRACTICE OF THE TRIBUNES OF THE PLEBS

BAJÁNHÁZY ISTVÁN*

Absztrakt: Jelen tanulmány célja a néptribunusok vádmódosítási jogának vizsgálata. A néptribunusi hivatal a plebejusok kivonulása után került bevezetésre Kr. e. 494-ben és a korai időkben feladata a plebejusok védelme volt a magisztrátusok teljes hatalma ellen. Kr. e. 287 után azonban ez a hivatal betagozódott a római magisztrátusok rendszerébe és az államszervezetben a fékek és ellensúlyok szerepét töltötte be. Megkapták a jogot a vád képviselőjére bizonyos eljárásokban, mint például a *peculatus* (közlopás) és a csatavesztés miattiakban. Ezen ügyekben joguk volt a vádmódosításra is. Két ilyen esetet vizsgálok a Kr. e. III. századból, az elsőben nem volt kérdéses a vádmódosításának lehetősége, míg a másodikban a vádlott megpróbált ugyan érvelni ezen lehetőség ellen, az azonban nem járt sikerrel.

Kulcsszavak: római közjog, T. Livius, néptribunus, vádképviselő, vádmódosítás

Abstract: The aim of this paper is to examine the rights for the amendment of the charge of the tribunes of the plebs. The office of the tribunes was introduced after the secession of the commons (*plebs*) in 494 BC and its aim was to protect the commons against the full power of the magistrates in the early times. After 287 BC this office was integrated however in the system of the Roman magistrates and its function was to act as ‘checks and balances’ in the state-system. They had the right for the prosecution in the processes for certain charges, e.g., for *peculate* (theft from the treasury) and for battle-loss. In these cases, they had the right for amendment of the charge as well. I make an examination of two of such cases from the 3rd BC, in the first case there was no doubt of the possibility of the amendment, in the second case the defendant tried however to argue against this possibility, but without any success.

Keywords: Roman public-law, T. Livius, tribune of the plebs, representing of the charge, amendment of charge

* DR. BAJÁNHÁZY ISTVÁN
PhD egyetemi docens
Miskolci Egyetem ÁJK
Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet
Római Jogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
jogbajan@uni-miskolc.hu

Bevezetés

Jelen munkámban az ókori római köztársaság kezdetén bevezetett és a köztársaság idején végig működő néptribunus (*tribunus plebis*)¹ tisztségével kapcsolatosan a vádemelés és vádképviselet témakörében néhány, talán kevésbé közismert forráshely elemzésével kívánom bemutatni a vádmódosítás lehetőségét. A néptribunust kezdetben még nem tekinthetjük a római állam magisztrátusának,² hanem csak a plebejusok tisztségviselőjének,³ azaz a plebejusok érdekképviseelőjének, egyfajta jogvédőnek, ókori „ombudsman”-nak. Évszázados harcok árán azonban a Kr. e. 287 utáni időkre ez az eredeti szerep kiüresedett és ez a tisztség beintegrálódott az államszervezetbe. A néptribunusok ezen harcok során előbb *de facto*, majd később *de iure* is magisztrátusokká váltak, amit az is bizonyít, hogy ekkor már részt vehettek a szenátus ülésein.⁴ Innen ugyanis korábban még ki voltak zárva, ezért az állami döntések nyomon követése érdekében kialakították azt a gyakorlatot, hogy a *Curia* ajtajához ültek és onnan hallgatták a bent folyó vitát.⁵ A néptribunusok szerepe a beintegrálódás után a magisztrátusok eredetileg korlátlan végrehajtó hatalmával szembeni fékek és ellensúlyok (*checks and ballances*) biztosítása volt, sőt azt is láthatjuk a fennmaradt forrásokban, hogy a néptribunusok sokszor nem saját elhatározásukból, hanem kifejezetten a szenátus kérésére avatkoztak be a magisztrátusok munkájába. Sulla diktatúrája idején történt ugyan próbálkozás az eredeti koncepcióhoz való visszatéréshez, például megtiltásra került, hogy a néptribunusok törvényjavaslatot terjesszenek elő és hogy hivataluk letétele után *curulisi* tisztséget töltsenek be,⁶ de Kr. e. 75 után ezek a tilalmak megszűntek.⁷

¹ A néptribunus témaköre sokat kutatott és jól feldolgozott a secunder irodalomban, ezen kutatások jegyzékét ld. Wolfgang KUNKEL – Roland WITTMAN: *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik, Die Magistratur*. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1995, 552–554., ill. a téma magyar nyelvű összefoglalását ld. PÓKECZ KOVÁCS Attila: *A királyság és a köztársaság közjogi intézményei Rómában*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, 36–39.

² Liv. 2.56.13.: „a consul meg a lictort a tribunushoz, miközben azt kiabálja: 'Magánszemély, se hatalma, se hivatali tisztsége.'” = „*consul lictorem ad tribunum, privatum esse clamitans, sine imperio, sine magistratu.*”

³ Pomp. D. 1,2,2,20.: „*tribunos ... qui essent plebei magistratus*”; Liv. 2.56.11.: „hogy a tribunus csak a plebeiusok fölött gyakorolhatja jogát; mivelhogy nem az egész nép, hanem csak a plebs tisztségviselője.” = „*non enim populi sed plebis eum magistratum esse.*”; Liv. 2.35.3.: „a nép tribunusai ők, nem pedig a senatoroké.” = „*plebique, non patrum tribunos esse.*”

⁴ *lex Atinia de tribunis plebis in senatum legendis*, Kr. e. 102 előtt, Giovanni ROTONDI: *Leges publicae populi romani*. Georg Olms Verlag, Hildesheim–Zürich–New York, 1990, 330., Gell. 14.8.2.

⁵ Val. Max. 2.2.7.: „Hasonlóan meg kell emlékeznünk arról, hogy a néptribunusnak nem volt szabad a senatus épületébe belépni, hanem ajtóik előtt a padon helyezkedett el.” = „*Illud quoque memoria repetendum est, quod tribunis pl. intrare curiam non licebat, ante ualuas autem positus subselliis.*”; Ludwig LANGE: *Römische Altenthümer*. Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1867, 374.

⁶ Liv. per. 89., *lex Cornelia de tribunicia potestate*, Kr. e. 82, ROTONDI: i. m. 350–351.

1. A néptribunusi tisztség kialakulása, fejlődése, feladat- és hatásköre

A tisztség bevezetése kapcsolódott a plebejusok teljes jogegyenlőségéért indított küzdelméhez, bár kialakulásának kezdete, mint sok más római jogintézmény esetében is, itt is homályba vész.⁸ Az azonban egyértelműen a köztársaság kezdetéhez kapcsolódik és azt az irodalomban általában a Szent Hegyre történő Kr. e. 494-es első kivonuláshoz (*secessio*) kapcsolják,⁹ amit megerősít a *Digesta* is, ami a királyok elűzése utáni 17. évre teszi e tisztség bevezetését.¹⁰ A királyság végével ugyanis megszűnt a királyi kliensek korábbi védelmezője, a kivonulás után ezt pótolták mesterségesen az új intézmény bevezetésével.

A néptribunusok kezdeti száma szintén bizonytalan, már Livius is két eltérő hagyományt örökített meg: az egyik szerint csak két néptribunust választott a kivonult *plebs* maga közül a Szent Hegyen, a másik szerint azonban csak a visszatérés után választottak kettőt, akik viszont rögtön három társat kooptáltak maguk mellé, így a kezdeti létszám rögtön öt fő volt.¹¹ Egy másik helyen, a választásuknak a *comitia tributá*hoz történt telepítésével kapcsolatban Livius – egy korábbi történetíróra, Pisóra való hivatkozással – viszont csak Kr. e. 471-ra teszi létszámuknak a korábbi kettőről öt főre való emelését.¹² A két időpont közötti időben létszámuk Livius alapján tehát nem dönthető el. De ez nem is lényeges, mivel az – újabb küzdelem után – Kr. e. 457-ben tízre növekedett¹³ és ez maradt meg végig a köztársaság idején is. A patríciusokkal szembeni hatékony védelem miatt került sor azon

⁷ Liv. per. 97. (Kr. e. 72–71) „A consules helyreállították a tribunusok korábbi hatáskörét” = „*consules...tribuniciam potestatem restituerunt.*”, *lex Aurelia de tribunicia potestate*. Kr. e. 75, ROTONDI: i. m. 365.

⁸ Rainer például visszavetítésnek tartja és ezért elveti a néptribunusok létszámára a forrásokban feltüntetett kezdeti kettős, négyes, majd ötös létszámot és a végső tízes számot tartja kezdeti irányadónak. Ld. Michael J. RAINER: *Römisches Staatsrecht*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2006, 98.

⁹ Liv. 2.33. (Kr. e. 493), Gell. 17.21.10., *lex sacrata (de tribunis plebis)*, Kr. e. 494, ROTONDI: i. m. 192.

¹⁰ Pomp. D. 1,2,2,20.: „*Isdem temporibus cum plebs a patribus secessisset, anno fere septimo decimo post reges exactos.*”

¹¹ Liv. 2.33.2. Más források azonban említenek egy négyes számot is (Diod. 11,68,8.), amit talán a plebejusok lakóhelyének számító négy városi kerület (*tribus*) számával magyarázhatunk. Eszerint viszont az ötödik néptribunus csak később, a tízfős létszám előkészítéséül kerülhetett bevezetésre.

¹² Liv. 2.58.1.: „Akkor választottak elő ízben tribunusokat a *comitia tributá*.” = „*Tum primum tributis comitiis creati tribuni sunt.*”

¹³ Liv. 3.30.7.: „Harminchat esztendővel az első tribunusok megválasztása után tíz néptribunust választottak, kettőt-kettőt osztályonként.” = „*Tricesimo sexto anno a primi tribuni plebis decem creati sunt, bini ex singulis classibus.*” Bár itt álláspontom szerint Livius tévesen hivatkozik az osztályokra (*classis*), melyek a centuriák szerinti népgyűléseknél ismertek. *Plebiscitum de tribunis plebis decem creandis*, Kr. e. 457, ROTONDI: i. m. 199. Ugyanakkor Diodorus egyik forráshelye szerint (Diod. 12,25,2.) már az első *secessio* után ez volt a létszám, Rainer is ezt fogadja el. RAINER: i. m. 98.

szabály előírására is, hogy ezt a tisztséget patríciusok nem tölthetik be.¹⁴ Ezt a korai időben teljesen logikus tilalmat a hagyomány akkor is megőrizte, amikor annak már nem volt gyakorlati jelentősége, ezért azt lehetséges volt egy plebejus általi – akár színlelve is, mint Clodius esetében¹⁵ – örökbefogadással megkerülni.¹⁶ Fontos garanciális elemként került előírásra Kr. e. 449-től a római állam mindenkori vezetőinek halálbüntetés terhével előírt azon kötelezettsége, hogy mindig legyen hivatalban néptribunus, ill. az is, hogy még csak javaslatot se lehessen olyan tisztség bevezetésére előterjeszteni, aminél kizárásra került volna a néptribunusok beavatkozási lehetősége.¹⁷

A néptribunusokat a *secessio* alatt/után a *plebs* saját maga még nem szabályozott körülmények között választotta, majd a társadalmi kiegyezés után az feltehetőleg először a *comitia centuriata* hatáskörébe került. Erre ugyan nincs közvetlen forrásunk, de a *comitia calatán* a plebejusok nem vehettek részt, így azt kizárhatjuk, a harmadik népgyűlés a *comitia tributa* pedig csak Kr. e. 471-től lett a választás fóruma. Ebből következik, hogy korábban más volt és az a fentiek miatt csak a *comitia centuriata* lehetett. Livius az utóbbi változásnál –feltehetőleg nem szándékosan – utal is erre a korábbi állapotra, amikor a *tribusok* szerinti népgyűlésnél tévesen osztályokról (*classis*) beszél („*bini ex singulis classibus*”)¹⁸, ami akkor és

¹⁴ Liv. 2.33.1.: „hogy a népnek legyenek meg a maga sérthetetlen képviselői, akik segítségére lehetnek a consulokkal szemben, és ezt a tisztséget patrícius ne tölthesse be.” = „*ut plebi sui magistratus essent sacrosancti quibus auxilii latio adversus consules esset, neve cui patrum capere eum magistratum liceret.*” Ugyanakkor Livius egy helyen két patrícius származású volt konzult is megemlíti, akik kooptálással lettek néptribunusok. Liv. 3.65.1.

¹⁵ Cic. domo 14,37.: „amaz nem azért akarja magát örökbe fogadtatni, hogy ezáltal a fiú helyzetébe kerüljön, hanem hogy kiválhasson a patríciusok közül, hogy néptribunus lehessen?” = „*non ut ille filius instituat, sed ut e patriciis exeat et tribunus plebis fieri possit, idcirco adoptari?*”; Cic de domo 15,40.: „kijelentette: egyáltalában nem is voltál néptribunus, mivel az égi jelekkel ellentétesen került sor örökbefogadásodra.” = „*te omnino, quod contra auspicia adoptatus esses, tribunum non fuisse.*”

¹⁶ Liv. 30.19.9.: „Javaslatot terjesztettek a nép elé: C. Serviliusnak ne származzék kára abból, hogy apja curulisi szék birtokosaként – az ő tudtán kívül – még életben volt, mikor őt a törvény rendelkezése ellenére néptribunusszá és plebeius aedilisszé választották.” = „*Latum ad populum est ne C. Servilio fraudi esset quod patre qui sella curuli sedisset vivo, cum id ignoraret, tribunus plebis atque aedilis plebis fuisset contra quam sanctum legibus erat.*”, vö. *plebiscitum ne C. Servilio fraudi esset quod contra legem fecisset*, Kr. e. 203, ROTONDI: i. m. 264., ld. P. Clodius örökbefogadása Liv. per. 103., Cic. domo 14,37.; 15,40.

¹⁷ Liv. 3.55.5.: „Ha valaki megengedi, hogy a nép tribunusok nélkül maradjon, vagy olyan hivatalos tisztséget terjeszt elő szavazásra, amely ellen nincs fellebbezés, hátával és fejével fizessen érte.” = „*qui plebem sine tribunis reliquisset, quique magistratum sine provocatione creasset, tergo ac capite puniretur.*”; ld. *lex Duilia de provocatione*, Kr. e. 449, ROTONDI: i. m. 203., ill. *lex Valeria Horatia de provocatione* Kr. e. 449, ROTONDI: i. m. 204.

¹⁸ Liv. 3.30.7.: „Harminchat esztendővel az első tribunusok megválasztása után tíz néptribunust választottak, kettőt-kettőt osztályonként.” = „*Tricesimo sexto anno a primi tribuni plebis decem creati sunt, bini ex singulis classibus.*”

ott még nem volt használatban, így az egyértelmű utalás a *centuriális* népgyűlésre. Ennél volt ugyanis a hat osztály (*classis*) ismert, de az utolsót – a vagyontalanoknak fenntartott osztályt – mentesítették a közjogi jogok és kötelezettségek alól, így a néptribunusok választásában sem vettek részt, így jön ki az ötször kettő alapján a tízes szám. Livius tévedését az okozhatta, hogy Kr. e. 241 és 220 között valamikor a *centuriák* számát az első két osztályban hozzáigazították a másik népgyűlésen használt 35 *tribus* számához.¹⁹ Mivel azonban a *centuriális* népgyűlésen a szavazások eredményét a patríciusok klienseik révén befolyásolni tudták, ezért került át Kr. e. 471-től a *lex Publiliával* a választás joga a *comitia tributához*.²⁰

Az eredeti szabályozás szerint, ha nem sikerült valamennyi helyet a választással betölteni, akkor a már megválasztottak kooptálással egészíthették ki magukat a szükséges létszámra.²¹ Ez a megoldás azonban Kr. e. 448-ban megváltoztatásra került és a *lex Trebonia*²² már előírta, hogy a választást addig kell folytatni, amíg mindegyik hely betöltésre nem kerül, így a kooptálás lehetősége megszűnt.²³ A néptribunusok is egy évig töltötték be tisztségüket és bár eredetileg újraválaszthatók voltak,²⁴ de Kr. e. 457-ben ezt megtiltották.²⁵ Sulla idején további korlátként

¹⁹ Liv. 1.43.12.: „Nem kell csodálkoznunk, hogy a mai rendszerünk a maga teljes harmincöt tribusával, valamint az ifjabból és öregekből álló kétszer annyi centuriával nem egyezik a Servius Tullius által meghatározott számmal.” = „*Nec mirari oportet hunc ordinem qui nunc est post expletas quinque et triginta tribus, duplicato earum numero centuriis iuniorum seniorumque, ad institutam ab Ser. Tullio summam non convenire.*” A változás csak annyi volt, hogy a centuriális népgyűlés I. osztályában a 80 *centuria* 70-re csökkent, a II. osztály pedig megkapta ezt a 10 *centuriát*, így annak száma 20-ról 30-ra nőtt. Mivel külön a *centuriák*ba sorolták a fiatalokat (a 17–46 év közöttiek: *iuniores*) és az idősebbeket (a 46 év felettiek: *seniores*), [ld. Cic. rep. 2.22.(39), Gell. 10.28.1.], így 35-35 *centuria* keletkezett az I. osztályban, ami megfelelt a tribusok számának. Csak ettől kezdve jött létre az a kapcsolat a kétfajta népgyűlés között, ami esetleg indokolhatná az osztályok használatát a tribusok szerinti népgyűlés kapcsán is.

²⁰ Liv. 2.56.2.: „hanem törvényjavaslatot terjesztett a nép elé arról, hogy a nép tisztviselőit ezentúl a *comitia tribután* válasszák meg” = „*rogationem tulit ad populum ut plebei magistratus tributis comitiis fierent.*”; Liv. 2.58.1., *lex Publilia Voleronis de plebeis magistratibus*, Kr. e. 471, ROTONDI: i. m. 197.

²¹ Liv. 3.64.10.: „Tíz néptribunust választunk, de ha e napon tíznél kevesebb néptribunust választotok, akkor ezek tisztársakat vegyenek maguk mellé, s azok ugyanazon törvény alapján éppúgy néptribunusoknak tekintessenek, mint amiket ma néptribunusoknak megválasztotok.” = „*Si tribunos plebei decem rogabo, si qui vos minus hodie decem tribunos plebei feceritis, tum ut ii quos hi sibi collegas cooptassint legitimi eadem lege tribuni plebei sint ut illi quos hodie tribunos plebei feceritis.*”

²² *lex Trebonia de tribonorum plebis creatione*, Kr. e. 448, ROTONDI: i. m. 206–207.

²³ Liv. 3.65.4.: „törvényjavaslatot terjesztett elő, hogy ha valaki a római népnek néptribunusok választását javasolja, a választásnak mindaddig folynia kell, amíg tíz néptribunust meg nem választanak.” = „*rogationem tulit ut qui plebem Romanam tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret dum decem tribunos plebei faceret.*”

²⁴ Liv. 2.56.2.: „A nép újra megválasztotta tribunusnak Volerot.” = „*Plebs Voleronem tribunum reficit.*”

jelent meg, hogy nem tölthettek be más hivatali tisztséget, amit aztán egy Kr. e. 75-ben hozott törvénnyel eltöröltek.²⁶

A néptribunus fő feladata a hozzá fordulók részére egy általános értelemben vett segítség nyújtása (*ius auxilii*)²⁷ az államhatalommal szemben. Ezen védő feladatuk ellátásához szükséges volt, hogy személyük fokozott jogi védelmet kapjon, amit azzal értek el, hogy hivatali idejük alatt személyük szent és sérthetetlen (*sacro sanctus*)²⁸ volt. A néptribunusra támadó személy kinasztított (*homo sacer*) lett és így őt bárki büntetlenül megölhette. Ezt a halálbüntetést az ősi idők gyakorlata szerinti lincseléssel, a *Tarpeii*-szikláról való ledobással hajtották végre. Mivel ez nem minősült büntetőítélet meghozatalának, ezért ez ellen a *provocatio* sem volt alkalmazható, azt egyedül csak a többi néptribunus közbelépése akadályozhatta meg.²⁹ Ezt az erős védelmet a kivonulás idején keletkezett szent törvény (*lex sacra*), vagyis a plebejusok és patriciusok esküvel megerősített szerződése biztosította, amit a későbbi jogalkotással is megerősítettek, ill. kibővítettek, ezért a történetíróknál már többes számban találjuk az ezekre való hivatkozást (*leges sacratae*). Egy ilyen fontos megerősítés a *leges Valeriae Horatae* keretében Kr. e. 449-ben hozott törvény, mely a plebejusok tisztségviselőit, a néptribunosokat, a plebejus *aedilist* és a tízes bíróság tagjainak személyi biztonságát védte: a személyükre támadó életét és vagyonát is elveszítette.³⁰ Livius is kiemeli azonban, hogy a két védelem nem azonos, a szent és sérthetetlen jelző csak a néptribunusra használható, az csak az ő személyét védi minden beavatkozástól, míg a későbbi jogszabály csak a bántalmazástól védte meg a felsorolt tisztségek viselőit. Ebből következik az a furcsaság, hogy az *aedilis plebist* nem lehetett ugyan bántalmazni, de elfogni mégis

²⁵ Liv. 3.30.5.: „hogy ezentúl ugyanazok a néptribunusok nem választhatók meg újra” = „*id modo excepere ne postea eosdem tribunos uiderent.*”, *plebiscitum de tribunis plebis decem creandis*, Kr. e. 457, ROTONDI: i. m. 199.; Gaius Gracchus Kr. e. 132-es másodszori jelölése ezért volt törvénytelen. A Kr. e. 131-es törvényjavaslatot (*rogatio Papiria de tribunis plebis reficiendis*, Kr. e. 131, ROTONDI: i. m. 302.; Liv. ep. 59.), ami azt lehetővé tette volna, végül nem fogadták el.

²⁶ *lex Auralia de tribunicia potestate*, Kr. e. 75, ROTONDI: i. m. 365, Liv. frag. 91.22.: „akik néptribunusok voltak, engedjék meg, hogy egyéb tisztségeket is viselhessenek.” = „*ut eis qui tr.pl. fuissent alios quoque magistratus capere liceret.*”

²⁷ Liv. 4.60., 9.26.

²⁸ *lex sacra (de tribunis plebis)*, Kr. e. 494, ROTONDI: i. m. 192.

²⁹ Liv. per. 59.: „C. Atinius Labeo néptribunus elrendelte, hogy Q. Metellus censort, aki kihagyta őt a senatorok népsorából, taszítsák le a Tarpeii-szikláról, de a többi néptribunus Metellus segítségére sietett, hogy ezt megakadályozza.” = „*Labeo tribunus plebis Q. Metellus censorem, a quo in senatu legendo praeteritus erat, de saxo deici iussit; quod ne fieret, ceteri tribuni plebis auxilio fuerunt.*”

³⁰ Liv. 3.55.7.: „aki néptribunust, aedilist és tízes bírósági tagot bántalmaz, annak fejét szenteljék Iuppiternek, egész vagyona pedig Ceres Liber és Libera templomára szálljon.” = „*qui tribunis plebis aedilibus iudicibus decemviris nocuisset, eius caput Iovi sacrum esset, familia ad aedem Cereris Liberi Liberaeque venum iret.*”

lehetett, mivel ő nem élvezte a szent és sérthetlenség védelmét.³¹ A néptribunus viszont igen és az őt megillető személyi védelem kiterjedt házára is, ami így menedékkül szolgált a hozzá védelemért fordulóknak is. Ezen védelmező funkció biztosítása miatt alakult ki aztán az a tilalom, hogy a néptribunus nem hagyhatta el egy napnál hosszabb időre Rómát.³²

Az általános védelmező funkció mellett aztán később több speciális beavatkozási jog is nevesítésre került. Az egyik jelentős, de viszonylag keveset tárgyalt lehetőség az elfogáshoz való jog (*prensio*)³³ volt, amit vagy az *aedilis plebis*³⁴ vagy a hivatali szolgálta (*viator*)³⁵ foganatosított. Ez pótolta azt a hiányzó jogkört, hogy a néptribunus – a többi magisztrátussal ellentétben – senkit sem idézhetett maga elé. Az elfogás viszont alkalmas volt mind a hivatali idejét túllépő magisztrátus,³⁶ mind a még hivatalban lévő magisztrátus előállítására is.³⁷

További jogköre volt a néptribunusoknak a *plebs* gyűlésének (*concilium plebis*) összehívása és ott határozat (*plebiscitum*)³⁸ meghozatalának kezdeményezése, ami kezdetben még nem az egész népre (*populus*), hanem csak az ülésen részt vevő és ezáltal képviseltetett *plebs*re volt kötelező. Ez a helyzet azonban a *lex Hortensia* (Kr. e. 287)³⁹ elfogadásával megváltozott, amikor is előírták, hogy a *plebs* gyűlésén elfogadott határozatok az egész *populus*ra kötelezőek. Ezért innentől a *plebs* gyűlése gyakorlatilag a negyedik népgyűléssé vált, szervezete pedig a *comitia tributa* szervezetéhez igazodott. Ettől lényegében csak az különböztette meg, hogy míg azon egy *magistratus curules* elnökölt, addig a *plebs* gyűlésén egy néptribunus. Ebből következett az is, hogy ettől kezdve a néptribunusok már törvényjavaslatot is

³¹ Liv. 3.55.10.: „Csakis a néptribunus szent és sérthetetlen, ama régi eskü alapján, melyet a nép fogadott a tribunusi hatalom létrehozásakor.” = „*tribunos vetere iure iurando plebis, cum primum eam potestatem creavit, sacrosanctos esse.*”

³² Gell. 3.2.11.: „*nullum diem abesse Roma licet*”

³³ Liv. per. 105., Gell. 13.12.4.: „mivel ősi szokás szerint a néptribunusoknak joguk az elfogásra igen, de a megidézésre nincs.” = „*quoniam moribus maiorum tribuni plebis prensionem haberet, vocationem non haberet.*” (ford.: Barcza József és Soós József)

³⁴ Liv. 29.20.

³⁵ Liv. 2.56.13.: „A tribunus haragra gyűlva hivatali szolgálját küldi a consulhoz.” = „*Ardens igitur ira tribunus uiatorem mittit ad consulem.*”

³⁶ Liv. 9.34.26.: „parancsot adott, hogy a censort ragadják meg és verjék bilincsbe.” = „*prendi censorem et in vincula duci iussit.*”

³⁷ Liv. 29.20.

³⁸ Gell.15.27.4.: „Voltaképen nem is *leges*-nek (törvények), hanem *plebiscitum*oknak (néphatározat) nevezik a néptribunusok előterjesztésére létesült határozatokat.” = „*Ita ne 'leges' quidem proprie, sed 'plebiscita' appellantur, quae tribunis plebis ferentibus accepta sunt.*” (ford.: Barcza József és Soós József)

³⁹ *lex Hortensia de plebiscitis*, Kr. e. 286 körül, ROTONDI: i. m. 238., Gell. 15.27.5. Ennek visszavetítését találjuk meg Liviusnál: Liv. 4.49.6.: „Kijelentették ugyanis, hogy bármely néphatározatot csak akkor engednek megszavazni, ha azzal a *senatus* egyetért.” = „*qui nullum plebi scitum nisi ex auctoritate senatus passuros se perferri ostenderunt, discussum est.*”

előterjeszthettek⁴⁰ és büntetőperek indítását is kezdeményezhették.⁴¹ Erősítette a néptribunusok hatalmát az a szabály is, hogy a néptribunusoknak a néphez intézett beszédét pénzbírság terhe mellett nem lehetett félbeszakítani. A néptribunus által kiszabott pénzbírság meg nem fizetése, vagy biztosíték fel nem ajánlása esetén, halálbüntetés és vagyonelkobzás is kiszabásra kerülhetett.⁴²

2. A vádképviselő és vádmódosítás

Jelen vizsgálat a fenti feladatkörök közül a néptribunusok vádemelési és vádképviselési jogköréhez kapcsolódik. A Sulla által bevezetett bírósági reformmal bevezetett állandó büntetőbíróságok (*quaestiones perpetuae*)⁴³ rendszere előtt az ókori Rómában a magisztrátusok és a népgyűlés együttesen jártak el általános hatáskörrel a büntetőügyekben, bár kivételesen egyes bűncselekményekre speciális rendkívüli (eseti) bíróságokat (*quaestiones extraordinariae*)⁴⁴ vagy speciális rendes (állandó) bíróságokat (*quaestiones ordinariae*)⁴⁵ is felállítottak. Ez azonban kivételes volt, az általános szabály alapján az ügyekben valamelyik magisztrátus és valamelyik népgyűlés járt el. A néptribunusok által emelt vádak esetében ez a fórum a *consilium plebis* volt. Bár Livius szerint a néptribunusokat a vádemelés és vádképviselő joga már a kezdeti időktől megillette,⁴⁶ ezt azonban a későbbi szabályozás visszavetítésének tekinthetjük. A vádemelés és vádképviselő a patríciusok ügyeiben – ahogy az előző fejezetben már kifejtésre került – Kr. e. 287 előtt elképzelhetetlen, az csak az után alakulhatott ki. Zlinszky szerint ez kezdetben csak a *plebs* és annak képviselői ellen elkövetett cselekményekre vonatkozott és csak később terjedt ki általában az államellenes bűncselekményekre.⁴⁷ Ezen ügyekben tehát a néptribunus emelhetette és képviselhetette a vádat, e körben az az igen érdekes kérdés merül fel, hogy volt-e vádmódosításra lehetősége, például akkor, hogy ha a per során egy a vádban sze-

⁴⁰ Liv. 27.5., 43.16. Sulla ugyan megszüntette törvény javaslattevési jogukat (Liv. per. 89.), de később ezt visszakapták. (Liv. per 97.)

⁴¹ Acilius Glabrio pere (Liv. 37.58.-59.); a Scipio testvérek pere (Liv. 38.50.-60.); Lucretius pere (Liv.43.8.).

⁴² *lex Icilia de tribunis plebis*, Kr. e. 492, ROTONDI: i. m. 193–194, Dion. 7.17.

⁴³ SÁRY Pál: Sulla büntetőjogi reformjai. *Jogtudományi Közlöny* LVI. évf., 2001/6., 275–286., SÁRY Pál: *Sulla büntetőjogi reformjai*. PhD-értekezés, Miskolci Egyetem, 2002.

⁴⁴ A *peculatus* (közlopás) miatti ügyekben (Liv. 38.50.-38.60., Kr. e. 187), a *bacchanáliák* miatt (Liv. 39.8-19. Kr. e. 186), a *repetunda* ügyekben (Liv. 43.2.3., Kr. e. 171), vö. W. W. BUCKLAND: Civil Proceedings Against Ex-Magistrates in the Republic. *JRS* 27 (1937), 37–47, 41.; SÁRY: Sulla 2002, 124–125. De ez volt a gyakorlat még Kr.e. 103-ban is, a tolosai arany eltűnése ügyében. ld. SÁRY: Sulla 2002, 126. (*quaestio extraordinaria auri Tolosani*)

⁴⁵ Erre az első példa a Kr. e. 149-ben a *lex Calpurnia de repetundis* törvénnyel felállított bíróság. ld. Theodor MOMMSEN: *Römisches Strafrecht*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, 1955, 708., ROTONDI: i. m. 292., RAINER: i. m. 78., SÁRY: Sulla 2002, 50.

⁴⁶ Liv. 2.35; 2.52.; 3.31.

⁴⁷ ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, 48.

replő bűncselekménynél súlyosabbat látott bizonyítottnak. Ezt a lehetőséget két forráshely is igazolja, ezeket mutatom be az alábbiakban.

Előjáróban le kell szögeznünk, hogy a vádemelési és vádképviselési jog nagyon erős jogosítvány volt a római jogban, a vádemelés mellőzése vagy a vád nem kellő elszántsággal való képviselése a vádlott további sorsát alapvetően meghatározta. Nem véletlenül ismerte ezt fel és tette önálló bűncselekménnyé a hamis vádhoz (*calumnia*) hasonlóan a vádtól való indokolatlan elállást (*tergiversatio*) vagy a vád hanyag képviselését, a vádlottal való összejátszást (*praevaricatio*)⁴⁸ egyaránt a római jog, azokkal ugyanis többet lehetett használni egy vádlottnak, mint bármilyen védőbeszéddel.⁴⁹ Jelen vizsgálódásom tárgyát azonban nem ezen visszaélések vizsgálata, hanem a vád lelkiismeretes képviselésének és ennek kapcsán annak a kérdésnek az elemzése képezi, hogy lehetőség volt-e arra, hogy a vádló a per során a vádat módosíthassa, ha a tényállás felderítése során erre okot és alapot talált. Mindkét vizsgált esetünk a második pun háború időszakából származik, amelyek már az érett köztársaság idejére, de még a fent hivatkozott Sulla-féle reformok előtti időre esett.

Az első perre Kr. e. 215-ben került sor M. Postumius vállalkozó és társai⁵⁰ ügyében, akik korábban szerződést kötöttek a római állammal hadiszállítások teljesítésére. Bár ezen szerződések feltételeit általában a gazdasági erőpozícióban lévő állam diktálta, de ebben az esetben a rendkívüli körülmények a magánfeleket is tárgyalási pozícióba hozták. A tárgyalás során ezért ki tudták használni azt, hogy a nehéz helyzetben lévő állam az általa kért halasztott fizetésért cserében a szerződésben átvállalta a tengeri szállítmányokban a *vis maior* okozta károkat.⁵¹ Ezt azonban a vállalkozók egy része csalásra (*fraus*)⁵² használta ki, hamis kéreseményeket jelentettek be és szerettek volna kifizettetni.⁵³ Ebben az időszakban a köztől való lopás (*peculatus*) tényállását azonban kiterjesztették és azt már nemcsak volt magisztrátusok ellen, hanem az állammal szerződéses kapcsolatban álló társaságok tagjai, vagyis magán-személyek ellen is alkalmazhatták, ha azok a római államot megkárosították.⁵⁴ A vizsgált ügyben ezt a vádlottak azzal és úgy követték el, hogy hamis kéreseményeket jelentettek be és azok miatt pénzkifizetési igényt terjesztettek elő a kincstár kezelőjének a *quaestornak*, aki azokat először feltehetőleg be is fogadta. Bár tény-

⁴⁸ MOMMSEN: i. m. 498–503., PÓKECZ KOVÁCS Attila: A vállalkozáshoz kapcsolódó bűncselekmények a köztársaságkori Rómában. A Castor templom ügye. In: *Tanulmánykötet Erdőssy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére*. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs, 2005, 421–439.

⁴⁹ Ezért kellett Cicerónak a Verres elleni perben először azért külön megküzdenie, hogy ő és nem a vádlottal jó kapcsolatokat ápoló Q. Caecilius legyen a kijelölt vádló. Ld. Cic. in Caecilium (M. TVLLI CICERONIS DIVINATIO IN CAECILIUM ORATIO).

⁵⁰ Liv. 25.1.4.

⁵¹ Liv. 23.49.2.

⁵² Liv. 25.3.11.: „*Ea fraus indicata*”, Liv. 25.3.12. „*falsa naufragia*”.

⁵³ Liv. 25.3.12.: „hamis hajótöréseket jelentettek be, de még ha olyanról adtak is hírt, amely valóban megtörtént, azt sem a véletlen okozta.” = „*et ementiti falsa naufragia et ea ipsa quae vera renuntiaverant fraude ipsorum facta erant, non casu.*”

⁵⁴ MOMMSEN: i. m. 767., ZLINSZKY: i. m., 143.

leges kifizetésre az állam nehéz anyagi helyzete miatt ekkor minden valószínűség szerint nem került sor, az igénylés ténye mégis befejezetté tette ezt a bűncselekményt. Amikor a csalásokra fény derült, a néptribunusok – érdekes módon egy testvérpár, ami nem volt ritka ebben a korban,⁵⁵ *Spurius* és *Lucius Carvilius* –, először *M. Postumius* 200 000 *as* büntetés megfizetésére kötelezték,⁵⁶ (a vádlott egy másik, nevesített társát *T. Pomponius* Veiből csak azért nem, mert az akkor hadifogságban volt), aki azonban ahelyett, hogy ezt gyorsan tudomásul vette volna, a népgyűléshez fordult. Erre meg volt a törvényes lehetősége, ő azonban arra számított, hogy egyik szintén néptribunus rokona *C. Servilius Casca* ott majd közbelép és tiltakozásával megakadályozza a további lépéseket. Miután azonban rokona erre nem volt hajlandó, *Postumius* és társai zavargást kezdeményeztek és ezzel megakadályozták az ügyben a népgyűlés szavazását.⁵⁷ Ezzel viszont egy sokkal súlyosabb, már főbenjáró bűncselekményt, a hazaárulást (*perduellio*) valószínűsítették meg. A fentiek miatt az ügyben eljáró néptribunusok először visszavonták az általuk már kiszabott pénzbüntetést, amit megtehettek, mivel az még nem volt jogerős, mivel az érintettek az ellen jogorvoslással éltek, a népgyűlés viszont még nem hozta meg döntését. Majd ez után azonnal a főbenjáró bűncselekmény vádját (*res capitalis*)⁵⁸ emelték a vádlottak ellen, amely során a népgyűlés számkivetésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte a zavargásokban résztvevőket.⁵⁹ A Livius által leírt történetek szerint ekkor senki sem vitatta a vádmódosítás lehetőségét, a többi néptribunus sem lépett közbe, a vádlottak többsége inkább önkéntes száműzetésbe vonult az ítélethozatal előtt.

A másik ügy kevéssel ez után, Kr. e. 211-ben indult *Cn. Fulvius* korábbi *praetor* ellen egy csatavesztés miatt. Bár a *praetor* elsődleges feladata a jogszolgáltatás volt, de mivel állami főhatalommal (*imperiummal*) rendelkezett és ezért a konzulokhoz képest ún. kisebb kolléga (*collega minor*) volt, ami lehetővé tette, hogy szükség esetén akár hadvezéri feladatokat is betöltsön. A jelen ügyben érintett időszak a második pun háború (Kr. e. 218-201) ideje pedig éppen ilyen rendkívüli időszak volt a római történelemben. Az érintett *praetor* azonban az általa vívott csatát elveszítette. Bár a csatavesztés önmagában nem mindig és nem feltétlenül volt az adott hadvezér terhére róható, a források tanúsága szerint mégis felvethette a hadvezér felelősségének vizsgálatát, és ha az bizonyításra került, akkor a hadvezér felelősségének megállapítását. Erre számos korábbi, általában a köztársaság kezdeti idejére eső példát is találunk, amikor a vétkesnek talált hadvezéreket általa-

⁵⁵ A Scipio testvérek ellen a vádat a *Petilius* fivérek emelték (Liv. 38.50.5.; Gell. 4.18.7.; Liv. 38.53.7.: „a Petiliusokat pedig szidalmakkal árasztották el.” = „*et Petillii uexati sunt probis*”), de egy másik testvérpár is beavatkozott az ügy egy szakaszában: a *Mummius* testvérek.

⁵⁶ Liv. 25.3.13.: „M. Postumius két százezer *as* pénzbüntetésre ítélje” = „*ducentum milium aeris multam M. Postumio dixerunt.*”

⁵⁷ Liv. 25.3.19.

⁵⁸ Liv. 25.4.8.: „azonnal érvénytelenítették a pénzbüntetést, főbenjáró vétség vádját emelték Postumius ellen” = „*omissa multae certatione rei capitalis diem Postumio dixerunt.*”

⁵⁹ Liv. 25.4.9.

ban pénzbírsággal sújtották.⁶⁰ Erre még az első pun háború idejéből is maradt fenn példa, bár ennél a forráshelynél nem egyértelmű, hogy *P. Claudius Pulcher* felelőségre vonására csak a csata elvesztése, ahogy azt Bauman⁶¹ véli, vagy a csata előtt a vallási szabályok durva áthágása miatt, ahogy az a cicerói forrásból kitűnik, került sor.⁶²

A most vizsgált ügyben is az eljáró *C. Sempronius Blaesus* néptribunus a fentiek szerint először csak pénzbüntetés kiszabását javasolta, bár az összecszerülésről ezen esetben sajnos nem tudósít Livius. Tudjuk viszont, hogy a nép formátlan gyűlésén (*contio*) háromszor került sor a vádlott meghallgatására és a bizonyítékokkal való szembesítésére (*anquisitio*). Ha ennek során a vádlott elismerte tettét, akkor erre hivatkozással a néptribunus kiszabta a vádban szereplő pénzbírságot. Ha azonban a vádlott a bizonyítékok ellenére mégis tagadott, akkor került sor negyedik alkalommal a vád súlyosságától (főbenjáró vagy sem) függően valamelyik népgyűlés összehívására és a szavazásra.⁶³ Jelen ügyben Livius leírása szerint két alkalommal került sor a meghallgatásra a formátlan gyűlésen a pénzbírság vádja miatt, ami a szokott módon zajlott, a vádlott védekezésében a katonáira próbálta a csatavesztést hátrítani. A harmadik alkalommal a tanúvallomások (leginkább az érintett katonák nyilatkozatai) alapján azonban egyértelművé vált, hogy a menekülést maga a hadvezér kezdte meg. Ezért az ügyet már nem hozzá nem értésként, ügyetlenségként, hanem hazaárulásként (*perduellio*) értékelték, aminek a pénzbírságnál sokkal súlyosabb következményei voltak. A közhangulat alapján a néptribunus ezért a harmadik tárgyalási napon, de még nem a gyűlés megnyitásakor, hanem már az alatt, megváltoztatta a vádat és főbenjáró ügyben (*res capitalis*) folytatta az eljárást, halálbüntetés kiszabását indítványozva.⁶⁴ A vádmódosítás ellen a vádlott megpróbálta ugyan a többi néptribunus beavatkozását (*intercessio*) igénybe venni, de végül senki sem jelentett be tiltakozást, mivel álláspontjuk szerint a vád módosítása a vádlónak bármikor jogában állt.

⁶⁰ Érdekes, hogy ezen esetek többsége a korai köztársaság idejéről való, ahol azonban a néptribunusok általi vádemelés egyértelműen visszavetítés, ennek ellenére a marasztalás és annak összege, ami általában 10 000 *as*: (ld. Liv. 3.31.6. Kr. e. 454, Liv. 4.41.10. Kr. e. 423, Liv. 4.44.10. Kr. e. 420, Liv. 5.12.1. Kr. e. 401,) egy esetben csak 2.000 *as* (Liv. 2.52.5. Kr. e. 476), ill. két esetben 15 000 *as* (Liv. 3.31.6. Kr. e. 454, és Liv. 4.44.10. Kr. e. 420) hitelesnek elfogadható.

⁶¹ Bauman szerint 120 000 *asra* büntették 120 hajó elvesztése miatt, (ld. Richard A. BAUMAN: *Crime and Punishment in Ancient Rome*. Routledge, London–New York, 1996, 9.: „...he was fined 120000 asses, calculated on the basis of 1,000 for every ship lost”), ugyanakkor az általa – egyébként is helytelenül – hivatkozott cicerói forráshely (Cic. nat. deo. 3.2.7.) az összecszerülésről semmit sem ír!

⁶² Cic. nat. deo. 3.7. „*Itaque Claudius a populo condemnatus est.*”

⁶³ BAUMAN: i. m. 8.

⁶⁴ Liv. 26.3.7.: „Ebből aztán újabb viszály támadt, minthogy a vádló két ízben pénzbüntetést, harmadik alkalommal halálbüntetést kért.” = „*De eo quoque nouum certamen ortum; nam cum bis pecunia anquisisset, tertio capitis se anquirere diceret.*”

Liv. 26.3.8.: „Ezek azonban kijelentették, hogy nem tiltakoznak tisztársuk eljárása ellen, annál kevésbé, mert annak az ősök példája alapján jogában áll, hogy a vádemelésben tetszése szerint egyaránt alapul vegye az írott törvényt vagy a hagyományos szokásokat és kérjen a vádlott ellen pénz- vagy halálbüntetést.”⁶⁵

Itt tehát a hivatalban lévő néptribunusok egységes álláspontot foglaltak el, mégpedig a szokásjogi fejlődésre hivatkozással. Mivel pedig a néptribunusok döntése ellen más magisztrátus nem tiltakozhatott, így a vádlott ezen védekezése nem ért el eredményt, ezért a vádmódosítás a *contio* akaratának megfelelően megtörtént. A néptribunus ezért ez után már a hazaárulás (*perduellio*) vádjával hívta fel meg *praetor urbanust* az ügydöntő népgyűlés, a főbenjáró ügy miatt a *comitia centuriata* összehívására⁶⁶ és ezen a negyedik meghallgatáson (*quarta accusatio*) került volna aztán sor az ítélet meghozatalára. A vádlott ez előtt megpróbálta még a Capuát visszafoglaló és ezért nyilván népszerű testvérét Rómába hívni, de azt a szenátus az állam érdekére hivatkozással ezt nem engedélyezte, így a vádlott – más esélyt nem látván – a tárgyalási határnap előtt önkéntes száműzetésébe vonult.⁶⁷

Összegzés

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a néptribunusok működésével kapcsolatban Livius sok és értékes részletet rögzített. Bár a korai köztársaságra vonatkozó beszámolóit nem mentesek a későbbi gyakorlat visszavetítésének gyanúja alól, a második pun háború idejétől származó leírásai már egyértelműen hitelesnek tekinthetők. Érdekes, hogy több esetben testvérpárokat (*Carviliusok*, *Petiliusok*, *Mummiusok*) találunk, akik egyszerre töltötték be a néptribunusi tisztséget és együttesen léptek fel a vád képviselőjeként. Ennek okára Livius ugyan nem tér ki, de az mindenesetre érdekes, hogy feltűnően sokszor találunk testvérpárokat e tisztségben. A közös vádemelés okát sem tudjuk, ezért csak találgathatunk, hogy pusztán a testvéri szolidaritás volt ennek az oka, vagy egyéb praktikus szempontok (pl. a vádemelés hatékonyságához a nyomozás, a bizonyítékok felkutatásának megosztása) is közre játszottak-e ebben.

A néptribunusok beavatkozási joga részben passzív, védelmi jellegű volt (*ius auxilli*, *ius intercessionis*); részben pedig aktív, támadó jellegű (az elfogáshoz való jog [*ius prensionis*] és a most tárgyalt vádemelési és vádképviselési jog). Az érett köztársaság idején már nem a plebejusok védelme, hanem az állam jogszerű műkö-

⁶⁵ Liv. 26.3.8.: „*Tribuni plebis appellati collegae negarunt, se in mora esse quo minus, quod ei more maiorum permissum esset, seu legibus seu moribus mallet, antiquiret quoad vel capitis vel pecuniae iudicasset privato.*”

⁶⁶ Liv. 26.3.9.: „Ekkor Sempronius kijelentette, hogy Cn. Fulviust hazaárulással vádolja és megkérte C. Calpurnius városi praetort, jelölje ki a népgyűlés napját.” = „*Tum Sempronius perduellionis se iudicare Cn. Fulvio dixit, diemque comitiis ab C. Calpurnio praetore urbano petit.*”

⁶⁷ Liv. 26.3.12.

désének biztosítása volt a fő feladatuk. E körben a volt magisztrátusok felelősségre vonásával kapcsolatos eljárások kezdeményezésében játszottak kiemelkedő szerepet, de az állammal szerződő vállalkozók ellen is felléphettek. Ezen jogkörük kapcsán felmerülhet az a kérdés, hogy mennyire voltak az általuk emelt vádhoz, annak tényállásához, ill. jogi minősítéséhez kötve. A vizsgált kérdés egyértelműen megválaszolható a Liviustól fentmaradt forrásanyag alapján: a néptribunusok a második pun háború idején, ami már az érett köztársaság idejére esett, felléphettek közügyben, mint vádképviselők. Egyértelmű az is, hogy e körben nem működött a vádhoz kötöttség elve, a vádló teljesen szabad kezet kapott a vád képviselőjére, akár módosíthatta is a vádat, még hozzá a vádlottra nézve súlyosabbra is és nemcsak az ezt vizsgáló formátlan gyűlés kezdetén, hanem az alatt is bármikor. Mindkét vizsgált ügyben az enyhébb pénzbírságról került megváltoztatásra a vád és az ügy főbenjáró bűncselekmény miatt folytatódott. Az első vizsgált ügynél (*Postumius pere*) nem is volt vitatott a vádmódosítás lehetősége, a másodiknál (*Fulvius pere*) a vádlott azt ugyan vitatta, de eredménytelenül, mivel érvelését a többi néptribunus sem fogadta el, más beavatkozási lehetőség pedig nem volt.

A vádmódosítás lehetőségét a római közjog rugalmasságával magyarázhatjuk: a római jognak ez az ága már ebben a korban is mentes volt a magánjog formalizmusától és merevségétől, azt nem kötötték formai előírások. A közjogban a rendező elv a köztársaság érdeke (*salus rei publicae*) volt és ennek alárendelve bármilyen kötöttség áthágható volt. A vizsgált perekben tehát, ha a vád képviselője észlelte, hogy a cselekmény súlyosabban is minősület, akkor bármikor, akár még a három előírt tárgyalási nap közül az utolsó alatt is módosíthatta a vádat.

A vizsgált forráshelyek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy sem a kiinduló, eredeti tényálláshoz, sem annak jogi minősítéséhez nem voltak kötve. Ez alapvető különbség az ebben az időben a magánjogban még általánosan használt civiljogi perrendhez, de a Kr. e. 242 után kialakulóban lévő *praetori* perrendhez képest is. Ezekben ugyanis a per kettéosztott volt, az első szakasz rögzítette a felek tényállításait, jogi érveit és a magisztrátus jogkérdésben hozott döntését, amiken a per második szakaszában már senki sem változtathatott, a tényállás eltérő bizonyítottsága ezért az alperesi oldalnak kedvezett, mivel már nem volt lehetőség a tényállás változásához igazodó felperesi keresetmódosításra. A közjogi perekben viszont a közjog rugalmassága miatt lehetőség volt a jogi minősítés utólagos módosítására, ami nyilván a formális jogszolgáltatás helyett a materiális igazságszolgáltatást helyezte előtérbe. Ezt a római magánjog csak évszázadokkal később, az ún. császári perrendben vette át. A fent leírt rugalmasság ezért rendkívül tanúságos a jelenkor számára is, mivel a hatályos magánjogban az osztott perszerkezet visszatérésnek tűnik a történelem által már egyszer elvetett megoldás felé.

Felhasznált irodalom

- [1] Giovanni ROTONDI: *Leges publicae populi romani*. Georg Olms Verlag, Hildesheim–Zürich–New York, 1990.

-
- [2] Ludwig LANGE: *Römische Altenthümer*. Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1867.
- [3] Michael J. RAINER: *Römisches Staatsrecht*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2006.
- [4] PÓKECZ KOVÁCS Attila: *A királyság és a köztársaság közjogi intézményei Rómában*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014.
- [5] PÓKECZ KOVÁCS Attila: A vállalkozáshoz kapcsolódó bűncselekmények a köztársaságkori Rómában. A Castor templom ügye. In: *Tanulmánykötet Erdőssy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére*. Pécs, 2005, 421–439.
- [6] Richard A. BAUMAN: *Crime and Punishment in Ancient Rome*. Routledge, London–New York, 1996.
- [7] SÁRY Pál: Sulla büntetőjogi reformjai. *Jogtudományi Közlöny* LVI. évf., 2001/6., 275–286.
- [8] SÁRY Pál: *Sulla büntetőjogi reformjai*. PhD-értekezés, Miskolci Egyetem, Miskolc, 2002.
- [9] Theodor MOMMSEN: *Römisches Strafrecht*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, 1955.
- [10] W. W. BUCKLAND: Civil Proceedings Against Ex-Magistrates in the Republic. *JRS* 27 (1937), 37–47.
- [11] Wolfgang KUNKEL – Roland WITTMAN: *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik, Die Magistratur*. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1995.
- [12] ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.

**THE EVALUATION OF SCHOLARLY ACTIVITIES IN THE FIELD OF
LAW FROM THE VIEWPOINT OF THE CENTRAL EUROPEAN REGION**

**A TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG ÉRTÉKELÉSE A
JOGTUDOMÁNYBAN A KÖZÉP-EURÓPAI RÉGIÓ SZEMPONTJÁBÓL**

LILLA GARAYOVÁ* – ZOLTÁN NAGY** – MICHAL RADVAN*** –
FRANE STANIČIĆ**** – PIOTR STEC***** – EDE JÁNOS SZILÁGYI***** –
BOJAN TUBIĆ*****

* LILLA GARAYOVÁ
Ph.D. associate professor
Pan-European University in Bratislava Faculty of Law
Institute of International and European Law
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, Slovakia
lilla.garayova@paneurouni.com
<https://orcid.org/0000-0002-7999-4823>

** ZOLTÁN NAGY
Ph.D. full professor
University of Miskolc Faculty of Law
Institute of Public Law
3515 Miskolc-Egyetemváros, Hungary
jogdrnz@uni-miskolc.hu

*** MICHAL RADVAN
Ph.D. associate professor
Masaryk University Faculty of Law
Department of Financial Law and Economics
Veveří 158/70, Veverí, Brno
michal.radvan@law.muni.cz
<https://orcid.org/0000-0002-9858-4555>

**** FRANE STANIČIĆ
Ph.D. full professor
University of Zagreb Faculty of Law
Trg Republike Hrvatske 14, 10000, Zagreb, Croatia
frane.stanicic@pravo.hr
<https://orcid.org/0000-0001-8304-7901>

***** PIOTR STEC
Ph.D. university professor
University of Opole
Faculty of Law and Administration
ul. Katowicka 87a, 45-060 Opole, Poland
pstec@uni.opole.pl
<https://orcid.org/0000-0003-3797-1321>

Abstract: The essay summarises the experiences of a conference held on 28 January 2022. The conference was about the scientific rating of law journals and focused primarily on the evaluation of the situation in Central and Eastern European countries. In particular, the authors stressed the specificities of jurisprudence in comparison with the natural sciences and the role of language and national culture in this context. In particular, they consider it important that these specificities of law are reflected in scientific rating systems. The authors also provide some good examples from the region and suggestions that they would like to see considered in the development and reform of national science rating systems.

Keywords: *scientometrics, law, legal journals, evaluation of scientific activities*

Absztrakt: Az esszében egy 2022. január 28. napján tartott konferencia tapasztalatait foglalták össze a szerzők. A konferencia a jogtudományi folyóiratok tudományos minősítéséről szólt, és elsődlegesen a kelet-közép-európai országok helyzetének értékelésére fókuszált. A szerzők különösen fontosnak tartják kihangsúlyozni a jogtudomány sajátosságait a természettudományokhoz képest, s ennek kapcsán a nyelv és a nemzeti kultúra szerepét. Különösen fontosnak tartják, hogy a jogtudomány ezen sajátosságai megjelenhessenek a tudományos minősítési rendszerekben. A szerzők jó példákat is megfogalmaztak a régióból, egyúttal javaslatokat is megfogalmaztak, amelyeket érdemesnek tartanának megfontolni a nemzeti tudományminősítési rendszerek kialakítása, illetve átalakítása során.

Kulcsszavak: *tudománymetria, jog, jogi folyóiratok, tudományos teljesítmény értékelése*

Antecedents

The Central European Association for Comparative Law held a webinar on the relationship between scientometrics and legal scholarship on 28 January 2022. Speakers from the Central European region gave presentations on the current national system of their countries, such as Slovakia, the Czech Republic, Slovenia, Serbia, Croatia, Poland, Romania, and Hungary.

Our initiative was that *the members of legal academia in the Central European region need to have discussions on scientific ranking systems and evaluation methods which take into account the impact of the respective scholarly works (as*

***** EDE JÁNOS SZILÁGYI

Ph.D. full professor
University of Miskolc Faculty of Law
3515 Miskolc-Egyetemváros, Hungary
ede.szilagyi@uni-miskolc.hu
<https://orcid.org/0000-0002-7938-6860>

***** BOJAN TUBIĆ

Ph.D. associate professor
University of Novi Sad Faculty of Law
Trg Dositeja Obradovića 1, Novi Sad, Serbia
b.tubic@pf.uns.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0002-1590-3638>

well as their authors) on national legal scholarship (legal sciences) and national legislation.

Some questions have been formulated as reference points to the presentations:

1. How does scientific ranking and evaluation take place in the respective country, in particular concentrating on legal scholarly journals and books as well as scholarly publishers? What are the rules in force? Are there any pending proposals for amendments or plans to modify the rules in force?

2. Does, and if so, to what extent, the scientific ranking and evaluation determine and have an impact on the career development of university lecturers and researchers?

3. Does, and if so, to what extent, the scientific ranking and evaluation determine funding and financing and access to financial sources from the perspective of individual scholars and of universities/research institutes?

4. Taking into account the characteristics of Central European legal scholarship, do stakeholders consider it necessary to have Central Europe-centered discussions on scientific ranking systems and evaluation methods which take into account the impact of the respective scholarly works (as well as their authors) on national legal scholarship (legal sciences) and national legislation?

1. Basic findings

It has been mentioned several times that legal scholarship needs to be assessed differently than other fields of sciences because of its special characteristics.

Many speakers have mentioned that national language as the language of legal publication is undervalued in their countries (with the exception of Croatia), despite of the fact that for national legal scholarship of high quality domestic language is the primary depository and foreign languages (for example, English) are not fit to express the *termini technici* of the domestic legal language. On the contrary, natural science has universal findings and has no country-specific terminology.

Almost all speakers emphasised that legal studies (and social science in general) face strong competition with natural science for financial resources. Based on the unique features of legal scholarship, such as that it has no universal findings and it is different from country to country, legal scholarship is placed at a competitive disadvantage.

2. Overview of the current situation

2.1. The uniqueness of law as a discipline

In the Central European region, existing international scientific ranking systems and evaluation methods are becoming increasingly dominant, assessing primarily the scientific quality of scholarly journals and books and secondarily that of publishers. These generalised ranking systems and evaluation methods have several disadvantages when they are tried to be applied as benchmark tools (criteria) to Central European national legal scholarship (legal sciences) and when they are determined as requirements to legal academic career development as well as to

funding and financing of universities and of research institutes in the Central European region. Disadvantages do not only have an impact on national legal scholarship but also, on one hand, on legislation and legal enforcement, and, on the other hand, on national interests and culture.

These scientific ranking systems and evaluation methods do not take into account that national laws are inseparably and inherently connected to national language as well as that laws sharply and systematically vary from state to state. As a consequence of these, the legal problems and challenges to be solved are also quite different. Furthermore, legal scholarly activities of high quality from Central Europe frequently fall outside the scope of these existing international systems and remain invisible. The legal problems of other countries are less important from the viewpoint of a foreigner. However, by preferring English-language legal scholarship, domestic scholars are squeezed into dealing with problems which are of less importance to his/her country, and their attention is detracted from those legal problems which would be of high relevance.

The scope and aim of scholarly journals which are highly rated based on the now dominant and emerging scientific ranking systems and evaluation methods do not cover and are not open enough to national legal problems, topics and challenges posed by the Central European legal traditions and status quo. They rather present, analyse and are open to those problems, topics and challenges which are in connection with Western European and Anglo-Saxon legal tradition and development. Furthermore, English as the intermediary language of these scholarly journals is – in many cases – unsuitable and inappropriate to contribute to the high quality of national legal debates and discourse on detailed and precise questions rooted in the respective state's legal doctrine. The unconditional adoption of these existing international scientific ranking systems and evaluation methods may result in the decline of national legal debates and in the quality deterioration of national legal discourses and legal culture having adverse effects on the development of national laws, legislation and legal practice.

Legal language is of paramount importance to national culture. There is an incredibly close link between law and language. Therefore, the cultivation, maintenance and development of legal terminology, its cultivation as a living language, is also a task for national legal scholarship, which is simply not served by English language publications. Encouraging lawyers to publish in English through various reward systems is therefore only acceptable to a limited extent and cannot be absolutized.

Moreover, English language as a *lingua franca* has limited capacity to capture adequately and accurately the problems of continental legal systems. This type of standardisation of the English language has not been carried out, there is no appropriate terminological unity, and if a Hungarian reader reads about Polish law in English, there is a good chance that he or she will misunderstand an important issue because of the intermediary language. Therefore, immediate and full internationalisation should not be the general focus either.

The Anglo-Saxon orientation may be detrimental to the development of legal scholarship in Central Europe, as it orients scientific publishing towards areas which are primarily international and non-national and which may not necessarily be important for the development of national law. In addition to English, attention should be paid to other world languages, such as French and German. Publications written in world languages other than English may have much more significance for the legal scholarship of Central European countries. For example, the Hungarian legal system is to a great extent influenced by German law which serves as an example in many cases.

Some part of legal scholarship is international, but most of it is tied to a country's own legal system.

The functioning of a state's legal system is ancillary abroad but of primary importance from the specific internal viewpoint of that state's scholars and practitioners. For example, writing on a certain issue of Romanian civil law in English can be informative and descriptive at most. The primary forum for in-depth analyses with correct terminology is Romanian legal literature in Romanian language. What is knowledge abroad is science at home. It works exactly the other way round, as in natural sciences, where the scientific field is unified, and what is a result in Country A is also a result in Country B. Academic experience tells us that in the Central European region the most important, significant and influential works of legal scholars are not written in English. It is not possible to assess and evaluate the academic achievements of professors on the basis of their English-language publications, especially in those areas of law that are not international in character.

An appropriate domestic ranking system for legal scholarship cannot discriminate domestic journals/publishers against foreign journals/publishers, if both the domestic and foreign ones fulfil the same high-quality criteria, given that—in this case—domestic journals/publishers would be placed at a competitive disadvantage. This principle should also apply to those domestic journals which are, for example, published in English.

2.2. *Best practices*

The Romanian system. Domestic and foreign journals constitute part of the same ranking system and list, therefore authors receive the same amount of points for publishing in a foreign journal and in a domestic journal. It contributes to the maintenance and preserving of domestic legal language and does not discourage authors to publish in domestic journals. All ranking systems are acknowledged equally.

The case law of the Constitutional Court of Croatia. It has recognised that the strong connection between national language and culture has a crucial impact on certain social sciences, and it is constitutional to introduce different criteria for the evaluation of legal scholarship than for other disciplines. Croatia has seized the opportunity and adopted a ranking system for law which serves Croatian interests in the long term.

Serbian system. It does not only recognise as top-quality those legal journals which are indexed by international ranking systems.

3. Conclusions and directions for development

Our conclusions and directions for development are exclusively formulated for legal scholarship.

This issue needs solutions which are acceptable and advantageous to the legal scholarship (legal sciences) of the Central European region. Finding the best solution requires further analysis, nevertheless, within the framework of the possible solutions not only national but also international aspects must be considered which maintain the equilibrium between existing international trends and the interests of Central Europe.

The legal academic communities of each country have to preserve their scientific sovereignty and scientific identity in the respect that domestic evaluation methods be maintained which take into consideration the national legal language and culture of the respective country. By trying to fully comply with international evaluation standards, domestic legal scholarship, including national legal language and culture, loses its significance and relevance.

Because of its peculiarity and characteristics, legal scholarship should be treated differently in terms of the evaluation of academic performance than those disciplines which have universal findings not limited by national borders and national language.

It would be reasonable to continue discussions as to whether the legal academic communities of the Central European region could establish international standards which, on the one hand, respect national scientific sovereignty, and, on the other hand, are fit to take into account the impact the scholarly publication has on domestic law.

A Central European rating system for law based on the equality of national systems could be elaborated. It would mean that domestic legal journals/publishers/ranking systems of a given Central European country would be accepted as high-quality systems in all countries on a reciprocal basis.

In short, we do not aim to discourage legal academic publishing in English (we consider English-language academic publishing important), but we aim to emphasise that it should not be over-rewarded at the cost of discouraging, downgrading and under-emphasising publications in national language.

**DIE STRAFRECHTSPRAXIS WÄHREND DES KRIEGES:
DER KÖNIGLICHE GERICHTSHOF IN MISKOLC IM JAHR 1944¹**

**BÜNTETŐJOGI JOGGYAKORLAT A HÁBORÚ IDEJÉN:
A MISKOLCI KIRÁLYI TÖRVÉNYSZÉK 1944-BEN**

**THE CRIMINAL LAW PRACTICE DURING THE WAR:
THE ROYAL COURT OF MISKOLC IN 1944**

VERONIKA LEHOTAY*

Abstrakt: In dem Aufsatz erforsche ich die Strafverfahren, die im Jahr 1944 vor dem Gerichtshof Miskolc stattfanden. Die wichtigsten Fragen der Studie sind: Wie haben sich die Straftatkategorien auf Einwirkung der rechtsbeschränkenden Gesetze und des Weltkriegs geändert? Was für Urteile wurden gefasst? Eine bedeutende Mehraufgabe haben auch für den Gerichtshof die Verfahren wegen neuen, bisher unbekanntem Straftaten, so zum Beispiel wegen Nationsschmähung, Beleidigung des Gouverneurs, Aufhetzung gegen die Landesverteidigung, Aufhetzung gegen bewaffnete Kräfte, Verbreitung von Hetzungsdruckschriften, Verstoß gegen Staat und Gesellschaft, Verbreitung von unwahren Nachrichten.

Shlüsselwörter: *Strafrecht, Gerichtshof, Miskolc, 1944, Rechtsgeschichte*

Abstract: This essay focuses on criminal suits in the Royal Court of Justice in Miskolc in 1944. The most important questions of the study are: How did the categories of crimes change as a result of restrictive laws and World War II? What were the kind of judgements? The new, unknown criminal cases were new assignments for the Court, for example: insult to the nation, insult the regent, incitement against national defense, slandering the Hungarian state and nation, dissemination of false news and incitement to Hungarian armed forces.

Keywords: *criminal law, Royal Court of Justice, Miskolc, 1944, legal history*

¹ A tanulmány *A nemzetiség és etnicitás jogi operacionalizálása* című 134962. számú NKFI projekt keretében valósult meg. Die Studie wurde im Rahmen des NKFI-Projekts Nr. 134962 über die rechtliche Operationalisierung von Nationalität und Ethnizität durchgeführt.

* DR. VERONIKA LEHOTAY
Dozentin
Institut für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie
Fakultät Jura
Universität Miskolc
3515 Miskolc-Egyetemváros
veronika.lehotay@uni-miskolc.hu
<https://orcid.gov/0000-0001-9918-8848>

Absztrakt: A tanulmányban a Miskolci Törvényszék előtt 1944-ben lezajlott büntetőeljárásokat tárom fel. A tanulmány legfontosabb kérdései: Hogyan változtak a bűnözési kategóriák a korlátozó törvények és a világháború hatására? Milyen ítéletek születtek? Jelentős többletfeladatot jelentettek a törvényszék számára az új, eddig ismeretlen bűncselekmények, így a nemzetsértés, a kormányzó sértése, a honvédelem elleni uszítás, a fegyveres erők elleni uszítás, röpiratok terjesztése, állam- és társadalomsértés, valótlanok terjesztése miatti eljárás is.

Kulcsszavak: büntetőjog, Miskolci Királyi Törvényszék, 1944, jogtörténet

Einleitung

In dem vorliegenden Aufsatz erforsche ich die Strafverfahren, die im Jahr 1944 vor dem Gerichtshof Miskolc stattfanden. Im Strafrecht brachten die Regeln einerseits zur Vorbereitung auf den Krieg, andererseits zur Rechtseinschränkung, bzw. zum Sanktionieren bei Verstoß gegen die Bestimmungen der Judengesetze Änderungen mit sich. In den Kriegsjahren nahm die Zahl der Strafsachen im Land ständig zu. Die Studie ist ein kleiner Teil eines größeren Forschungsprojekts. Der Hauptforschung ist das Strafrecht der Jahre 1938–1944. Ich werde die Rechtsprechung mit Hilfe der Unterlagen des Kreisgerichts Borsod darstellen. Das Jahr 1944 nimmt in der Forschung einen besonderen Platz ein. Zu diesem Zeitpunkt war der Zweite Weltkrieg bereits im Gange, ebenso wie die Einschränkung und die Entmündigung. Das ist der Grund, warum ich mich in dieser Studie speziell mit dem Jahr 1944 beschäftige.

Die (diskriminative) Strafgerichtsbarkeit wurde auch in Österreich und Deutschland enthüllt. Die (diskriminative) Rechtspraxis der geprüften Zeitperiode wurde in beiden Ländern im großen Maße erschlossen. Es beschäftigt sich von den deutschen Rechtshistorikern Eva Schumann,² Thomas Vormbaum,³ Wolfgang Form,⁴ Joachim Vogel⁵, während von den österreichischen Rechtshistorikern unter anderem Ilse Reiter-Zatloukal⁶, Johanna Schmitzberger⁷ mit dem Thema. Studien, Monografien sind über das geänderte Strafrecht, über die Entwicklung der Strafrechtspflege, über die Denker des Strafrechts geboren. In der ungarischen Fachliteratur dagegen ist aber der Funktionsbereich des Strafrechts in der Periode zwischen

² Eva SCHUMANN (Hrsg.): *Kontinuitäten und Zäsuren. Rechtswissenschaft und Juristen im »Dritten Reich« und in der Nachkriegszeit*. Göttingen, Wallstein Verlag, 2008.

³ Thomas VORMBAUM: *Einführung in die moderne Strafrechtsgeschichte*. Springer Berlin (Verlag), 2015.

⁴ Wolfgang FORM: *Literatur- und Urteilsverzeichnis zum politischen NS-Strafrechts*. Baden-Baden, Nomos, 2001.

⁵ Joachim VOGEL: *Einflüsse des Nationalsozialismus auf das Strafrecht*. Berliner Wissenschaft-Verlag, 2004.

⁶ Ilse REITER-ZATLOUKAL: *Der Bundesgerichtshof 1934–1938*. Wien, 2013.; „... um alles nazistische Tätigkeit und Propaganda in Österreich zu verhindern“. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2013.

⁷ Johanna SCHMITZBERGER: *Das Nationalsozialistische Nebenstrafrecht 1933 bis 1945*. Salzburg, Peter Lang, 2007.

den zwei Weltkriegen, der Praxis des obersten Gerichts und damit im Zusammenhang der lokalen Gerichtspraxis der Judengesetze, sowie der Funktionsbereich der Staatsanwaltschaft aus rechtshistorischer Sicht unerschlossen.

Die Quellenbasis des Aufsatzes bilden die Dokumente aus dem Archiv. Eine wichtige Frage ist, wie sich die Kategorien von Straftaten infolge der restriktiven Gesetze und des Weltkriegs verändert haben. Es ist auch wichtig, sich die Urteile der nationalen und lokalen Gerichte anzusehen. Die folgende Frage muss ebenfalls beantwortet werden: Welche Rolle spielte das Miskolc-Gerichtshof bei der Einleitung von Verfahren im Rahmen der zwischen 1938 und 1944 verabschiedeten Judengesetze und bei der Umsetzung der Rechtsprechung? Entscheidend ist auch, inwieweit die Verfahrensbeteiligten von den Rechtsbehelfsmöglichkeiten Gebrauch gemacht haben.

In der Studie schreibe ich über die Arbeit des Gerichtshofes Miskolc und untersuche das Jahr 1944. Das Jahr 1944 nimmt in der Forschung einen besonderen Platz ein. Zu diesem Zeitpunkt war der Zweite Weltkrieg bereits im Gange, ebenso wie die Einschränkung und die Entmündigung. Das ist der Grund, warum ich mich in dieser Studie speziell mit dem Jahr 1944 beschäftige. Neben den Judengesetzen können wir uns auch über sonstige „charakteristische“ Straftaten der Zeit ein Bild verschaffen, zum Beispiel über Handlungen im Kreis der Landesverteidigung.

Unter den Strafverfahren sind die Gerichtsverfahren wegen „üblichen“ Straftaten, so werden Diebstahl, Brandstiftung, Urkundenverfälschung, Aufhetzung als Anklage in den Dokumenten aufgeführt. Die größte Anzahl der Straftaten machen die Strafhandlungen gegen Vermögen aus. Das kann damit erklärt werden, dass infolge der Erhöhung der Versorgungsschwierigkeiten und der Warenmangel die Anzahl der Diebstähle erheblich gestiegen ist. Die Rechtsanwälte haben die Anweisung bekommen, bei diesen Handlungen immer den strengsten Standpunkt zu vertreten. Diese Grundsätze haben bei der Untersuchung eine wichtige Rolle gespielt.

Das Gericht hat auch eine bedeutende zusätzliche Aufgabe, wenn es sich mit neuen, bisher unbekanntem Straftaten befasst. Dazu gehörten zum Beispiel wegen Nationsschmähung, Beleidigung des Gouverneurs, Aufhetzung gegen die Landesverteidigung, Aufhetzung gegen bewaffnete Kräfte, Verbreitung von Hetzungsdruckschriften, Verstoß gegen Staat und Gesellschaft, Verbreitung von unwahren Nachrichten, Verbreitung von verbotenen Presseprodukten, Verstoß gegen die Schätzung der Nation eingeleitete Gerichtsverfahren.

Im nächsten Abschnitt werde ich einige Beispiele aus der Rechtsprechung anführen.

1. Strafverfahrens aus dem Jahr 1944

Die Akte des Gerichts von Miskolc enthält 141 Strafsachen.⁸ Die Entwicklung des Strafrechts zwischen den beiden Weltkriegen war von der Stärkung der Lehren des

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 146/1944.

Täterstrafrechts geprägt.⁹ Die Vertreter des modernen Strafrechts ließen immer mehr die Theorie gelten, nach der der Täter nicht für das begangene Verbrechen. Der Straftäter sollte für bestimmte, für die Gesellschaft gefährliche Eigenschaften bestraft werden. Zum Beispiel weil der Täter ein Gauner, ein Landstreicher oder gemeingefährlich war. In dieser Zeit wurden mehrere Gesetze erlassen, die dem Staat besondere Befugnis einräumten. Der Gesetzgeber hat die Rechte der Staatsbürger wiederholt mit dem Argument des Staatsschutzes eingeschränkt. In Bezug auf die Verbrechen gegen den Staat wurden im ungarischen Strafgesetzbuch 1878¹⁰ die Majestätsbeleidigung, der Landesverrat und der Aufstand geregelt. Dann, zu Beginn der Ära, wurde das sog. Ordnungsgesetz (GA III/1921) erlassen.

In Bezug auf die Straftaten gegen den Staat ist das Ordnungsgesetz am Anfang der Periode in Kraft getreten. Der Gesetzesartikel Nr. III aus dem Jahr 1921 hat zum Schutz der Staats- und Gesellschaftsordnung gegen die Umstürzler gedient und hat mit der liberalen Auffassung des Csemegi-Kodex Schluss gemacht.¹¹ Es wurde eine Gefängnisstrafe bis zu sechs Monaten in den Fällen in Aussicht gestellt, wenn jemand in Bezug auf eine im Land lebende Nationalität eine degradierende Aussage verwendet und damit sein Nationalgefühl verletzt hat. In diesen Fällen wurden wegen kriegsgegnerischer, die Maßnahmen der Regierung beanstandender Aussagen Gerichtsverfahren wegen Nationsschmähung, Verbreitung von unwahren Nachrichten, Aufhetzung, Verletzung des Gouverneurs eingeleitet. Pál Angyal bestritt die Notwendigkeit dieses Gesetzes und wies darauf hin, dass seitdem die Bestimmungen des Ordnungsgesetzes „...in Kraft sind, gibt es in Ungarn keine persönliche Freiheit im Sinne unserer alten Verfassung“.¹² Nach der theoretischen Erklärung des Ordnungsgesetzes wären das Leben, die körperliche Unversehrtheit und das Eigentum nicht sicher, wenn die Ordnung von Staat und Gesellschaft gestört wäre.

Die 63-jährige, verheiratete, kinderlose jüdische Frau G. Józsefné hat vor drei Menschen die Aussage gemacht, dass „...es noch die Zeit kommt, wenn die Judenheit bei den Ungarn doppelt dafür revanchiert, was diese den Juden angetan haben“.¹³ Die Sache ist vor die Staatsanwaltschaft Kassa geraten, welches eine sich auf die Umstürztätigkeit der Staats- und Gesellschaftsordnung richtende Aufhetzung als Klage festgehalten hat. Es hat aber diese Anklage auf Verbreitung von unwahren Nachrichten geändert.

⁹ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika – GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, https://mersz.hu/dokumentum/wk83__15/; NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2011, 37 p.

¹⁰ Nach seinem Verfasser Károly Csemegi auch „Csemegi-Kodex“ genannt.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 146/1944.

¹² ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1928, 5.

¹³ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 146/1944.

Das Gericht entschied, dass die Äußerung geeignet war, das Ansehen des ungarischen Staates zu beeinträchtigen und seinen Ruf zu schädigen. Mit Hinsicht auf den Ort der Begehung (Bánhorváti) und darauf, dass „...*die Bedeutung der Sache nicht so groß ist, dass es nötig wäre, sie vor den Sonderrat von fünf Personen vorzulegen*“¹⁴ hat es die Sache der Staatsanwaltschaft Miskolc vorgelegt. So wurde gegen den Angeklagten ein wegen Verstoß gegen den Abschnitt 7 des Ordnungsgesetzes gegen die Schätzung des ungarischen Staates und der Nation richtende Klage im Jahr 1944 erhoben. Der Gerichtshof Miskolc hat Frau G. Józsefné am 23. Mai 1944 rechtskräftig als Hauptstrafe zu 2 Monaten Gefängnisstrafe und als Nebenstrafe zu 3 Jahren Amtsverlust und zur Aussetzung der Ausübung der politischen Rechte verurteilt. Die Gendarmeriekunden bezeugen, dass die Verurteilte am 1. Juni 1944 ins Getto von Sajószentpéter geliefert wurde. Nach den Informationen der örtlichen Gendarmerie – „...*wurde sie von dort weiterbefördert. Ihr Aufenthaltsort ist unbekannt.*“¹⁵ Hier hat also der Gerichtshof gegen eine als Jude geltende Person – obwohl nicht aufgrund der Judengesetze – ein rechtskräftiges Urteil gefasst. Das Urteil wurde wegen der Ghettoisierung und der anschließenden Deportation nicht vollstreckt.

Der Kreis der Straftaten gegen die Landesverteidigung wurde sogar zweimal geändert. Im Jahr 1930 wurde das Militärstrafgesetzbuch und im Jahr 1939 das Landesverteidigungsgesetzbuch geschaffen, die ebenfalls Änderungen enthielten. Das Militärstrafgesetzbuch wurde verfasst, weil der alte Militärstrafkodex veraltet war und seine Vorschriften mit dem Csemegi-Kodex nicht in Einklang standen. Das wurde vom Gesetzgeber so verwirklicht, dass in der Regel auch für die Soldaten die Bestimmungen des Strafgesetzbuchs angewendet werden mussten, allerdings wurden im Gesetz auch besondere militärische Straftaten definiert.¹⁶ Das Gesetz räumte eine bestimmte „Offiziers Ehre“ mit der Bestimmung ein, die einem uniformierten Militäroffizier (Offiziersanwärter) Straffreiheit gewährte, der „...*seine Waffe sofort einsetzt, um die Fortsetzung eines rechtswidrigen Angriffs gegen seine Ehre in Gegenwart einer anderen Person zu verhindern*“.¹⁷

Letztere Rechtsnorm hat den Kreis der mit der Soldatenausbildungspflicht, des Arbeitsdienstes im öffentlichen Interesse und der Luftschutzpflicht zusammenhängenden Straftaten festgelegt. Gegen einen unbekanntes Täter wurde wegen Presseordnungsverstoß, konkret wegen Redaktion von Flugblättern aus dem Landesverteidigungsgesetz eingeleitet. Das Flugblatt hat den Satz beinhaltet, „...*dass sich*

¹⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 146/1944.

¹⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 146/1944.

¹⁶ CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998, 551.

¹⁷ KOVÁCS Kálmán: *A magyar büntetőjog és büntetőeljárás jog története 1848-tól 1944-ig*. ELTE, Budapest, 1971, 33.

doch auch heute noch ein Jude in den Stuhl eines Ministers setzen kann“.¹⁸ Der Flugzettel wurde beschlagnahmt aber der Täter wurde nicht gefunden, so wurde das Verfahren eingestellt.

Beim Gerichtshof Miskolc ist es zu Gerichtsverfahren von einer verhältnismäßig hohen Anzahl gegen Jugendtäter vor allem wegen Diebstahl und Körperverletzung gekommen.

Zum Beispiel, die Gerichtsverhandlung gegen die Täter, den 14 Jahre alten Minderjährigen István Kalocsai, wohnhaft in Szalonna, und seine Mutter Rudolfné Kalocsai¹⁹ wegen Verbrechens des Diebstahls [§ 33 StGB und § 336 Absatz (3) StGB] fand vor dem Gerichtshof Edelény im Jahr 1944 statt. Nach dem Sachverhalt entwendeten sie gemeinsam 14 kg gemischte Bohnen im Wert von 11 Pengő (Münze) vom geschlossenen Dachboden des Geschädigten im Jahr 1944. In diesem Verfahren wurde die Tat des jugendlichen und der erwachsenen Angeklagten vom selben Gericht verurteilt, um nachteilige Folgen zu vermeiden.²⁰

Die Zahl der Verbrechen gegen Leben und körperliche Unversehrtheit ging allerdings zurück im Jahr 1944. Nach Angaben der Staatsanwaltschaft war dies auf die Einberufung zum Arbeitsdienst zurückzuführen. „Mit Hilfe“ des Arbeitsdienstes wurden „...die Menschen wurden von den Streitigkeiten abgehalten, aus den Kneipen geholt, denn daraus folgen solche Sachen.“²¹

Von den Verbrechen gegen das Leben und die körperliche Unversehrtheit hebe ich die Abtreibungen und die Verfahren im Zusammenhang mit Selbstmord aus. Das Verfahren in der Sache des Selbstmordes von József K. Dr. wurde aufgrund § 101 Abs. 1 der ung. StPO aufgehoben.²² (Es hat aufgrund der Angaben der Ermittlung kein Sachverhalt einer Straftat vorgelegen). *Gabriella V.* hat mit Laugetrinken im Jahre 1944 Selbstmord versucht, nachdem sie schwanger geworden ist und ihre Eltern für sie die Mitgift zur Heirat nicht sicherstellen konnten. Vom Amts wegen wurde ein Verfahren gegen einen unbekanntes Täter wegen Verleitung zum Suizid eingeleitet. Aus Mangel an Beweisen wurde es aber aufgehoben. Der als Zeuge angehörte Bräutigam hat ausgesagt, dass er das Mädchen auch ohne Mitgift heiratet.²³ Z. Gáspár war vom Juli 1942 bis zum Mai 1943 an der russischen Front, infolge dessen er laut Zeugenaussagen Nervenschäden erlitten hat und er mit der Verödung von sich und seiner Familie gedroht hat. Anschließend hat er sich aufge-

¹⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 500/1944.

¹⁹ 31 Jahre alt, römisch-katholisch, Tagelöhnerin.

²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 504/1944.

²¹ VERESS Emőd: *Erdély jogtörténete*. Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 433.

²² Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 58/1944.

²³ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 213/1944.

hängt. Das Verfahren wurde nach § 101 Abs. 1 der ung. stopp aufgehoben.²⁴ Im Kreis der Schwangerschaftsabbrüche wurde gegen die 22-jährige *Borbála O.* ein Verfahren eingeleitet, weil sie im Dezember 1943 ihre 6-Monate alte Leibesfrucht abortiert hat. Die Beweise reichten nicht aus, um die Klage zu erheben. So ist das Verfahren am 21. Januar 1944 erloschen.²⁵ Das Verfahren gegen *Frau D. Dezső D.* wegen Abtreibung wurde aufgrund einer anonymen Anzeige eingeleitet. Die Untersuchung wurde jedoch am 27. März 1944 aus Mangel an Beweisen eingestellt.²⁶ In beiden Straftatkategorien kann man sagen, dass die Verfahren meistens noch vor der Hauptverhandlung aus Mangel an Beweisen beendet wurden.

Wegen der steigenden Versorgungsschwierigkeiten und Warenknappheit war die Zahl der Diebstähle hoch und nahm ständig zu (Diebstahl von landwirtschaftlichen Erzeugnissen und Produkten aufgrund hoher Preise und Ablieferungssolls). Straftaten gegen das Eigentum anderer standen also an erster Stelle der Liste der traditionellen Straftaten. Die Staatsanwaltschaften wurden angewiesen, bei solchen Straftaten immer die Ansicht zu vertreten, die mit einer strengeren Qualifikation einhergeht, dementsprechend die Ermittlungen zu leiten und die Anklage zu vertreten.

Auch vor dem Gerichtshof Miskolc wurden ziemlich viele Diebstähle innerhalb der Verbrechen gegen fremdes Vermögen verhandelt. Die Witwe *Jenőné K.* und *Ferencné Gy.*, beide wohnhaft in Mezőcsát, wurden wegen Diebstahls strafrechtlich verfolgt. Den Ermittlungsergebnissen zufolge hat Ferenc S. S. (bei dem Magdolna K. K., eine der Angeklagten, arbeitete) dem Opfer in Mezőcsát im Jahr 1943 mehrmals, jedoch ohne dessen Zustimmung, Wertsachen im Wert von mehr als 200 Pengő gestohlen. Am 11. März 1944 wurden sie in zweiter Instanz wegen unzureichender Beweise freigesprochen. Die Dokumente sind unvollständig, so fehlt beispielsweise das erstinstanzliche Urteil.

Dieses Gerichtsverfahren ist interessant für uns, weil es im Jahr 1944 stattfand. Die Angeklagten gehörten der israelitischen Religion an und unterlagen daher bereits den geltenden diskriminierenden jüdischen Gesetzen.²⁷

Im Kreis der wirtschaftlichen Straftaten hat die immer steigende Anzahl der Preiserhöhungs- und die Interessen der öffentlichen Versorgung betreffenden Straftaten den Geschäftsverkehr auf Landesebene und auch auf dem Gerichtshof von Miskolc bedeutend beeinflusst. Die Regierung hat mehrere Verfügungen zur Behandlung der „...*die Gesichtspunkte des Gemeinwohles außer Acht lassenden Spekulation*“ erlassen mit der Begründung, dass diese Handlungen die Staatssicherheit

²⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 237/1944.

²⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 248/1944.

²⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 294/1944.

²⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 361/1944.

verletzen und den Kaufwert der ungarischen Währung (Peng) verschlechtern.²⁸ Die Preistreiberei wurde im Jahr 1920 geregelt.²⁹ Vom Gesetz wurden acht Sachverhalte der Preistreiberei definiert, darunter die Preisberhhung, die Spekulation zum Hinauftreiben der Preise, die Warenentziehung, den Warenschmuggel sowie die Weigerung, Bedarfsgter zu verkaufen. Der Begriff des „bedürftigen Vermögens“ wurde nicht im Gesetz, sondern in der Rechtsprechung definiert.

Daher war es wichtig, für diese Straftaten restriktive Sanktionen zu verhängen. So mussten neben Geld- und Freiheitsstrafen auch die Einziehung des gesamten Vermögens des Angeklagten, der Entzug der Gewerbeerlaubnis, der Gewerbeschein und das Verbot der Ausübung einer gewerblichen Tätigkeit verhängt werden.

Wegen Straftat des rechtswidrigen Entzugs von Artikeln des öffentlichen Bedarfs (§ 206 des Gesetzesartikels II aus dem Jahr 1939) wurden Verfahren gegen mehrere Beschuldigten im Jahre 1944 eingeleitet, von denen mehrere von israelitischer Religion waren (Lajos E., Metzger, Jen W.).³⁰ Laut des Sachverhalts wurden 99 Rinder mit einem Wert von über 2000 Peng rechtswidrig entzogen und ohne Genehmigung geschlachtet. Der freie Verkauf von Rindern wurde zuvor durch einen Regierungserlass eingeschränkt. Die Hauptverhandlung fand am 16. Oktober 1944 statt. Leider sind die Unterlagen unvollständig und es wurden keine Dokumente über den Ausgang des Verfahrens vorgelegt. Das Datum deutet darauf hin, dass die Anhörung nicht stattgefunden hat.³¹ Andererseits wurden die auf dem Land lebenden Juden bereits deportiert. Die Angeklagten sind wahrscheinlich bereits abgeführt worden.

Zusammenfassung

Als Zusammenfassung kann festgehalten werden, dass die Untersuchung der Unterlagen des Gerichtshofes Miskolc auf folgende Fakten hinweist: Als Erstes, dass die Dokumente oft mangelhaft sind, im Jahr 1944, so ist das Ergebnis des Verfahrens nicht ans Tageslicht gekommen. Ein Grund dafür sein kann, dass die Unterlagen zunichte gegangen sind, aber es ist auch vorstellbar, dass die Verfahren wegen der Kriegseignisse und der Deportierungen nicht einmal fortgesetzt wurden. Mehrere Dokumente bezeugen aber, dass man sich sogar nach dem Krieg mit un-abgeschlossenen Verfahren beschäftigt hat. Als Zweites kann man sagen, dass die Anzahl der eingeleiteten Verfahren wegen Verstöße gegen die Schätzung des ungarischen Staates und der Nation (10 Verfahren), die Verstöße wegen Verbreitung von unwahren Nachrichten (15 Verfahren) und Aufhetzung gegen die Landesverteidigung (2 Verfahren) erheblich gestiegen ist, ein großer Teil dieser Verfahren wurde mit Verurteilung beendet. Als Drittes kann man sehen, dass infolge der

²⁸ Magyar Nemzeti Levltr Borsod-Abaj-Zemplén Vrmegeyi Levltra. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofes Miskolc, 361/1944.

²⁹ Gesetzartikel XV aus dem Jahr 1920.

³⁰ Magyar Nemzeti Levltr Borsod-Abaj-Zemplén Vrmegeyi Levltra. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofes Miskolc, 3212/1944.

³¹ Rücktritt von Horthy, Machtübernahme der ungarischen Nazis.

Lockerung der familiären Verhältnisse die Anzahl der Abtreibungen sowohl auf ländlicher als auch auf lokaler Ebene gestiegen ist, und diese Verbrechen eine besondere Aufmerksamkeit erhalten haben, weil diese Taten nach der damaligen Begründung „...*das ganze Ungarntum an sich in Wurzel anfechten*.“³² Die Behörden mussten die Fehlgeburtsfälle, die Tätigkeit der Hebammen, Ärzte mit besonderer Acht verfolgen. Diese Tendenz kann also auch auf dem Gerichtshof Miskolc beobachtet werden. Die überwiegende Mehrheit der Verfahren wurde aber schon in der Ermittlungsphase eingestellt. Gegen die Leugnung der Fehlgebärenden hat es nämlich meistens keine ausreichenden Beweise zur Klageerhebung gegeben. Das Verfahren wurde in vielen Fällen aus Mangel an Beweisen schon in der Staatsanwaltschaft eingestellt. Bei Vorliegen von genügenden Beweisen ist es wegen der Deportierungen nicht zu den weiteren Phasen des Verfahrens gekommen. Ein vollständiges Bild können wir mit Erschließen der Dokumente der weiteren Jahre bekommen, welches der nächste Schritt der Forschung ist. Auch die Untersuchung der Strafverfahren vor dem Gerichtshof Miskolc kann den Gedanken von István Bibó ergänzen und abschwächen nach dem: „*Nur sehr wenige sind auf den Gedanken gekommen, die Staatsgewalt als Gangsterbande, ihre Verordnungen als Papierfetzen und den Ungehorsam deren gegenüber, die Umgehung und die Verfälschung als moralische Pflicht zu betrachten*.“³³

QUELLEN- UND LITERATURANGABEN

- [1] MISKOLCZY Ágost – PINCZÉS Zoltán: *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve M. Kir.Csendőrség számára*. I. kötet. Budapest, Stádium Kiadó, 1940.
- [2] CSIZMADIA Andor – KÁLMÁN KOVÁCS – ASZTALOS László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998, 551 p.
- [3] KABÓDY Csaba – MEZEY Barna: Büntetési elméletek. In: *Módszertani Füzetek* 1985, 2. évfolyam, 4. szám, 53–64.
- [4] VERESS Emőd: *Erdély jogtörténete*. Forum Iuris, Kolozsvár, 2018.
- [5] CSEMÁNE VÁRADI Erika – GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. https://mersz.hu/dokumentum/wk83__15/, 29. Januar 2023.
- [6] BERÁNNÉ NEMES Éva – JÁNOS ROMÁN: *Miskolc története*. Borsodi Történelmi Évkönyv. 5/1, IV. kötet, Miskolc, 1981.
- [7] EVA SCHUMANN (Hrsg.): *Kontinuitäten und Zäsuren. Rechtswissenschaft und Juristen im »Dritten Reich« und in der Nachkriegszeit*. Göttingen, Wallstein Verlag, 2008.

³² VERESS Emőd: *Erdély jogtörténete*. Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 433.

³³ BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok 1945–1949*. Magvető Kiadó, Budapest, 1986, 638.

-
- [8] ECKHARDT Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2000.
- [9] NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2011.
- [10] Ilse REITER-ZATLOUKAL: „...um alles nazistische Tätigkeit und Propaganda in Österreich zu verhindern“. *NS-Wiederbetätigung im Spiegel von Verbotsgesetz und Verwaltungsstrafrech.* Graz, Lischtenwagner, 2018.
- [11] Ilse REITER-ZATLOUKAL: *Antisemitismus in Österreich 1933–1938*. Wien, Böhlau Verlag Wien, 2018.
- [12] Ilse REITER-ZATLOUKAL: *Der Bundesgerichtshof 1934–1938*. Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2013.
- [13] Ilse REITER-ZATLOUKAL: Die Umgestaltung der österreichischen Strafrechtsordnung im NS-Staat. *Österreichische Richterzeitung*, 2014, 92, 145–151.
- [14] Ilse REITER-ZATLOUKAL: Richterbild und Richterausbildung im nationalsozialistischen Deutschen Reich. Gerald Kohl Ilse Reiter-Zatloukal (Hrsg): *RichterInnen in Geschichte, Gegenwart und Zukunft*. Auswahl, Ausbildung, Fortbildung und Berufslaufbahn, 2014, Sammelband, Verlag Österreich.
- [15] BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok 1945–1949*. Magvető Kiadó, Budapest, 1986.
- [16] Joachim VOGEL: *Einflüsse des Nationalsozialismus auf das Strafrecht*. BWV, Berliner Wiss.-Verl. Jahr/Datierung, Berlin, 2004.
- [17] Johanna SCHMITZBERGER: *Das Nationalsozialistische Nebenstrafrecht 1933 bis 1945*. Salzburg, 2007.
- [18] KOVÁCS Kálmán: *A magyar büntetőjog és büntetőeljárás jog története 1848-tól 1944-ig*. ELTE, Budapest, 1971.
- [19] SAMU Mihály – BARABÁS Alice – TAKÁCS Imre – NAGY László: *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról*. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1958.
- [20] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1928.
- [21] NAGY Sándor: A fajvédelem útvesztőjében. Bírói gyakorlat „fajgyalázási perekben” (1942–1944). *Fons* 2015, XXII. évf., 4. sz., 487–532.
- [22] Thomas VORMBAUM: *Einführung in die moderne Strafrechtsgeschichte*. Berlin, Springer, 2015.
- [23] LEHOTAY Veronika: *A jogszükités útján. A Horthy-korszak szabadságjogmegvonó intézkedéseinek jogtörténeti háttere*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2020.

-
- [24] LEHOTAY Veronika: „...A büntető bíróságok gyakorlata helyes mederben folyik-e? ...”: Büntető-igazságszolgáltatási tendenciák a Horthy-korszakban. *ADVOCAT* 2022, XXV., 90–97.
- [25] Veronika LEHOTAY: Beiträge ungarischer Strafrechtswissenschaftler im NS-Deutschland und in Ungarn (1933–1944). *Diké: a Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata* 2021/2., 141–150.
- [26] Wolfgang FORM: *Literatur- und Urteilsverzeichnis zum politischen NS-Strafrechts*. Baden-Baden, 2001.
- [27] KOCSIS Zsolt László: A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között (a dualizmustól a Horthy-rendszer időszakáig). In: *Közjogtörténeti tanulmányok*. Emberi Jogok Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 2007.

Archivdokumente

- [28] Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII-1/b. Dokumente des Gerichtshofs Miskolc, 1944.
- [29] Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára. VII. 51/b. Dokumente die königliche Staatsanwaltschaft Miskolc, 1944.

II.

**ÁLLAMTUDOMÁNYOK KÖRÉBE TARTOZÓ
TANULMÁNYOK**

A MOBBING EURÓPAI UNIÓS MEGFOGALMAZÁSÁNAK AZ EMBERI MÉLTÓSÁGBAN VALÓ MEGNYILVÁNULÁSA*

THE EUROPEAN UNION DEFINITION OF MOBBING THE MANIFESTATION OF HUMAN DIGNITY

GARAMI MÁRIA **

Absztrakt: A mai felgyorsult világban a fenntartható fejlődés kulcskérdéssé vált, melynek egyik alappillére a tisztességes munka. A tisztességes munka keretébe nem férnek bele a munkavállalókat fenyegető pszichoszociális kockázati tényezők, melynek egyik eleme a mobbing. Ebben a tanulmányban az vizsgálom, hogy a mobbing európai uniós megfogalmazása hogyan illeszkedik a magyar alkotmányos értékekbe, hogyan nyilvánul meg az emberi méltóságban, az emberi méltóságot honnan eredeztethetjük, mi a tartalma, valamint a mobbing milyen cselekményekben valósul meg és erre mennyire van tekintettel a tételes magyar munkajog.

Kulcsszavak: *emberi méltóság, mobbing, alkotmányjog, pozitív jog, munkajog*

Abstract: In today's accelerated world, sustainable development has become a key issue, one of the cornerstones of which is decent work. The framework for decent work does not fit the psychosocial risk factors that threaten workers, one element of which is mobbing. In the study I examine how the wording of mobbing in the European Union fits into the Hungarian constitutional values, how it is manifested in human dignity where does human dignity come from and what is its content, in what acts is mobbing carried out and the extent to which itemized Hungarian labor law takes this into account.

Keywords: *human dignity, mobbing, constitutional law, positive law, labor law*

* Köszönetnyilvánításomat szeretném kifejezni dr. Szabó Miklós professzor úrnak a Miskolci Egyetem Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet egyetemi tanárának a hasznos és segítő hozzászólásaiért és javaslataiért, valamint útmutatásaiért ezzel a dolgozattal kapcsolatban. Ennek ellenére bármilyen hiba, illetve a cikkben szereplő ellentmondások a szerző kizárólagos felelőssége.

** DR. GARAMI MÁRIA
II. éves PhD-hallgató
Miskolci Egyetem ÁJK
Civilisztikai Tudományok Intézete
Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros,
maria.garami@uni-miskolc.hu

Bevezetés

A növekvő környezeti és társadalmi terhelés egyre nagyobb veszéllyel fenyegeti a bolygót és az emberiséget, számos nemzetközi szervezet és az Európai Unió is kiemelt jelentőséget tulajdonít a probléma megoldásának,¹ így válaszul kidolgozták a fenntartható fejlődés koncepcióját,² amely egy új integrált fenntartható fejlődési és fejlesztési keretrendszer, középpontjában a Fenntartható Fejlődési Célokkal.³ A fenntartható fejlődés egyik alappillére ebben a keretrendszerben a tartós, inkluzív és fenntartható gazdasági fejlődés, teljes és hatékony foglalkoztatás és tisztességes munka megteremtése mindenki számára. A tisztességes munkát, ha vizsgáljuk, két oldalról is meg kell vizsgálni a kérdést. A munkáltató oldaláról a lojális, bármikor rendelkezésre álló munkavállaló igénye fogalmazódik meg, aki segíti a vállalatot, szervezetet céljainak megvalósításában, a munkavállaló oldaláról pedig a megbecsülést mind anyagi, mind szellemi szempontból, az egészséges és biztonságos munkakörnyezetet jelenti, ahol lelkesen, szívesen dolgozik.⁴ Ebbe a keretrendszerbe jól érzékelhetően nem fér bele a munkahelyi zaklatás, a mobbing. Az európai uniós munkavállalók 8%-a⁵ úgy nyilatkozott, hogy az elmúlt 12 hónapban munkahelyi zaklatásnak volt kitéve, az európai munkavállalók közel 28%-a a jelenlegi, vagy volt munkahelyükön átélt sérelmek miatt nem véletlenszerű egészségügyi problémáktól szenved, és a munkavállalók 35%-a vallja azt, hogy a munkája káros az egészségére.⁶ Az Európai Unió Bizottsága már korábban felismerte a munkavállalók kiszolgáltatottságának problémáját, amely a hierarchikus szabályozottságból adódik, s kifejezésre juttatta, hogy elítéli a munkahelyi erőszakot és zaklatást, valamint elismeri a kölcsönös tiszteleten, az emberi méltóságon, valamint az egyenlő és megkülönböztetésmentes bánásmódhoz való jogon alapuló munkakultúra fontosságát.⁷ Az Európai Unió stratégiai politikája a munkahelyi biztonság és egészségvédelem területén két fő részből áll, egy átfogó európai uniós jogszabálysomagból, amelyet a tagállamok az eltérő nemzeti struktúrájukhoz

¹ ENSZ 1983-ban létrehozta a Környezet és Fejlődés Világbizottságot (World Commission on Environment and Development).

² Olyan fejlődési folyamat, illetve szervezési elv, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék a szükségleteiket

³ Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals> 11. January 2022.

⁴ LÁSZLÓ Gyula: *Munkaerő-piaci politikák*. PTK KTK, Pécs, 2007, 12–22.

⁵ 2001-es adat, az EuroStat felmérése szerint, Foglalkoztatási és Szociális Bizottság jelentése alapján [2001/2339(INI)].

⁶ A munka minőségének és termelékenységének javítása: a munkahelyi egészségvédelemmel és biztonsággal kapcsolatos közösségi stratégia 2007–2012 között.

⁷ Közlemény a képviselők részére, Celia Arroyo Lopez spanyol állampolgár által benyújtott 1132/2020. számú petíció egy külön uniós szerv létrehozásáról a tudományos életben történő zaklatás megelőzése tárgyában. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PETI-CM-694980_HU.pdf, 2021. június 22.

igazíthattak,⁸ valamint az európai uniós stratégiákból, melyeknek célja a prioritások, célok kijelölése, valamint a megelőzés fontosságára való figyelemfelhívás.⁹ Az EUMSZ¹⁰ 153. cikk alapján számos uniós irányelvet fogalmaztak és fogadtak el, amelyek a munkahelyi egészségvédelemmel és biztonsággal foglalkoznak, minimumkövetelményeket határoznak meg, amelyeket a tagállamoknak interpretálni szükséges nemzeti jogukba, azonban a tagállamok szigorúbb védintézkedéseket is fogalmazhatnak meg és fogadhatnak el.¹¹

1. A tanulmány témája és a kitézött feladatok

Ahhoz, hogy megértsük a magyar munkajog szerinti zaklatásfogalom és az európai uniós megfogalmazása közötti különbséget, szükség van arra, hogy megismerjük e két fogalmat és elhelyezkedésüket magyar és uniós jogi viszonylatban. Ebből választ kapunk arra, hogy hogyan kapcsolódik e két fogalom az emberi méltósághoz. Szükséges ezért áttekinteni, hogy az emberi méltóság honnan ered, mi a tartalma, milyen cselekményekkel lehet megvalósítani, ezt bírósági határozatokkal alátámasztani, megvizsgálni, hogy a mobbingcselekmények kimerítik-e az emberi méltóság megsértését, valamint a tételes magyar munkajog ezekre a cselekményekre mennyire van tekintettel, tartalmában ad-e választ azokra.

2. A magyar munkajog szerinti zaklatás fogalma és európai uniós megfogalmazása, elhelyezkedésük a magyar és uniós jogi viszonylatban, emberi méltósághoz való viszonyuk

2.1. A magyar munkajog szerinti zaklatás fogalma

A magyar jogrendszerben az Alaptörvényből származtatott egyenlő bánásmód követelménye alapján az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényben (továbbiakban: Ebktv.) jelenik meg a zaklatás fogalma,¹² miszerint zaklatásnak minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális, vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személy védett tulajdonságával¹³ függ össze és célja, vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő,

⁸ Ilyen a Tanács 2000/43/EK irányelve (faji egyenlőségi irányelv) a faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról és a Tanács 2000/78/EK irányelve (foglalkoztatási egyenlőségi irányelv) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról.

⁹ COM(2014)332 final.

¹⁰ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés.

¹¹ EUMSZ 153. cikk (4) bekezdése alapján.

¹² Ebktv. 10. § (1) bekezdése.

¹³ Olyan tulajdonságok, amelyek jellemzően veleszületett, állandó az egyén által megváltoztathatatlan tulajdonságok, a személyiség lényegi vonásai, melyek csoportképzésre alkalmasak és előítéletek alapjául szolgálhatnak. Védett tulajdonságok az Ebktv. 8. §-ában foglaltak szerint közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valós, vagy vélt neme, fa-

ellenséges, megalázó, megszégyenítő, vagy támadó környezetet kialakítása. A zaklatás fogalom meghatározásában a védett tulajdonság összehasonlítható helyzetet teremt más személlyel vagy csoporttal, így tud kifejeződni az egyenlő bánásmód, s ez lesz az alapja a jogsértésnek, tehát valamely védett tulajdonság miatt történik a munkahelyi zaklatás. Valószínűsíteni szükséges bírósági keresetben a védett tulajdonság meglétét és amennyiben nincs ilyen, vagy nem lehetséges a bizonyítása, a zaklatásfogalom nem tényállásszerű, nem állapítható meg a jogsértés.¹⁴ Itt meg kell említenem, hogy a törvény tartalmaz egy egyéb helyzet, tulajdonság, jellemző¹⁵ meghatározást, amit szűken kell értelmezni, mivel csak a törvényben felsorolt hasonló jellegű tulajdonságok, helyzetek, jellemzők adnak jogalapot a jogi norma érvényesítéséhez, minthogy a tág értelmezés a bizonyítási szabályok indokolatlan kiterjesztéséhez vezetne, ami ellentétes lenne az Ebktv. rendeltetésével.¹⁶

2.2. A magyar munkajog szerinti zaklatás fogalmának elhelyezkedése a magyar jogrendszerben és viszonya az emberi méltósághoz

Az egyenlő bánásmód követelményének szabályozása Magyarországon háromszintű. Magyarország Alaptörvénye általános érvénnyel mondja ki a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény a jogrendszer egésze számára ad jogértelmezést és útmutatást e követelmény értelmezéséhez, végül számos ágazati jogszabály, mint esetünkben A munka törvénykönyve, majd más esetekben a köznevelési és felsőoktatási törvény, egészségügyi törvény és sok más törvény tartalmaz utalásokat az esélyegyenlőségi törvényre és állapít meg további, csak az adott területen érvényes szabályokat.

A magyar jogrendszerben az alapvető jogok kiemelt védelmet élveznek, amelyeket az Alaptörvény garantál. Az Alaptörvény a két legfontosabb emberi jogot, az emberi élethez és emberi méltósághoz való jogot rögzíti,¹⁷ miszerint: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” Az élethez való

ji hovatartozása, bőrszíne, nemzetisége, nemzetiséghez való tartozása, anyanyelve, fogyatékosága, egészségi állapota, vallási, vagy világnézeti meggyőződése, politikai, vagy más véleménye, családi állapota, anyasága (terhessége) vagy apasága, szexuális irányultsága, nemi identitása, életkora, társadalmi származása, vagyoni helyzete, továbbá a foglalkoztatási jogviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama, érdekképviselőhez való tartozása, egyéb helyzete, tulajdonsága, vagy jellemzője (továbbiakban együtt: tulajdonsága) miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben levő személy vagy csoport részesül, részesült, vagy részesülne.

¹⁴ KGB 38/2011. számon közzétett Kúria ítélet szerint a lakóhely önmagában nem védett tulajdonság.

¹⁵ Ebktv. 8. § t) pont.

¹⁶ Az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testületének 288/2/2010. (IV. 9.) TT. sz. állásfoglalása az egyéb helyzet meghatározásával kapcsolatban.

¹⁷ Alaptörvény II. cikke.

jog mind a nemzetközi dokumentumok, mind az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján korlátozhatatlan, abszolút jellegű, és megelőz minden más jogot, önmagában is értelmezhető alapjog, amíg az élethez való jog szoros összefüggésben áll a jogképességgel. Az általános személyiségi jog „anyajog”, az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot először 1990-ben vizsgálta és megállapította, hogy „általános személyiségi jog” olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható. [8/1990. (IV. 23.) AB határozat] Az Alaptörvény kimondja, hogy az alapvető jogok mindenkit különbségtétel nélkül megilletnek¹⁸ és állami feladatként határozza meg az esélyegyenlőség előmozdítását. Az Alaptörvény 11 szempontot nevesít, de ez nyílt végű felsorolás, mivel más, hasonló csoportképzésre alkalmas megkülönböztetés is idetartozhat.¹⁹ Az Alaptörvény a munkavállalással kapcsolatban több olyan, egyénileg a foglalkoztatott személyéhez közvetlenül kapcsolódó, illetve csoportosan gyakorolható alapjogot deklarál, amelyeket alkotmányos védelemben részesít.²⁰ Az egyéneket közvetlenül megillető alapjogok a munkához való jog,²¹ az egyén egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez való jog,²² a pihenőidőhöz való jog,²³ itt jelenik meg az egyenlő bánásmód követelménye,²⁴ illetve a személyes adatok védelme is.

2.3. Az munkahelyi zaklatás, a mobbing európai uniós megfogalmazása

Az uniós szintű szociális partnerek 2007. április 20-án az EK-Szerződés 138. cikke (az EUMSZ 155. cikke) alapján²⁵ keretmegállapodást kötöttek a munkahelyi

¹⁸ Alaptörvény XV. cikk (2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

(3) A nők és a férfiak egyenjogúak.

¹⁹ Egyéb helyzet, mint például a szexuális irányultság, 20/1999. (VI. 25.) AB határozat, 37/2002. (IX. 4.) AB határozat.

²⁰ Alaptörvény I. cikk (2) bek.

²¹ Alaptörvény XII. cikk (1) bek.

²² Alaptörvény XVII. cikk (3) bek.

²³ Alaptörvény XVII. cikk (4) bek.

²⁴ Alaptörvény XV. cikk (2)–(3) bek.

²⁵ EUMSZ 155. cikke (az EK Sz. korábbi 139. cikke)

(1) A szociális partnerek közötti uniós szintű párbeszéd, amennyiben úgy kívánják, szerződéses kapcsolatokhoz, így megállapodásokhoz vezethet.

(2) Az uniós szinten megkötött megállapodásokat a szociális partnerek és a tagállamok sajátos eljárásainak és gyakorlatának megfelelően, vagy pedig – a 153. cikk hatálya alá tartozó kérdésekben – az aláíró felek együttes kérelmére, a Tanács által a Bizottság javaslatára alapján hozott határozattal kell végrehajtani. Erről az Európai Parlamentet tájékoztatni kell.

zaklatásról és erőszakról,²⁶ melynek célja, hogy növelje a munkáltatók, munkavállalók és képviselők tudatosságát és megértését a munkahelyi zaklatással és erőszakkal kapcsolatban, valamint cselekvés-orientált keretet biztosítson a munkaadók, munkavállalók és képviselők számára a munkahelyi zaklatással és erőszakkal kapcsolatos problémák azonosítására, megelőzésére és kezelésére. A keretmegállapodás rögzíti, hogy a zaklatás és az erőszak egy vagy több egyén elfogadhatatlan viselkedésének köszönhető, sok embert érinthet, különböző formákban valósulhat meg, néhány könnyebben azonosítható, mint a többi. A megállapodás 3. szakasza meghatározza a zaklatás fogalmát: „zaklatás akkor fordul elő, amikor egy vagy több munkavállalót vagy vezetőt munkával kapcsolatos helyzetben ismétlődően és szándékosan sértegetnek, megfenyegetnek és/vagy megaláznak.” Valamint a megállapodás azt is rögzíti, hogy „a zaklatást és erőszakot egy vagy több vezető vagy munkavállaló idézheti elő azzal a céllal vagy szándékkal, hogy a vezető vagy munkavállaló méltóságán csorbát ejtsen, ami kihat egészségére, és/vagy ellenséges munkakörnyezetet alakít ki”.

2.4. Az munkahelyi zaklatás, a mobbing európai uniós fogalmának kialakulása és viszonya az emberi méltósághoz

Az európai uniós jogalkotás alapját képező *Az Európai Unió Alapjogi Chartája* (a továbbiakban: Charta; Alapjogi Charta) 1. cikke kimondja: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Tiszteletben kell tartani, és védelmezni kell.” Az emberi méltóság nem csupán egy az alapjogok közül, de a többi alapjog kiindulópontjává is szolgál. Az 1948. évi Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata preambulumban rögzítette az emberi méltóságot. „Tekintettel arra, hogy az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon.” Majd az 1. cikkében rögzíti, hogy „minden ember szabadon és egyenlően született méltósággal és jogokkal”. A C-377/98. sz. *Hollandia kontra Európai Parlament és Tanács* ügyben 2001. október 9-én hozott ítéletében²⁷ az Európai Bíróság megerősítette, hogy az emberi méltóság alapjoga az uniós jog részét képezi, ebből következően egyetlen, a Chartában megállapított jog sem gyakorolható úgy, hogy az mások emberi méltóságát sértené, továbbá az emberi méltóság az e Chartában megállapított jogok lényegi tartalmának része, ezért akkor is tiszteletben kell tartani, ha az adott jog maga korlátozott terjedelmű.²⁸ Az Alapjogi Charta 31. cikke rögzíti, hogy: „Minden munka-

A Tanács egyhangúlag jár el, ha a kérdéses megállapodás egy vagy több, valamely olyan területre vonatkozó rendelkezést tartalmaz, amelyre nézve a 153. cikk (2) bekezdése értelmében egyhangúságra van szükség.

²⁶ Framework agreement on harassment and violence at work Brussels, 26/04/2007, <https://www.etuc.org/en/framework-agreement-harassment-and-violence-work>, 10. November 2021.

²⁷ EBHT 2001., I-7079., indokolás: 70–77. pont.

²⁸ FRA: Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége az emberi jogok EU-n belüli érvényesítését és védelmezését célul kitűző független referencia- és kiválósági központja. <https://fra.europa.eu/hu/eu-charter/title/title-i-dignity>, 2022. május 24.

vállalónak jog van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez.”²⁹ Az EUSz 2. cikke rögzíti, hogy: „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”

A Tanács 89/391/EGK irányelve az első és legfontosabb uniós jogi aktus a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről³⁰ (továbbiakban: „keretirányelv”). A munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségének javítását célzó keretirányelv általános, tág elveket határoz meg, kiterjed minden kockázatra, beleértve a pszichoszociális jellegű kockázatokat is, mint a stressz vagy a zaklatás. Az Európai Unió küzd a munkakörnyezet javítása, a társadalmi kirekesztés ellen,³¹ valamennyi ágazatra kiterjedő keretirányelv, beleértve a felsőoktatási, kutatási, innovációs ágazatokat is. Tágra fogalmaz a munkavállalók egészségének és biztonságának védelme érdekében, valamennyi kockázat kezelésére törekszik, beleértve a pszichoszociális jellegű kockázatokat³² is.³³ Ennek érdekében az Európai Parlament minimumkövetelményeket fogadhat el,³⁴ amelyeket a tagállamoknak implementálni szükséges nemzeti jogukba,³⁵ azonban a tagállamok szigorúbb védintézkedéseket is fogalmazhatnak meg és fogadhatnak el.³⁶ A munka-

²⁹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2012/326/02&from=HU>, 2021. november 10.

³⁰ A Tanács 89/391/EGK irányelve (1989. június 12.) a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről. HL L 183., 1989. 6. 29., 1–8.

³¹ A munkahelyi egészség és biztonság vonatkozásában Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 153. cikkének (az EKSz. korábbi 137. cikke) (1) bekezdése kimondja, hogy „az 151. cikkben foglalt megvalósítása érdekében³¹ az Unió támogatja és kiegészíti a tagállamok tevékenységeit a következő területeken: (...) a) különösen a munkakörnyezet javítása a munkavállalók egészségének és biztonságának védelme érdekében (...) j) a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem”.

³² Mint a zaklatás, a megfélemlítés és a csoportos zaklatás, valamint ezek következményei.

³³ Közlemény a képviselők részére Celia Arroyo Lopez spanyol állampolgár által benyújtott 1132/2020. számú petíció egy külön uniós szerv létrehozásáról a tudományos életben történő zaklatás megelőzése tárgyában. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PETI-CM-694980_HU.pdf, 2021. november 10.

³⁴ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 153. cikk (2) bekezdése értelmében „ennek érdekében az Európai Parlament és a Tanács: (...) b) az (1) bekezdés a)–i) pontjában említett területeken irányelvek útján fokozatosan alkalmazandó minimumkövetelményeket fogadhat el (...)”.

³⁵ Mint például az első és legfontosabb uniós jogi aktus a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről szóló Tanács 89/391/EGK irányelve.

³⁶ EUMSZ 153. cikk (4) alapján.

helyi zaklatásról szóló *Foglalkoztatási és Szociális Bizottság* jelentése³⁷ rámutat arra, hogy a munkahelyi zaklatás valódi mértéke még nem ismert, de komoly problémát jelent a munka világában, így jelentős kockázat, potenciális egészségügyi kockázatot rejt, az egészségre gyakorolt hatásai pusztítóak a munkavállalókra nézve, s komoly gazdasági kihatásai vannak a munkáltatókra nézve is. A közösségi stratégiák³⁸ hangsúlyozzák, hogy új, különösen pszichoszociális kockázatok jelennek meg a tudásalapú társadalomba történő integrálódás eredményeképp, melyek törvényhozási lépéseket és jól bevált gyakorlatokat igényelnek, fontos a tudatosság, oktatás kialakítása a megelőzés, a munkahelyi jóllét, a minőségi munkakörnyezet kialakítása, az egészségfejlesztés terén, ami hozzájárul a gazdasági növekedés és foglalkoztatás előmozdításához. Majd ezen előzmények hatására köttetett meg a fent említett uniós szintű keretmegállapodás a munkahelyi zaklatásról és erőszakról.

2.5. Konklúzió

A fentiekből jól látható, hogy a magyar jogrendben az Alaptörvényből erednek az alapjogok, melyek mindenkit különbségtétel nélkül megilletnek. A két legalapvetőbb jog az élethez és méltósághoz való emberi jogunk, melyekből származik az esélyegyenlőség jogintézménye, majd az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény tartalmazza a zaklatásfogalmat, melynek kulcseleme a védett tulajdonság. Hogyan kapcsolódik a magyar jogrendszerben kialakult zaklatásfogalom az európai uniós szabályozáshoz? Az európai uniós szabályozás két alapvető dokumentumában, a Tanács 2000/43/EK faji egyenlőségi irányelvében³⁹ és a 2000/78/EK foglalkoztatási egyenlőségi irányelvében⁴⁰ megfogalmazottaknak megfelel a magyar jogrendszerben elhelyezkedő zaklatásfogalom, de nem lép tovább. Az EU-s megfogalmazás már meghaladja a magyar munkajogi szabályozás kereteit, szélesebb körű védelmet tud biztosítani, nem kell a védett tulajdonságot vélelmezni és ennek bizonyítására sem kerül így sor. Az EU-s fogalom magatartásokat ölel fel, nem az összehasonlíthatóság lesz a jogsértés megállapításának alapja. Mint látható, az európai uniós keretmegállapodás sokkal tágabb keretet biztosít azzal, hogy nem az egyenlő bánásmód keretei között tárgyalja a zaklatás fogalmát, nincs védett tulajdonságra való utalás, nem az összehasonlíthatóság a megállapításának az alapja, hanem maga az elkövetés ténye. A fogalomban

³⁷ A Foglalkoztatási és Szociális Bizottság Jelentése a munkahelyi zaklatásról [2001/2339(INI)].

³⁸ Alkalmazkodás a munka és a társadalom változásaihoz: új közösségi munkahelyi egészségvédelmi és biztonsági stratégia 2002–2006, A munka minőségének és termelékenységének javítása: a munkahelyi egészségvédelemmel és biztonsággal kapcsolatos közösségi stratégia 2007–2012 között, Az Európai Unió munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos, 2014–2020-as stratégiájáról.

³⁹ A Tanács 2000/43/EK irányelve (faji egyenlőségi irányelv) a faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról.

⁴⁰ A Tanács 2000/78/EK irányelve (foglalkoztatási egyenlőségi irányelv) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról.

is fellelhető az emberi méltóság megsértése, azzal, hogy egy munkavállalót vagy vezetőt azzal a cézzel aláznak meg a munkajogviszony keretein belül, hogy az emberi méltóságán csorbát ejtsen(ek). Eszerint az európai uniós jogszabályalkotás alapját is az emberi méltóság képezi, majd innen származtatható esetünkben a munkavállalók egészségére és biztonságára vonatkozó szabályozás, mely tartalmazza a pszichoszociális kockázatokat is, majd megalkották a faji és foglalkoztatási egyenlőségi irányelveket, a diszkrimináció elleni küzdelem érdekében. Az Európai Unió Bizottsága felismerte problémaként a munkavállalók kiszolgáltatottságát, ezért jelentéseket és közösségi stratégiákat alkottak, majd a szociális partnerek megkötötték a munkahelyi zaklatásról és erőszakról szóló keretmegállapodást, mely sokkal szélesebb körben nyújt védelmet a munkavállalók számára.

3. Az emberi méltóság eredete, tartalma, az emberi méltósághoz való jog sérelmének esetei a mobbingcselekmények tükrében a jelenlegi magyar szabályozásban

3.1. Az emberi méltóság eredete

Az emberi egység gondolata, hogy mi tesz minket emberré, nyugaton az emberi méltóság fogalmához⁴¹ kötődően jelent meg elsőként Cicerónál, miszerint a tisztelet minden embernek ember mivoltából adódóan kijár, mivel minden ember hasonló Istenhez.⁴² A bibliai-teológiai hagyomány szerint az ember olyan minőséget képvisel, mint az Isten,⁴³ mivel Isten az embert saját képmására teremtette,⁴⁴ így az embert félistennek tartják, eredetének látható jeleit magán viseli,⁴⁵ kivételes értékek birtokában van, mint az értelem, melynek birtokában az ember erkölcsi törvények meghozatalára is képessé vált. Az egyéni méltóság az emberiség méltóságának⁴⁶ az instanciája,⁴⁷ olyan magas rendű minőség, melynek következménye az ember istenképe (*imago Dei*), melyből a természetes emberi jogok fakadnak.⁴⁸ Az ember – Szent Tamás szerint – test és lélek összetettségéből álló szubsztancia, mely szabad

⁴¹ Az ember erkölcsi kiválóságként értett méltóságáról értekeznek.

⁴² Marcus Tullius CICERO: A kötelességekről. Első könyv. In: *Cicero válogatott művei*. (Válogatta és az idézett részt fordította Havas László.) Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987, 289–345.

⁴³ BALÁZS Zoltán: Emberi méltóság. *AKTI füzetek* 2008/30., 5–6.

⁴⁴ Biblia: A Teremtés könyve I. Az őstörténet. A világ teremtése. „Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá. Ők uralkodjanak a tenger halai, az ég madarai, a háziállatok, a mezei vadak és az összes csúszómászó fölött, amely a földön mozog. Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinek és nőnek teremtette őket.”

⁴⁵ D. HUME: Az emberi természet magasztos, avagy hitvány voltáról. In: *Összes esszéi I.* Atlantisz Kiadó, Budapest, 1992, 86.

⁴⁶ Újszövetség: az evangéliumokban Jézus Krisztus, az Isten Fia és a Messiás azonosítja magát minden emberrel.

⁴⁷ Instancia – reláció: valaminek egy esete.

⁴⁸ Immanuel KANT: *Az erkölcsök metafizikája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1991, 534, 550.

akarattal rendelkezik és halhatatlanságra van rendelve, s mint ilyen szabad, uralma önmagának és önmagáért létezik.⁴⁹ A reneszánsz korban összekapcsolódott a teremtéstörténet a szabad akarattal, mely úgyszintén az ember magasabbrendűségére utal „Nem alkottunk sem éginek, sem földinek, sem halandónak, sem halhatatlannak, hogy önmagadat, amilyennek csak akarod, döntésed és rangod értelmében magad alakítsd ki, s mint a fazekas, abba a formába gyúrd át, amelyik inkább tetszik. Lelked végzéséből lesüllyedhetsz az alacsony, állati világba, és újjászülethetsz a felsőbb, az Isten világába.”⁵⁰ Ebből adódik az emberi önteremtés gondolata a következőképpen: a legfőbb teremtő Isten, általa létezik az ember és az ember dönt arról, hogy hogyan él ezzel a lehetőséggel, mivé teszi, mivé teremti önmagát.⁵¹ Az Isten az embert meghatározatlan természetű lényre tette, így az emberi méltóság lényege Mirandola szerint, hogy az ember szabadon megvalósíthatja önmagát.⁵² A felvilágosodás korában⁵³ John Locke úgy tekintett a tökéletes szabadság természeti állapotára, mint autonóm rendelkezés önmagunkkal⁵⁴ és javainkkal.⁵⁵ Az ember „*ura önmagának*” (Master of himself) „*ura saját életének*” (Master of his own Life) „*korlátlan uralma személyének és javainak*” (absolute Lord of his own Person and Possessions).⁵⁶ „Az emberi lényeg a mások akaratától való függőségtől való mentességben áll...”⁵⁷ Kant elmélete szerint az ember nem csupán ösztönlény, nem csupán a szükségleteit elégíti ki,⁵⁸

⁴⁹ ZAKARIÁS Kinga Rita: *Az emberi méltósághoz való alapjog*. Doktori értekezés. Budapest, 2017, 101–102.

⁵⁰ G. Pico della MIRANDOLA: Beszéd az ember méltóságáról. In: *Reneszánsz etikai antológia*. (Ford.: Kardos Tiborné) Gondolat Kiadó, Budapest, 1984, 214.

⁵¹ BARCSI Tamás: Az emberi méltóság filozófiájának alapjai. I. *Létünk* 2011/4., 31–41.

⁵² HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: *Emberi jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. Az emberi méltósághoz és az élethez való jog fejezete, 255–361.

⁵³ Természetes jogok eszméje egy jellegzetesen modern jelenség, mely történetileg először a XVII. században jelent meg.

⁵⁴ Self-ownership (önmagunk feletti tulajdon).

⁵⁵ SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983, 96.

⁵⁶ „Bár a föld és az összes alacsonyabb rendű teremtmény közösen minden emberé, mégis mindenkinek tulajdona a saját személye [Property in his own Person], ehhez senkinek sincs joga, csak magának. Azt mondhatjuk, hogy testének munkája és kezének műve a szó szoros értelmében az övé, amit tehát kiemel abból az állapotból, amelyben a természet hagyta, azt összevegyítette munkájával, hozzátett valamit, ami az övé és ezzel tulajdonává teszi.” John LOCKE: *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986, 58. John Locke az embert a „saját személye tulajdonosaként” leíró koncepciójáról lásd: TATTAY Szilárd: Az emberi személy, mint „önmaga tulajdonosa”: a dominium sui fogalmától a selfownership eszméjéig. In: *Személy és személyiség a jogban*. (Szerk.: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina) Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 13–32.

⁵⁷ Crawford B. MACPHERSON: *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*. Oxford University Press, Oxford, 2016.

<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198717133.013.42>

⁵⁸ HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: i. m. 255–361.

hanem az emberi méltóság tiszteletéből eredő követelményekre alapozza az erkölcsileg helyes cselekedeteket, mivel minden ember, mint „*eszes lény*” méltósággal bír az akarat autonómiájából adódóan, így az ember erkölcsi törvények meghozására is képes, melyeket képes betartani is, amiből adódik, hogy minden eszes lény öncélként létezik, tehát tiszteletet érdemel. A „szűkebb” értelemben vett méltósággal az ember akkor rendelkezik, vallja Kant, ha erkölcsi törvényhozása során tekintettel van minden ember emberi méltóságára, azaz a kategorikus imperatívusznak, az erkölcs legfőbb elvének⁵⁹ és ennek megfelelően cselekszik.⁶⁰ Az emberi méltóság kiemelkedő érték, a jog számára megközelíthetetlen és hozzáférhetetlen, így jogtechnikai értelemben definiálni nem lehet, csak megragadni a lényegét, de védelmi szerepét kimerítő meghatározás hiányában is képes betölteni.⁶¹ Dworkin az egyenlő bánásmódban látta megtestesülni az emberi méltóságot, míg Kis János a kanti fogalomból kiindulva az emberek közötti erkölcsi viszonyok alapjának tekinti azt. A második világháború borzalmai után az ENSZ keretei között dolgoztak ki emberi jogi dokumentumokat, hogy az államok a jövőben az emberi méltóságot egy feltétlen érvényesülést kívánó elvnek, az alapjogok forrásának tekintsék annak érdekében, hogy a jövőben minden embert egyenlő méltóságúnak tekintsenek, az újbóli háborúk kialakulása megakadályozásának⁶² érdekében.

3.2. Az emberi méltóság tartalma

Az emberi méltóságot tekinthetjük az emberi jogok eszmei kiindulópontjának, vagy az emberi jogi védelem végső eszközének.⁶³ Az emberi méltóságot vallási, kulturális, politikai, társadalmi felfogások közös eredőjének tekintjük, de egyik területen belül sincs kiforrott, egységes tartalma,⁶⁴ ebből adódóan a jog számára az

⁵⁹ Autonóm parancsolat, független minden vallástól és ideológiától, önellátó, egyetemes és képes megvédeni az emberi viselkedést, a kategorikus imperatívív elv megalapozása implicit módon érvényesül minden egyén erkölcsi gyakorlatában és érvelésében és ezen keresztül az erkölcsi köteleességek ennek megfelelően feltétel nélkül azonosíthatók, „maximák” szerint járunk el (erkölcsi normák, amelyek meghatározzák, mit kell vagy mit nem szabad tenni). A maximák egyszerűen azok az okok, amelyek miatt valaki az erkölcsnek megfelelően cselekszik és döntéseket hoz, de a kategorikus imperatívív szerepe az, hogy segítsen meghatározni, hogy azok az okok, amelyek cselekvésre vagy döntésre készítetnek, jók vagy rosszak. Lásd: BARCSI Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Filozófia Doktori Iskola, Pécs, 2011, 5.

⁶⁰ BARCSI Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája*. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Filozófia Doktori Iskola, Pécs, 2011, 5.

⁶¹ KOLTAY András: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban. *In Medias Res* 2012/1., 3, 37–66.

⁶² HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: i. m. 261.

⁶³ VARGA Attila: Az emberi méltóság jogi értelmezésének kérdései. *Korunk* 2011/7, 22. évf., 98–109.

⁶⁴ BALOGH Zsolt: Az emberi méltóság: Jogi absztrakció vagy alanyi jog. *Iustum Aequum Salutare* 2010/4, 6. évf., 35–44.

emberi méltóság tartalmilag nehezen megfogalmazható.⁶⁵ A méltóság vonásait a szellemi és erkölcsi értelemben vett megbízhatóság, érinthetlenség,⁶⁶ sérthetlenség, feddhetetlenség, tisztesség, becsület, komolyság, higgadság, távolságtartás jellemzi, melyeket vizsgálhatunk az ellenkező negatív oldalról is, tehát nem méltó a megbízhatatlanság, a tisztességtelenség, a becsstelenség, a komolytalanság.⁶⁷ Az állandóság, egyetemesség,⁶⁸ az elvehetetlenség⁶⁹ és a sérthetlenség⁷⁰ értékeit várjuk el az emberi méltóság tartalmától. Mivel az ember intellektuális, morális, transzcendentális, kommunikációra képes lény, így szabad akarata van, képes dönteni jó és rossz között, felismerni az értékeket, problémákra reflektálni, saját és mások korlátait felismerni, bővíteni tudását, ismereteit, másokkal kommunikálni, megérteni, így képes ezeket az erkölcsi értékeket megalkotni és ennek megfelelően cselekedni, valamint felismerni ezen értékek megsértését. Ezen értékek megsértésével a másik embernek szenvedést okozunk, ami önmagában rossz, ennek a felismerésére ösztönösen képes az ember, tehát ezt kerülni, csökkenteni, megszüntetni szükséges.⁷¹ Í A magyar szabályozásban az alapjogi rendszer egy összefüggő, az emberi méltóságra épülő egységes értékrendszer, ami az embert védi.⁷² Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot mint „általános személyi jog” határozza meg,⁷³ a modern alkotmányok az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival határozzák meg. Az emberi méltósághoz való jog személyiségvédelmi funkcióján azt kell érteni, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek

⁶⁵ A jog az emberi cselekedetekre normákat alkot, elvárásokat, majd az ember konkrét élethelyzetekbe kerül, amelyekkel meg kell birkóznia ezeknek a normáknak. Az emberi méltóság nehezen értelmezhetősége pedig abban áll, hogy nincs konkrét élethelyzet, hanem általánossága és elvontsága alapján értelmezendő, az emberi lét egészét, lényegét kell kifejeznie. Lásd: VARGA Attila: i. m. 98–99.

⁶⁶ Támadhatatlan, sebezhetetlen, megdönthetetlen.

⁶⁷ BALÁZS Zoltán: i. m. 3.

⁶⁸ Kivétel nélkül minden embernek, egyenlő mértékben és minden körülmények között rendelkeznie kell.

⁶⁹ Itt meg kell különböztetnünk a fizikai elvehetetlenséget és az absztrakt értelemben vett megengedhetetlenséget, például jogi norma tiltja.

⁷⁰ Klein szerint emberi méltóságot elvenni nem lehet, mivel velünk született, lényünk szerves részét képezi, de megsérteni igen, mely jogsérelemmel is jár.

⁷¹ BALÁZS Zoltán: i. m. 1–18.

⁷² BALOGH Zsolt: i. m. 37.

⁷³ A munka törvénykönyvéről szóló 1967. évi II. törvény 15. § (2) bekezdésének második mondatát a magyar Alkotmánybíróság megsemmisítette, mely szerint a szakszervezet „[a] munkaviszonyt érintő kérdésekben a dolgozó érdekében – nevében és helyette – külön meghatalmazás nélkül is eljárhat”. A dolgozó rendelkezési jogának megsértése került veszélybe. 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs érinthetetlen lényegük.⁷⁴ Ebből következik, hogy az egyén autonómiájának van egy magja, egy „érinthetetlen” lényege, amely *sérthetetlen*, nem érinthető mások által, nem tartozhat az egyénen kívül más személy, intézmény, vállalkozás rendelkezése alá, az ember alany marad, nem válhat eszközzé vagy tárggyá. Az emberi méltóság egyenlőséget biztosító funkciójának alapja, hogy a közösség tagjait azonos rangra emeli,⁷⁵ melyből adódik, hogy az emberi méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő, az emberi életek értéke között nem lehet jogilag különbséget tenni.⁷⁶ Az ember méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen mindentől függetlenül, tehát amennyiben ezt megsértik akár jogszabályok, szabályzatok, utasítások által közvetlen, vagy közvetett úton, lehet rá hivatkozni, védelmet élvez. Ebből következik, hogy amennyiben a munkahelyi zaklatás esetén nem történik jogszabálysértés, sem szabályzat, utasítás megsértése, de valószínűsíthető az emberi méltóság megsértése,⁷⁷ lehet rá hivatkozni, felhívható az egyén autonómiájának védelmére.

3.3. Az emberi méltósághoz való jog sérelmének esetei a mobbingcselekmények tükrében a jelenlegi magyar szabályozásban

Kant úgy látta, hogy aki hazudik, méltatlanná válik az emberiség képviselőjére, elveszíti emberi méltóságát, Korsgaard, aki az emberként való létezésben látta az erkölcs elvi alapját, tovább folytatta ezt a gondolatot, de nem jutott arra a gondolatra, mint Kant, hogy a hazugság szükségképpen megfoszt az emberi méltóságtól. Viszont még határozottabban tiltja a hazugságot, mivel ő a hazugságban a másik ember eszközként való kezelését látja, emberi mivoltának figyelmen kívül hagyását.⁷⁸ Az emberi méltóság az eredője a jogrendszerben megjelenő alap- és személyiségi jogoknak, de ‘saját nevé’ is felhívható jogsértések esetén.⁷⁹ Az emberi méltóság megsértésénél az alapvető problémát az objektivitás hiánya okozza, mivel az egyéni érzékenység mércéje mindenkinél máshol húzódik meg. Vannak azonban bizonyos objektív mércék is, melyeket szükséges megtartani, mint például a közszereplőkre vonatkozó fokozottabb tűrés kötelezettség,⁸⁰ vagy a véleményszabadság kinyilvánításával kapcsolatban a határ a mások emberi méltóságából fakadó becsület és jó hírnév védelme, mely szerint a véleményszabadság már nem nyújt védelmet az olyan öncélú, a közügyek vitatásának körén kívül eső – a magán-, vagy családi élettel kapcsolatos – közlésekkel szemben, amelyek célja a pusztá megalázás, illetve a bántó vagy sértő kifejezések használata, illetve más jogsérelem

⁷⁴ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297, 308.

⁷⁵ BALOGH Zsolt: i. m. 37.

⁷⁶ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat.

⁷⁷ Különösen emberi mivoltában megalázzák BH2019. 163.

⁷⁸ BALÁZS Zoltán: i. m. 6.

⁷⁹ 8/1990. (VI. 23.) AB határozat.

⁸⁰ „...közszereplőnek az átlagosnál fokozottabban kell tűrnie a személyét ért kritikákat, véleményeket, értékítéleteket” 3145/2018. (V. 7.) AB határozat.

okozása.⁸¹ Az e tanulmányban kifejtett magyar munkajog szerinti zaklatásfogalom akkor tényállásszerű, ha az áldozat a védett tulajdonságát valószínűsíti, vagy védett tulajdonsággal rendelkezik. Amennyiben nem áll fenn védett tulajdonság, vagy nem bizonyítható, a zaklatás nem tényállásszerű, nem állapítható meg a zaklatás, ekkor nyílik meg a lehetőség az általános magatartási követelmények, a joggal való visszaélés, az együttműködési kötelezettség, a jóhiszemű és tisztességes eljárás követelménye, vagy végső soron ezen jogok eredőjének, az emberi méltóság megsértésének vizsgálatára. Álláspontom szerint a mobbing megvalósulását legjobban akkor lehet leírni, ha öt fázisra bontjuk, valamint, hogy megvizsgáljuk a mobbingcselekmények fragmentált jogi következményeit a fentebb említettek szerint. Ezek a fázisok egyre súlyosbodó állapotot mutatnak be, az első és a második fázis csak a szűk munkahelyi csoporton belül tűnik fel, majd a harmadik fázis többek számára látható, hiszen több munkavállalóhoz is elér az információ, majd a munkautasítások, szakmai élet elleni támadások fázisa is több részre bontható véleményem szerint, ott is vannak kevésbé és jobban feltűnő munkautasításokkal kapcsolatos problémák, majd az utolsó fázis a végjáték, amikor a zaklató már az előző fázisokat végigpróbálva nem jutott eredményre, az áldozat nem mondott fel, nem tudta eltávolítani a vezető, ezért már csak az utolsó fázist tudja még károkozasként megtenni az áldozattal szemben.

3.3.1. Kommunikációs korlátozás, az áldozat önkifejezése elleni támadások az együttműködési kötelezettség, jóhiszeműség és tisztesség megsértése tükrében

A kommunikációs korlátozás megnyilvánul abban, hogy az áldozatot félbeszakítják, folyamatosan kritizálják, bírálják, feladataiban szörszálhasogató megállapításoknak, triviális hibamegállapításoknak van kitéve. A zaklatás kezdetekben a zaklató részéről „csendben” történik, a zaklató nem hajlandó kommunikálni, kerüli a szemkontaktust,⁸² az utasításokat csak pár szavas emailben, feljegyzésben, sárga matricán adja. A megfélemlítés, megaláztatás és fenyegetés zárt ajtók mögött történik.⁸³ A *munka törvénykönyvéről* szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban: Mt.) a munkaadók és munkavállalók kölcsönös együttműködési kötelezettségét írja elő, valamint a jóhiszeműség és tisztesség elvének megtartását,⁸⁴ mivel a munkaszerződés megkötése után a felek a szervezeten, vállalkozáson belül a hatalmi hierarchia különböző szintjeibe tagozódnak, a munkajog – amely magában foglalja a magánmunkajogot, a közalkalmazottak jogát és a közszolgálati jogviszonyt is – külön jogággá fejlődött a jogviszony specialitásai miatt, ahol a jogszabályok elsősorban a

⁸¹ 7/2021. (II. 19.) AB határozat.

⁸² Bántalmazó kapcsolat jellemzője.

⁸³ Soo Beng KHOO: Academic mobbing: Hidden health hazard at workplace. *Malaysian family physician: the official journal of the Academy of Family Physicians of Malaysia*, 2010/5., 2, 61., továbbá lásd: Heinz LEYMAN: *Mobbing-Psychoterror am Arbeitsplatz und Wie Man Sich Dagegen Wehren Kann (Bullying-Psycho-terror at Work and How One May Protect Oneself)*. Rowohlt, Deutschland, Reinbek, 1993.

⁸⁴ Nem lehet olyan magatartást tanúsítani, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sérti.

munkavállalókat igyekeznek védeni a megbomlott egyensúlyi helyzet miatt.⁸⁵ A felek kölcsönös együttműködési kötelessége⁸⁶ minden szerződéses kapcsolat meghatározó magatartási követelménye, így a munkajogviszonyok kapcsán is kiemelkedő jelentősége van. Az együttműködés tartalmilag olyan magatartással valószínűleg meg, amely az egyik fél jogainak gyakorlását és kötelességei teljesítését a másik fél érdekeinek szem előtt tartásával tevőlegesen segíti elő, valamint része a felek kölcsönös tájékoztatási kötelezettsége⁸⁷ is. Ezen kötelességek megsértése⁸⁸ általában rendeltetésellenes joggyakorlást valósít meg, vagy konkrét kötelességszegésben is megnyilvánulhat. Az együttműködési kötelezettség megszegése önmagában is megvalósíthatja a munkaviszonyból származó lényeges kötelesség megszegését, amely relatív természetű,⁸⁹ mivel a teljesítésének módja a konkrét munkaviszonyhoz igazodik.⁹⁰ Ez a követelmény a munkajogviszonyban kiemelt jelentőségű, hiszen ezeket a kapcsolatokat alá-fölé rendeltség jellemzi, a munkatársakat kölcsönösen megillető kellő tisztelet és a munkatárs emberi méltóságát figyelembe vevő magatartás kell hogy jellemezze, mely a törvényben megjelölt együttműködés fogalmához tartozik.⁹¹ Elmondható, hogy a mobbingcselekmények első fázisát, a kommunikációs korlátozást és az áldozat önkifejezése elleni támadásokat mind munkavállaló, mind vezető el tudja követni az áldozat ellen. Ebben a fázisban még csak a mobber⁹² és az áldozat közötti probléma feszül, amely megmutatkozik a folyamatos kritizálásban, feladatok akadályozásában, lényegtelen, felesleges hibák megállapításában, valamint a zaklató részéről a kommunikációra nincs hajlandóság, akár zárt ajtók mögött megfélemlítés, megalázás, fenyegetés történik. Ezek a cselekmények kimerítik az együttműködési kötelezettség, a jóhiszeműség és tisztesség megsértését, mivel az egyik fél jogainak gyakorlását és kötelességei teljesítését a másik fél érdekeinek szem előtt tartásával tevőlegesen kell elősegíteni, valamint a munkatársakat kölcsönösen megillető kellő tisztelet és a munkatárs emberi méltóságát figyelembe vevő magatartás kell, hogy jellemezze. Ez a fázis még nehezen bizonyítható, hiszen csendben történik, nincs írásos bizonyíték, nincs tanúja a cselekménynek.

⁸⁵ Alaptörvény-kommentár.

⁸⁶ Mt. 6. § (2) bek.

⁸⁷ Mt. 6. § (4) bekezdése ezt külön is szabályozza.

⁸⁸ EBH2005/1250. A közalkalmazott jogviszonyának felmentéssel történő megszüntetését a munkatársaival való sorozatos együttműködési kötelezettséget sértő magatartása megalapozza [1992. évi XXXIII. törvény 30. § (1) bek. d) pont].

⁸⁹ Munkáltatói rendkívüli felmondást megalapozó kötelezettségszegés bizonyítottságát követően a kötelezettségszegés súlyát kell vizsgálni; ennek értékelését a munkáltató együttműködési kötelezettséget sértő magatartása befolyásolhatja [Mt. 3. § (1) bek., 96. § (1) bek. a) pont].

⁹⁰ Az együttműködési kötelezettség megszegése kapcsán tekintettel kell lenni a munkavállaló munkakörére, a munkáltatói szervezetben elfoglalt pozíciójára, vezetői minőségére, a jogviszony fokozottan bizalmi jellegére BH2001/138., BH2007/162., EBH2004/1055.

⁹¹ BH2006. 201.

⁹² A mobbingot elkövető személy.

3.3.2. Szociális kapcsolatok ellehetetlenítése, társadalmi kapcsolatok elleni támadások az együttműködési kötelezettség, jóhiszeműség és tisztesség megsértése tükrében

A célpont túlzott megfigyelésnek, leskelődésnek van kitéve, a munkatársakat összeesküvésre kényszerítik, állítások kitalálására ösztönzik, vagy kényszerítik őket, a panaszok gyakran triviálisak és bizarrak, feltűnő hasonlóságot mutatnak, ami közös eredetre utal. Finom fenyegetést alkalmaz a zaklató más alkalmazottakkal szemben, akik jó viszonyban vannak az áldozattal, a célpont barátainak kihasználása rossz hír közvetítésére vagy informátorként. A zaklatott véleményét felülbírálják, figyelmen kívül hagyják, nem fogadják a közeledését, levegőnek nézik, a kollégáktól is ez az elvárás, marginalizálják, kiközösítik, elszigetelik, kizárva az információkból.⁹³ A mobbingcselekmények második fázisát, a szociális kapcsolatok ellehetetlenítését, a társadalmi kapcsolatok elleni támadásokat úgyszintén mind munkavállaló, mind vezető el tudja követni, mivel itt a többi munkavállalót vonja be a zaklatásba az elkövető, így a többi munkavállaló az áldozatot kiközösíti, elszigeteli, marginalizálja, kizárják az információkból. Itt is megállapítható az együttműködési kötelezettség, a jóhiszeműség és tisztesség megsértése, hiszen így nem valósul meg a másik fél tevőleges jogainak és kötelezettségei teljesítésének segítése, nem veszik figyelembe az áldozat emberi méltóságát, nem adják meg neki a kellő tiszteletet. Ez a fázis is véleményem szerint még nehezen bizonyítható, mivel csak a közvetlen munkatársak tapasztalják, akik általában szemet hunynak,⁹⁴ vagy tevőlegesen is részt vesznek ezekben a cselekményekben, így nem is áll érdekükben ezt feltárni. Itt meg kell említenem, hogy a napokban született az Egyesült Királyságban egy ítélet, miszerint a munkaügyi bíróság 74 ezer font kártérítést ítélt meg egy londoni kaszinó alkalmazotjának, akit a csapat nem hívott meg munka utáni italozásra, így kiközösítve őt. A bíróság megállapította, hogyha valakit kizárnak a munkahelyi megbeszélésekből, vagy céges eseményekből, ezzel az áldozatot munkahelyi sérelem éri.⁹⁵

3.3.3. Jó hírnév elleni támadás a jó hírnév és becsület megsértése tükrében

Hamis állítások és hazugságok az áldozat ellen, háta mögött kibeszélik, valótlanul terjesztenek róla, rossz tulajdonságokkal ruházzák fel, nevetségessé teszik, rágalmazó megjegyzések melyek a zaklatott karakterére irányulnak, a hírnév megbélyegzése a munkahelyi környezetben. Alaptalan, hamis vádak alapján indokolatlan eljárások, akár fegyelmi eljárás, az igazságot a zaklatók eltorzítják, hogy igazolják a saját helytelen cselekedeteiket és a hibázást a célpontra vetítsék. Az áldozattal

⁹³ Soo Beng KHOO: i. m.

⁹⁴ Több okból történhet, nem szeretnének belekeveredni, féltik az állásukat, félnék ők is a kiközösítéstől.

⁹⁵ <https://7news.com.au/business/workplace-matters/rita-wasnt-invited-to-work-drinks-now-shes-owed-her-131000-c-6905969?fbclid=IwAR0HwqTdKevRS-iRkIqKDTEIXLtExtb6bpzrxh6lKvtIj5ntZMW90dQGbwS>, 2022. május 25.

szemben kiszabott szankciók független, külső felülvizsgálatának akadályozása, ellehetlenítése, valamint felháborodott válasz a zaklatótól a célszemély által kért külső segítségért.⁹⁶ A jó hírnév, becsület, emberi méltóság egymástól elválasztható személyiségi jogok, melyek a személyről kialakult társadalmi értékítéletet védi és a szólás-szabadság korlátját jelentik. A becsülethez és jó hírnévhez való jogot külön nevesíti a Polgári Törvénykönyv, a becsület megsértését⁹⁷ az indokolatlanul bántó véleménynyilvánítással lehet megvalósítani, mások személyét minősítő értékítéletek kifejezésre juttatásával, ami lehet szóbeli, írásbeli formában, gondolatközlésre alkalmas bármilyen más módon, mint ráutaló magatartással, cselekvéssel, rajzzal, ábrával stb... A becsület megsértését önkényes, túlzó, indokolatlanul bántó, lealázó, lealacsonyító, ok nélkül becsmérlő, vádaskodó,⁹⁸ a szabad véleménynyilvánítás határait túllépve lehet elkövetni.⁹⁹ A becsület megsértését a polgári jog mellett a büntetőjog és a szabálysértési jog is szankcionálja.¹⁰⁰ A jó hírnév megsértését jelenti a másik személyt sértő, valótlan tény állítása, híresztelése, vagy valós tény hamis színben való feltüntetése.¹⁰¹ Nem szükséges a sérelem megvalósításához, hogy a társadalom, vagy legalább egy bizonyos részében¹⁰² ténylegesen is romoljon az illető megítélése, a sérelmes tények közzététele és kifejezések használata is elegendő a jogsértéshez. A jó hírnév megsértését megalapozza az, ha a valótlan tényállítás alkalmas az érintett személy hátrányos társadalmi megítélésének kiváltására.¹⁰³ A jó hírnév védelmére

⁹⁶ Soo Beng KHOO: i. m.

⁹⁷ A becsület a személyiség immanens, a jog számára nehezen megragadható lényegét óvja.

⁹⁸ BH1997. 578., BH2000. 293., BH2002. 352., BDT2006. 1466.

⁹⁹ Ptk.-kommentár.

¹⁰⁰ A Legfelsőbb Bíróság a két jogterület szankcióinak elhatárolásáról a következőképpen döntött: „Ha a jogerősen elbírált bűncselekmény anyagi jogi következményei felől polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. A büntetőügyben született jogerős végzés megállapította, hogy nyilatkozatával az alperes elkövette a becsületsértés vétségét. E jogerős végzés tehát egyrészt megállapította azt, hogy az alperes milyen nyilatkozatot tett, másrészt megállapította, hogy ez a nyilatkozat a felperes becsületét megsértette. A polgári perben ezzel ellentétes döntés meghozatalára nincs lehetőség, mert annak megállapítása, hogy az alperes által tett nyilatkozat nem sérti a felperesnek az (1959-es) Ptk. 76. §-ában védett becsületét, ellentétben állna a jogerősen befejezett büntetőügyben keletkezett határozattal, azaz tartalmilag azt állapítaná meg, hogy az alperes nem követte el a terhére rótt bűncselekményt.” BH2001. 367.

¹⁰¹ Ptk. 2:45. § [A becsülethez és jóhírnévhez való jog] (1) A becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás. (2) A jóhírnév megsértését jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlan tény állít vagy híresztel, vagy valós tény hamis színben tüntet fel.

¹⁰² A hírnév inkább a személy mások általi értékelését jelenti.

¹⁰³ Szöveggörnyezetében kell vizsgálni és tartalma szerint kell megítélni, hogy valamely sértő tény állítása vagy híresztelése valótlan-e. BH 1998. 169., BH2010. 294.

még a legrosszabb megítélésű személy is jogosult.¹⁰⁴ A mobbing harmadik fázisa a hamis állítások és hazugságok, a rágalmozó megjegyzések, az áldozat nevetségessé tétele, az indokolatlan eljárások, hibáztatások az áldozat becsülete és jó hírneve elleni támadások már sokkal könnyebben azonosíthatók, melyet mind munkavállalók, mind vezetők el tudnak követni. A becsület megsértését elköveti a zaklató önkényes, túlzó, indokolatlanul bántó, lealázó, lealacsonyító, ok nélkül becsmérítő, vádaskodó állításaival, rágalmozásaival, valamint indokolatlan eljárások alapja is. A jó hírnév megsértését elköveti a zaklató, amikor a másik személyt sértő, valótlan tényt állít, híresztel, vagy valós tényt hamis színben tüntet fel és mint fent kifejtettem, a sérelmes tények közzététele és kifejezések használata is elegendő a jogsértéshez. Ezt a fázist már nem csak a közvetlen munkatársak tapasztalják, valamint az eljárások már írásban történnek, így könnyebben bizonyítható.

3.3.4. Munkautasítások, szakmai élet elleni támadások a joggal való visszaélés tükrében

Véleményem szerint a munkautasítások, szakmai élet elleni támadásoknak több fázisa különíthető el súlyossági szempontok szerint, az első fázist a legkönnyebb megvalósítani, a legkevesebb magyarázat szükséges hozzá, majd a következő fázist már nehezebb megvalósítani, mivel itt már szükség van feladatok átcsoportosítására – megfigyelhető külső szemmel is –, a harmadik fázisnál már egyértelműen írásos nyoma keletkezik, valamint az utolsó negyedik fázisban már a teljesen kívülálló részére is nyilvánvalóvá válik a munkahelyi pszichoterror következménye.¹⁰⁵

- Elöntik feladatokkal az áldozatot, túlterhelik munkával, de eredményeit nevetségessé teszik, felülbírálják, elutasítják vagy figyelmen kívül hagyják. Tapasztalataim szerint többletfeladat ellátásáért az áldozat juttatást nem kap, miközben mások feladat nélkül is juttatásban részesülnek, vagy bérendezés, eseti béremelés esetén több béremelést, bérkiegészítést kapnak. Az áldozat munkáját plagizálják, ellopják, lemásolják, a zaklató sajátjaként mutatja be az áldozat munkáját a feletteseknek.¹⁰⁶
- Értelmetlen feladatokat kap, munkakörét módosítják, az érdemi munka helyébe a végzettségének nem megfelelő alantas munkák lépnek. Amennyiben a munkavállaló nem írja alá az új, számára elfogadhatatlan munkaköri leírását, nem lesz egyértelmű munkaköri leírása, a zaklató szándékosan teszi tisztázatlanná a személy szerepét, mellyel a többi kollégának megnyitja az utat a lekicsinylés és a további megaláztatás felé, a cél a lefokozás, mellyel alacsonyabb pozícióba kényszeríti az áldozatot.¹⁰⁷

¹⁰⁴ A 2002-es móri gyilkossággal tévesen „összefüggésbe hozott személy”, aki maga is gyakorlott bűnöző, valamint emberölésért is elítélték már – nem vagyoni kártérítést kapott a nyomozó hatóságtól, mert az „azt a hamis látszatot keltette”, hogy az illetőt a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítja – BH2005. 426.

¹⁰⁵ Soo Beng KHOO: i. m.

¹⁰⁶ Soo Beng KHOO: i. m.

¹⁰⁷ Soo Beng KHOO: i. m.

- Nem kap feladatot – kiüresítik a munkavállaló munkakörét, ez az aláírt munkaköri leírással valósulhat meg, melyet a zaklató kényszerít ki az áldozattól, ennek következménye, hogy az áldozat a munkahelyén csak ül, nem kap feladatot, megkapja ugyan a munkabért, amiért a kollégák dühösekké lesznek, az áldozat ellen fordulnak, hiszen a feladatokat ők megkapják, plusz juttatás nélkül, mivel az áldozat bérét nem lehet felosztani,¹⁰⁸ hiszen jelen van.
- Áthelyezik, akár többször is,¹⁰⁹ melynek már kívülállók által is látható nyoma van, a munkavállaló más szervezeti egységhez kerül, vagy alsóbb szervezeti egységhez, amire a zaklatónak ugyanúgy ráhatása van. A zaklatás nem marad el, mivel a zaklató nyomást gyakorol a másik szervezeti egység vezetőjére, vagy az alsóbb szervezeti egység vezetőjére. Az áldozatot közvetlen zaklatják a továbbiakban. Például: közvetlenül kap utasításokat a munkahelyi hierarchiát, szolgálati utat megkerülve az áldozat.

Véleményem szerint vannak közös jellemzői a fázisoknak, mint a szabadság iránti kérelem elfogadhatatlan és szükségtelen feltételekhez kötése, akár megtagadása, táppénz alatti munkavégzésre kötelezés, vagy annak igénye. Meghívást kapnak az áldozatok informális találkozókra, amelyek fegyelmi meghallgatásnak bizonyulnak, anélkül, hogy megneveznék azt, ezeknek a következményei általában az indokolatlan szóbeli vagy írásbeli figyelmeztetés. Gyakori fenyegetések hangzanak el leginkább szóban, de egyes esetekben írásban, amiben elbocsátással fenyegetik az áldozatot koholt vádakkal, vagy gyenge kifogásokkal élve, gyakran a múltból származó triviális eseményekre visszautalva. A cél mindig az áldozat lemondására, kényszerű elbocsátására, nyugdíjba vonulására való kényszerítése. Az áldozat megélhetési jogát korlátozni, akár ellehetetleníteni szándékoznak, továbbá akár más állás megszerzésének megakadályozása révén is, azután is, hogy a célszemély elhagyta a szervezetet.¹¹⁰ A munka törvénykönyve kimondja, hogy tilos a joggal való visszaélés. Visszaélésnek minősül különösen, ha az mások jogos érdekeinek csorbítására, érdekérvényesítési lehetőségeinek korlátozására, zaklatására, véleménynyilvánításának elfojtására irányul vagy ehhez vezet.¹¹¹ Bizonyos munkavállalókat csak beleegyezésükkel lehet a munkaszerződésükben foglaltaktól eltérően foglalkoztatni,¹¹² minden egyéb eset a munkáltató mérlegelési jogkörébe tartozik, az is, hogy e jogát rendeltetésének megfelelően gyakorolja és ne éljen ezzel a joggal vissza. Fontos, hogy a joggyakorlás célja ne mások károsítása, zaklatása legyen, hanem valóban a munkáltató átmenetileg megváltozott igényeinek, illetve szükségeinek megfelelő munkavégzés elrendelése. A joggal való visszaélés, illetve a rendeltetésellenes joggyakorlás tényállása olyan szerteágazó lehet, hogy minden olyan döntés, elrendelés, intézkedés, utasítás, joggyakorlás mögött meghúzódhat,

¹⁰⁸ Mint a táppénz esetében, ahol helyettesítési díj jár a kollégáknak.

¹⁰⁹ Soo Beng KHOO: i. m.

¹¹⁰ Soo Beng KHOO: i. m.

¹¹¹ Mt. 7. § (1) bekezdése.

¹¹² Mt. 53. § (3) bekezdése alapján.

amelynek célja a másik fél rendeltetésszerű joggyakorlásának és kötelességteljesítésének korlátozása vagy megakadályozása. A joggal való visszaélés tilalmának megsértése akkor állapítható meg,¹¹³ ha valamely alanyi jog gyakorlása formálisan jogszerűen történt,¹¹⁴ a joggyakorlás nem a tételes jogszabályba ütközés miatt jogellenes, hanem a célzata miatt. Ebből következik, hogy amennyiben diszkriminációra történő hivatkozás is volt, annak alaptalansága esetén az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Ebt.) szerinti bizonyítás lefolytatását követően, az emiatti megalapozatlanság megállapítása után van lehetőség az általános magatartási követelmények, a joggal való visszaélés, az együttműködési kötelezettség, a jóhiszemű és tisztességes eljárás követelménye megsértésének vizsgálatára. A joggal való visszaélés fogalmi körébe tartozik, ha a megjelölt hátrány a munkajogviszony hierarchikus jellegéből fakad, azaz a munkáltatói fölérendelti helyzet révén valósul meg. A joggal való visszaélést tilalmazó elvnek az Mt. valamennyi rendelkezése és alanya vonatkozásában érvényesülnie kell a joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló 2017. évi jelentése¹¹⁵ szerint. Különböző eseteket vizsgáltak melyek vizsgálattal feltárhatók, mint a munkáltató zaklatásszerű ellenőrzési gyakorlata, bosszúból adott utasítása stb., valamint ezek jogkövetkezményeit, mint a hátrányos jogkövetkezmény alkalmazása, utasítás jogszerű megtagadása, munkaviszony-megszüntetés jogellenessége. A munkautasítások, szakmai élet elleni támadásokat csak vezető követheti el, hiszen a vezetőnek van jogosultsága a feladatok kiosztására, megvonására, munkakör, vagy munkaköri leírás megváltoztatására, kiüresítésére, vagy akár az áthelyezésre. A joggal való visszaélés, illetve a rendeltetésellenes joggyakorlás tényállása olyan szerteágazó lehet, hogy minden olyan döntés, elrendelés, intézkedés, utasítás, joggyakorlás mögött meghúzódhat, amelynek célja a másik fél rendeltetésszerű joggyakorlásának és kötelességteljesítésének korlátozása, vagy megakadályozása, mint említettem a joggyakorlás nem a tételes jogszabályba ütközés miatt jogellenes, hanem a célzata miatt, így ennek bizonyítása nem könnyű a munkavállaló részéről. A joggyakorlat azt mutatja, hogy elsősorban a munkavállaló a mobbingcselekményeket diszkriminációnak éli meg, így az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény szerinti eljárást indítja el, majd amikor a védett tulajdonság hiánya miatt az eljárást megszüntetik a megalapozatlanság megállapításával, csak ezután van lehetőség a joggal való visszaélés vizsgálatára.

¹¹³ 5/2017. (XI. 28.) KMK 1. pontja alapján.

¹¹⁴ Elsőként a tételes jogszabályba ütközés vizsgálendő, és csak ennek hiányában jöhet szóba a joggal való visszaélés vizsgálata.

¹¹⁵ A Kúria elnöke a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 29–30. §-aiban foglalt rendelkezések alapján 2015.El.II.JGY. E.1. szám alatt joggyakorlat-elemző csoportot állított fel, amelynek feladata a joggal való visszaélés tilalmának ítélkezési gyakorlata bemutatása.

3.3.5. Fizikai, mentális egészség vagy tulajdon elleni támadások a testi épség, egészség megsértése tükrében

Az áldozatot folyamatosan lekicsinylik, lealacsonyítják, gúnyolják, megalázzák, megfenyegetik, akár kiabálnak vele, így megalázva, különösen mások előtt. Az áldozat szóbeli figyelmeztetéseket kap a munkájára tekintettel, vagy megfélemlítő e-maileket kap, olyan szándékkal, hogy büntudatot keltsenek benne, higgye el azt, hogy ő a hibás. Ez a folyamat megbetegíti az áldozatot, vagy fizikálisan akár az egészségére káros munkát osztanak rá. Az áldozattól elveszik a dolgait, elrejtik, vagy akár el is tulajdonítják, amellyel nyilvánosan a vezető nem foglalkozik, akár viccnek tulajdonítják, az áldozatot felelőtlenként tüntetve ezzel fel.¹¹⁶ Az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy: „*Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.*”¹¹⁷ Az egyén egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez való jogot az Alaptörvény XVII. cikk (1) bekezdése rögzíti, miszerint: „*A munkavállalók és a munkaadók – a munkahelyek biztosítására, a nemzetgazdaság fenntarthatóságára és más közösségi célokra is figyelemmel – együttműködnek egymással.*” (2) bekezdés a kollektívszerződés-kötés jogát határozza meg, (3) bekezdése rögzíti: „*Minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez.*” (4) ... A munkajogviszonyban fennálló hierarchikus jogviszonyokból eredő *incomplete contract*¹¹⁸ miatt az állam kötelessége a munkavállalók érdekeit védeni, így a munkafeltételekkel és a pihenőidővel kapcsolatos szabályokat az állam, illetve részletszabályait az Mt. határozza meg, a visszaélések elkerülése érdekében nem engedi az állam a szabad megállapodást a munkáltató és a munkavállaló között. A munkavállaló egészségét és biztonságát az állam az Mt. mellett balesetvédelmi szabályok rendszerével és az egészségügyi igazgatás körében is külön biztosítja¹¹⁹ az EU Tanácsa 89/391/EGK irányelvével összhangban. Az utolsó, a fizikai, mentális egészség vagy tulajdon elleni támadások fázisa pusztítóan destruktív, mind a munkavállalóra

¹¹⁶ Soo Beng KHOO: i. m.

¹¹⁷ Az emberi test akkor ép és egészséges, ha a szervei sértetlenek, megfelelően működnek, továbbá a szervek zavartalan együttműködése is megállapítható. A polgári jogi kártérítés bírói gyakorlata is – különösen a nem vagyoni kártérítésnél – azt tekinti testi sértésnek, ha a testet külső behatás éri és azon elváltozást idéz elő; egészség sértőnek pedig azokat a magatartásokat és eljárásokat, amelyek a szervezet bármely részének működését, vagy azok együttműködését hátrányosan befolyásolja, vagy arra ilyen hatással lehet. A gyakorlat a lelki károsodást is az egészség megsértésének körébe vonja.

¹¹⁸ Minden szerződés különböző okok és korlátozások miatt hiányos. Az emberi elme szűkös erőforrás, az elme nem tud végtelen mennyiségű információt összegyűjteni, feldolgozni és megérteni, így a gazdasági szereplők racionalitása korlátozott, nem lehet minden lehetséges eshetőséget előre látni. A szerződés hiányossága azt is jelenti, hogy az általa nyújtott védelem nem megfelelő. Hiányos szerződés esetén sem lehet megtagadni a szerződés jogérvényességét, a hiányos szerződés pedig nem jelenti azt, hogy végrehajthatatlan, ezért a szerződés feltételei és rendelkezései továbbra is befolyással bírnak és kötelezőek a szerződő felekre nézve.

¹¹⁹ Alaptörvény-kommentár.

nézve, mind a munkáltatóra, amikor az áldozatot folyamatosan lekicsinylik, lealacsonyítják, gúnyolják, megalázzák, megfenyegetik, akár kiabálnak vele, így megalázva, különösen mások előtt. Az áldozat szóbeli figyelmeztetéseket kap a munkájára tekintettel, vagy megfélemlítő e-maileket kap, mely folyamat megbetegíti az áldozatot, vagy fizikálisan akár az egészségére káros munkát osztanak rá. Látnunk kell, hogy minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez, ami ebben az esetben nem valósul meg, a zaklató cselekedetei megbetegítik az áldozatot akár közvetlenül, akár közvetve. Véleményem szerint a munkajogviszonyban fennálló hierarchikus jogviszonyokból eredő *incomplete contract* miatt az állam kötelessége a munkavállalók érdekeit védeni, ebben az esetben is. A tulajdon elleni támadások szabálysértési és büntetőjogi kategóriákba esnek, amikor az áldozattól elveszik a dolgait, elrejtik, vagy akár el is tulajdonítják, amellyel nyilvánosan a vezető nem foglalkozik, akár viccnek tulajdonítják, az áldozatot felelőtlenként tüntetve ezzel fel.

Összegzés

Az emberi méltóság megsértésének gyakorlati megnyilvánulásainak vizsgálata során azzal kellett szembesülnöm, hogy mindenféle élethelyzet kapcsán felvetődhet az emberi méltóság megsértése, nincsenek konkrét jól körülhatárolható cselekvések, sőt újabb és újabb társadalmi jelenségekből adódó problémákra kell választ adnia. Azt is látnunk kell, ha az emberi méltóságból származó jog sérül és a jogvita alkotmánybírószághoz kerül, mindig az emberi méltóság megsértésére vezeti vissza az Alkotmánybíróság a határozat meghozatalának indokolását, mivel az Alaptörvény 28. cikke szerint a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik¹²⁰ ezzel fejlesztve a joggyakorlat kialakulását. Véleményem szerint két oldalról is fontos feladata van az államnak az emberi méltóság tiszteletben tartása kapcsán, egyrészt az államnak szükséges a társadalom érdekében¹²¹ a jogszabályok megalkotásánál figyelembe vennie, hogy ne legyen diszkriminatív egy jogszabály, másrészt a társadalom tagjai között felmerült jogsértésekre kell megfelelően reagálnia, akár joggyakorlat kialakításával, akár jogszabályalkotással. A mai felgyorsult változó világban egyre nagyobb szerepe van a társas kapcsolatoknak, a világ a humanitás felé tolódik el, így fontos szerepük van az emberi méltóságban gyökerező értékeknek, hiszen, ha mi méltósággal viselkedünk egy másik ember irányába, ugyanezt várjuk viszonzásul, aminek kiemelt jelentősége van az alá-fölé rendelt hierarchikus viszonyokban, hiszen, ha a munkajog világát vizsgáljuk, a munkavállalónak is egyenlő, valamint ugyanolyan egyenlő és sérthetetlen méltóság jár, mint a vezetőnek illetve a munkaadónak. A másik ember méltóságát még fontosabb

¹²⁰ A Kúriának a jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuláját, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni.

¹²¹ Az állam az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tartsa tiszteletben és védelmezze 56/1994. (XI. 10.) AB határozat.

ezekben a hierarchikus viszonyokban tiszteletben tartani, mert minden ember egyedi, helyettesíthetetlen, nem pótolható senki mással és értékes, magasabb rendű képességekkel rendelkezik, így senkinek nincs joga megsérteni, nincs joga tárgyként, eszközként kezelni¹²² a másik személyt. Locke is megfogalmazta, hogy a munkás nem teljes személyét idegeníti el a munkaadó, csupán szolgálatait, időlegesen és szerződött bérért, a szerződés funkciója, hogy korlátozza „gazdája” hatalmát felette.¹²³ A magyar jogrendszerben az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény tárgyalja a zaklatás fogalmát, melynek alapja az összehasonlításra alkalmas csoportképzés és kulcseleme a védett tulajdonság. Amennyiben nincs ilyen védett tulajdonság, vagy nem bizonyítható, a zaklatás tényállása nem állapítható meg, ekkor nyílik meg a lehetőség az általános magatartási követelmények, a joggal való visszaélés, az együttműködési kötelezettség, a jóhiszemű és tisztességes eljárás követelménye, vagy végső soron az emberi méltóság megsértésének vizsgálatára. Az egyén autonómiájának van egy magja, egy „érinthetetlen” lényege, amely sértethetetlen, nem éríthető mások által, nem tarthat az egyéneken kívül más személy, szervezet rendelkezése alá, az ember alany marad, nem válhat eszközzé vagy tárggyá, az emberi méltóság a közösség tagjait azonos szintre emeli, oszthatatlan és korlátozhatatlan, minden ember egyenlő méltóságú, így az emberi életek értéke között nem lehet jogilag különbséget tenni, a személyiségi jogok „anyajoga”, így valamennyi más, konkrét személyiségi jognak az eredője.¹²⁴ A mobbingcselekményeknek öt fázisa különíthető el, melyek mindegyike megsérti az emberi méltóságot, de a fázisok különböző személyiségi jogokat és munkajogi alapelveket is sértenek, az első két fázisában a zaklató cselekmények az együttműködési kötelezettség, a jóhiszeműség és tisztesség megsértésében, a harmadik fázis a becsmérlés és a jó hírnév megsértésében, a negyedik a joggal való visszaélésben, az utolsó pedig, a testi épség, egészség megsértésében nyilvánul meg.

Véleményem szerint a mobbing egy társadalmi jelenség, amit jelenleg a magyar munkajogi szabályozás nem tud egységesen kezelni, a mobbing fázisainál lehet ugyan személyiségi jogi, vagy munkajogi kapaszkodókat találni,¹²⁵ vagy végső soron az emberi méltóság megsértését felhívni a jogsérelem kiküszöbölésére, de jelenleg nincs jobb megoldás ennek a társadalmi problémának az egységes kezelésére itthon. Nyugat-Európában fontosnak ítélik meg a fenntartható fejlődést, ezért a mobbingra pszichoszociális kockázatként, munkahelyi veszélyforrásként tekintenek. Az Európai Unió a keretmegállapodás megkötésével egy sokkal tágabb keretet biztosít azzal, hogy nem az egyenlő bánásmód keretei között tárgyalja a zaklatás fogalmát, nincs védett tulajdonságra való utalás, nem az összehasonlíthatóság a megállapításának az alapja, hanem maga az elkövetés ténye. Jelenleg az Európai

¹²² Kant és Korsgaard szerint már a hazugsággal is megvalósulhat az emberi méltóság elvesztése, illetve megsértése, mivel a másik embert eszközznek tekintjük.

¹²³ SÓLYOM László: i. m. 99.

¹²⁴ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

¹²⁵ Tipikus mobbingcselekménynél a Kúria az együttműködési kötelezettség megsértését állapította meg. Mfv.I.10.345/2014/4. szám.

Unióban az egyenlő bánásmód kereteit meghaladó modern szemlélet uralkodik, ezt tükrözi a munkahelyi zaklatásról és erőszakról szóló keretmegállapodás is, amely a zaklatás fogalmát, a célját és szándékát is megfogalmazza.¹²⁶ Véleményem szerint fontos lenne, hogy a szervezet¹²⁷ képes legyen megfelelően eljárni,¹²⁸ a mobbing felszínre kerülése esetén, azt üzenve a munkavállalónak, hogy nincs egyedül a problémával és az adott viselkedést nem tolerálja. Szükséges lenne megtenni a megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy a mobber felhagyjon a zaklatással és kisebb eséllyel fordulhasson elő a jövőben. A munkavállaló számára szükséges a munkahelyi zaklatásról információkat nyújtani, hogy felismerje a problémát, majd az ilyen jellegű esetekben való eljárásmodot megismertetni vele, tanácsadást¹²⁹ nyújtani számára, illetve szükséges a megfelelő mértékű szankcionálás¹³⁰ az elkövetővel szemben.¹³¹ Véleményem szerint meghatározó társadalmi jelentősége van a mobbingjelenségnek, így a társadalmi változásra a jognak reagálnia kell, a jognak egyrészt fel kell hívnia a figyelmet a problémára, másrészt a jogalkotónak jogszabályalkotással kell a társadalomban a rendet és a biztonságot garantálni.¹³² Véleményem szerint a jelenlegi magyar fragmentált szabályozás helyett szerencsésebb megoldás lenne, a magyar munkaügyi szabályozás keretein belül munkajogi eszközök igénybevitelével egységes mobbingfogalom kialakításának, amely összhangban van az európai uniós elvárásokkal, jogszabályokkal, irányelvekkel és stratégiákkal.

Felhasznált irodalom

- [1] *Alkotmánybírósági Határozatok* (Gyűjteményes kiadás). Az Alkotmánybíróság hivatalos lapja, 1990.
- [2] BALÁZS Zoltán: Emberi méltóság. *AKTI füzetek* 2008/30., 5–6.
- [3] BALOGH Zsolt: Az emberi méltóság: Jogi absztrakció vagy alanyi jog. *Iustum Aequum Salutare* VI. 2010/4., 35–44.
- [4] BARCSI Tamás: Az emberi méltóság filozófiájának alapjai. I. *Létünk* 2011/4., 31–41.

¹²⁶ *Framework agreement on harassment and violence at work Brussels*. 26/04/2007 <https://www.etuc.org/en/framework-agreement-harassment-and-violence-work>, 10. November 2021.

¹²⁷ Elsősorban a humán erőforrás feladatkörébe tartozik a munkavállalók elégedettségének és jóllétének biztosítása.

¹²⁸ A szervezetet jellemzi, hogy a vezetői képesek-e megbirkózni a problémával.

¹²⁹ Coaching, pszichoterápia, vagy akár áthelyezés.

¹³⁰ Áthelyezés, felfüggesztés, menesztés.

¹³¹ Mi okozhatja és mi ellensúlyozhatja a munkahelyi zaklatást? <https://jogkoveto.hu/tudastar/munkahelyi-zaklatatas-okai>, 2022. május 24.

¹³² BÁNYAI-MÁRTON Gábor – BORUZS Klára – BÍRÓ Klára: A munkahelyi mobbing kezelésének jogi vetületei. *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)* 2016/1., 1–9. <https://doi.org/10.21791/IJEMS.2016.1.10>

-
- [5] BARCSI Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Filozófia Doktori Iskola, Pécs, 2011.
- [6] BÁNYAI-MÁRTON Gábor – BORUZS Klára – BÍRÓ Klára: A munkahelyi mobbing kezelésének jogi vetületei. *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)* 2016/1., 1–9.
<https://doi.org/10.21791/IJEMS.2016.1.10>
- [7] *Biblia A Teremtés könyve I. Az őstörténet. A világ teremtése*. Budapest, Kálvin Kiadó, 2021
- [8] Crawford B. MACPHERSON: *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*. Oxford University Press, Oxford, 2016.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198717133.013.42>
- [9] D. HUME: Az emberi természet magasztos, avagy hitvány voltáról. In: *Összes esszéi I*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1992.
- [10] LÁSZLÓ Gyula: *Munkaerő-piaci politikák*. PTK KTK, Pécs, 2007.
- [11] G. Pico della MIRANDOLA: Beszéd az ember méltóságáról. In: *Reneszánsz etikai antológia*. (Ford.: Kardos Tiborné) Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.
- [12] HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: *Emberi jogok*. Osiris Kiadó Kft., Budapest, 2003.
- [13] Heinz LEYMANN: *Mobbing-Psychoterror am Arbeitsplatz und Wie Man Sich Dagegen Wehren Kann (Bullying-Psycho-terror at Work and How One May Protect Oneself)*. Rowohlt, Deutschland, Reinbek, 1993.
- [14] Immanuel KANT: *Az erkölcsök metafizikája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1991.
- [15] KOLTAY András: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban. In: *Medias Res* 2012/1., 3., 37–66.
- [16] Marcus Tullius CICERO: *A kötelességekről*. Első könyv. In: *Cicero válogatott művei*. (Válogatta és az idézett részt fordította Havas László.) Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- [17] Petrik Ferenc: *Polgári jog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-Orac, Bp., 1997.
- [18] Soo Beng KHOO: Academic mobbing: Hidden health hazard at workplace. *Malaysian family physician: the official journal of the Academy of Family Physicians of Malaysia* 2010/5., 2, 61.
- [19] SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983.

- [20] TATTAY Szilárd: Az emberi személy, mint „önmaga tulajdonosa”: a dominim sui fogalmától a selfownership eszméjéig. In: *Személy és személyiség a jogban*. (Szerk.: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina) Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 13–32.
- [21] VARGA Attila: Az emberi méltóság jogi értelmezésének kérdései. *Korunk* 2011/7, 22. évf., 98–109.

A TERMÉKIMPORTÁLÁS SZABÁLYAI AZ UKRAJNÁBÓL ÉRKEZŐ ACÉL- ÉS HUZALTERMÉKEK ESETÉN

PRODUCT IMPORT RULES FOR STEEL AND WIRE PRODUCTS FROM UKRAINE

REPKÓ SZILVIA* – VARGA ZOLTÁN**

Absztrakt: Magyarország az Európai Unióhoz való 2004-es csatlakozásával részévé vált az európai vámunióknak, mely a jogintézmények közül az egyik legjobban átlátható. Jelen tanulmány a vámjog, a vámigazgatási eljárás meghatározó kérdéseinek felvillantásával mutatja be ennek a jogterületnek a sajátosságait, két vámtarifaszám elemzésén keresztül, amelyeket leginkább az építkezéseken és hulladékgyűjtéssel foglalkozó cégek használnak.

Kulcsszavak: acél- és huzaltermékek, import, Ukrajna, vámigazgatási eljárás, vámtarifaszám

Abstract: After joining the European Union in 2004, Hungary became part of the European Customs Union, one of the most transparent legal institutions. This thesis presents the peculiarities of this area of law by highlighting the defining issues of customs law and the customs administration procedure, through the analysis of two customs tariff numbers, which are mostly used by companies engaged in construction and waste management.

Keywords: steel and wire products, import, Ukraine, customs procedure, heading code

Bevezetés

A vaskohászat és a nyersanyagipar ma is Ukrajna vezető iparága, elsődlegesen a nehézipar, a termékek széles skálájával foglalkozik, így a vizsgálatunk tárgyával tett termékekkel is, mint a hengerelt fémek és az öntöttvas. A nagy kiterjedés mellett a lakosság létszáma az, amely nagymértékben meghatározza Ukrajna gazdasági

* REPKÓ SZILVIA
történelem szakos bölcsész, igazságügyi szervező, irodavezető
rsylvie@gmail.com

** DR. VARGA ZOLTÁN
PhD egyetemi docens, tudományos és nemzetközi dékánhelyettes
Miskolci Egyetem ÁJK
Államtudományi Intézet
Pénzügyi Jogi Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
civdrvz@uni-miskolc.hu
<https://orcid.org/0000-0002-4857-4439c>

életben betöltött szerepét. A lakosság nagy része a városokban él, amely az ipar számára hatalmas munkaerőpiacot jelent. Ebből arra lehet következtetni, hogy olcsón lehet acél- és huzaltermékeket vásárolni Ukrajnából. Magyarország elsőként ismerte el a független Ukrajnát, köszönhető ez a viszonylag népes számú kárpátaljai magyarságnak is, és annak, hogy hazánk, a közép- és kelet-európai térséget tekintve, harmadik legfontosabb kereskedelmi partnere Ukrajnának.

Jelen kézirat lezárásának időpontjában az orosz–ukrán háború még javában zajlik, így érzékelhető, hogy mekkora problémát okoz a gazdaság ezen szektorában (is) ez a háború. Ukrajnából a háború kezdeti szakaszában szinte egyáltalán nem érkezett áru, azonban április végétől, május elejétől újra érkeznek acél- és huzaltermékek Ukrajnából.

1. A vámok általános jellemzői

A hatályos jog nem tartalmazza a vám definícióját, csak közvetetten, a vám meghatározásával a közteherforgalom részeként, a vámigazgatási eljárás során kivetendő jogszabályokon alapuló kötelező befizetésként találkozhatunk. Magyarországon Huszár Ernő tett kísérletet arra, hogy a vám komplex definícióját megalkossa. A vám olyan közadó formájában alkalmazott gazdaság-, kereskedelempolitikai eszköz, amely árképző tényezőként érvényesül a vámhatáron áthaladó áruk árában, korlátozza, terheli azok forgalmát, elsődlegesen azzal a céllal, hogy piacot teremtsen, illetve biztosítsa a hazai termelők számára.¹

A vám olyan kötelező, ellenszolgáltatás nélkül fizetendő központi költségvetési bevétel, amit az állam jogszabály alapján, erre hatáskörrel felruházott szervei útján, az államhatáron behozott áruk után szed.

A vám kereskedelempolitikai értelemben olyan gazdaság- és kereskedelmi politikai eszköz, amely árképző tényezőként érvényesül a vámhatáron áthaladó áru külkereskedelmi, illetve belföldi árában. Az áru hazai termelését, fogyasztását előnyhöz juttatja vagy azt korlátozhatja, lehetővé téve az adott ország, közösség nemzeti piaca és a világgpiac, illetve annak egyes részei között kialakult vagy kialakulóban lévő termelési, kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatok kisebb-nagyobb mérvű befolyásolását. Országoként meghatározásra került a vámtételek alapján egy bizonyos kvóta, amely feletti beérkezés esetén „megtorló vám” kerül kiszabásra. Az aktuális kvótát országoként lebontva az alábbi honlapon lehet megtekinteni.²

A vámok megdrágítják az importált terméket, ezzel javítják a fizetési mérleget, és rontják az importtermékek versenyképességét is a konkurens hazai termékekhez képest, javítva ezzel a hazai termelők helyzetét, sértve viszont a hazai fogyasztóknak a minél alacsonyabb árszínvonalhoz fűződő érdekét.³

¹ HUSZÁR Ernő: *Vámelmélet – vámpolitika*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973, 43–44.

² https://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Lang=en&Origin=&Code=098528&Year=2018&Critical=&Status=&Expand=true, 2021. június 21.

³ SIMON István (szerk.): *Pénzügyi jog 2*. Osiris Kiadó, Budapest, 2012, 550.

A vámjog anyagi jogi értelemben a vámokra vonatkozó jogi normák és jogviszonyok összessége, amelyek meghatározzák a vám alapját, a vám mértékét, a vámfizetési kötelezettséget, a vámkedvezmény mértékét és a mentességet. A nemzetközi irodalomban nincs törekvés a vámjog fogalmának meghatározására, a vámjogot, mint a nemzetközi vámjog, az európai (uniós) vámjog és nemzeti vámjog összességét határozzák meg. Nemzeti vámjogunk azokon a hatályos belföldi jogforrásokon alapul, amelyek az Uniós Vámkódex⁴ végrehajtását szabályozzák.

A vámjog részét képezi a vámjog eljárási joga, a vámigazgatási eljárások, mint például az áruvizsgálat, ellenőrző vizsgálat rendje, a szankciók alkalmazásának szabályai. Simon István véleménye szerint a vámjog fogalmába nem tartoznak bele a vámok kezelésével, könyvelésével, nyilvántartásával kapcsolatos normák, melyek a vámjog technikai szabályai, amelyek nem az ügyfelek és a vámhatóság kapcsolatát szabályozzák.

1.1. A vámteher szabályai

A legáltalánosabb és leggyakrabban alkalmazott vámkezelési forma a harmadik országból érkezett áru szabad forgalomba hozatala. A vámjogi szabad forgalomba helyezés által – miután a vámhatóság határozatában megállapítja a fizetendő vámterhet és azt megfizetik – a behozott termék már uniós termék jellegű válik.

A vámtörvény azt határozza meg, hogy milyen fizetési kötelezettségek kapcsolódnak az áru behozatalához. Ezeknek a kiszabása, beszedése, ellenőrzése a vámhatóság hatásköre. A fizetési kötelezettséget összefoglaló nevén vámtehernek nevezük, amelynek meghatározó elemei az import áfa és a vám.⁵

A vámigazgatási eljárásban három tényezőt kell vizsgálni, amelyek nélkül nem lehet elvégezni egy termék vámkezelését. Ezek egy adott termék vámtarifális besorolása, amely nélkül a termék azonosíthatatlan, és nem lehet elhelyezni a vámkezelés szabályrendszerében; a termék vámjogi származásának igazolása, enélkül a termékre vonatkozó kedvezményeket és kereskedelempolitikai intézkedéseket nem lehet alkalmazni; és a termék vámértékének a meghatározása, amelyet, ha nem ismerünk, akkor nem lehet meghatározni, majd kiszabni a terméket terhelő vámterhet, így szabad forgalomba sem bocsátható.

A továbbiakban a vámteher meghatározásának tárgyalását a kisebb egységektől a nagyobb egységekig tárgyaljuk.

1.2. Az áruk származása

Az áruk származási helyének meghatározása a vámjog szempontjából azért nagy jelentőségű, hiszen ez határozza meg, kell-e rá vámot fizetni vagy sem. Az áru származási helye az az ország, ahol az árut vagy az ahhoz felhasznált anyagot

⁴ Az Uniós Vámkódex létrehozásáról szóló, 2013. október 9-i 952/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet. A magyar szabályozásról lásd bővebben: 2017. évi CLII. törvény az uniós vámjog végrehajtásáról.

⁵ FALCSIK István: Vámjogi tudnivalók. *adó, Adó- és Pénzügyi Szaklap* 2020/9., 29.

megmunkálták, feldolgozták. Azonban a késztermék – mint például egy személygépjármű – esetén azt kell figyelembe venni, ahol az utolsó lényeges megmunkálása történt, és ahonnan az importáló országba szállítják. Ezek alapján megkülönböztetünk vámjogi szempontból Közösségen belüli (Európai Unióból származó) árukat és nem Közösségen belülről származókat.

A közösségi árunak azt nevezzük, amely a Közösség vámterületén létrejött vagy előállított áru. A nem Közösségen belülről származó áruk meghatározásának azért van jelentősége, mert ezek után kell behozatali vámot fizetni. Meghatározása a fuvarlevélből (CMR)⁶ és egyéb dokumentumokból állapítható meg.

Bizonyos országokat előnyben lehet részesíteni más országokkal szemben azért, hogy az abban az országban gyártott árukra alacsonyabb vámtételeket alkalmaznak. Azonban ennek az ellenkezője is igaz lehet, amikor büntetővámokat határoznak meg az olyan termékek esetében, amelynek az előállítására a vámterületen belül is lehetőség van, de olcsóbban lehetne behozni és ezzel védik a hazai terméket.

Az Unió Vámkódex területi hatálya az EU vámterületére terjed ki, amelyen egységes vámtarifát és vámszabályokat alkalmaznak.

Azonban, ha két vagy több állam megállapodik abban, hogy egymás áruival szemben nem alkalmazhatnak vámokat, de harmadik országokkal szemben mindegyik állam a saját vámtarifáját és vámjogát alkalmazza, az a szabadkereskedelmi övezet.⁷ A szabadkereskedelmi övezet növeli a megállapodást kötő államok közötti gazdasági intergációt és a kereskedelem szabadságát. A kívülálló államok áruival szemben kiszabott vámok azonban nem lehetnek magasabbak, mint a szabadkereskedelmi övezet létrehozása előtti.

Az Európai Unió egyoldalúan és a szabadkereskedelmi területeket létrehozó szerződések alapján biztosít kedvezményes elbánásokat. Ezek az úgynevezett preferenciális⁸ származási szabályok (a továbbiakban: PEM-szabályok), amely regionális egyezmény⁹ 2013. február 26-án tették közzé az *Európai Unió Hivatalos*

⁶ *Convention relative au contrat de transport international de marchandises par route* rövidítése, magyarul: *Egyezmény a Nemzetközi Közúti Árufuvarozási Szerződésről*. Az egyezmény 1965. 05. 19-én francia nyelven jött létre. Megléte minden olyan esetben kötelező, ha a fuvarozás a CMR-egyezmény részét képezi, enélkül tilos nemzetközi fuvarozást végezni.

⁷ Szabadkereskedelmi megállapodás nem feltétlenül eredményez szabadkereskedelmi övezetet. Övezetnél további feltétel, hogy az együttműködő országok azonos földrajzi egységben belül helyezkedjenek el. Lásd: CSÜRÖS Gabriella: *Unió pénzügyek*. Az európai integráció fejlődésének pénzügyi jogi vizsgálata. HVG-Orac, Budapest, 2015, 50–55.

⁸ A témáról és Európa vámpreferenciális megállapodásairól lásd bővebben: PARDAVI László: *A globális gazdaság vámjogának alapkérdései, különös tekintettel a preferenciális szerződésekre*. Universitas, Győr, 2015, 105–137.

⁹ Pán-euromediterrán preferenciális származási szabályokról szóló regionális egyezmény. Pan-Euro-Mediterranean (PEM)

Lapjának L 54. számában.¹⁰ Az egyezménynek a köre 2021 szeptemberétől fokozatosan bővül, melynek hozadéka az, hogy a jelenlegi PEM-szabályokat is megtartják, illetve új alternatív szabályrendszert léptetnek hatályba a felülvizsgált PEM-szabályok részére, amelyeket jelenleg PEM átmeneti szabálynak neveznek. Ezekben az esetekben a gazdálkodóknak kell eldönteniük, hogy melyik szabály alapján állapítja meg a termék származását. Ukrajna vonatkozásában 2019. január 1-jétől érvényes ez a megállapodás.¹¹

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ugyanannak a terméknek a behozatala után fizetett vám egy olyan országból, amellyel nincs preferenciális egyezmény kötve, általában magasabb, mint egy olyan országból, amellyel megkötötték ezt a szerződést. A preferenciális elbánás kötelező több Európán kívüli, gazdasági szempontból az EU-nál alacsonyabb fejlettségi szintű országcsoporthoz tartozó országok esetében. E megállapodásokban az EU rendszerint egyoldalú, viszonyosság nélküli preferenciákat nyújtott másik szerződő félnek. Cserébe azonos elbánást vár el a piacra jutási feltételekben. A szabadkereskedelmi és vámuniós szerződésektől eltérően ezeket a megállapodásokat határozott időre kötik, amelyek azonban meghosszabbíthatók.¹²

A vizsgálatunk tárgyává tett termékek esetén a származás megállapítása a preferenciális szabályrendszer szerint történik, azon belül is a teljes egészében Ukrajnában előállított termékek szabályai szerint, így a nem preferenciális származási és preferenciális származási szabályokra több országban előállított termék esetén nem térünk ki. A származás igazolása nem automatikusan történik, hanem ezt az importeljárást során jelezni kell, és minden egyes igénybevétel esetén újra kell igényelni. A származási bizonyítvány egy formanyomtatvány, amelynek a kibocsátása a szállító feladata.¹³

Az általunk vizsgált acéltermékek esetén a származási dokumentum az EUR1. Az EUR-nyomtatvány négy példányban készül, amelyből az első példány a Nemzeti Adó- és Vámhivatalhoz (továbbiakban: NAV) kerül, a második és harmadik példány a vevő példánya abban az esetben, ha a vámkezelés nem közvetett képviselő útján történik. Amennyiben közvetett képviselőt vesznek igénybe, ott a közvetett képviselő feladata azt megőrizni. Bizonyos huzaltermékek ukrajnai importja esetén nincs szükség az EUR1-dokumentumra: részben azért, mert igazolható számlanyilatkozattal, részben azért, mert a preferenciális vámtétel miatt az így is, úgy is 0%.

¹⁰ A Tanács 2013/94/EU határozata (2012. március 26.) a pán-euromediterrán preferenciális származási szabályokról szóló regionális egyezmény megkötéséről (HL L 54., 2013.2.26., 3–158.)

¹¹ Az EU–Ukrajna Vámügyekkel Foglalkozó Albizottság 1/2018 sz. határozata (2018. november 21.) az EU–Ukrajna társulási megállapodáshoz csatolt, a „származó termék” fogalmának meghatározásáról és az igazgatási együttműködés módszereiről szóló I. jegyzőkönyv felváltásáról [2019/101].

¹² LOSONCZ Miklós: *Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája*. Oktatásügyi és Kulturális Főigazgatóság. Az egész életen át tartó tanulás programja. TRIMESTER, Tatabánya, 2011, 62.

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 952/2013/EU rendelete, 78. cikk.

Azon áruk esetében, amelyek előállításában több mint egy ország vett részt, úgy kell tekinteni, hogy az a származási ország, ahol az áru az utolsó lényeges, gazdasági-lag indokolt feldolgozáson ment keresztül. Amennyiben az árut származási országában elegendő mértékben megmunkálták, akkor az az eredeti származási státuszát elveszíti, így nem a preferált országból származónak kell tekinteni. Az elegendő mértékű megmunkálás alatt azt kell érteni, amely eredményeként az áru értékében 50%-ot meghaladó értéknövekedés következett be.¹⁴ A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy hiába van az árunak EUR1-dokumentuma, ha a megmunkálás miatt a vámeljárásnak a folyamatában hibára fut a rendszer és nem engedi beküldeni az adatokat a NAV felé.

1.3. Vámtarifa

A világon minden létező dolog – az élő ember kivételével – tarifáisan besorolható. Erre azért van szükség, mert a számokkal való azonosítás és kategorizálás során, a világ bármely részén ugyanarra a dologra vonatkozóan határoznak meg vámtételeket és kereskedelempolitikai intézkedéseket. Emiatt a vámtarifaszám helyes meghatározása alapvető fontosságú. Magyarországon egy adott termék kapcsán felmerülő kötelezettségek meghatározása számos esetben a vámtarifaszám alapján történik. Ilyenek például az *általános forgalmi adóról* szóló törvény¹⁵ (továbbiakban Áfa tv.) szerinti adómérték meghatározása, az Elektronikus Áruforgalom Ellenőrző Rendszer¹⁶ (továbbiakban EKAER), az importfizetési kötelezettségek szabályszerű teljesítése. Egy helytelen besorolással akár több adónem befizetését vagy olyan EKAER kötelezettséget teljesítünk, amit nem is kellene.

A legszélesebb körben alkalmazott besorolási rendszer a Harmonizált Árúleíró és Kódrendszer¹⁷ (továbbiakban HR). Az egyezményt aláíró országok megállapodtak abban, hogy a tarifa és nómenklatúrák megegyeznek a HR-rel és változtatás nélkül alkalmazzák. Ezen az egyezményen kívül van arra is lehetőség, hogy a nemzeti tarifában vagy statisztikai nómenklatúrában további alszámos bontást alkalmazzanak.

A vámunió alappillére, hogy a tagállamok egy közös vámtarifát alkalmaznak egységesen azokkal szemben, akik nem tagjai a vámuniónak.¹⁸ A rendelet¹⁹ mellék-

¹⁴ SIMON: i. m. 456.

¹⁵ 2007. évi CXXVII. törvény az *általános forgalmi adóról*.

¹⁶ Az Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer működéséről szóló 13/2020. (XII. 23.) PM rendelet 2. §-ában meghatározott tevékenységek.

¹⁷ 87/369/EGK határozat az összehangolt árúleíró és kódrendszeréről szóló nemzetközi egyezmény és az azt módosító jegyzőkönyv megkötéséről. A 87/369/EGK határozat célja, hogy előmozdítsa a nemzetközi kereskedelmet, és egyeztetett besorolások alkalmazásával megkönnyítse a kereskedelemre vonatkozó statisztikai adatok összegyűjtését, összehasonlítását és elemzését. Magyarországi szabályozása: 4002/2019. tájékoztatás. https://nav.gov.hu/szabalyzok/tajekoztatasok/4002_2019_tajekoztato 2022. március 6.

¹⁸ Az erre vonatkozó rendelkezést tartalmazza a Tanács 2658/87/EGK rendelete (1987. július 23.) a vám- és a statisztikai nómenklatúráról, valamint a Közös Vámtarifáról.

lete a Kombinált Nomenklatúra (a továbbiakban KN), melyet minden év október 31-én hirdetnek ki az EU Hivatalos Lapjában²⁰, az alapja pedig a HR.

Így a vámtarifa a nemzetközi kereskedelemben előforduló áruk, árucikkek bizonyos rendszer szerint összeállított jegyzéke, amely tartalmazza az egyes áruknak a vámtarifában meghatározott helyét, az áru megnevezését és az áru után fizetendő vám mértékét. A KN – az Áruosztályok és Árucsoportok rendszerében – az árukat természetföldrajzi sorrendben rendszerezi, amelyek az egyszerűtől az összetett felé haladva követik egymást. Ezen rendszerező elv alapján valósul meg az áruosztályozás, a különböző termékkörök esetében. Az általános szabályok ismerete, valamint azok egységes alkalmazása a helyes áruosztályozás alapja, amelyek tartalmazzák azokat a rendelkezéseket, amelyek kiterjednek az egész vámtarifára.

A KN három nagy egységből áll. A bevezető rendelkezések után a termékek besorolásának alapvető szabályait az alábbi bontásban tartalmazza. A KN értelmezésére vonatkozó általános rendelkezések, a nomenklatúrára vonatkozó általános szabályok, valamint a nomenklatúrára és a vámtételekre egyaránt vonatkozó általános szabályok. A besorolás szabályrendszerének meghatározása után a második részben található a vámtarifa, amely a termékek besorolásához szükséges.

A napi használatban a KN és a vámtarifaszámot (továbbiakban: vtsz.) felváltva használják, ami az eddig leírtakból szembetűnő is, hogy nagyrészt lefedik egymást. Minden egyes vámtarifába beosztályozandó áru esetében meg kell vizsgálni, hogy melyik alkalmazási szabály alapján történik az osztályozás. A KN hat különböző általános szabályt ismer, amelyeket számokkal határol el egymástól. A szabályok alkalmazása során a legfontosabb szempont, hogy a szabályok tekintetében sorrendiséget kell alkalmazni.²¹ Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy nem alkalmazható a második szabály az első szabály figyelembevétel nélkül. A KN egy jogi rendelkezés, mely alapját képezi az árubesorolás gyakorlati alkalmazását elősegítő TARIC-rendszernek.²² A Közösség Integrált Tarifája a KN-re épül, kibővítve az összes alkalmazandó vámtételt, a tarifához kapcsolódó intézkedést, mely természetesen az Unió összes tagállamának hivatalos nyelvén elérhető.²³

¹⁹ A Bizottság (EU) 2022/1998 végrehajtási rendelete (2022. szeptember 20.) a vám- és a statisztikai nomenklatúráról, valamint a Közös Vámtarifáról szóló 2658/87/EGK tanácsi rendelet I. mellékletének módosításáról.

²⁰ OJ L 282, 31.10.2022, 1–1093.

²¹ HERÉDI János: *A vámtarifa alkalmazásának általános szabályai*. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet. Áruosztály és áruismeret. https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/15_1982_tartalomlem_003_munkaanyag_100331.pdf (2022. március 14.) 4.

²² Online integrált vámtarifa-adatbázis. A TARIC tartalmaz minden vámtételt és bizonyos, az EU külkereskedelmére alkalmazandó uniós szabályokat. Nem tartalmaz azonban a hozzáadott értékadóhoz hasonló nemzeti adónemekkel kapcsolatos adatokat. A TARIC-ot az Európai Bizottság teszi közzé és kezeli. Meghatározza a kódszámokat, naprakészre teszi a TARIC-ot, valamint tájékoztatja az uniós országokat a módosításokról.

²³ FALCSIK István: Vámjogi tudnivalók. *adó, Adó- és Pénzügyi Szaklap* 2020/9. szám, 22.

A vámeljáráások során a termékek vámtarifaszámának megadása elengedhetetlen. Az árunyilatkozaton megjelenő vámtarifaszám minden esetben az áruk TARIC-kódja.²⁴ A KN-ben 8 számjegyből álló vámtarifaszámok szerepelnek, ahol az egyes számjegyek az alábbiakat jelentik.

Az 1–2. számjegy a KN nómenklatúrán belüli árucsoport számának a megjelölése. A 3–4. számjegy az adott árucsoporton belüli elhelyezkedést mutatja. Gyakorlatilag ez a vtsz.-szám, a további számokat alszámoknak nevezzük. Az 5–6. számjegy a HR szerinti nómenklatúra vámtarifa-alszámaihoz kapcsolódó kódszám. A 7–8. számjegy a KN szerint meghatározott – az Európai Unió tagállamai által egységesen alkalmazott – alszám. Az elektronikus adatbázisban a KN-kódon belül további két számjegyű bontás is található, amelyet kizárólag a TARIC-rendszerből lehet lekérdezni, így lesz a TARIC-kód 10 számjegyű.²⁵

A vámtarifa-kódolás összefügg a termék összetevőivel, valamint azok arányával és a fentebb ismertetett tényekből is látható, hogy rendkívül bonyolult és összetett feladat. Az ezzel foglalkozó szakembereknek nemcsak a KN-t kell ismernie, hanem rendkívül széles körű áru-, anyag- és technológiai ismeretekkel kell rendelkeznie, melyet folyamatosan naprakészen is kell tartania.

Az egységes rendszerben alapvetően nem fordulhatna elő, de a gyakorlatban nem ritka az, hogy az egyes országok között eltérés lehet a termékek vámtarifálási besorolásában, így előfordulhat az is, hogy az áru más vámtarifaszámmal érkezik meg a határhoz, mint amelyen a vámkezelés történik. Ez előfordulhat úgy is, hogy egy, az áruellenőrzéssel egybekötött vámellenőrzés során mintavétel történik, és a Szakértői Intézet más TARIC-kód alá sorolja az érintett terméket.

Az alábbi gyakorlati példán szeretnénk bemutatni, hogy a vámtarifálási besorolás mennyire összetett és komplex feladat.

7217 Vasból vagy ötvözetlen acélból készült.

721710 Lemezelés vagy bevonás nélkül, akár fényezve, melyen belül az alábbi kritériumoknak sorrendben is meg kell felelni

- kevesebb mint 0,25% szénttartalommal,
- legalább 0,8 mm maximális keresztmetszettel.

72171010 a 7–8 számjegy azonban az alábbi vtsz.-számnak nem felel meg, mert tovább kritériumok vannak a 7–8 számjegy meghatározásánál.

72171031 Itt fel van tüntetve, hogy bevágásokkal és bordákkal, amely azonban a technológiai leírásban nem található meg.

72171039 Más, huzal vasból, nem ötvözött acélból, bevonat nélkül, kevesebb, mint 0,25% szénttartalommal, min. 0,8 mm átmérővel, bevágások, bordák nélkül.

7215 Más rúdvasból vagy ötvözetlen acélból hideg formálással vagy hideg húzással állítják elő.

²⁴ KONYHÁS Richárd – VARGA Zoltán: A megújult vámjogi szabályozás. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica* XXXVI/1., 2018/1., 91.

²⁵ TARIC-lekérdezés elérhetősége: https://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/taric_consultation.jsp?Lang=hu, 2022. március 27.

721510 és a 721550 A hideg formázáson vagy a hideg húzáson túlmenően az ehhez az alszámhoz tartó termékek esetén további megmunkálásoknak vethető alá a termék, mint például préselés, sajtolás, egyengetés.

721590 Más, hidegen alakítva vagy húzva, de tovább nem megmunkálva.

Mind a két termék esetében igaz az, hogy vasból vagy acélból készül, azonban a tarifálásnál az is különbség, hogy a 7217-es vámtarifaszám alá tartozó huzalok minden esetben tekerccses kivitelben, míg a 7215-ös vámtarifaszám alá tartozó pálcák minden esetben szálas kivitelben vannak.

A helyes tarifálás minden esetben az importőr feladata.

A vámeljáráás során amennyiben a NAV nem találja megfelelőnek az importőr által megadott vámtarifaszámot, áruátengedést követő vámellenőrzést végez.

1.4. A vámérték

A vámérték egy összetett, speciális vámjogi kategória. Kiindulási alapja az áru ügyleti vagy más módon meghatározott értéke, azokkal a korrekciókkal, melyet a jogszabályok határoznak meg. A vámérték megállapításának jogi alapja az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény.²⁶ Ez az egyezmény rögzíti azokat a mértékeket, amelyek alapján meg kell határozni a termék vámértékét. Ezt az egyezményt elfogadták az Európai Unió tagországai, amely alapján létrehozták a GATT Egyezményt, amelynek alapját képezik az Unió Vámkódex vámértékre vonatkozó rendelkezései. Az egyezmény az uniós vámérték meghatározására több módszer alkalmazását teszi lehetővé. Ezek a módszerek ugyanúgy egymásra épülnek, alkalmazásuk meghatározott sorrend szerint történik, ezért a sorrendet felcserélni nem lehet. Az egyik módszerről való áttérés csak abban az esetben megengedett, amennyiben a vámértéket az adott módszerrel nem lehet meghatározni. A vámérték meghatározásainak módszerei az alábbi sorrendben:

1. ügyleti érték alapján (az Unió Vámkódex ezt nevezi meg elsődleges módszernek),
2. azonos áruk értékének figyelembevételével,
3. hasonló áruk értékének figyelembevételével,
4. azonos vagy hasonló áruk egységára alapján (az Unió Vámkódex ezt nevezi levonásos módszernek),
5. számított érték alapján,
6. tartalékmódszerrel.²⁷

Az áru vámértékének elsődleges alapja az ügyleti érték, tehát az az ár, melyet a vámterületre való behozatalt közvetlenül megelőző eladás alapján határoznak meg, vagyis leggyakrabban a számla összege.

²⁶ A Tanács 94/800/EK határozata (1994. december 22.) a többoldalú tárgyalások uruguayi fordulóján (1986–1994) elért megállapodásoknak a Közösség nevében a hatáskörébe tartozó ügyek tekintetében történő megkötéséről. HL L 336., 23.12.1994., 0001–0002.

²⁷ FALCSIK: i. m. 16.

Az alábbi konjunktív feltételek fennállása esetén alkalmazható az ügyleti érték.

- A vevő számára az áru feletti rendelkezésre vagy az általa történő felhasználásra vonatkozóan nincs korlátozás,
- az ár nem függ olyan feltételektől vagy ellenszolgáltatásoktól, amelyeknek az értéke nem határozható meg,
- az árunak az eladásából származó haszon nem kerül vissza az eladóhoz,
- a vevő és az eladó nincs kapcsolatban egymással, vagy a kapcsolat nem befolyásolja az árat.

Azonban az ügyleti értéket nem lehet önmagában vámértékként alkalmazni, mert ezt az árat több (ún. kiigazítási) tényező befolyásolhatja, amelyeket nem biztos, hogy tartalmaz a számla összege.

Ezek a kiigazítási tényezők lehetnek vámértéket növelő és csökkentő tényezők. Az ukrain acél- és vastermékek esetén a leggyakrabban felmerülő költségek – vámértéket növelő tényezők – az árunak az Unió vámterületére való beszállítása helyéig felmerülő költségek, a szállítással kapcsolatos rakodási, anyagmozgatási és biztosítási költségek. A vámérték-megállapításnál minden esetben szükséges a kiemelt figyelem az importőr részéről, hiszen nemcsak a fizetendő vámnak, hanem az általános forgalmi adónak (továbbiakban: áfa) is az alapját képezi ez az összeg.²⁸

Az importáfa jogszabályi alapja az Áfa tv.,²⁹ amely visszautal a vámjogszabályokra és a vámértéket jelöli meg az áfa alapjaként.

1.5. A termékimport áfája

A magyar vám- és adórendszer egyik gyakran elhangzó kritikája, hogy az áfa és köztük az import során fizetendő áfa mértéke a 27%-kal az egyik legmagasabb Európában.

Ennek ellenére az importáfa esetén mégsem az adómérték volumene okozza a legnagyobb gondot, hiszen az importáfa jelenlegi szabályozása alapján az importált termék vámkezelése során azt be kell fizetni, majd ezt követően lehet levonni és bizonyos esetekben visszaigényelni.

A Vámtv. meghatározza, hogy melyek azok a fizetési kötelezettségek – vámterhek –, amelyek az áru behozatalához kapcsolódnak, és amelyek kiszabása, beszedése, ellenőrzése a vámhatóság hatáskörébe tartozik.

Az importvámeljárással a harmadik országból behozott termékek után áfa-fizetési kötelezettség keletkezik, amely fizetési kötelezettség jogi szabályozási háttere a nemzeti szabályozás hatáskörébe tartozó, de a közös hozzáadottértékadó-rendszerről szóló 2006/112/EK tanácsi irányelvet követő Áfa tv. Az importáfa vonatkozásában az Áfa tv.-t, valamint az adóigazgatási eljárásokra vonatkozó szabályokat a vámigazgatási eljárásra vonatkozó szabályokkal összhangban kell al-

²⁸ FALCSIK: i. m. 15.

²⁹ 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról 2. § c) pont, 24. § (1).

kalmazni, tekintettel arra, hogy az importáfa megállapítása és beszedése a termék-import vámjogi kezelésén belül történik.³⁰

Az Áfa tv. 24. § (1), (2) bekezdése szerint a termék importja: „*olyan terméknek a Közösség területére történő behozatala vagy egyéb módon való bejuttatása, amely – az Európai Közösséget létrehozó Szerződés (a továbbiakban: Szerződés) 24. cikkének értelmében – nincs szabad forgalomban. Termék importja az is, ha a szabad forgalomban levő terméket a Közösség vámterületének azon területéről hozzák be, vagy egyéb módon juttatják be a Közösség más területére, amely terület rész e törvény alkalmazásában harmadik állam területével esik egy tekintet alá.*”

A termék importja esetében az adót a vámhatóság állapítja meg és veti ki az adófizetésre kötelezetre.³¹ Termékimport vonatkozásában vámjogi szabad forgalomba helyezésről beszélünk, amely az Unió Vámkódex és csatlakozó vámszabályok hatálya alá tartozó eljárás, amelyre az Áfa tv. rendelkezéseinek alkalmazása során tekintettel kell lenni. A termék szabad forgalomba helyezése a vámigazgatási eljárások szabályaiból adódóan bármelyik tagállamban megtörténhet, az importvámkezelés bármelyik tagállamban kezdeményezhető, és bármelyik tagállam vámhatósága el is végezheti azt.

1.6. A vámtartozás megállapítása

Az eddig leírtakból világosan látszik, hogy minden termék esetében kell vámot fizetni, amely a határon áthalad. A vám egy kivetési adózási forma, amely azt jelenti, hogy minden esetben az adóhatóság állapítja meg az ügyfél adatszolgáltatása alapján.

A megállapításhoz pedig a szállítási módot, Incotermst,³² nettó, bruttó tömeget szükséges a NAV rendelkezésére bocsátani, hogy ezt ki tudja számítani, ezért az ügyfél küldeményként teszi a vámáru-nyilatkozatot.

A vámárunyilatkozat tétele elektronikusan működik, ezért a vámárunyilatkozatot a gazdálkodó vagy a vámjogi képviselője ezt feltölti egy saját alkalmazásba – az egyik ilyen a MindSoft, amely egy független magyar szoftverfejlesztő kft. által kifejlesztett szoftver –, amely pedig elektronikusan kommunikál egy külső kommunikációs központon (KK2) keresztül a NAV saját rendszerével.

Az elektronikus vámkezelés során a program logikai ellenőrzést (pl. minden adat ki van töltve, az összárú érték megegyezik-e) is végez. A legtöbb esetben a szoftver által elkészített adathalmaz ellenőrzés nélküli elfogadással történik, azonban a vámhatóság egy-egy vámáru-nyilatkozat esetében ellenőrzést végez, egy kockázatelemzői almodul segítségével.

Ezt követően vámellenőrzést végez a szabad forgalomba bocsátás során, amely történhet okmányvizsgálattal (eredetiben vagy elektronikusan megküldve) vagy

³⁰ FALCSIK: i. m. 46.

³¹ Áfa tv. 155. § (1) bekezdés.

³² International Commercial Terms (Nemzetközi Kereskedelmi Feltételek) rövidítése, amely meghatározza az áruk eladó és vevő közötti tranzakcióját érintő összes feladatot, kockázatot és költséget.

áruvizsgálattal, amely tételesen vagy szűrőpróbaszerűen történik. Az ellenőrzés végeztével a NAV meghozza a határozatot, amely ukrain import esetén a NAV Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Adó- és Vámigazgatósága Záhonyi kirendeltségén történik. Azért Záhonyban, mert a nehéztehergépjármű³³-forgalom számára ez használható. A határozat első oldala tartalmazza a kötelező tartalmi elemeket,³⁴ és a vám fizetéséhez kapcsolódó összeget, valamint azt a fizetési kötelezettséget, amelynek a vámtartozás, és a nem közösségi adók és díjak megfizetésére vonatkozó vámszabályok szerint eleget kell tenni.

A NAV felé minden tranzakciót elektronikus úton kell teljesíteni, ahogy erről az uniós vámjog végrehajtásáról szóló törvény is rendelkezik.³⁵ Az elektronikus adatszolgáltatás feltétele, hogy a hitelintézet és a vámhatóság az elektronikus adatszolgáltatásra vonatkozóan megállapodást kössön, melyet a teljesség igénye nélkül az alábbi hitelintézetek teljesítettek.³⁶ Az elektronikus üzenetküldés lehetőségét a Banki Üzenetkezelő Modul biztosítja. Az ügyfél a vámeljárás során közölt vámösszeg megfizetését banki átutalással kezdeményezi, ezt követően (néhány perc, legfeljebb egy óra) a hitelintézet az ügyfél által a nála visszavonhatatlanul befizetett összegről elektronikus úton értesíti a vámhatóság rendszerét, ezáltal az áru automatikusan kiadhatóvá válik.³⁷ Ez a folyamat rendkívül felgyorsította az áruk kiadhatóságának lehetőségét, mert a korábbi gyakorlat alapján akár két-három napot is igénybe vehetett az, mire a NAV rendszerében lekönyvelésre került a befizetett összeg, és az áru kiadhatóvá vált.

A vámösszeg megfizetése egy importeljárás során – ha nem kis értékű termékekről van szó – komoly anyagi terhet ró az importőrre, amely összeggel, amennyiben arra lehetősége van, előre kalkulál vagy vámjogi képviselőt vesz igénybe.

1.7. Vámtartozás alanyai

A vámigazgatási eljárásban nagy jelentősége van annak, hogy az eljárásban szakemberek járjanak el. Ezért az Uniós Vámkódex szerint a gazdálkodók vámügyeik intézésére vámjogi képviselőt vehetnek igénybe. Ez egy lehetőség, amellyel élhet a gazdálkodó, ha nem él vele, akkor a vámügyeit magának kell intéznie. Azonban a vámigazgatási eljárás legnagyobb része elektronikus formában történik,³⁸ ilyenek például az Automated Import System (Automatizált Behozatali Rendszer, AIS),

³³ 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet [KRESZ] 1. számú függelék II. címe i/1 pontja határozza meg.

³⁴ 2017. évi CLII. törvény az uniós vámjog végrehajtásáról 66. § (2).

³⁵ 2017. évi CLII. törvény az uniós vámjog végrehajtásáról 151. § (3).

³⁶ OTP Bank Nyrt., UniCredit Bank Hungary Zrt., K&H Bank Zrt., Erste Bank Zrt., CIB Bank Zrt.

³⁷ *Tájékoztató az elektronikus vámfizetésről.* https://nav.gov.hu/vam/vamfizetes/elektronikus_vamfizetes, 2022. május 19.

³⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 70/2008/EK határozata (2008. január 15.) a papírmentes vám- és kereskedelmi környezetről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2008:023:FULL&from=PL> 23, 2022. március 12.

Import Control System (Behozatali Ellenőrző Rendszer), EORI (Gazdasági Szereplők Nyilvántartása és Azonosítása),³⁹ illetve külön programok is.

A Vámtv. 18. cikkének (1), (2) bekezdései szerint bármely személy kijelölhet vámjogi képviselőt, aki az Unió vámterületén letelepedett.

A Vámtv. 19. cikk (1) alapján a vámjogi képviseletnek két formája ismert: a közvetlen és a közvetett. A közvetlen esetén a vámjogi képviselő az eljárás során az ügyfele nevében és érdekében jár el, mely lehet állandó vagy eseti megbízási szerződés alapján. A közvetett vámjogi képviselet esetén a vámjogi képviselő a képviselet ellátása során saját nevében, de ügyfele érdekében jár el, ebben az esetben a szerződés aláírása után a bejelentést el kell végezni a NAV Egységes képviseleti adatlapján (EGYKE). A regisztráció után el kell fogadni a megbízást, amit a gazdálkodó elektronikusan hitelesített, az Azonosításra Visszavezetett Dokumentum Hitelesítés szolgáltatással végez el, majd visszaküldi a megbízott részére, aki befejezi a regisztrációs folyamatot az EGYKE-ben.

Azonban a közvetett képviseletnek nemcsak az előnye, hogy a vámszakmai ismereteket igénylő feladatokat átveszi az importőrtől, hanem a vámteher- (vám- és adó-) fizetési kötelezettségeket is, mely az acél- és huzaltermékek esetén sem elenyésző összeg. Természetesen a közvetett képviselő esetén az ezzel megbízott gazdasági társaság ezt külön szolgáltatási díjért végzi, melynek összege az áru értékének meghatározott százaléka + az áfa.

A közvetett képviselő választásakor a gazdálkodó szervezetnek azt is érdemes figyelembe vennie, hogy a vámjogi képviselő milyen engedélyekkel rendelkezik. Az AEO (Authorised Economic Operator / Engedélyezett Gazdálkodó) programot a Közösségi Vámkódex hozta létre (az Európai Parlament és a Tanács 648/2005/EK rendelete), ugyanakkor a 2016. május 1-jétől alkalmazandó Uniós Vámkódex⁴⁰ is – kisebb változtatásokkal – fenntartotta. Az AEO-programnak globálisan elismert alapja van, a Vámigazgatások Világszervezete (World Customs Organisation) Biztonsági Keretrendszerét (SAFE Framework of Standards) integrálták a rendszerbe. A NAV-nak a kérelmező székhelye alapján meghatározott, egyes különös illetékességgel bíró megyei (fővárosi) adó- és vámigazgatóságai rendelkeznek hatáskörrel az AEO-engedély kiadására.⁴¹ Így az AEO-engedéllyel rendelkező szolgáltatók külön-

³⁹ Az elektronikus vámról: https://nav.gov.hu/vam/egyeb/az_elektronikus_vam, 2022. március 18.

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 952/2013/EU rendelete (2013. október 9.) az Uniós Vámkódex létrehozásáról. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=C_ELEX:32013R0952&from=EL, 2022. március 20.

⁴¹ Az AEO-program (Authorised Economic Operator) az Európai Unió engedélyezett gazdálkodói programja, melynek célja a nemzetközi ellátási lánc biztonságának növelése. A programhoz önkéntesen lehet csatlakozni, aki kérelmezi az AEO-státuszt, az vállalja az uniós vámjogszabályokban meghatározott AEO-kritériumok teljesítését. Az AEO-engedélyt minden tagállamban elismerik: tanúsítja birtokosának vámjogi megbízhatóságát, valamint jelzi együttműködési szándékát a vámhatósággal.

Egy engedély – három típus

leges elbírálásban részesülnek a vámhatóságoknál, hiszen megbízható partnereként kezelik őket. Ezek a szolgáltatók a vámügyeik intézése, vámáruk fuvarozása és az ezekhez kapcsolódó egyéb feladatok ellátása során számos kedvezményt kapnak a vámhatóságtól az Európai Unió egész területén.

A közvetett képviselő esetében az egyik legnépszerűbb egyszerűsítést az importáfa biztosítása alóli mentesség és az importáfa önadózói engedély jelentette, hiszen a vámkezelés során a vámteher részeként jelentős importáfa-kötelezettség merül fel.

2. Az importeljárási részletes bemutatása

2.1. A gazdasági társaságok között létrejövő szerződéskötés folyamata a szállításig

A továbbiakban egy több éve működő fiktív gazdasági társaság folyamatán keresztül mutatjuk be, hogy hogyan történik a termékimport acél- és huzaltermék esetén Ukrajnából.

A gazdasági társaság, a Huzalfonat Kft. székhelye Miskolcon található. Az alapítás éve 2013. Rendelkezik a vámjogszabályok hatálya alá tartozó tevékenységi engedéllyel (import- és exporttevékenység, vagyis VPID⁴²-számmal, mely a nemzeti azonosító és a vámhatóság számára a gazdálkodó beazonosítását szolgálja a különféle vámeljáráson, és ennek a megléte automatikusan biztosítja azt, hogy a gazdálkodó szervezet rendelkezik EORI-számmal⁴³ is. A cég fő tevékenységi köre a huzaltermék gyártása (2593'08 TEÁOR-szám),⁴⁴ mely nem tartozik a 2013. évi CXL. törvény és a 443/2013. (XI. 27). Korm.rendelet hatálya alá, így a tevékenysége folytatásához külön engedély nem szükséges. Tevékenysége köréhez tartozik még a fém-, érc-nagykereskedelem (4672'08 TEÁOR-szám) is.

AEOC-engedély: „vámügyi egyszerűsítések” típusú engedély, birtokosa bizonyos, a vámjogszabályokban meghatározott egyszerűsítéseket élvez.

AEOS-engedély: „biztonság és védelem” típusú engedély, birtokosa biztonsággal és védelemmel kapcsolatos vámenőrzéseknél könnyítésekben részesül, amikor az áruk belépnek az Európai Unió vámterületére, vagy elhagyják azt.

AEOF-engedély: AEOC- és AEOS-engedélyek kombinációja.

<https://nav.gov.hu/vam/aeo/az-aeo-programrol-roviden/az-aeo-programrol-roviden>, 2022.július 15.

⁴² A VPID-szám egy vámazonosító szám, amely a vámhatóságnál az elsődleges azonosító. 12 karakter hosszú számsor.

⁴³ Az EORI-szám egy vámazonosító szám, melyet az a tagállam ad ki a vámtevékenységet folytatni kívánó személynek, ahol az adott személy letelepedett, vagy pedig 3. országos személyek esetén, az az első uniós tagállam, ahol először végez vámjogszabályok hatálya alá tartozó tevékenységet. EU-szinten érvényes felépítése HU és 10 számjegy. https://nav.gov.hu/vam/eori_szam, 2022.március 12.

⁴⁴ Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatalnál használatos kódrendszer, amely a cégjegyzékben is fel van tüntetve.

Magyarországon a rendszerváltás után a magyar acélipar gyors leépülésen ment keresztül, melynek hatásait Miskolcon még napjainkban is lehet érezni. Azonban nemcsak a rendszerváltás játszott nagy szerepet ebben a folyamatban, hanem az is, hogy a nagyobb kapacitással és több nyersanyaggal rendelkező olcsóbb kelet-európai acéltermékek jelentek meg a hazai piacon, köszönhetően az ottani állami támogatásoknak és az olcsóbb munkaerőnek is.

A Huzalfonat Kft. is ezen megfontolások alapján döntött úgy, hogy Kelet-Európából – leginkább Ukrajnából – importálja az acél- és huzalárut.

Mint ahogy Magyarországon, a szerződéskötéshez is ugyanazon feltételek megléte szükséges az ukrajnai gazdasági társaságok esetén is.

Mivel Ukrajna tudja biztosítani a terméket, így leggyakrabban az ottani gazdasági társaságok értékesítési menedzserei azok, akik megkeresik a lehetséges üzleti partnereket. A kapcsolatfelvétel általában egy inbound e-maillal kezdődik, ahol az eladó – mint megkereső – bemutatja az általuk összeállított termékportfóliót. A Huzalfonat Kft. termékekért felelős részlege, portfólióelemzés után a kft.-nek a stratégiaileg jelentős termékeket műszaki vizsgálat céljából továbbítja a minőségért felelős csoportnak. Ezután a csoport felveszi a kapcsolatot az eladóval, mintadarabok és a hozzá tartozó műszaki dokumentumok bekérése céljából. Ha a próbavizsgálatok során az adatok korrelálnak a dokumentumokban fellelhető adatokkal – és ezt a minőségért felelős csoport is elfogadja –, kezdődhet a tárgyalás a két értékesítési csoport között. Az ártárgyalás során több tényezőt kell figyelembe venni, melyek nagymértékben befolyásolják a döntés meghozatalát. A termék árán kívül, a szállítási feltételek – hiszen nem mindegy, a vámkezelés során, hogy a szállítás milyen INTERCOTERMS-szel történik, hiszen az lehet vámértéket növelő tényező –, a teljesítési határidő, és fizetési határidő azok, amelyek hatással vannak a döntésre. Az ukrajnai import esetén a legjellemzőbb szállítási mód a DAP.⁴⁵

A sikeres tárgyalásokat követően megtörténik egy keretszerződés megkötése, angol és ukrán nyelven. Ezt követően a megrendelések visszaigazolása egy úgynevezett „Specification”-ön történik. Az ukrajnai cégek esetében ez folytonos számozással történik, dátum megjelölése nélkül, amely a későbbi visszakereshetőség szempontjából nagymértékben megnehezíti a megtalálást.

Az ukrajnai vállalkozások esetén a bizalom kiépítéséhez nem elegendő a vállalkozási keretszerződés megkötése, ezért gyakori, hogy a termék készre jelentése és a fuvarozónak való átadása előtt kiállításra kerül a számla és azt banki átutalással rendezni szükséges. Az ukrajnai számlák adattartalma hasonló kötelező tartalmi

⁴⁵ Delivered At Place (helyszínre szállítva) az eladó akkor teljesít, amikor a meghatározott célállomáson a vevő rendelkezésére bocsátja a beérkező szállítóeszközből kirakható küldeményt. Addig a pontig minden kockázatot az eladó visel. Amennyiben a felek másként nem állapodnak meg, az eladó ebben az esetben nem jogosult az áru kirakódása során felmerült költségeinek megtérítését követelni a vevőtől. A szállítással kapcsolatban az eladó intézi az exportengedélyeket, de az importengedélyek beszerzése, a vámfizetés, illetve az import-vámügyintézés a vevő feladata. <http://www.spedorigo.hu/incoterms-2010-2011/dap-delivered-at-place/6593/>, 2022. március 13.

elemeket tartalmaz, mint a magyar Áfa tv. 169. §-a. Azonban nagyon sok esetben az ukrán vállalkozások, ahogy a Specification-öket folyamatos számozással látják el – egy-egy ügyfél esetében –, úgy a számlákat is, ami szintén megnehezíti a visszakeresést.

A Huzalfonat Kft. a 2004. évi XXXIV. törvény⁴⁶ 3. § (2) pontja alapján kisvállalkozásnak minősül, így az importeljárással kapcsolatos feladatokat közvetett vámjogi képviselőn keresztül látja el. Az előző fejezetekben tárgyaltak alapján látható, hogy az importvámeljárással során érdemes a közvetett vámjogi képviselőt igénybe venni. Hiszen nagy mennyiségű a vámeljárással kapcsolatos adminisztrációs feladat, és az áfa átvállalása egy-egy nehéz-tehergépjármű esetén milliós összeg is lehet, amely egy kisvállalkozás számára rendkívüli anyagi terhet eredményezhet. A vámjogi képviselő a Drótfonat Kft.-vel kötött megállapodás szerint a vámügyintézés díját 10 000 Ft/alkalomban állapítják meg, mely összeg beépítésre kerül a termékimportot terhelő áfa alapjába, illetve mivel a vámjogi képviselő rendelkezik AEO-tanúsítvánnyal, az áfa átvállalásának a díját az áru értékének 1,8%-a + áfa díjért vállalja vámkezelésenként.

Az ukrain eladótól érkezett számlát, CMR-t és azokat a dokumentációkat, amelyre a közvetett képviselőnek szüksége van, továbbítják részére, amelyeket legkésőbb az áru határhoz érkezését megelőző egy órával szükséges megtenni, a vámjogi képviselő előzetes adminisztrációja miatt. A vámáru-nyilatkozat megtételéhez az előző fejezetekben részletesen kifejtett információkra van szükségük, úgy mint kereskedelmi számla, a vámtarifaszám meghatározása – ez minden esetben a importőr feladata –, CMR és, ha szükséges, EUR 1. Ezen információk alapján a közvetett képviselő előrgzíti az adatokat a rendszerben, majd várják, hogy a nehéz-tehergépjármű megérkezzen Záhonyba, amely 2022 szeptemberére meghaladja az egy hetet is, hiszen vannak olyan időszakok, amikor 20-25 km-es sor várakozik arra, hogy Magyarországra területére léphessen.

2.2. A szállításhoz kapcsoló többletszolgáltatások

Ukrainából a legtöbb acél- és huzaltermék nehéz-tehergépjárművel érkezik, ezért a szállítványozóknak van még egy külön adminisztrációs feladatuk, a BiReg,⁴⁷ melynek alapjait a 261/2011. (XII. 7.) Korm.rendelet határozta meg. A 789/2021. (XII. 27.) Korm.rendelet pedig módosította azokat a szabályokat, hogy a bejelentéssel kapcsolatban kinek milyen feladata van. A BIREG-rendszer hatékony, minden fuvarreseményre kiterjedő ellenőrzést tesz lehetővé a bilaterális⁴⁸ és CEMT⁴⁹-

⁴⁶ 2004. évi XXXIV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról.

⁴⁷ Előzetes Elektronikus Engedélyregisztrációs Rendszer, a díj ellenében végzett közúti fuvarfeladatokhoz tartozó engedélykötelezettség.

⁴⁸ Egy útra – oda-vissza szólnak, több fuvarfeladatot nem lehet végezni velük, engedélytípusai, amelyet az ukrainai szállítások kapcsán a csak ilyen engedéllyel rendelkező fuvarosoknak van az a LOCO-engedély.

⁴⁹ Multilaterális engedély, amely feljogosítja a CEMT-tagországokban működő fuvarvállalkozásokat – bizonyos korlátozások mellett – arra, hogy nemzetközi árufuvarozási te-

engedéllyel végzett szállításoknál. Annak érdekében, hogy a harmadik országból érkező járművek mellett az EU tagállamainak fuvarozóit és az általuk végzett – bilaterális vagy CEMT-engedélyhez kötött – fuvarokat is maradéktalanul nyomon követhesse a rendszer, a jogszabály a közösségi engedéllyel tevékenykedők regisztrációját is előírja a BIREG-ben.

A rendszert, a Magyarország területét érintő, díj ellenében nemzetközi közúti árutovábbítást végző 3,5 tonnánál nagyobb össztömegű tehergépjárművel, a saját számlás nemzetközi közúti áruszállítást végző 7,5 tonnát meghaladó megengedett legnagyobb össztömegű tehergépjárművel, továbbá a Magyarország területén végzett ún. kabotázs⁵⁰ fuvarozást végző tehergépjárművel végzett fuvarfeladatokra kell használni.⁵¹

Magyarországra irányuló fuvarozási művelet esetén a Magyarország területére történő belépés előtt szükséges regisztrálni. A sikeresen elmentett fuvarregisztrációhoz a rendszer egy BiReg-azonosítót és QR-kódot generál, melyet a lerakóhely ügyintézője is megkap e-mailen keresztül.⁵² A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a nehéz-tehergépjármű már a záhonyi határnál áll az ukrán oldalon.

Azonban itt nem ér véget a BiReg adminisztrációja, hiszen az áru lerakójának is vannak kötelezettségei. 2021. július 1-jétől itt újabb változás következett be az áru fel- és lerakójának a kötelezettségei között, mert nem kell papíralapon rögzíteni és megőrizni az engedélyeket, hanem a BiReg-rendszerbe kell rögzíteni a fel-, lerakás helyét, idejét, a kilométeróra állását, a CMR-t is. Ez az olyan szállítások esetén okozhat adminisztrációs problémát, amikor a termék közvetlenül a gyártótól a végfelhasználóhoz kerül szállításra, kikerülve ezzel az importortól a le- és felrakodással járó logisztikai problémákat.

Magyarországon az adminisztrációs feladatok ellátása egyre több terhet ró egy-egy gazdasági társaságra, így a végfelhasználók ilyen esetben megpróbálják a BiReggel kapcsolatos feladatokat áthárítani az importőrre, akinek pedig ezzel a saját költségei nőnek meg, hiszen jelen kell lennie a lerakodásnál. Ilyen esetben a személyes találkozásnak is vannak előnyei, hiszen információt lehet gyűjteni, vagy akár a következő szállításról is meg lehet állapodni a feleknek.

A megnövekedett adminisztrációs terhekkel járó BiReget az ukrán fuvarozók számára mentesítették. Jelen szabályozás szerint az Európai Unió és Ukrajna kö-

vékenységet folytassanak. A fuvarvállalkozás székhelye szerinti tagország illetékes hatósága adja ki az engedélyeket, általában 1 naptári évre érvényesek. A CEMT-engedély része a fuvarnapló is, amely az elvégzett fuvarfeladatok dokumentálására szolgál. Eseményszerű vezetése a gépjárművezető feladata. <https://www.mkfe.hu/hu/engedelykotelezettsegkereso>, 2022. március 17.

⁵⁰ Adott országban nem honos gazdasági szereplők közt megvalósuló.

⁵¹ *Tájékoztató az Előzetes Elektronikus Engedélyregisztrációs Rendszer (BiReg) bevezetéséről.* <https://www.kozlekedesihatosag.kormany.hu/hu/dokumentum/202930>, 2022. március 17.

⁵² <https://bireg.hu/>, 2022. március 17.

zötti kétoldalú megállapodás értelmében EU–Ukrajna viszonylatában végzett fuvarfeladatok 2023. június 30-ig engedélymentesen végezhetőek.⁵³

A közúti nehéztehergépjármű-szállításnak alternatív megoldása lehet a tehervonattal történő szállítás, mely az ukrainai import esetén azt jelenti, hogy a határátkelő Eperjeske, ahol kizárólag teherfogalmat bonyolító vasútvonal van. Szállítmányozás szempontjából azért lehet gazdaságosabb, mert egy tehervonatra három nehéz-terhergépjárműnyi anyag fér fel. Vámkezelés szempontjából azonban itt érvényesül az, hogy a vámköltséget növelő tényezőkkel is számolni kell, hiszen Eperjeskén az árut még át kell rakodni másik nehéz-tehergépjárművekre, mielőtt elérnék a rendeltetési helyüket.⁵⁴

2.3. A vámkezeléshez szükséges nyilatkozatok

A szabad forgalomba bocsátáshoz a vámreferensnek a vámáru-nyilatkozaton kívül az alábbi nyilatkozatokra van szüksége, amelyeket az importőr minden vámkezelés során köteles megadni a közvetett képviselő részére.

A Tanács 692/2014/EU rendelete (2014. június 23.) alapján a Krímből és Szivasztopolból származó áruknek az Unióba történő behozatalára korlátozásokat vezettek be, mely értelmében az importőrnek nyilatkozatban kell kijelentenie, hogy az általa Ukrajnából importált termékek nem erről a két földrajzi területről származnak. A vámeljárással foglalkozó szakemberek ezt a nyilatkozatot krími nyilatkozatként szokták emlegetni. Itt fel kell tüntetni azokat a gazdasági társaságokat, melyekkel a Huzalfonat Kft.-nek kapcsolata van.

Az orosz–ukrán háború kapcsán 2022. február 23-án az *Európai Unió Hivatalos Lapja* 65. évfolyamában megjelent 2022/C 87I/01-es tájékoztatása⁵⁵ alapján az Európai Bizottság új közleményt adott ki az importőrök részére, mely szerint az „Európai Bizottság tájékoztatta az importőröket, hogy egyrészt az Európai Unió és tagállamai, másrészt Ukrajna között létrejött társulási megállapodásban előírt preferenciális tarifális elbánás hatékony kezeléséhez és ellenőrzéséhez szükséges feltételek az ukrán vámhatóságok számára nem állnak fenn az Ukrajna donyecki és

⁵³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/1280 rendelete az *Ukrajna elleni orosz invázióra tekintettel az Ukrajna által saját jogszabályaival összhangban kiállított járművezetői okmányokra vonatkozó egyedi és átmeneti intézkedések megállapításáról*, 2022. július 18. L 195/13.

⁵⁴ 2022 októberében adták át a fényeslitkei intermodális terminált, amelynek elsődleges funkciója, hogy átrakodják az ide beérkező vasúti szállítmányokat, amire azért van szükség, mert míg Európában 1435 milliméteres nyomtávú vasúti síneket használnak, addig Oroszországban és számos más ázsiai országban az 1520 milliméteres nyomtáv terjedt el. Az intermodális csomóponton emiatt összesen tíz kilométernyi normál és széles nyomtávú vasúti pályát építettek ki, ami mellett az East-West Gate (EWG) kamionokat és félpótkocsikat is tud fogadni.

⁵⁵ Közlemény importőrök részére Az *EU-Ukrajna társulási megállapodás hatálya alá tartozó termékeknek Ukrajna donyecki és luhanszki régiói nem kormányzati ellenőrzés alatt álló területeiről az Unióba történő behozatala*. Európai Bizottság (2022/C 87 I/01)

luhanszki régiói nem kormányzati ellenőrzés alatt álló területein előállított vagy onnan kivitt árukra vonatkozóan.” Mivel Ukrajna vámhatóságának nincs lehetősége a megállapodás vonatkozó rendelkezéseinek alkalmazására annak garantálása érdekében, hogy az említett területekről származó áruk preferenciális tarifális elbánnásra jogosultak legyenek, valamint annak ellenőrzésére, hogy azok megfelelnek-e a társulási megállapodás 1. jegyzőkönyve 33. cikkében előírt valamennyi szükséges követelményeknek, az ilyen áruk preferenciális tarifális elbánnásban való részvételének feltételei nem teljesülnek.

Az Európai Bizottság az Európai Unió gazdasági szereplőinek, hogy ne igényeljenek kedvezményes elbánnást az Ukrajna donyecki és luhanszki régiói nem kormányzati ellenőrzés alatt álló területein előállított vagy onnan kivitt áruk Unióba történő behozatala tekintetében, mivel ezen áruk szabad forgalomba bocsátása vámtartozást keletkeztet.⁵⁶

Itt is fel kellett tüntetni a gazdasági társaságnak, hogy mely beszállítói partnerekkel áll kapcsolatban.

A következő nyilatkozat az adólevonási jog kezdeményezéséről szól, amelyre a közvetett képviselői megbízás alapján az adólevonási jogot a közvetett képviselőre engedményezi, azaz az adót ő vallja be, ő kötelezett az adófizetésre és ezért ő is lesz jogosult a termék importjához kapcsolódóan megállapított adó levonására.⁵⁷

A következő nyilatkozatot számlánként szükséges megtenni minden esetben, akkor is, ha ez nem az acél- és huzaltermékekre vonatkozik, nevezetesen azt, hogy a beérkező áru nem tartozik a 1013/2006/EK rendelet (HL L 190) rendelkezéseinek hatálya alá, nem hulladék és nem tartozik a Washingtoni Egyezmény (CITIES)⁵⁸ hatálya alá.

Az utolsó nyilatkozat pedig a költségekről szól, melyek ezáltal lehetnek vám-költséget növelő tényezők, mint például a fuvar-költségek és az ügynöki viteli jutalékok. A Huzalfonat Kft. esetében ez a közvetett képviselővel megállapodott 10 000 Ft/vámkezelési alkalom, amennyiben a szállítás DAP-paritással történik.

2.4. A vámkezelés során létrejött határozat számításai

A Huzalfonat Kft. 2021. november 29-én a Specification 9 sorszámú megrendelésen 22 000 kg 4,2 mm átmérőjű fekete lágyhuzalt rendelt meg az ukrajnai partneré-

⁵⁶ A Bizottság (2022/C 87 I/01) Közleménye *importőrök részére – az EU-Ukrajna társulási megállapodás hatálya alá tartozó termékeknek Ukrajna donyecki és luhanszki régiói nem kormányzati ellenőrzés alatt álló területeiről az Unióba történő behozatala tekintetében*. 2022/C 87 I/01. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022XC0223\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022XC0223(04)&from=EN), 2022. március 17.

⁵⁷ Áfa tv. 129. § (1) Az adólevonási jog engedményezése.

⁵⁸ Egyezmény a Veszélyeztetett Vadon Élő Állat- és Növényfajok Nemzetközi Kereskedelméről (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) 1973-ban jött létre, melyet akkor 26 ország írt alá, Magyarország 1985-ben csatlakozott.

től DAP paritással Miskolcra. A fekete lágyhuzal kilogrammonkénti ára 0,945 EUR volt.

Mivel a Specification egy megrendelés, a tényleges súly a rakodásnál kerül megállapításra – némileg eltérhet a Specificaton-ön szereplőtől –, így a rakodás utáni tényleges súly 22 067 kg-ra módosult. A számla végösszege így 20 853,32 EUR. A fekete lágyhuzal vtsz.-száma: 72171039, a harmadik ország vámtétele alapján a vámtétel összeg 0%.

A nehéz-tehergépjármű 2022. január 13-án 18:56 perckor érkezett meg a záho-nyi határkirendeltséghez vámkezelés céljából. Az árfolyam meghatározása az az-napi MNB-árfolyam alapján történik, kivétel az az eset, amikor a vámkezelés napja hétfővégre esik (ilyenkor a hétköznapnak számító utolsó napi MNB-árfolyam az irányadó).

1. táblázat

Árunév:	Más huzal vasból nem ötvözött acélból bevonat nélkül kevesebb mint 0,25% szénttartalommal min. 0,8 mm átmérővel, bevágások, bordák nélkül		
Vámtarifaszám:	72171039	Harmadik ország vámtétele	0%

Megnevezés	Összeg	Deviza
Számla összege	20 853,32	EUR
Árfolyam	355,15	Ft/EUR
Számla értéke	7 406 057	Ft
Külföldi fuvar költség	0	Ft
Belföldi fuvar költség	10 000	Ft
Áfaalapja	7 416 057	Ft
Befizetendő összesen	2 002 335	Ft

Saját szerkesztés

A vámkezelés azáltal, hogy a vámjogi képviselőnek minden szükséges dokumentum rendelkezésére állt, a termék 2022. január 13-án 20:15 perckor szabad forgalomba volt helyezhető, és indulhatott tovább – a kamionstop és a pihenőidő betartásával – Miskolcra.

A Huzalfonat Kft. 2021. december 10-én a Specification 12 sorszámú megrendelésen 21 375 kg betonerősítő acélszálát rendelt meg az ukrainai partnerétől, DAP-paritással Miskolcra. A betonerősítő acélszál kilogrammonkénti ára 1,22 EUR volt. A számla végösszege így 26 077,50 EUR. Számla sorszáma: Invoice 12.

Az alábbiakban egy másik példát szemléltetünk. A betonerősítő acélszál vtsz.-száma: 721590090. A betonerősítő acélszál rendelkezik EUR 1-dokumentummal, így a 3. fejezetben tárgyalt vámtételek alapján a vám összege 0% lesz.

A nehéz-tehergépjármű 2022. február 2-án 12:35 perckor érkezett meg a záho-nyi határkirendeltséghez vámkezelés céljából. A vámkalkuláció és az importáfa összegének meghatározását a következő táblázat tartalmazza.

2. táblázat

Árunév:	Más vasrúd ötvözetlen acélból		
Vámtarifaszám:	7215900090	Harmadik ország vámtétele	0%

Megnevezés	Összeg	Deviza
Számla összege	26 077,5	EUR
Árfolyam	355,25	Ft/EUR
Számla értéke	9 264 032	Ft
Külföldi fuvar költség	0	Ft
Belföldi fuvar költség	10 000	Ft
Áfaalapja	9 274 032	Ft
Befizetendő összesen	2 503 989	Ft

Saját szerkesztés

A szabad forgalomba bocsátást követően a nehéz-tehergépjármű tovább indult Miskolcra, ahol 2022. február 3-án lepakolásra került.

A lepakolást követően a nehéz-tehergépjármű vezetője átadta a BiReg-rendszerhez szükséges dokumentumokat, mint a jármű kilométeróra-állása, a CEMT-engedély és a hozzá kapcsolódó fuvarokmány, CMR, melyeket az Huzalfonat Kft. logisztikai részle- gért felelős megbízottja átvett – a szükséges helyeken bélyegzővel ellátott, majd feltöl- tötötte a BiReg-rendszerbe – és visszaadta a nehéz-tehergépjármű vezetőjének.

A leltárba vételt követően megkezdődhetett a termékek magyarországi értékesítése.

Zárógondolatok

A 2021-től kezdődő válság, amely érinti az energiaszektort és a fosszi- lisenergiahordozó-ágazatokat, amely acél- és huzaltermékek gyártásához és szállí- táshoz nélkülözhetetlenek, ezen termékek ára az egekbe szökött.

Az árakra kezdetben az volt jellemző, hogy jelentősen megemelkedtek, átlago- san 15-20%-kal, majd a nyár folyamán egy lassú csökkenés volt megfigyelhető,

ami azonban nem tartott sokáig, mert 2022. szeptember közepén újra egy viszonylagos áremelkedés volt megfigyelhető. Amennyiben az Ukrajnából importált termékek szállítása újra akadályokba ütközne, akkor a román, bolgár vagy török beszállítók vehetik át a helyüket a piacon. Az általunk vizsgált betonerosító acélszálat – melyet a betonhoz kevernek hozzá – egyre kisebb mértékben keresik a megrendelők. Ennek részben az az oka, hogy az építkezések nagyrészt kiváráásra játszanak, hiszen a jelenlegi árakon nem éri meg bármit is építeni, másrészt mert kezdenek áttérni másfajta technológiára, amely már nem acélt, hanem polimert használ fel.

Összegzőképpen azonban megállapíthatjuk, hogy acél- és huzaltermékekre a továbbiakban is szükség lesz a különböző gazdasági szektorokban, azonban ezen termékek további drágulása esetén komoly gazdasági átrendeződésekre lehet számítani.

Felhasznált irodalom

- [1] CSÜRÖS Gabriella: *Uniós pénzügyek*. Az európai integráció fejlődésének pénzügyi jogi vizsgálata. HVG-Orac, Budapest, 2015.
- [2] FALCSIK István: Vámjogi tudnivalók. *adó, Adó- és Pénzügyi Szaklap* 2020/9., 29–46.
- [3] HERÉDI János: *A vámtarifa alkalmazásának általános szabályai*. Nemzeti és Felnőttképzési Intézet. Áruosztályozás és áruismeret. https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/15_1982_tartalomelem_003_mu_nkaanyag_100331.pdf, 2022. március 14., 4.
- [4] HUSZÁR Ernő: *Vámelmélet-vámpolitika*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973.
- [5] KONYHÁS Richárd – VARGA Zoltán: A megújult vámjogi szabályozás. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica* Tomus XXXVI/1, 2018/1., 87–125.
- [6] LOSONCZ Miklós: *Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája*. Oktatásügyi és Kulturális Főigazgatóság Az egész életen át tartó tanulás programja. TRI-MESTER, Tatabánya, 2011.
- [7] PARDAVI László: *A globális gazdaság vámjogának alapkérdései különös tekintettel a preferenciális szerződésekre*. Universitas, Győr, 2015.
- [8] SIMON István (szerk.). *Pénzügyi jog* 2. 4., átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2012.

III.

**BŰNÜGYI TUDOMÁNYOK KÖRÉBE
TARTOZÓ TANULMÁNYOK**

**MESTERSÉGES INTELLIGENCIA A BÜNTETŐ ÜGYVITELBEN,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS
TÁVMEGHALLGATÁSI RENDSZERÉRE**

**ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIMINAL PROCEDURE,
WITH PARTICULAR RESPECT TO THE REMOTE HEARING SYSTEM
OF CRIMINAL EXECUTION**

NAGY ANITA *

Absztrakt: A digitalizáció az Európai Unióban is kiemelten fontos politika, hiszen az EU alapvető célja a digitális gazdaság és társadalom kiépítése. Ugyanakkor a bírósági eljárások nagy részét jellemzi a bürokráciából eredő hosszú időt igénybe vevő, elhúzódó eljárások, magas költségek. Ezen terhek csökkentését célul tűzte ki a Digitális Bíróság Projekt, amely a digitalizáció révén próbált megoldást nyújtani. A projekt révén a büntetés-végrehajtásban is megjelent a mesterséges intelligencia a távmeghallgatások útján.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, e-akta, távmeghallgatás, elektronikus kapcsolattartás

Abstract: Digitalization is also an extremely important policy in the European Union, since the fundamental goal of the EU is to build a digital economy and society. At the same time, the majority of court proceedings are characterized by lengthy, protracted procedures resulting from bureaucracy and high costs.

Reducing these burdens was the goal of the Digital Court Project, which tried to provide a solution through digitalization. Thanks to the project, artificial intelligence also appeared in the penal system through telehearing

Keywords: artificial intelligence, e-case, tele-hearing, electronic contract

1. Bírósági digitalizáció

Az információs technológia robbanásszerű fejlődése az élet minden területén újjátá-sokra kényszeríti a szereplőket, nincs ez másképp az igazságszolgáltatási szektor-ban sem. Az, hogy ez miként hat az igazságszolgáltatásra, hogyan fogja a szereplők munkáját átalakítani, jelenleg nagy kérdés, nemzetközi szinten is több re-formelképzelés látott napvilágot. Jelen tanulmány nem vállalkozhat arra, hogy ezeket

* PROF. DR. NAGY ANITA
egyetemi tanár
Miskolci Egyetem ÁJK
Bűnügyi Tudományok Intézete
Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
anita.nagy@uni-miskolc.hu

az elképzeléseket csokorba gyűjtse, alapvető célkitűzése annak feltérképezése, hogy a digitalizáció mennyiben hatotta át a bíróságok büntető ügyviteli működését, és néhány gondolatébresztő tényezőt villant fel a mesterséges intelligencia becsatornázási lehetőségeiről.¹

Digitalizáció alatt olyan folyamatot értünk, amikor egy fizikai mennyiséget valamilyen módon számítógéppel feldolgozhatóvá teszünk.

A digitalizáció az Európai Unióban is kiemelten fontos politika, hiszen az EU alapvető célja a digitális gazdaság és társadalom kiépítése. Az Európai Bizottság a 2019–2024 közötti időszakra hat prioritást tűzött ki maga elé, melyek között szerepel *A digitális korra felkészült Európa* megvalósítása is.²

Tény, hogy a mindennapok során számtalan eszközt és programot használunk már most is. Szinte elképzelhetetlen, hogy ne legyen nálunk egy „okos” eszköz, mobiltelefon, tablet, laptop, amelyek manapság már egyesítik a fényképező, videókamera, GPS, számítógépek, televíziók, médialejátszók technikai tudását és egy eszközbe foglalják azokat... A technikai fejlődés teljesen hiábavaló lett volna, ha ezeket a gépeket nem tudtuk volna egy rendszerbe tenni és működtetni, ezért is hozott a fentiek mellett nagy előrelépést az internet és azon belül is a wifi és mobilinternetek elterjedése, amelyeknek köszönhetően a már fentebb írt eszközökkel mobilissá és folyamatosan elérhetővé váltunk.

Zódi Zsolt szavaival élve, 2010 után a jog és a technológia viszonya érezhetően kezdett megváltozni, ami részben egy sor kisebb mennyiségi változásnak, részben pedig néhány technológiai újításnak volt köszönhető. Elterjedt egy új kifejezés a jogi informatikára, a *Lawtech*, és az új technológiai jelenségek szabályozása, hatásuk a jogi szakmára hirtelen az érdeklődés középpontjába került. A „jogi informatika” fontos diszciplína lett. Jelenleg pedig a szemünk láttára formálódik néhány olyan jelenség, amely a bíróságok működését már ma is nagyban befolyásolja, és úgy vélem, hogy a közeljövőben ez a hatás még nagyobb lesz.³

Az új okoseszközök használatát nem kell tanítani, mivel azt a mindennapi életben lassan minden korosztály egyre szélesebb körben megfelelő szinten tudja használni és kezelni, csak újabb területeket kellett megnyitni, hogy például ne csak arra használja a nagymama a telefonját, hogy a közösségi oldalon megosztja az unokái képeit, hanem ha szükséges küldje el a biztosítójának a kárbejelentőjét és csatolja azokat a képeket, amelyek a káreseménye során keletkeztek.

A fejlődés által biztosított előnyök szükségszerűen magukkal hozták azt az igényt, hogy a bírósági eljárásokban is hasznosítsák azokat, de ahhoz, hogy a bíróság megfelelő módon tudjon működni a digitális térben nagyon sok feltétel megteremtésére volt szükség. Szükséges volt a jogszabályi háttér megteremtése, a tech-

¹ Lásd polgári ügyvitel: NAGY Adrienn: *Digitalizáció és mesterséges intelligencia a magyar igazságszolgáltatásban*. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/13829/13_nagyadrienn_t%C3%B6rdelt.pdf, 2022. szeptember 11.

² https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_hu, 2022. szeptember 11.

³ ZÓDI Zsolt: A bíróságok és technológia. *Bírósági Szemle* 2020/1., 4.

nikai eszközök fejlesztése, valamint ezen fejlesztések kiterjesztésére a bíróságon kívülre is, hiszen pl. a büntetőügyek kapcsán a rendőrség végzi a nyomozást, a közvádra üldözendő cselekményeknél az ügyészség képviseli a vádat, ezért ezen szervezeteket is be kellett vonni a digitalizáció folyamatába.

A bírósági eljárások nagy részét jellemzi a bürokráciából eredő hosszú időt igénybe vevő elhúzódó eljárások, magas költségek és a bíróságok leterheltsége, amelyek a nagyszámú adminisztratív terheiknek köszönhetőek, ezen terhek csökkentését célul tűzte ki a Digitális Bíróság Projekt,⁴ amelynek már részbeni megvalósításából is láthatóak, hogy a hatékonyabb munkavégzés megvalósítható az újítások bevezetésével.

A projekt kiemelt stratégiai célja az volt, hogy a bíróság hozzáférhetősége egyszerűsödjön, hogy az ügyfelek azon információkhoz, amelyek a bíróság eljárási során számukra lényegesek a nap 24 órájában, ingyenesen, személyes megjelenés nélkül, gyorsan és online hozzáférjenek. Ezen célok megvalósítása érdekében az Országos Bírósági Hivatal informatikai fejlesztéseket hajtott végre, hogy meg tudják teremteni a bírósággal történő elektronikus kapcsolattartás akadálymentes működéséhez szükséges technikai feltételeket és azt, hogy az elektronikus fejlesztések ügyfélbarát módon menjenek végbe.

2. A bírósági digitalizáció útjai

Mivel jelen tanulmányomnak nem az a célja, hogy részletesen ismertesse a bírósági büntető ügyvitel⁵ minden szegmensét, így elsődlegesen a bíróságon az elmúlt években bekövetkezett digitális modellváltásra helyezem a górcsőt.

- *Az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól* szóló 2015. évi CCXXII. törvény (a továbbiakban: E-ügyintézési tv.), valamint az *elektronikus ügyintézés részlet szabályairól* szóló 451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet alapján.
- figyelemmel a *bírósági ügyvitel szabályairól* szóló 14/2020. (VIII. 1.) IM rendelet (Büsz.) valamint a *bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról* szóló 17/2014. (XII. 23.) OBH utasítás és a *büntetőeljárásról* szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) és a *büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési elzárás végrehajtásáról* szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv.) alapján.

⁴ *Digitális Bíróság Projekt. KÖFOP-1.0.0.-VEKOP-15-2017-00052. A bírósági igazgatás további elektronizálása.*

⁵ Lásd részletesebben: a *bírósági ügyvitel szabályairól* szóló 14/2020. (VIII. 1.) IM rendelet (Büsz.), valamint az *egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban résztvevő személyekre vonatkozó szabályokról* szóló 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet, valamint KEYHA Judit: *Bírósági ügyintézők kézikönyve*. Budapest, Complex, 2010, valamint WOPERA Zsuzsa – NAGY Adrienn – NAGY Anita: *Az igazságszolgáltatás szervezete és ügyviteli szabályai*. Novotni, Miskolc, 2010.

A szabályozás technikája szempontjából – az indokolás alapján – fontos kiemelni, hogy e téren az E-ügyintézési tv. és a 451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet az általános, a Be. tv. és a Bv. tv. pedig a speciális jogszabály.

Ezen elméleti bevezetést követően, pedig térjünk rá a bíróságok digitalizációjára, amely három fontos területet érintett:

1. megvalósult a bírósági határozatok közzétételének és anonimizálásának fejlesztése,
2. az e-akta létrehozása,
3. az elektronikusan elérhető közhiteles nyilvántartások bírósági informatikai rendszerrel való online összekapcsolása.

2.1. A bírósági határozatok közzétételének és anonimizálásának fejlesztése

A bírósági határozatok közzétételének és anonimizálásának fejlesztése, amely a *Bírósági Határozatok Gyűjteménye* keresőmotorja, valamint a bírósági határozatok anonimizálását biztosító program továbbfejlesztését foglalja magában.

Megújult a bírósági határozatok közzétételének rendszere: a döntések egységes, könnyen kereshető határozattárban lettek elérhetők, amelynek célja, hogy a jogkereső állampolgárok, valamint a bírósági szervezet munkatársai egységes, jól kereshető anyagokból tudjanak tájékozódni a bírósági határozatok tartalmáról, amelyek anonimizálására a hatályos jogszabályoknak megfelelően került sor. A bírósági határozatokhoz való hozzáférés, ezáltal hatékonyabbá válik, így az optimalizált határozatkereső alkalmazással gyorsabb és könnyebb lett a keresés az ügyfelek számára.

Az Országos Bírósági Hivatal a Bírósági Határozatok Gyűjteményét valamenyny állampolgár és szervezet számára ingyenesen teszi elérhetővé a bíróságok központi honlapján a www.birosag.hu oldalon.

A bírósági határozatok anonimizálását és közzétételét, valamint belső nyilvánosságának biztosítását a *bírósági határozatok anonimizálásával és közzétételével kapcsolatban a bíróságokra háruló feladatok végrehajtásáról* szóló 26/2019. (XI. 25.) OBH utasításban meghatározott módon kellett elvégezni, amelynek nagyon részletes szabályaira a jelen tanulmány keretei között nincs módomban kitérni, azonban összegzésként a lényeg abban állt, hogy a bírósági határozat anonimizálása minden bírósági szinten az adott határozatot hozó bíróság (adatfelelős) feladata, s az anonimizálásra és a közzétételre az ún. ITR-ben működő anonimizálási program szolgál, amelyről még későbbiekben lesz szó.

Az ITR-ben működő bírósági határozatszerkesztő alkalmazása nélküli határozatszerkesztés esetén az anonimizáláshoz gondoskodni kell az aláírt határozatnak a bírósági határozatszerkesztőbe történő bemásolásáról.

A határozatot hozó bíróság elnöke gondoskodik tehát arról, hogy:

- a határozat közzététele a Bszi.⁶-ben rögzített határidőn belül megtörténjen a Bírósági Határozatok Gyűjteményében,

⁶ 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról.

- az anonimizált határozat megjelölése tartalmazza a bíróság és a jogterület megnevezését, a határozat meghozatalának évét, a határozat sorszámát, valamint azon jogszabályhelyek megjelölését, amelyek alapján a bíróság a határozatot hozta,
- a határozatból a személyek azonosítását lehetővé tevő adatok kerüljenek törlésre.

2.2. A bírósági digitalizáció második része, a bírósági eljárások iratainak elektronizálása (e-akta) és a bírósági periratok elektronikus betekintésének biztosítása

Ezen fejlesztések a bírósági akta valamennyi iratának elektronizálását, a periratok bírák általi elektronikus elérhetőségének biztosítását, valamint az ügyfelek számára a tértől és időtől független online iratbetekintés megvalósulását eredményezik. Célja a jelenleg papíralapú iratok elektronizálása = e-akta kialakítása, mely fejlesztéssel a bírósági eljárások teljes körű digitalizálása valósul meg.

Eddig, ha a bírósági periratokba a jogosultsággal rendelkező ügyfelek be akartak tekinteni, akkor személyesen kellett megjelenni a papíralapú akta megtekintéséhez a bíróságok nyitvatartási idejében. A jövőben ezzel szemben az ügyfelek otthonról, kényelmesen, bármikor megtekinthetik a bíróság előtt folyamatban lévő ügyük iratanyagát, ezzel időt és pénzt takarítanak meg, nincs utazásra, ügyintézésre fordított idő, megszűnik a másolási, utazási költség. A bírósági munkatársak, akik eddig személyes jelenlétükkel biztosították az ügyfelek iratbetekintési jogának gyakorlását, az iratot mozgatták, másolták, más érdemi munkára összpontosíthatnak. A bírák részére pedig a felkészüléshez, az ítélet írásba foglalásához a periratok elektronikus formában a nap 24 órájában, a hét minden napján rendelkezésre állnak.

A következőkben büntető ügyvitel szempontjából lényegesnek tartott új fogalmak tisztázásra vállalkozom a digitalizáció kapcsán, így az:

Elektronikus ügyirat

Elektronikus másolat

*Elektronikus tárgyalási napló*⁷, *perkönyv*, *tárgyalási jegyzék*,⁸

Elektronikus jegyzőkönyv

Elektronikus ügyirat

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény XXVII. fejezetéhez írt kommentár így fogalmaz: „Az informatika fejlődése olyan új fogalmakat hoz magával, amelyek nehezen adaptálhatók a jogba, különösen a büntetőeljárás jogba. Ezek közül

⁷ ANTAL Gábor: *Az igazságszolgáltatás szervezete, a bírósági ügyvitel*. PTE ÁJK, Pécs, 2012, 55.

⁸ ANTAL Gábor: *Az igazságszolgáltatás szervezete, a bírósági ügyvitel*. PTE ÁJK, Pécs, 2012, 45.

is kiemelendő az elektronikus ügyintézés, az elektronikus kapcsolattartás és az elektronikus ügyiratkezelés.⁹ Az elektronikus ügyintézés a büntetőeljárásban részt vevő egyes szereplők közötti nyilatkozattételt, az iratok elektronikus továbbítását és a büntetőeljárásban részt vevő eljáró szervek döntéseinek elektronikus úton történő meghozatalát, valamint elektronikus úton történő kézbesítését jelenti. Az e-akta fogalmán belül foglal helyet az *elektronikus ügyirat*, amelyre büntető ügyszakban a Be. 158. §-a irányadó, s tekintendő közokiratnak.

Ezek szerint elektronikus ügyirat esetén: A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az elektronikus úton kézbesített ügyiratot törvényben vagy kormányrendeletben meghatározott feltételeknek megfelelő, minősített, vagy legalább minősített tanúsítványon alapuló elektronikus aláírással vagy elektronikus bélyegzővel látja el. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság által készített, törvényben vagy kormányrendeletben meghatározott feltételeknek megfelelő elektronikus aláírással vagy elektronikus bélyegzővel ellátott ügyirat közokirat.

Elektronikus másolat

Egy másolat a bizonyító erő szempontjából egyszerű vagy hiteles. A bírósághoz érkezett iratról a bíróság által készített másolatot és a más által elkészített és hitelesítés végett bemutatott másolatot az iroda látja el „a másolat hitelül” záradékkal, a másolatot készítő aláírásával, a bíróság körbélyegzőjének lenyomatával és a másolat készítésének időpontjával: az ügy iratairól kiadott nem hiteles másolat ugyanakkor nem tartalmazza ezen elemeket.

A másolatok formai szempontból papíralapú vagy elektronikusak szintén lehetnek, de ha a bíróság jogszabály alapján elektronikus okirat kiadására köteles és a kiadott elektronikus okiratot a bíróság elektronikus bélyegzővel látja el, az hiteles másolatnak minősül, ha a kiadott elektronikus okirat elektronikus bélyegzőt nem tartalmaz, az értelemszerűen nem hiteles másolatnak minősül.

Elektronikus tárgyalási napló¹⁰, perkönyv, tárgyalási jegyzék,¹¹ jegyzőkönyv

A bírák a BIR-O informatikai rendszerben az eljárási cselekmények nyilvántartására elektronikus *tárgyalási naplót* vezetnek. Papíralapú napló csak nagyon kivételesen, a bíróság elnökének engedélyével vezethető.

A tárgyalási napló a bíró eljárási cselekményekkel kapcsolatos kitűzési, elhalasztási, elnapolási tevékenységét segíti elő, és egyben a bíró statisztikai adatszolgáltatás alapja is.

⁹ POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.

¹⁰ ANTAL Gábor: *Az igazságszolgáltatás szervezete, a bírósági ügyvitel*. PTE ÁJK, Pécs, 2012, 55.

¹¹ ANTAL Gábor: *Az igazságszolgáltatás szervezete, a bírósági ügyvitel*. PTE ÁJK, Pécs, 2012, 45.

A tárgyalási napló rovatait a bíró, vagy az általa, illetve a bírósági vezető által kijelölt igazságügyi alkalmazott tölti ki, amelynek során az ügyszám mellett a címszó (büntető ügyszakban a vádlott neve) feltüntetésével megjelöli például: a bíróság eljárásának formáját, annak határnapját, tárgyalótermet, megidézetek és értesítettek számát, vádlott fiatalkorú-e, határozat írásba foglalásának napját, az eljáró tanács tagjait.

Az *elektronikus perkönyv*¹² adatait pedig egy számítógépes program, az elektronikus lajstrom adataiból állítja elő bíránként, amely a bíró összes folyamatban levő ügyét tartalmazza.

A papíralapú *tárgyalási jegyzéket* a bíróság elnöke által kijelölt igazságügyi alkalmazott a tárgyalási nap megkezdése előtt kinyomtatja, annak egy kiadmányát a tárgyalóterem ajtaján kifüggeszti, további egy kiadmányt a bíró részére átad. A tárgyalási jegyzék a tárgyalóteremnél elhelyezett elektronikus felületen is elhelyezhető.

Büntetőügyekben a tárgyalási jegyzék elektronikus másolatát a tárgyalási napot megelőzően legalább 6 munkanappal kell elektronikus úton megküldeni az ügyészség részére.

A *jegyzőkönyv*¹³ kiemelt fontosságú dokumentum, amelynek tartalma az érdemi ítélező tevékenység alapját képezi, ezért fontos a formai szabályok meghatározása.

A legfontosabb, hogy az eljárási törvények szerint jegyzőkönyv kéziratos formában nem készíthető el, a jegyzőkönyvben a sorok közé semmit nem szabad írni, az esetleges kiegészítéseket a jegyzőkönyv szélére vagy aljára kell írni és a tanács elnöke és a jegyzőkönyvvezető a módosításokat aláírja, áthúzás esetén oly módon kell törölni, hogy az alatta levő rész olvasható maradjon.

Fontos megjegyezni, hogy a jegyzőkönyvet szövegszerkesztő program segítségével Times New Roman betűtípussal, 12-es betűmérettel kell elkészíteni. Mivel a jegyzőkönyvek a Dokumentumtárba feltöltésre kerülnek, így az esetleges későbbi módosításokat úgy kell feltölteni, hogy pontosan megállapítható legyen, hogy melyik sorszámú jegyzőkönyvhöz tartoznak. Amennyiben az írásbeli jegyzőkönyv elektronikus formában is megküldhető, akkor erre PDF-formátumban és csak akkor van lehetőség, ha az eredeti példányt az arra jogosultak már aláírták.

2.3. A bírósági szakrendszerek és a Központi Kormányzati Szolgáltatás Busz

Végül essék szó a bírósági digitalizáció harmadik eleméről, azaz a bírósági szakrendszerek és a Központi Kormányzati Szolgáltatás Busz (KKSZB) közötti kapcsolat megteremtéséről, mely az elektronikusan elérhető közhiteles nyilvántartások bírósági szakrendszerekkel való online összekapcsolását jelenti, aminek a célja, hogy minden ügyszakban egységes, közvetlen hozzáférés biztosítása meglegyen a közhiteles nyil-

¹² Lásd perkönyvről részletesebben: ANTAL Gábor: *Az igazságszolgáltatás szervezete, a bírósági ügyvitel*. PTE ÁJK, Pécs, 2012, 57., illetve BÉRCES László – BÉRCES Viktor: *Bírósági ügyvitel*. Pázmány Press, Budapest, 2020, 162.

¹³ ANTAL Gábor: *Az igazságszolgáltatás szervezete, a bírósági ügyvitel*. PTE ÁJK, Pécs, 2012, 41.

vántartások adataihoz. A KKSZB-szolgáltatás útján jelenleg elérhető nyilvántartások között olyan adatbázisok szerepelnek, mint a Cégnyvántartás, a Személyi adat- és lakcímnnyilvántartás, az Egyéni vállalkozói nyilvántartás, az Útiokmány nyilvántartás, a Vezetői engedély nyilvántartás, vagy a Származás-ellenőrzési nyilvántartás. Az adatok lekérdezésének célhoz kötöttségét és az adatkezelésnek az általános adatvédelmi rendelet (GDPR – 2016/679/EU rendelet) szabályainak történő megfelelését a folyamatokba épített ellenőrző mechanizmusok biztosítják.¹⁴

A fentebb általam részletezett Digitális Bíróági Projekt, tehát gyorsabb és hatékonyabb bírósági ügyintézését biztosít azzal, hogy 1. megvalósult a bírósági határozatok közzétételének és anonimizálásának fejlesztése, 2. e-akta létrehozása, 3. az elektronikusan elérhető közhiteles nyilvántartások bírósági informatikai rendszerrel való online összekapcsolása. A fejlesztések eredményeként

- a bírósági határozatok keresése könnyebb és gyorsabb lett
- a bírósági ügyek irataihoz való hozzáférés online, 0–24 órában, tértől és időtől függetlenül lehetővé válik, valamint
- a bíróság adatszolgáltatást kérhet közhiteles nyilvántartásokban szereplő adatokról, így minimalizálható az ügyfelektől bekérendő adatok köre és a bírósági eljárások gyorsabban lezárulhatnak.¹⁵

A projekt keretében az alábbi szoftveregységek valósították meg az elektronikus ügykezelést és kapcsolattartást és anonimizációt: ÍTR, Ügyfél Iratbetekintő Rendszer (ÜIR), Lajstromirodai Iratbetekintő Rendszer (LIR), Iratdigitalizáló Rendszer (IR), valamint a Bírói Alkalmazás Könyvtár (BAK). A fenti szoftveregységek normatív szinten is megjelentek a *bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról* szóló 17/2014. (XII. 23.) OBH utasítás (a továbbiakban: iratkezelési szabályzat) módosítását követően. Az iratkezelési szabályzat az alábbi fogalmi meghatározásokat adja a fenti fejlesztések kapcsán:

1. ÍTR: a határozatok szerkesztésére és anonimizálására, valamint az e-aktába történő betekintésre, a bírói munkavégzés támogatására, továbbá a KKSZB-lekérdezések indítására szolgáló Ítélezést Támogató Rendszer.
2. IR: a papíralapú iratok digitalizálását, valamint az így keletkezett és a nem hiteles elektronikus iratok hitelesítését támogató Iratdigitalizáló Rendszer alkalmazás.
3. LIR: az e-akta megtekintését az ügyfélközpontban, illetve a bírósági irodában biztosító Lajstrom Irodai Rendszer alkalmazás.
4. ÜIR: az e-akta megtekintését internet segítségével biztosító Ügyfél Iratbetekintő Rendszer alkalmazás.
5. KKSZB-lekérdezés: egyes közhiteles nyilvántartásoknak és állami adatbázisoknak az *elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános*

¹⁴ <https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/sikeres-kapcsolodas-kozponti-kormanyzati-szolgáltatás-busz>, 2022. szeptember 13.

¹⁵ BÉRCES László – BÉRCES Viktor: *Bírósági ügyvitel*. Pázmány Press, Budapest, 2020, 220.

szabályairól szóló törvény 74. § (3) bekezdés d) pontjában meghatározott Központi Kormányzati Szolgáltatás Busz segítségével történő elérése.

6. E-akta: BIIR-ben lajstromozott bírósági ügy ügyiratában található elektronikus okiratok, valamint papíralapú iratok hiteles elektronikus másolatainak összessége.
7. Anonimizáló program: a Bszi. 163. szakaszában meghatározott anonimizálási feladatok ellátását támogató ÍTR-alkalmazás.
8. BAK Könyvtár: a bíróság által használt legfontosabb alkalmazásokat átlátható módon megjelenítő Bírői Alkalmazás Könyvtár.
9. Bírósági határozatszerkesztő: a bírósági határozatok szerkesztését támogató ÍTR-alkalmazás.
10. Az iratkezelési szabályzat rögzíti, hogy az ÍTR-rendszer a BIR-O-alrendszerhez kapcsolódik, célja pedig „a bírói munka hatékonyabbá tétele, a felek iratbetekintési jogának szélesebb körű biztosítása”.¹⁶

3. Elektronikus kapcsolattartás¹⁷

2013. január 1-jétől az e-kapcsolattartás szabályrendszerét a jogalkotó a büntetőeljárásra is kiterjesztette. Ennek értelmében viszont csupán még a büntetőügyben érintett hatóságok egymás közötti elektronikus formában történő kapcsolattartásának a lehetőségét biztosította.¹⁸

2015. július 1. óta a büntetőeljárásokban az összbüntetésbe foglalás és az utólagos összbüntetésbe foglalás iránti indítvány elektronikus módon történő benyújtására, illetve visszavonására is lehetőséget nyújt a szabályozás. A korábbi szabályozáson jelentős változást a *büntetőeljárásról* szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.), egyes büntető tárgyú törvények, valamint az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények módosításáról szóló 2017. évi CXLIV. törvény hozott. Ennek értelmében 2018. január 1. napját követően induló büntető- és szabálysértési eljárásokban a nyomozó hatóság, az ügyész, a bíróság, a büntetés-végrehajtási szervek, valamint más állami szervek kötelezően elektronikus úton tartják a kapcsolatot. Szintén kötelező az e-kapcsolattartás a védőknek, valamint bármely eljárási szereplő jogi képviselőjében eljáró ügyvédeknek, viszont a természetes személyek részére a törvény csupán lehetővé teszi az elektronikus út lehetőségét.

Jelenleg az E-ügyintézési tv. végrehajtási szabályai alapján¹⁹ a 2018. január 1. napján és az azt követően indult büntetőeljárásokban teljes körben biztosított az elektronikus kapcsolattartás, de ennek feltétele, hogy a büntetőeljárásban az elekt-

¹⁶ 17/2014. (XII. 23.) OBH utasítás 10/B. § (1) bekezdés.

¹⁷ Lásd részletesebben: DOMOKOS Andrea: *Magyar büntető eljárás és digitalizáció*. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/10813/11_domokosandrea_t%C3%B6rdelt.pdf, 2022. szeptember 11.

¹⁸ BARTKÓ Róbert: Elektronikus kapcsolattartás a büntetőeljárásban. In: G. KARÁCSONY Gergely (szerk.). *Az elektronikus eljárások joga*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018, 73.

¹⁹ 451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet az elektronikus ügyintézés részletszabályairól.

ronikus kapcsolattartó személynek rendelkeznie kell ügyfélkapu-regisztrációval, amelyet okmányirodában, kormányhivatali ügyfélszolgálati irodában, adóhatóság ügyfélszolgálatán vagy külképviseleten lehet személyesen elvégezni. Ügyfélkapus regisztrációt kizárólag természetes személy kezdeményezhet.²⁰

Az elektronikus ügyintézészt biztosító szervezetnek és a Kormány által kijelölt közfeladatot ellátó szervezetnek szükséges elvégezni a Hivatali Kapu regisztrációt.

Az elektronikus kapcsolattartás során a félnek a beadványt és mellékletét, ha az előterjesztésre űrlap (más néven: nyomtatvány) került rendszeresítésre, űrlapon kell előterjesztenie. Az űrlapok letöltéséhez²¹ szükséges az Általános Nyomtatványkitöltő Keretprogram (ÁNYK) telepítése, amely biztosítja a nyomtatványok kitöltésének, azokhoz elektronikus dokumentumok mellékletként való csatolásának lehetőségét.²²

A büntetőeljárásnak (csakúgy, mint a szabálysértési eljárásnak) az E-ügyintézési tv. szolgál háttérjogszabályul.²³

Az OBH elnökének 2018. évi beszámolóját idézve: „A 2018-as év egy szoros együttműködést igénylő időszak volt az elektronikus kapcsolattartás szempontjából, amely hatékony kommunikációt kívánt meg a társszervekkel, kamarákkal, ügyfelekkel. A bírósági kezelőirodák dolgozóival, az eljáró bírói tanácsok tagjaival, a törvényszékeken működő IT szakemberekkel a napi szintű munkakapcsolat biztosítása végett hatékony és gyors reagálású HelpDesk felület (helpdesk.justice.hu) működik, melynek eredményeként az elektronikus kapcsolattartás során érkező elektronikus iratok kezelése szakszerű és időszerű a bíróságokon. Az OBH az új büntetőeljárás törvény hatálybalépését követően a kiépített büntető ügyszakos E-Per kapcsolattartókkal folyamatosan tartva a kapcsolatot a hatékony és eredményes jogalkalmazói munka előmozdítása érdekében képzéseket, megbeszéléseket tartott, országos szinten megtervezte és levezényelte a büntető, szabálysértési ügyszakos bírák, titkárok,

²⁰ Amennyiben e-személyi igazolvánnyal rendelkezik, úgy annak megfelelő használatával az ügyfél maga is el tudja végezni a személyes ügyfélkapu regisztrálását.

²¹ Lásd részletesebben elektronikus kapcsolattartásról: BARTKÓ Róbert: Elektronikus kapcsolattartás a büntetőeljárásban. In: G. KARÁCSONY Gergely (szerk.). *Az elektronikus eljárások joga*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.

²² Amennyiben a nyomtatványhoz csatolni kívánt fájlok együttes mérete a befogadható 300 MB méretkorlátot meghaladja, a csatolni kívánt fájlok elektronikus adathordozón nyújthatók be.

Az elektronikus adathordozón történő benyújtás tényét az egyes űrlapokon az erre szolgáló mezőben lehet jelezni. Ebben az esetben az űrlaphoz melléklet nem csatolható.

²³ „[A]z új [büntető]eljárás törvény a teljes eljárási rendre vonatkozóan leképezte az E-ügyintézési tv. rendelkezéseit, míg az OBH az elektronikus kapcsolattartás során jelentkező igények és gyakorlati problémák feldolgozását követően a jogalkotó felé több eljárási jogszabály módosítást is megfogalmazott a deregulációs időszakban.” Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2018. évi beszámolója. 140. https://birosag.hu/sites/default/files/2019-10/eves_beszamolo_2018_0.pdf, 2022. szeptember 13.

munkatársak eljárásjogi, ügyviteli, BIIR felhasználói ismeretekre történő oktatását, szakmai támogatást nyújtva számukra.”²⁴

Fontos tisztázni, hogy az elektronikus kapcsolattartás nem azonos a beadvány, panasz, nyilatkozat, indítvány stb. e-mailen, faxon a hatósághoz történő megküldésével.

Elektronikus kapcsolattartásnak azt nevezzük, ha az ügyfél a nyilatkozatát vagy az elektronikus ügyintézészt biztosító szerv a nyilatkozatát vagy döntését elektronikus úton teszi meg, amelynek van kötelező és választható formája, a következőkben ezeket tekintjük át részletesen.

3.1. Kötelező-választható elektronikus kapcsolattartás és meghatalmazás

Kötelező elektronikus kapcsolattartás

Mint ahogy korábban említettük, 2018. január 1. napján és ezt követően indult büntető-eljárásokban a nyomozó hatóság, az ügyész, a bíróság, a büntetés-végrehajtási szervek, valamint más állami szervek kötelezően elektronikus kapcsolattartás útján tartják a kapcsolatot, ugyancsak kötelező a védőknek, valamint bármely eljárási szereplő jogi képviselőjében eljáró ügyvédeknek az ügyben az elektronikus kapcsolattartás.

Mentesül a kötelező elektronikus kapcsolattartás alól:

- a büntetőeljárásban részt vevő személy, ha elektronikus ügyintézéshez való joga *szünetel*, valamint
- a védő és a jogi képviselő *az eljárási cselekmény helyszínén*, valamint az eljárási cselekmény során részére adott eredeti meghatalmazás azonnali benyújtásakor.

Választható elektronikus kapcsolattartás

Amennyiben az eljárásban résztvevő papíralapú kapcsolattartás lehetőségével nem kíván élni, a továbbiakban a Be. 148–162. § rendelkezései szerint az eljárás bármely szakaszában vállalhatja az elektronikus kapcsolattartást.

Az elektronikus kapcsolattartás vállalására vonatkozó nyilatkozatot a büntetőeljárásban részt vevő személy vagy képviselője az eljáró bíróságnál, ügyészségnél, vagy nyomozó hatóságnál teheti meg akként, hogy az elektronikus irat benyújtásakor – a benyújtással egyidejűleg – kifejezetten nyilatkozik arról, hogy elektronikus kapcsolattartást kíván vállalni.

Amennyiben az elektronikus kapcsolattartáshoz szükséges feltételekkel rendelkezik, az elektronikus kapcsolattartás vállalására irányuló nyilatkozatát papíralapon is megteheti, azonban ennek elfogadását követően a bíróság már kizárólag elektronikus úton tartja a kapcsolatot az elektronikus kapcsolattartást vállaló természetes személlyel. Ez esetben az eljárás folyamán – ideértve az eljárás minden szakaszát, *a rendkívüli jogorvoslatot, a bűncselekménnyel összefüggő vagyon vagy dolog*

²⁴ Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2018. évi beszámolója. 141. https://birosag.hu/sites/default/files/2019-10/eves_beszamolo_2018_0.pdf, 2022. szeptember 13.

elvonására, adat hozzáférhetetlenné tételére irányuló eljárást, valamint a különleges eljárást is – a büntetőeljárásban részt vevő személy, illetve képviselője köteles a bírósággal, az ügyészséggel és a nyomozó hatósággal a kapcsolatot a Be 148. § (2) bekezdése szerint, elektronikus úton tartani és a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság is valamennyi ügyiratot elektronikus úton kézbesít a részére.

A Be. 150. § (1) bekezdése szerint és az E-ügyintézési tv. alapján elektronikus kapcsolattartásra kötelezett büntetőeljárásban részt vevő személy minden beadványt kizárólag a Be. 148. § (2) bekezdése szerint, elektronikus úton nyújthat be a bírósághoz, az ügyészséghez és a nyomozó hatósághoz, és a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság is elektronikus úton kézbesít a részére.

Összegezve tehát, jogszabályaink nem teszi általánosan kötelezővé az e-kapcsolattartást, ugyanakkor a büntetőeljárás bármely szakaszában lehetővé teszi a büntetőeljárásban részt vevő személyek számára ennek választását, kivéve, ha a büntetőeljárásban részt vevő személy elektronikus ügyintézéshez való joga szünetel, mert például fogva tartják.

3.2. Az elektronikus kapcsolattartásra vonatkozó szabályok megszegésének következményei.

Amennyiben az elektronikus úton kapcsolatot tartó beadványát nem elektronikus úton vagy elektronikus úton, de nem a büntetőeljárás, illetve az E-ügyintézési tv.-ben és végrehajtási rendeleteiben meghatározott módon (pl. nem a rendszeresített nyomtatványon) nyújtotta be, a bíróság a kifogást, a fellebbezést, a felülvizsgálati indítványt és a perújítási indítványt érdemi indokolás nélkül elutasítja, a beadványban foglalt egyéb nyilatkozat pedig hatálytalan.

Ha az ügyirat azért nem kézbesíthető, mert az elektronikus úton kapcsolatot tartó az elektronikus kapcsolattartáshoz szükséges szolgáltatásokkal nem rendelkezik, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az ügyiratot papíralapon kézbesíti és az elektronikus kapcsolattartót rendbírsággal sújthatja.

Összegezve tehát, az e-kapcsolattartásra vonatkozó szabályoktól való eltérést a Be. kétféleképpen szankcionálja. Abban az esetben, ha az elektronikus úton kapcsolatot tartó a beadványát nem elektronikus úton vagy elektronikus úton, viszont nem a Be., illetve az E-ügyintézési tv.-ben és végrehajtási rendeleteiben meghatározott módon (pl. nem a rendszeresített nyomtatványon) nyújtotta be, a bíróság a kifogást, a fellebbezést, a felülvizsgálati indítványt és a perújítási indítványt érdemi indokolás nélkül elutasítja, a beadványban foglalt egyéb nyilatkozat pedig hatálytalan.

Amennyiben pedig az ügyirat azért nem kézbesíthető, mert az elektronikus úton kapcsolatot tartó az elektronikus kapcsolattartáshoz szükséges szolgáltatásokkal nem rendelkezik, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az ügyiratot papíralapon kézbesíti és az elektronikus kapcsolattartót rendbírsággal sújthatja.²⁵

²⁵ Be. 161. §.

Áttérés a papíralapú kapcsolattartásra

Ha az elektronikus kapcsolattartásra nem köteles, büntetőeljárásban részt vevő természetes személy vagy jogi képviselőnek nem minősülő képviselője vállalta, hogy a kapcsolatot elektronikus úton tartja, utóbb csak akkor indítványozhatja a papíralapú kapcsolattartásra való áttérés engedélyezését, ha indítványában – amelyet ez esetben papíralapon is benyújthat – valószínűsíti, hogy a körülményeiben olyan változás következett be, amely miatt az elektronikus úton történő kapcsolattartás a továbbiakban számára aránytalan megterhelést jelentene.

Az előzőekben említettek szerint, az elektronikus kapcsolattartásra kötelezettek körébe nem tartozik bele a terhelt, számára ez a lehetőség csak választható, feltéve, hogy az elektronikus kapcsolattartáshoz való joga – például azért, mert szabadságvesztés büntetését tölti – nem szünetel.

Egyet lehet érteni azzal az állásponttal, hogy a számítástechnikai akadályok a terheltek jelentős részénél az elektronikus kapcsolattartás esetében is felmerülnek, így a terhelttel a büntetőeljárás során a hagyományos, papíralapú kapcsolattartás maradt és vélhetően marad még sokáig meghatározó.²⁶

3.3. A határidőre vonatkozó rendelkezések elektronikus kapcsolattartás esetén

Fontos eltérés a határidők kapcsán, hogy ha a büntetőeljárásban a kapcsolattartás elektronikus úton történik, a napokban, munkanapokban, hónapokban vagy években megállapított határidő esetén a határidő elmulasztásának következményeit nem lehet alkalmazni, ha a bírósághoz, az ügyészséghez vagy a nyomozó hatósághoz intézett beadványt legkésőbb a határidő utolsó napján elektronikus úton szabályszerűen benyújtották.²⁷ Továbbá az elektronikus kapcsolattartás esetén a törvény által meghatározott, illetve a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság által megállapított határidőbe nem számít bele az a nap, hónapokban és években meghatározott, illetve megállapított határidő esetén az a lejárat nap, amely során legalább négy órán át jogszabályban meghatározottak szerinti üzemszavar vagy üzemszünet állt fenn.

3.4. Papíralapú okiratok elektronikus kapcsolattartás esetén

Ha a beadvány melléklete nem elektronikus okiratként áll rendelkezésre, az elektronikus kapcsolattartást vállaló büntetőeljárásban részt vevő személy és az elektronikus kapcsolattartásra kötelezett (a továbbiakban: az elektronikus úton kapcsolatot tartó) köteles gondoskodni a papíralapú melléklet digitalizálásáról és a papíralapú irat megőrzéséről.²⁸

²⁶ RÓTH Erika: Digitalizáció hatása a büntetőeljárásra. *Miskolci Jogi Szemle* 2020/3. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/13834/19_r%C3%B3th_rika_t%C3%B6rdelt.pdf, 2022. szeptember 11.

²⁷ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 154. § (1).

²⁸ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 155. § (1).

Egyebekben a bíróságnak, az ügyészségnek és a nyomozó hatóságnak öt munkanap áll rendelkezésére, hogy a papíralapú ügyiratot digitalizálja. Az ügyirat digitalizálásához szükséges időt – legfeljebb azonban öt munkanapot – a határidő számítása szempontjából figyelmen kívül kell hagyni.

3.5. *Kézbesítés elektronikus kapcsolattartás esetén*

Amennyiben a büntetőeljárásban részt vevő személy nem vállalja az elektronikus kapcsolattartást, a papíralapú beadványát – feltéve, hogy azt elektronikus kapcsolattartással eljáró büntetőeljárásban részt vevő személy részére kell kézbesíteni – a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság digitalizálja és azt elektronikus úton kézbesíti a büntetőeljárásban részt vevő, az ügyirat megismerésére jogosult másik személy számára.²⁹

Továbbiakban a büntetőeljárásban részt vevő személy, valamint a bírósági eljárásban az ügyészség indítványozhatja, hogy a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság az általa megismerhető ügyiratot elektronikus formában az általa megjelölt elektronikus levelezési címre továbbítsa, ha az ügyirat

- a) elektronikus formában,
- b) elektronikus okiratként, vagy
- c) a papíralapú okirat elektronikus másolataként

az eljáró bíróságnál, ügyészségnél, illetve nyomozó hatóságnál rendelkezésre áll.

Az ügyirat akkor áll elektronikus formában rendelkezésre, ha a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a papíralapú ügyiratot információs rendszer alkalmazásával szerkesztette meg. Az elektronikus formában rendelkezésre álló, így továbbított ügyirat nem hiteles kiadmány.³⁰

4. Elektronikus eljárások

Korábban a Digitális Bírósági Projektről és az elektronikus büntető ügyvitel lényegesebb módosításairól már részletesen szoltam, most arról a kettő elektronikus eljárásról és programról legyen szó, amely mint kiegészítésként, szintén a bírósági digitalizációs modellváltást szolgálta. Az egyik ilyen, az ún. VIA VIDEO projekt, amely a tárgyalótermeket „hozta” egymáshoz közel, míg a másik egy beszéd felismerő és leíró szoftver, amely révén a mindennapi munkavégzés könnyebbé vált, amely magában foglalja az ún. Global Speech Notes, mind a SpeechTec-Voxerver beszédleíró szoftver telepítését.³¹

²⁹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 156. § (1).

³⁰ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 159. § (1)–(4).

³¹ BÉRCES László – BÉRCES Viktor: *Bírósági ügyvitel*. Pázmány Press, Budapest, 2020, 220.

VIA VIDEO³²

Az eljárások időszerűségének javítása, átláthatóságának növelése alapvető társadalmi elvárás. Ehhez kapcsolódóan az Országos Bírósági Hivatal kiemelt célja az egyre szélesebb körű és hatékonyabb elektronikus bírósági ügyintézés megvalósítása, ezen belül pedig az országos szintű távmeghallgatás, valamint tárgyalótermi kép- és hangrögzítés bevezetése.

2018 szeptemberéig a bíróságokon 72 tárgyalótermet szereltek fel távmeghallgatásra, valamint tárgyalótermi kép és hangrögzítésre alkalmas eszközökkel. Az első tárgyalótermet 2018 áprilisában az Egri Törvényszéken alakították ki.³³

Az új technológia biztosítja a bírósági tárgyalótermek távmeghallgatásra alkalmas összeköttetését más bírósággal, belföldi társszervekkel, büntetés-végrehajtási intézetekkel, bevándorlási hivatalokkal. A távmeghallgatás során készült kép- és hangfelvételeket érintően egy ún. annotáló szoftver fejlesztettek ki, melynek segítségével a felvételek jól használhatók és különböző szempontok alapján kereshetők is.

Habár Róth Erika írásában kifejti, hogy azokban az országokban, ahol a magyarországinál jóval előbb vált széleskörűen alkalmazottá a videótechnika a büntetőeljárásban, már számos kutatás keretében vizsgálták, miként hat a terhelt helyzete, hogy nem személyesen van jelen az eljárási cselekményeken, elsősorban a bírósági tárgyaláson. Bár a videókonferencia számos előnnyel jár (költségtakarékos, biztosítja a tanú védelmét stb.), azért néhány szerző fenntartásainak is hangot adott. „Francis A. Weber amerikai szerző például egyes bizonyítékokon a részletek felismerhetőségének problémáját emeli ki a videóhívások esetén, valamint azt az egyszerű tény, hogy az emberek hajlamosak másképpen viselkedni (például szembesítések alkalmával), ha az érintettek nincsenek jelen fizikailag.”³⁴

A bíróságok közötti távmeghallgatás (VIA VIDEO rendszer) előnyei a nemzetközi elemekkel összefüggésben helyeződik igazán előtérbe. Az államok közötti távmeghallgatás ugyanis egy gyors és költséghatékony alternatívája a bírósági épületek közötti „ingázásnak”. A távmeghallgatási rendszer révén például a magyar állampolgárnak nem kell külföldre utaznia, illetve a külföldön tartózkodó személynek, amennyiben idézést kap, nem szükséges hazautaznia Magyarországra. Elegendő csupán elmennie a lakóhelyéhez (tartózkodási) helyéhez legközelebbi bíróságra, ahol ilyen rendszer ki van építve. Ezzel időt és pénzt takarít meg mind saját maga, mind a hatóságok számára. Mindez igaz a belföldi távmeghallgatásokra is. Fontos kihangsúlyozni, hogy a rendszer több száz kilométeres távolság esetén is tökélete-

³² RÓTH Erika: A telekommunikációs eszköz használatának gyakorlati kérdései a büntető-eljárásban. *Miskolci Jogi Szemle* 2020/1., különszám, 253–261.

³³ BÉRCES László – BÉRCES Viktor: *Bírósági ügyvitel*. Pázmány Press, Budapest, 2020, 218.

³⁴ Idézi Francis A. WEBER: Complying with the Confrontation Clause in the Twenty-First Century: Guidance for Courts and Legislatures Considering Videoconference-Testimony Provisions. *Temple Law Review* 2013/1., 149–180. tanulmányát ZÓDI Zsolt: A bíróságok és a technológia. *Bírósági Szemle* 2020/1., 8. In: RÓTH Erika: Digitalizáció hatása a büntetőeljárásra. *Miskolci Jogi Szemle* 2020/3. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/13834/19_r%C3%B3thErika_t%C3%B6rdelt.pdf, 2022. szeptember 11.

sen biztosítja a tárgyalótermekben helyet foglalók közötti élő és azonnali kommunikációt. Sőt mi több, a rendszer további előnye, hogy rögzíti az elhangzottakat, így arra is lehetőség van, hogy a későbbiek során újra megtekintsék azokat. A videófelvétel révén pedig a ki-, illetve meghallgatott személy mimikája és beszéde is részleteiben ellenőrizhető.³⁵

A távmeghallgatás nemcsak a hatóság és vádlott (elítelt) vonatkozásában jelentős újítás, hanem távmeghallgatás egyik végpontján a bíróság, a másik végpontján pedig valamilyen belföldi társszerv (legtípusabban büntetés-végrehajtási intézet és rendőrkapitányság) is elképzelhető.

A gyakorlati tapasztalatok is megerősítették, hogy ez egy működőképes szisztéma, így például a bíróság elé állításos ügyekben az eljárás alá vont személy vagy a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott terhelt mellé nem szükséges rendőri (autó és személyzet általi) kíséret. Előbbi esetében ugyanis a rendőrségi épületen belül kísérik át a fogdából a meghallgatási helyiségbe, utóbbi esetében pedig a zárkából/lakóhelyiségből az intézeten belül kialakított meghallgatási helyiségbe.

Ez a rendvédelmi szervek részéről egyszerű és gyors szervezéssel lebonyolítható, amely a „hagyományos” átkísérés és az azzal összefüggő feladatok csökkenését jelenti. Nagymértékben csökkenek továbbá a szóban forgó személy(ek) szállításával járó szükségtelen biztonsági kockázatok (pl. fogolyszökés), kényelmes a tanúk számára, és nem utolsósorban az áldozatok / védelemben részesítendő személyek biztonsága is jobban garantálható.

Filántróp megoldást nyújt a különleges bánásmódot igénylő sértettek számára is, így például a fiatalkorúak nyugodt körülmények között („stresszmentesen”), a vádlottól távol, egy külön teremben tehetnek tanúvallomást.

Okkal tehetjük fel magunknak a kérdést, hogy vajon a védői jogok érvényesülnek az e-eljárásban? A válasz: igen.

A rendszer ugyanis lehetővé teszi a védő és védeence legalapvetőbb jogait, nevezetesen a védővel való ellenőrzés nélküli tanácskozást és a védő jelenlétét azokon az eljárási cselekményeken, amelyek a védecét érintik. A jelenlét magától értetődően megoldott, az ellenőrzés nélküli védői kommunikáció az eljárás alá vont személlyel pedig szintén lehetséges.

Az eljáró bíróság külön telekommunikációs eszközt – telefont – biztosít erre a célra, amelyen kizárólag a védő és védeence kommunikálhat egymással, abba senki nem hallgathat bele. Mindezek miatt nem sérül a közvetlenség elve, az eljárásban a védői jogok érvényre juttatásának nincs gátja.³⁶

³⁵ Miskolcon hallgatta ki a tanút a holland bíróság. Nemzetközi távmeghallgatás Szerencséről – Interjú dr. Takács Bálinttal, a Szerencsi Járásbíróság bírósági titkárával. In: BUBORI Nóra Beáta – FEKETE Kristóf Benedek – HATLER Georgina – VARGA Zoltán: *Az informatikai technológiák az igazságszolgáltatás rendszerében*. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/2021-03/az-igazsagszolgalattassal-kapcsolatos-egyeb-folyamatok-alakulasa-az-elmult-evekben.pdf>, 2022. szeptember 13.

³⁶ A távmeghallgatás, valamint a bírósági eljárás anyagát rögzítő felvétel alkalmazásának gyakorlati kérdései a polgári és a közigazgatási perekben. Készítette: VIA VIDEO Projekt

5. Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban

Nemzetközi kitekintés

Minden modern technikai eszköznek – amelyet a büntetés-végrehajtásban alkalmazunk – az a végső célja, hogy egyszerűsítse és könnyítse, ugyanakkor hatékonyabbá tegye a mindennapi munkánkat, minimálisra csökkentve a hibázás lehetőségét és a rendkívüli események kialakulását, emellett hatékony legyen az időgazdálkodás terén is.³⁷

Így lehetne a büntetés-végrehajtási jog területén górcső alá venni, a SAFE rendszert, a Navigátor rendszert, az új Skype-kapcsolattartás szabályait vagy a KIOSZK rendszert, vagy a mesterséges intelligencia és a visszaesés közötti összefüggést vizsgáló ún. COMPAS rendszert (COMPAS: Amerika több államában előszeretettel alkalmaznak bűnelkövetők visszaesési kockázatelemzésére algoritmusokat. Több tucat ilyen algoritmus van forgalomban, melyeket magáncégek fejlesztettek ki a bíróságok, a büntetés-végrehajtási intézetek, vagy a pártfogói munka számára, és kereskedelmi forgalomban is elérhetőek. Ilyen algoritmus a Northpointe Inc. egyik eszköze, a COMPAS [Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions])³⁸.

Ezeknek a területeknek a részletes bemutatása majd egy jövőbeli tanulmány kereteit képezi, így csak a távmeghallgatás körüli jellemzőkkel foglalkozunk.³⁹

2017-ben kb. 4000 videókonferencia-meghallgatás történt Ausztria-szerte, melyből kb. 12% külföldi bíróságokkal zajlott. Tapasztalataink és a visszajelzések a rendszerrel kapcsolatban nagyok pozitívak voltak. A videókonferencia-technika alkalmazási területének kiterjesztése bírósági meghallgatásokra (például tanácsadásra) mérlegelés tárgyát képezi, figyelembe véve a jogalkotási és infrastrukturális feltételeket.

Habár például a rehabilitáció kapcsán komoly kétségeit fejezi ki egy-két szerző a mesterséges intelligencia kapcsán.⁴⁰

A Szlovák Köztársaság büntetés-végrehajtási intézeteiben a videókonferenciát az Operatív Program Integrált Infrastruktúra (a továbbiakban: OPII Projekt) keretében vezették be a szlovák Igazságügyi Minisztériumban. Tájékoztatásuk értelmé-

Jogi-és Módszertani Munkacsoport. In: BUBORI Nóra Beáta – FEKETE Kristóf Benedek – HATLER Georgina – VARGA Zoltán: *Az informatikai technológiák az igazságszolgáltatás rendszerében*. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/2021-03/az-igazsagszolgáltatással-kapcsolatos-egy-es-folyamatok-alakulasa-az-elmult-evekben.pdf>, 2022. szeptember 13.

³⁷ HINKEL Tamás: *A mesterséges intelligencia térhódítása a büntetés-végrehajtásban*. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202020-4%20Online.pdf>, 2022. november 28.

³⁸ Lásd részletesebben: BOTTYÁN Sándor: *A mesterséges intelligencia alkalmazását támogató környezet szabályozása a büntetés-végrehajtásban*. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202020-4%20Online.pdf>, 2022. november 28.

³⁹ Lásd részletesebben a 1063/2019. (II. 25.) *Korm. határozat a büntetés-végrehajtási szervek statikus és dinamikus biztonsági elemeinek fejlesztéséről*.

⁴⁰ Pia PUOLAKKA: *AI in prisons in 2030*. <https://rm.coe.int/ai-in-prisons-2030-acjournal/1680a40b83>, 2022. november 28.

ben a videokonferenciára használt eszközök csupán kölcsönöztek, nem képezik a büntetés-végrehajtási rendszer tulajdonát. A bv.-intézeteknél a videokonferenciát használják megbeszélésre és konzultációra bv.-intézetek között, illetve elítéltek meghallgatására a szlovák vagy nemzetközi bíróságok által. A rendszer előnyét elsősorban a költség- és időmegtakarításban látják. A videokonferencia használatát a Büntető Törvénykönyv szabályozza, melynek lényege az alábbiakban foglalható össze. A távmeghallgatást a tolmácsra is kiterjesztették, mivel, ha a tolmács fizikai jelenléte nem szükséges a tisztességes eljárás biztosításához, és nincs biztosítva tolmács azon a nyelven, amelyen a személy (a vádlott, jogi képviselője, gyanúsítottja, áldozata, érintettje, tanúja) kellően tud kommunikálni, a tolmácsolás létrejöhét olyan műszaki eszközök segítségével, melyek hang és kép átvitelére képesek.

Csehországban 2013 óta az Európai Gazdasági Térség Norvég Alapja finanszíroz egy projektet, mely számos bv.-intézet újjászervezésére és a büntetés-végrehajtás területein dolgozó személyek képzésére irányul. Továbbá folyamatos törekvéseket tesznek arra, hogy növeljék az igazságszolgáltatás hatékonyságát.⁴¹

Angliában és Walesben két évtizeddel ezelőtt, a Crime and Disorder Act nevezetű 1998-as törvény hatására megjelentek a videokonferenciák a tárgyalótermekben.⁴² A 2016–2017 közötti időszakban az Egyesült Királyságban összesen 137 000 esetben éltek a távtárgyalás lehetőségével, és 500 olyan bíróság van, amely rendelkezik megfelelő technikai felszereléssel.⁴³ A bv.-intézeteken kívül a távtárgyalás rendszerét kiterjesztették néhány „civil tárgyalásra” is, pl. adóügyekkel kapcsolatos bírósági ügyek tárgyalására.⁴⁴ A távtárgyalások ilyen módszerrel történő végrehajtásának előnyeit szemléltetve, különböző logikai szempontokat vonultattak fel.

Legfőbb motívumként említik, hogy ezzel a módszerrel a tárgyalások kevesebb idővesztéssel járnak, ami az igazságszolgáltatás eredményességét javítja. A bíróság a videokonferencia-rendszer használatával ki tudja iktatni azt a várakozási időt, amit egy fogvatartott szállítása során nem tudna elkerülni a különböző biztonsági procedúrák betartása miatt.⁴⁵

Továbbá, ha egy elítéltet egy másik városból szállítanak tárgyalásra, az szintén csak időt vesz el a bíróságtól. Ha a vádlottakra és a tanúkra nem kell hosszasan várni, hogy megérkezzenek a tárgyalásra, illetve nem kell őket akár több napig elhúzódó procedúráknak kitenni, vagy várakoztatni őket a tárgyalás során, akkor az a bíróság hatékonyságát növeli. A rendszer jól kidolgozott működési rendben dol-

⁴¹ BOGOTYÁN Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle* 2018, 4. szám, 19.

⁴² C. SCHÄFFNER – K. KREDENS – Y. FOWLER (eds.): *Interpreting in a Changing Landscape*. Selected Papers from Critical Link 6, Vol. 109, John Benjamins Publishing, 2013.

⁴³ O. BOWCOTT: *Videolinks in court trials undermine justice system, says report*. 2017. <https://www.theguardian.com/law/2017/oct/23/videolinks-in-court-trials-undermine-justice-systemsays-report>.

⁴⁴ HM Courts & Tribunals Service, Ministry of Justice: *Video hearing pilot launched*. 2018. <https://www.gov.uk/government/news/video-hearing-pilot-launched>.

⁴⁵ Y. FOWLER: *Interpreting into the ether: interpreting for prison/court video link hearings*. In: *Proceedings of the Critical Link 5 Conference*, Sydney, 11–15/04/2007.

gozik, ha több vádlott kerül kihallgatásra, két különböző intézményből, akkor egy megosztott képernyőn lehet látni mindkét felet.⁴⁶ Egy újabb pontként kiemelték, hogy távmeghallgatással szeretnék a közmegelegedést növelni az igazságszolgáltatási rendszer felé, anélkül, hogy ez sértse a vádlottak vagy az elítéltek jogait.⁴⁷ Ugyanis a zárt célú távközlő hálózatok használatával megszűnnek a vádlott vagy az elítélt szállításával kapcsolatos biztonsági kockázatok, illetve az egész rendszer költséghatékonyabbá válik. Ez nem csupán a rendvédelmi szervek munkáját könnyíti meg nagymértékben, hanem az elítéltet is megkíméli azoktól a biztonsági procedúráktól és utazástól, amin át kellene esnie, ha személyesen jelenne meg a bíróságon. Továbbá, a kutatások szerint az elítéltek nagy százaléka preferálja ezt a módszert, ugyanis kevesebb stresszel jár számukra, nem veszi el az egész napjukat, így részt tudnak venni a rehabilitációs és reintegrációs foglalkozásaikban.⁴⁸

Az Egyesült Államokban is használnak zárt célú távközlő hálózati rendszert azáltal a hangsúlyozott feltétellel, hogy a részt vevő feleknek szükséges biztosítani minden alkotmányos jogot. A cél elsősorban itt is az, hogy a szállítással együtt járó költségeket csökkentsék, így a bíróságoktól távol eső, vidéki, esetleg szándékosan elszigetelt, a sűrűn lakott vagy infrastruktúrával jobban ellátott területektől stratégiai megfontolások miatt távolabb eső földrajzi körülmények között lévő bv.-intézetekben alkalmazzanak leginkább távtárgyalást. Kiváltképp hasznos ez azokban az esetekben, amikor esetleg tolmácsra vagy olyan szakértőre van szükség, aki nem érhető el közvetlenül az adott helyszínen. Különösen gyakori a távtárgyalás azokban az esetekben, amikor a sértett vagy a tanú kiskorú.⁴⁹ Ilyenkor a személyes jelenlét keltette stressz csökkenthető a technikai eszköz használatával. Olyan esetekben is alkalmazzanak távtárgyalást, amikor a fogvatartottat tanúként hallgatják meg, vagy a saját ítéletét követően szükséges ismét megjelennie a bíróság előtt. A zárt célú távközlő hálózatok Ausztráliában is működnek, ahol a költséghatékonyság az egyik fő szempont, ugyanis a kontinensnyi nagyságú országot jellemző, európai szemmel szinte elképzelhetetlen távolságok miatt a fogvatartottak szállítása különösen időigényes, illetve költséges a szükséges biztonsági eljárások miatt.⁵⁰ Az ausztrál bv.-intézetekben kiemelt figyelmet fordítanak a fogvatartottak megfelelő felkészítésére (technikai és kommunikációs szempontok mentén), a megfelelő technikai felszerelések beszerzésére (az esetleges hang- és képhibák elkerülése érdekében), a

⁴⁶ Y. FOWLER: Interpreting into the ether: interpreting for prison/court video link hearings. In: *Proceedings of the Critical Link 5 Conference*, Sydney, 11–15/04/2007.

⁴⁷ Y. FOWLER: Interpreting into the ether: interpreting for prison/court video link hearings. In: *Proceedings of the Critical Link 5 Conference*, Sydney, 11–15/04/2007.

⁴⁸ P. GIBBS: *Defendants on video-conveyor belt justice or a revolution in access?* https://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/TJ_Disconnected.pdf.

⁴⁹ K. C. FALLER – F. VANDERVORT: *What works in child welfare*. <https://cacnc.org/wpcontent/uploads/2016/06/Powerpoint-on-protecting-child-witnesses-in-court-mental-healthissues-and-legal-provisions.pdf>.

⁵⁰ A. BRETT – L. BLUMBERG: Video-linked court liaison services: forging new frontiers in psychiatry in Western Australia. *Australasian Psychiatry* 14 (1), 53–56.

megfelelően hangszigetelt távtárgyalási helyiségek kialakítására, valamint arra, hogy a fogvatartottak hozzáférjenek a távtárgyaláshoz megfelelő ruházathoz.⁵¹

6. Telekommunikációs rendszer hazánkban

Fontos megjegyezni, hogy Magyarországon, ha az elítélt a büntetőeljárás során vállalta az elektronikus kapcsolattartást, a végrehajtásért felelős szerv az idézést vagy a felhívást az elítélt által megadott és az értesítőlapon feltüntetett biztonságos elektronikus kapcsolattartásra szolgáló elérhetőségére is kézbesíti.⁵²

Ezen túlmenőleg a digitalizáció a büntetés-végrehajtásban megjelenik, e- kapcsolattartás kapcsán is, mely szerint az elítélt az általános szabályai szerint élhet hozzátartozóival a e-kapcsolattartás módjával (pl. e-mailt küldhet), illetve jutalomként is, amennyiben a telekommunikációs eszköz útján történő kapcsolattartást mint soron kívül jutalmat kapta. (pl. Skype)

Beszélhetnénk még részletesen a mesterséges intelligencia térhódításáról a büntetés-végrehajtásban az elektronikus adat végleges hozzáférhetlenné tétele⁵³, vagy a reintegrációs őrizet kapcsán, amelyre viszont a tanulmány keretei nem adnak lehetőséget, így a zárt célú távközlési hálózatról szóljunk a VIA VIDEO programmal kapcsolatosan.

A távmeghallgatás során a technikai eszköz alkalmazása esetén az eljárási cselekmény valójában két helyszínen, az eljárási cselekmény kitűzött vagy hatóság által meghatározott helyszínén, és a távmeghallgatás alkalmazásával közvetlenül érintett személy tartózkodási helyeként szolgáló más helyiségben, illetve helyszínen zajlik.

A fenti szabályozás értelmében az új eljárás alkalmazása érdekében a bíróság vagy egyéb szerv, illetve a büntetés-végrehajtási intézet (továbbiakban: bv.-intézet) elkülönített helyiséget biztosít az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatás lefolytatásához. Ebben az elkülönített helyiségben a mozgóképet és a hangot egyidejűleg továbbító berendezést (a továbbiakban: kamera) úgy kell elhelyezni, hogy a továbbított felvételen egyszerre látható legyen az elkülönített helyiségben tartózkodó valamennyi személy.

A tárgyalás, a személyes meghallgatás vagy a szemle kitűzött helyszínén (a továbbiakban együtt: tárgyalás kitűzött helyszíne) önálló közvetítő készülék biztosítja, hogy a jelen lévő bíró, illetve bírósági titkár, valamint a tárgyalás kitűzött helyszínén tartózkodó eljárásban résztvevők követhessék az elkülönített helyiségben történeteket. A kamera látószögét úgy kell beállítani, hogy az elkülönített helyiség minden pontja látsszon a tárgyalás kitűzött helyszínén jelen lévő, a tárgyalást vezető elnök (bíró), illetve a személyes meghallgatást vagy a szemlét lefolytató elnök (bíró) vagy a bírósági titkár (a továbbiakban együtt: a tárgyalás kitűzött helyszínén

⁵¹ P. RYAN –M. EVERS: *Exploring eCourt innovations in New South Wales civil courts*. <https://kanizsaujsag.hu/hir/201811/szazezreket-milliokat-sporolhat-a-birosag-az-allam-naka-tavmeghallgatassal>.

⁵² Bv. tv. 17. § (3) bekezdés.

⁵³ Bv. tv. 324. §, Bv. tv. 61/A. §.

jelen lévő bíró, illetve bírósági titkár) számára. A kamerát mozgatni és a látószögét változtatni a meghallgatás során nem lehet. A kép és a hang egyidejű továbbítása során folyamatosan fel kell tüntetni a közvetítés pontos idejét. Ezen feltételeknek kell teljesülnie a tárgyalás kitűzött helyszínén is, ahol a dokumentum képét továbbító önálló kamera is alkalmazható.⁵⁴

A Be. továbbá meghatározza azon személyek körét, akik egy ilyen tárgyalás során jelen lehetnek. Ennek értelmében telekommunikációs eszköz használata esetén az elkülönített helyszínen kizárólag a következő személyek lehetnek jelen: az a személy, akinek a jelenlétét a telekommunikációs eszköz útján biztosítják, az előző pontban meghatározott személy védője vagy segítője, a nyomozó hatóság tagja, az ügyész, az alügyész, az ügyészségi fogalmazó, a bíró, a bírósági titkár, a bírósági fogalmazó, fogva tartott személy esetében a fogva tartást végrehajtó intézetnek a fogva tartott személy személyazonosságának megállapítására feljogosított dolgozója, fogva tartott személy esetében az őrzését ellátó személy, a szakértő, a telekommunikációs eszköz működését biztosító személyzet.⁵⁵

A modern videókommunikációs technológiát az országban először ahogy már említettem, az Egri Törvényszék épületében építették ki, majd 2018. május 24-én szimulált tárgyaláson mutatták be. A következő napon megtörtént a távmeghallgatási rendszer első éles használata, melyet egy feltételes szabadságra bocsátás tárgyában indult büntetés-végrehajtási ügyben alkalmaztak. A büntetés-végrehajtási bíró (a továbbiakban: bv.-bíró) a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézettel kialakított kép- és hangkapcsolat létesítését követően hallgatta meg a bv.-intézetben tartózkodó elítéltet. A meghallgatás tökéletes kép- és hangminőségben zajlott le.⁵⁶ Az első éles tárgyalásokat követően a bevont fogvatartottak nyilatkozata alapján elmondható, hogy a távtárgyalással, távmeghallgatással összefüggésben pszichés szempontból negatív tapasztalataik nem voltak, a kamera jelenléte szorongást, frusztrációt nem okozott. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben teszt került lebonyolításra a kialakított távmeghallgató rendszeren.⁵⁷

A teszt során végrehajtott konferenciabeszélgetés keretében az Egri Törvényszék két tárgyalóterme és a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. objektumában (Budapest X. kerületében) berendezett távmeghallgató helyiség között került kialakításra a kapcsolat. A jelenlévők a tesztet sikeresnek nyilvánították. A megvalósult fejlesztés egyrészt a távmeghallgatási rendszer jó minőségű működését, másrészt az eszközsám későbbi bővítésének lehetőségét, és nem utolsósorban az in-

⁵⁴ BOGOTYÁN Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle* 2018, 4. szám, 17.

⁵⁵ Az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 számú *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* projekt (Jogtudományi munkacsoportok 3. Kereskedelmi és gazdasági folyamatok vizsgálata) keretén belül *A telekommunikációs eszközök használata az új büntetőeljárási törvényben* című projekt támogatta.

⁵⁶ OBH-Sajto9 (2018)

⁵⁷ BOGOTYÁN Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle* 2018, 4. szám, 22.

formatikai rendszerhez kapcsolódó tevékenységek alapinfrastruktúráját biztosítja. A megvalósítást követően több alkalommal hajtottak végre szoftverfrissítést, valamint ún. terheléses tesztet is tartottak, amelynek folyamán valamennyi bv.-intézet egyszerre jelentkezett be a rendszerbe. A tesztelés teljeskörűen sikeres volt.⁵⁸

A távmeghallgatáson kívül más hangfelismerő mesterségesintelligencia-rendszerek is segítik a büntetés-végrehajtási intézet munkáját, így a Verus – egy Los Angeles-i vállalat, a LEO Technologies produktuma – mottója, hogy „halld a fontos hangokat”.

A LEO (law enforcement officers) alkotói rendészeti dolgozók. A Verus szintén egy harmadik féltől származó eszköz vagy szolgáltatás, ami a börtönök által használt telefonrendszerre kapcsolva valós idejű kulcsszókeresést végez a beszélgetések analizálását követően, és mintákat keresve egyezés esetén riasztásokat eszközöl. A Verus egy mesterséges intelligencia, de nem hangfelismerő szoftver, valamint biometrikus azonosításra sem képes.⁵⁹

Összegzés és kritikai megjegyzés

Jelen tanulmányomban kizárólag büntető ügyviteli és különös tekintettel a távmeghallgatás aspektusból vizsgáltam a digitalizációt, de lehetne sokkal szélesebben, így büntetőeljárás értelemben a bizonyítás során (műszeres vallomástétel, elektronikus adat) vagy a kényszerintézkedés (bűnügyi felügyelet) esetén a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszköz szemszögből vizsgálni a digitalizációt, vagy akár büntetés-végrehajtásban a reintegrációs őrizetet, elektronikus kapcsolattartás mint jutalom elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételére is kitérni, de jelen tanulmányban kizárólag a büntető ügyviteli digitalizációs intézkedések bemutatása volt a célunk.

Egyet tudok érteni Róth Erika szerzővel, aki kifejti hogy: *„büntetőeljárás meglehetősen konzervatív, hagyománytisztelő, a technikai változásokra általában lassabban reagáló világában mindig is kissé idegen test volt a digitális kultúra, kihívást jelentett és jelent az új megoldások megfelelő kezeléséhez szükséges képességek kialakítása, fejlesztése annak érdekében, hogy az újdonságként megjelenő módszerekben rejlő lehetőségek minél jobban kihasználhatók legyenek, és a felhasználóként közreműködő alanyok (bírák, ügyészek, nyomozók, védők és más magánszemély résztvevők) ne csak a nehézségeket lássák, hanem az eljárás gyorsítására, egyszerűsítésére, munkájuk megkönnyítésére alkalmas eszközként tekintsenek az elektronikus eszközök kínálta lehetőségekre.*

⁵⁸ BOGOTYÁN Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle* 2018, 4. szám, 24.

⁵⁹ BOTTYÁN Sándor: *A mesterséges intelligencia alkalmazását támogató környezet szabályozása a büntetés-végrehajtásban.* <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202020-4%20Online.pdf>, 2022. november 28.

Nem elég ugyanis a megfelelő eszközöket beszerezni, korszerű számítástechnikai eszközökkel felszerelni az irodákat, hanem egyfajta – nem is jelentéktelen – szemléletváltásra is szükség volt/van a mindennapi munkavégzés során.”⁶⁰

Kékedi Szabolcs⁶¹ szavait idézve: „A 2013-ban még utópiának tűnő megoldás, a tárgyalás elektronikus hírközlő hálózat vagy más elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján történő megtartása mára a bírósági tárgyalóterekben a hétköznapiak része lett. A vírushelyzet jelentette közegészségügyi fenyegetés álláspontunk szerint évtizedek óta álló falakat döntött le a digitalizáció útjából. A bíróságok jogalkalmazási gyakorlata pedig a teljes magyar államszervezetre multiplikátor hatással lehet, hiszen ami a bírósági eljárásban a jogállamiság próbáját kiállja, az a hétköznapi joggyakorlat részévé vált.”

Mindenesetre tény, hogy a mesterséges intelligencia alkalmazható az igazságszolgáltatás egyes területein, segítségével időt nyerhetünk bizonyos – kevésbé érdekes, inkább technikai jellegű – munkamozzanatok automatizálásával (pl. nyomtatványok kitöltése vagy bírósági határozatok kigyűjtése). Ám jelen pillanatban kijelenthetjük, hogy a mesterséges intelligencia nem alkalmas jogi kérdésekben döntések meghozatalára, ezért egyhamar nem fogja helyettesíteni az ügyvédeket és a bírákat. Ennek oka pedig alapvetően abban keresendő, hogy az ítélezést nem lehet technológiának tekinteni.

A bírói ítélezés magában hordoz egy értékelő elemet is, mely középpontba helyezi a bíró személyét; a bíróban meghatározó pszichológiai folyamatok zajlanak: a tényállással összefüggésben a megismerés, a bizonyítékok mérlegelése körében pedig a meggyőzés kialakulása. A bíró eljárása alkotó jellegű művelet, bevett tradicionális módszerekkel, de büntető ügyvitel szempontjából mindenképpen kell és szükséges is a fejlődés.

De lege javaslatként és egyben kritikai élel szeretném megjegyezni, amelyet a jövőben érdemes lehetne vizsgálni: A mesterséges intelligencia gyakran lényegesen megnöveli a bíróságok adminisztrációs munkaterhét és papírigényét is. Különösen nehéz büntetőügyekben az alkalmazása, ahol a terheltek gyakran nem rendelkeznek a szükséges technikai eszközökkel, azonban aggályaim vannak, amelyek a jogirodalomban is felmerülnek, így a közvetlenség eltűnésében lévő alapelvének a sérelme is.

A mesterséges intelligencia tárháza még nagymértékben felfedezésre vár a büntetés-végrehajtás területén is, így a szakirodalomban is többen, például Schmehl Gábor Dániel jövőbeli fontosságuk szélesebb körben történő alkalmazásukra utal⁶²

⁶⁰ RÓTH Erika: Digitalizáció hatása a büntetőeljárásra. *Miskolci Jogi Szemle* 2020/3., 8. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/13834/19_r%C3%B3thErika_t%C3%B6rdelt.pdf, 2022. szeptember 11.

⁶¹ KÉKEDI Szabolcs: Hogyan tovább bíróság digitalizáció. *In Medias Res* 2020/2., 7, 308–321.

⁶² SCHMÉHL Gábor: *SMART eszközök és egyedi alkalmazások a magyar büntetés-végrehajtásban*. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202020-4%20Online.pdf>, 2022. november 28.

mind az „Arcképfelismerés”, mind a „Viselkedésanalízis”, mind pedig a „Fogvatartottak biometrikus adatainak nyilvántartása” során, amely azonban már egy következő tanulmány tárgya.

Felhasznált irodalom

- [1] ANTAL Gábor: *Az igazságszolgáltatás szervezete, a bírósági ügyvitel*. PTE ÁJK, Pécs, 2012.
- [2] *Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2018. évi beszámolója*. 140. https://birosag.hu/sites/default/files/2019-10/evés_beszamolo_2018_0.pdf, 2022. szeptember 13.
- [3] BARTKÓ Róbert: Elektronikus kapcsolattartás a büntetőeljárásban. In: G. KARÁCSONY Gergely (szerk.). *Az elektronikus eljárások joga*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.
- [4] BÉRCES László – BÉRCES Viktor: *Bírósági ügyvitel*. Pázmány Press, Budapest, 2020.
- [5] BOGOTYÁN Róbert: Telekommunikációs eszközök alkalmazása a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle* 2018, 4. szám, 19.
- [6] O. BOWCOTT: *Videolinks in court trials undermine justice system, says report*. <https://www.theguardian.com/law/2017/oct/23/videolinks-in-court-trials-undermine-justice-systems-says-report>.
- [7] BUBORI Nóra Beáta – FEKETE Kristóf Benedek – HATLER Georgina – VARGA Zoltán: *Az informatikai technológiák az igazságszolgáltatás rendszerében*. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/2021-03/az-igazsagszolgalattal-kapcsolatos-egyeb-folyamatok-alakulasa-az-elmult-evekben.pdf>, 2022. szeptember 13.
- [8] DOMOKOS Andrea: *Magyar büntető eljárás és digitalizáció*. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/10813/11_domokosandrea_t%C3%B6rdelt.pdf, 2022. szeptember 11.
- [9] K. C. FALLER – F. VANDERVORT: *What works in child welfare*. <https://cacnc.org/wpcontent/uploads/2016/06/Powerpoint-on-protecting-child-witnesses-in-court-mental-healthissues-and-legal-provisions.pdf>, 2022. szeptember 11.
- [10] Y. FOWLER: Interpreting into the ether: interpreting for prison/court video link hearings. In: *Proceedings of the Critical Link 5 Conference*, Sydney, 11–15/04/2007.
- [11] Francis A. WEBER: Complying with the Confrontation Clause in the Twenty-First Century: Guidance for Courts and Legislatures Considering Videoconference-Testimony Provisions. *Temple Law Review* 2013/1., 149–180.

- [12] G. KARÁCSONY Gergely (szerk.): *Az elektronikus eljárások joga*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.
- [13] P. GIBBS: *Defendants on video- conveyor belt justice or a revolution in access?* https://www.barrowcadbury.org.uk/wpcontent/uploads/2017/10/TJ_Diconnected.pdf.
- [14] HM Courts & Tribunals Service, Ministry of Justice: *Video hearing pilot launched*. 2018. <https://www.gov.uk/government/news/video-hearing-pilot-launched>.
- [15] https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_hu.
- [16] KÉKEDI Szabolcs: *Hogyan tovább bíróság digitalizáció*. *In Medias Res* 2020/2., 7, 308–321.
- [17] KEYHA Judit: *Bírósági ügyintézők kézikönyve*. Complex, Budapest, 2010.
- [18] NAGY Adrienn: *Digitalizáció és mesterséges intelligencia a magyar igazságszolgáltatásban*. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/13829/13_nagy_adrienn_t%C3%B6rdelt.pdf.
- [19] POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.
- [20] RÓTH Erika: *A telekommunikációs eszköz használatának gyakorlati kérdései a büntetőeljárásban*. *Miskolci Jogi Szemle* 2020/1., különszám, 253–261.
- [21] RÓTH Erika: *Digitalizáció hatása a büntetőeljárásra*. *Miskolci Jogi Szemle* 2020/3. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/13834/19_r%C3%B3therika_t%C3%B6rdelt.pdf.
- [22] P. RYAN – M. EVERS: *Exploring eCourt innovations in New South Wales civil courts*. <https://kanizsaujsag.hu/hir/201811/szazezreket-milliokat-sporol-hat-a-birosag-az-allamnaka-tavmeghallgatassal>.
- [23] C. SCHÄFFNER – K. KREDENS – Y. FOWLER (eds.): *Interpreting in a Changing Landscape*. Selected Papers from Critical Link 6, Vol. 109, John Benjamins Publishing.
- [24] WOPERA Zsuzsa – NAGY Adrienn – NAGY Anita: *Az igazságszolgáltatás szervezete és ügyviteli szabályai*. Novotni, Miskolc, 2010.
- [25] ZÓDI Zsolt: *A bíróságok és a technológia*. *Bírósági Szemle* 2020/1., 8.
- [26] Pia PUOLAKKA: *AI in prisons in 2030*. <https://rm.coe.int/ai-in-prisons-2030-acjournal/1680a40b83>, 2022. november 28.
- [27] HINKEL Tamás: *A mesterséges intelligencia térhódítása a büntetésvégrehajtásban*. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202020-4%20Online.pdf>, 2022. november 28.

- [28] BOTTYÁN Sándor: *A mesterséges intelligencia alkalmazását támogató környezet szabályozása a büntetés-végrehajtásban*. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202020-4%20Online.pdf>, 2022. november 28.
- [29] SCHMEHL Gábor Dániel: *SMART eszközök és egyedi alkalmazások a magyar büntetés-végrehajtásban*. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202020-4%20Online.pdf>, 2022. november 28.

Jogszabályok

- [30] *A büntetőeljárásról* szóló 2017. évi XC. törvény.
- [31] 2013. évi CCXL. törvény *a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról*.
- [32] *A bírósági ügyvitel szabályairól* szóló 14/2020. (VIII. 1.) IM rendelet (Büsz.).
- [33] *Az egyes büntetőeljárás cselekményekre és a büntetőeljárásban résztvevő személyekre vonatkozó szabályokról* szóló 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet.
- [34] 2011. évi CLXI. törvény *a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról*.
- [35] 17/2014. (XII. 23.) OBH utasítás *a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról*.
- [36] 451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet *az elektronikus ügyintézés részletszabályairól*.
- [37] Európai Bizottság: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: *Mesterséges intelligencia Európa számára*. 2018.

KÍSÉRLET A HITELEZŐI ÉRDEKEK VÉDELME T SZOLGÁLÓ JOGI ESZKÖZÖK ÖSSZEFOGLALÁSÁRA

AN ATTEMPT TO SUMMARIZE THE LEGAL INSTRUMENTS FOR THE PROTECTION OF CREDITORS' INTERESTS

PÁHI BARBARA*

Absztrakt: A hitelek igénybevétele szerves része a gazdasági életnek, éppen ezért kardinális kérdés a piaci szereplők szempontjából a bizalom, hiszen csak annak birtokában működik megfelelően a gazdaság, s apellálhat a hitelező arra, hogy az általa megelőlegezett pénzügyi eszközöket az adós vissza fogja részére téríteni. Aki előnyök szerzése végett megszegi a gazdaság megfelelő működését biztosító jogszabályokat, annak különböző – a jogsértés súlyához igazodó – hátrányos jogkövetkezményekkel kell számolnia. Ennek biztosítása érdekében vált szükségessé a hitelezők érdekeinek védelme a polgári jogon túl a büntetőjog, azon belül a gazdasági büntetőjog eszközzrendszerével is.

Kulcsszavak: *hitelezői érdekek, büntetőjog, gazdasági bűncselekmény, piac, szerződés*

Abstract: The use of loans is an integral part of economic life, which is why trust is a cardinal issue from the point of view of market participants, since only in its possession can the economy function properly. Anyone who violates the laws that ensure the proper functioning of the economy in order to gain benefits must face various adverse legal consequences, which are adjusted to the severity of the violation. In order to ensure this, it became necessary to protect the interests of creditors not only by civil law, but also by means of criminal law, including economic criminal law.

Keywords: *creditors' interests, criminal law, economic crime, market, contract*

Bevezető gondolatok

A hitelek igénybevétele szerves része a gazdasági életnek, éppen ezért kardinális kérdés a piaci szereplők szempontjából a bizalom, hiszen csak annak birtokában

* DR. PÁHI BARBARA
PhD-hallgató
Miskolci Egyetem ÁJK
Bűnügyi Tudományok Intézete
Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék
bíróügyi titkár
Miskolci Törvényszék
3525 Miskolc, Dózsa György utca 4.
pahibarbara@gmail.com

működik megfelelően a gazdaság, s apellálhat a hitelező arra, hogy az általa megelőlegezett pénzügyi eszközöket az adós vissza fogja részére téríteni. Aki előnyök szerzése végett megszegi a gazdaság megfelelő működését biztosító jogszabályokat, annak különböző – a jogsértés súlyához igazodó – hátrányos jogkövetkezményekkel kell számolnia. Ennek biztosítása érdekében vált szükségessé a hitelezők érdekeinek védelme a polgári jogon túl a büntetőjog, azon belül a gazdasági büntetőjog eszköztárszerével is. A büntetőjoghoz azonban csak akkor nyúl a jogalkalmazó, amikor az eladósodott bűnös magatartásával igyekszik megakadályozni a hitelező igényeinek kielégítését, hiszen mind a gazdasági deliktumok megalkotásakor, mind gyakorlati alkalmazásuk során alapvető a büntetőjog ultima ratio jellegének hangsúlyozása. Fontos a gazdaság büntetőjogi eszközökkel történő befolyásolásának minél szűkebb körre korlátozása, a gazdasági szféra túlzott büntetőjogi szabályozása ugyanis gátat szabhat a vállalkozások kezdeményezésének és szabadságának.¹

Szeretném hangsúlyozni, hogy jelen dolgozat elsődleges célja nem valamennyi hitelezői érdekek oltalmát biztosító jogi eszköz részletes vizsgálata és bemutatása, melyek mind jogszabályi rendelkezések, mind jogintézmények formájában, a jogrendszer valamennyi szegmensében rendkívül széles körben megjelennek. Úgy vélem, hogy általános áttekintésük hasznos lehet, noha jelen tanulmány keretei között, a terjedelmi korlátokra tekintettel, vizsgálatuk nem lehet részletekbe menő. Ezért arra törekszek, hogy egy átfogó képet adhassak a hitelezők védelméről a hatályos hazai jogszabályi környezetben, így arról, hogy milyen lehetőségek biztosítják érdekeiket akár a polgári jog, akár a büntetőjog körében. Reményeim szerint tanulmányom hozzájárul az olvasó számára a hitelezővédelem bonyolult rendszerének könnyebb áttekintéséhez.

1. A hitelezővédelem polgári jogi eszközei

Polgári jogi értelemben hitelezővédelem alatt a társasági jog által meghatározott viszonyokban a vagyoni igénnyel fellépő fél részére biztosított jogi eszközöket értjük. Jogalapját tekintve alapulhat a *Polgári Törvénykönyvről* szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) rendelkezésein, de valamely cégjogi, vagy csődjogi előíráson is. A polgári jogi eszközök körébe sorolhatók a felelősségi szabályok, a hitelezőket megillető biztosíték-követelés, a szerződéses biztosítékok alkalmazása, a tőkevédelem szabályai, a felek együttműködési és tájékoztatási kötelezettsége, valamint a publicitási követelmények.² Dolgozatomban nem kívánom teljeskörűen bemutatni a polgári jogi szabályokat, azonban a téma fontossága miatt röviden szeretném ismertetni a főbb csapásvonalakat.

A polgári jogi eszközök közé sorolhatóak a felelősségi szabályok, melyek közül kiemelendők azok, amelyek kötelezettségsgzés esetén a vezető tisztségviselők, a

¹ GULA József: Gazdasági bűncselekmények a változó gazdasági, jogi környezetben. *Cég és Jog* 2002/4., 39.

² BAKOS-KOVÁCS Kitti: *A hitelezővédelmi eszközök*. http://eta.bibl.u-szeged.hu/3375/208/EFOP343_Olvas%C3%B3lecke_T%C3%A1rsas%C3%A1gi%20jog%20Hitv%C3%A9d%C3%A9s%20Kitti_20200731.pdf, 2022. október 10.

felügyelőbizottsági tagok, valamint a könyvvizsgálók tekintetében hátrányos jogkövetkezményeket helyeznek kilátásba, de ide kell sorolni a végelszámoló, a vagyonszámoló, valamint a felszámoló társaság helyzeti helytállási kötelezettségét megalapozó jogszabályi előírásokat is. Egy korábbi tanulmányomban a vezető tisztségviselők polgári jogi felelősségével már tüzetesen foglalkoztam,³ azonban a téma komplexitása és a terjedelmi korlátokra tekintettel ehelyütt nem részletezem a szabályokat. Amit viszont mindenképpen fontosnak tartok hangsúlyozni, hogy az imént felsorolt személyek felelősségére vonatkozó szabályok a hitelezők számára nem biztosítanak megelőző védelmet. Alkalmazásukra a jogsértést követően van lehetőség, mégis fontos szerepet töltenek be a követelés érvényesítése szempontjából, hiszen egyrészt erősítik a preventív jelleget, s a negatív jogkövetkezmények kilátásba helyezése visszatartó erővel bírhat egy esetleges jogsértéstől, továbbá önkéntes teljesítés hiányában törvény által biztosított lehetőséget nyújtanak a jogosult igényének érvényesítésére.

A társaság tekintetében bekövetkező szervezeti, tőke, vagy vagyoni változásokkal, és az ebből eredő kockázatokkal szemben a hitelezőket a biztosíték-követelési jog óvja meg. Az átalakulásról a tagok vagy alapítók a hitelezők hozzájárulása nélkül, az átalakulási terv legalább háromnegyedesszámú szótöbbséggel történő elfogadásával határoznak, melyről a jogi személy két alkalommal közleményt tesz közzé. Az a jogosult, akinek követelése az első közzététel előtt keletkezett, jogszabály által biztosított határidőn belül megfelelő biztosítékot követelhet, ha az átalakulás a követelésének kielégítését veszélyezteti [A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 3:43. § (1)–(2) bekezdés] A Ptk. a korlátozott felelősségű társaság és a részvénytársaság tekintetében a hitelezők számára lehetővé teszi még azt is, hogy a törzstőke és az alaptőke leszállításának keretei között a társaságtól valamilyen biztosítékot követeljenek, amennyiben a tőke leszállítása hitelezői pozíciójukat veszélyezteti. Ezáltal igyekszik a jogalkotó ellensúlyozni az alaptőke csökkenéséből eredő kockázat növekedését.⁴ A Ptk. arról nem rendelkezik, hogy milyen biztosíték követelésére jogosult a hitelező, így elképzelhető kezesség, zálogjog, de akár egy tartozáselismerő nyilatkozat is.⁵

A biztosíték-követelési jog nem összekeverendő a szerződéses biztosítékkal. Utóbbiról elmondható, hogy a szerződő feleknek a szerződési szabadságra tekintet-

³ Ld. PÁHI Barbara: A vezető tisztségviselők polgári jogi felelősségének rendszere, különös tekintettel a „wrongful trading” szabályaira. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium* 2020/1., Tomus 19, 171–188.

⁴ CSEHI Zoltán – FALUDI Gábor – GÁRDOS István – GÁRDOS Péter – GRAFL FÜLÖP Gyöngyi – KEMENES István – KISFALUDI András – LÁBADY Tamás – LENKOVICS Barnabás – MENYHÁRD Attila – OROSZ Árpád – PARLAGI Máttyás – SZEIBERT Orsolya – SZÉKELY László – TÓKEY Balázs – VÉKÁS Lajos: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* (szerk.: Vékás Lajos – Gárdos Péter). Wolters Kluwer, a 3:313. §-hoz fűzött magyarázata.

⁵ BAKOS-KOVÁCS Kitti: *A hitelezővédelmi eszközök*. http://eta.bibl.u-szeged.hu/3375/208/EFOP343_Olvas%C3%B3lecke_T%C3%A1rsas%C3%A1gi%20jog%20I_Hitv%C3%A9d%C3%A9s%20Kitti_20200731.pdf, 2022. október 10.

tel lehetőségük van valamely követelés biztosítására már előzetesen a teljesítést elősegítő, vagy esetleges elmaradása esetére szóló szerződéses biztosítékok kikötésére. Ezek a többlétszankciók a szerződés megerősítésére szolgálnak, s a kötelezett önként vállalja szerződészerű teljesítése hiányának esetére. Ilyen szerződéses biztosíték lehet az ímént már említett zálogjog, a kötbér, de akár kezesség is, sőt számos egyéb lehetőség is a felek rendelkezésére áll. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a szerződés megerősítésére szolgáló eszközökről a szerződésekben már a szerződés megkötésekor – tehát az esetleges szerződészegést megelőzően – rendelkezni kell.

A Ptk. rendelkezik a társaság tőkéjéről s kimondja, hogy a jogi személy kötelezettségeiért saját vagyonával köteles helytállni, tagjai és alapítója tartozásaiért fő szabály szerint nem felelnek. Felelősségi szabályt is megfogalmaz ehelyütt a jogalkotó s kimondja, hogy amennyiben a jogi személy tagja vagy alapítója korlátozott felelősségével visszaélt, s emiatt kielégítetlen hitelezői követelések maradtak fenn, e tartozásokért korlátlanul köteles helytállni (Ptk. 3:2. §). Fő szabály szerint tehát a társaság tőkéje a hitelezők első számú biztosítéka minden olyan esetben, amikor a társaság tagjait nem terheli mögöttes felelősség a társaság vagyona által nem fedezett tartozásokért. A Ptk. kógens szabályai a jogi személyek alapítása tekintetében a tagok számára kötelezettségként nevesíti a vagyoni hozzájárulás teljesítését, melyet a társaság működése alatt nem lehet visszakövetelni [Ptk. 3:9. § (1) bekezdés]. További szigorítást tartalmaz a Ptk. a korlátozott felelősségű társaságok és részvénytársaságok tekintetében, s előírja a kötelező jegyzett tőke minimumát.⁶

A felek kötelesek mind a szerződésalkötési tárgyalások alatt, mind a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során is együttműködni, s tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről. Lényeges hitelezővédelmi szabály ez, hiszen, ha a szerződés létrejön, e kötelezettséget megszegő fél kártérítési kötelezettséggel tartozik. Kivételt képeznek azon jogok, tények és adatok, amelyeket a fél ismert, vagy közhiteles nyilvántartásból, esetleg más forrásból ismernie kellett [Ptk. 6:62. § (1)–(3) bekezdés].

Fontos garanciális eszköz továbbá a hitelezők kezében a nyilvánosság és közhi-telesség biztosítása. A cégnyilvánosságot a cégbíróság, a céginformációs szolgálat, valamint a *Cégközlöny* biztosítja (*a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról* szóló 2006. évi V. törvény [a továbbiakban: Ctv.] 11. §). A cégnyilvántartás két részből áll: a cégjegyzékből, valamint a cégiratokból. Ez utóbbi magában foglalja a cégjegyzékben szereplő adatok igazolására szolgáló okiratokat, valamint a cégre vonatkozó, közérdekről, a forgalom biztonsága céljából benyújtásra kerülő okiratokat, például a számviteli törvény szerinti beszámolót. Fontos garanciális szabály, hogy a cégjegyzék a társaságnak a bejegyzés alatt álló, a fennálló, illetve a már törölt adatai és cégiratai egyaránt teljes körű nyilvánossá-

⁶ Korlátozott felelősségű társaság törzstőkéje minimum 3 millió forint. A zártkörűen működő részvénytársaság alaptőkéje nem lehet kevesebb, mint 5 millió forint, míg a nyilvánosan működő részvénytársaság alaptőkéjének minimuma 20 millió forint.

tal törekedve a jogsértés előtti vagyoni helyzet visszaállítására. Az intézkedés az elkövető jogszerűen szerzett vagyonát nem érinti, hiszen kizárólag azon vagyon elvonását kívánja, amely törvénytelen, vagy adott esetben törvényes volt ugyan, de amellyel később bűncselekmény elkövetését támogatták. Az előbbi esetben a vagyon elvonásának célja tipikusan a helyreállítás és a megelőzés, míg utóbbi esetben a jogalkotó szándéka a megtorlásra is kiterjed.¹⁰

A vagyon védelme körében a *büntetőeljárásról* szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) a sértett jogai között nevesíti, hogy a bírósági eljárásban magánfélként polgári jogi igényt érvényesíthet, a nyomozás során erre vonatkozó szándékát bejelentheti [Be. 51. § (1) bekezdés h) pont]. A korábbi szabályozás hiányosságait orvosolva a Be. bevezeti a vagyoni érdekelt fogalmát is, aki olyan vagyonnal rendelkezni jogosult természetes, vagy nem természetes személy, amelyre vagyonelkobzás rendelhető el a büntetőeljárásban. A vagyoni érdekelt jogosultságát és kötelezettségeit a rendelkezése alatt álló vagyon és az azzal kapcsolatos eljárási cselekmények, döntések határozzák meg. Ennek megfelelően az őt érintő körben bizonyítékokat terjeszthet elő, indítványt és észrevételt tehet, tájékoztatást kérhet, jogorvoslattal élhet, illetve az őt érintő eljárási cselekményeken jelen lehet [Be. 57. § (1)–(2) bekezdés]. Fontos, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személynek több eljárásjogi helyzete is lehet, így jogai és kötelezettségei is összehasonlíthatnak. Adott esetben a terhelt vagy a sértett a tőle lefoglalt dolog tekintetében, esetleg az eljárásban egyéb érdekeltként részt vevő tanú, ha vagyonelkobzással is érintett, e vagyon vonatkozásában vagyoni érdekelt is lesz. Ehelyütt szeretnék utalni a hitelezőnek a csődbűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban betöltött eljárási pozíciójára, így arra a kérdésre, hogy sértettnek tekinthető-e, akit ezáltal megillet a polgári jogi igény előterjesztésének, valamint a pótmagánvádlókénti fellépésnek a joga. Ezt a különleges jogi helyzetet a későbbiekben még részletesen ki fogom fejteni.

A Be. átalakította a bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzésére irányuló eljárási cselekmények rendszerét, s a vádemelés előtti eljárás szerves részévé teszi a vagyonvisszaszerzés szabályainak egy részét a gyakorlatban felmerülő, párhuzamos eljárásból fakadó problémák megszüntetése céljából. Kodifikációja során kiemelt cél volt a sértetti reparáció széles körű biztosítása.¹¹ A büntető és a polgári eljárásjog kereszteződésének legjobb példája a büntetőeljárás során a sértett vagy a magánfél által bejelentett polgári jogi igény. A hitelezőnek mint sértettnek jogos elvárása a jogalkotóval szemben, hogy elősegítse a büntetendő magatartással okozott kára miatt előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igények érvényesí-

¹⁰ GÁL Andor – HEGEDŰS István – JUHÁSZ Zsuzsanna – KARSAI Krisztina – MEZŐLAKI Erik – SZOMORA Zsolt – TÖRŐ Sándor: *Nagykommentár a Btk. a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez* (szerk.: Karsai Krisztina). Wolters Kluwer, a 74. §-hoz fűzött magyarázata.

¹¹ NYITRAI Endre: i. m. 39.

tését, ezáltal reparációhoz jusson.¹² Alapvető fontosságú, hogy a sértett a polgári jogi igény iránti szándékát már az eljárás megindulásakor jelezhesse és jelezze is, így azt a jogszabályban meghatározottak szerint mind a nyomozás, mind a bírósági eljárás során bejelentheti. Ezáltal az igény biztosítása és az érdemi megtérülés érdekében a hatóságok, vagy akár maga a sértett, például a terhelt vagyonának zár alá vételére tett indítvány útján, hatékonyan felléphet, arra nem kell az eljárás jogerős befejezéséig várni. A büntetőeljárásban tipikusan az egyszerűbben elbíráható, vagyoni jellegű követelések érvényesíthetők, s jellemzően azok esnek e körön kívülre, amelyek elbírálása esetén a bizonyítás hosszadalmas volta miatt a büntetőeljárás elhúzódna. Kiáll a jogalkotó ezáltal azon elv mellett, miszerint a büntetőeljárás célja a büntetőjogi felelősségről való döntés, amelyet aránytalanul akadályozó polgári jogi igényre folytatott bizonyítás ne akasszon meg,¹³ azonban elvárása szerint törekedni kell arra, hogy ne legyen egyéb törvényes útra utasítva. Ennek oka, hogy a sértett számára a bíróság mint egységes egész jelenik meg, amelynek képesnek kell lennie a büntetőeljárásban a bűncselekménnyel okozott sérelmeket is elbírálni. A polgári jogi igény érvényesítését így olyannak kell tekinteni, mintha a hitelező mint felperes a vád tárgyává tett cselekménnyel közvetlen okozati összefüggésben álló követelését a terhelttel mint alperessel szemben a bíróság előtt kereset útján érvényesítené.¹⁴ Álláspontom szerint azonban a gyakorlatban ezen jogalkotói szándék még mindig nem tükröződik megfelelően, s a büntetőügyben eljáró bírók nagy számban utasítják egyéb törvényes útra a büntetőeljárásban bejelentett polgári jogi igényt.

A hatékony és széles körű sértetti reparáció mellett a Be. jelentős célkitűzése volt a bűncselekményből eredő vagyon elkobzása hatékonyságának javítása, melyet különböző kényszerintézkedések útján kíván biztosítani. A legalapvetőbb ilyen eszköz az ügyész, vagy a nyomozó hatóság által elrendelhető motozás, mely többek között a vagyonelkobzás alá eső dolog megtalálása érdekében a kényszerintézkedés alá vont személy ruházatának, testének, és az ilyen személynél található bármely dolog átvizsgálása. A terhelttel vagy olyan személlyel szemben lehet elrendelni, akinél megalapozottan feltételezhető, hogy a motozás céljának megfelelő dolog fellelhető (Be. 306. §).

A kényszerintézkedések körében a jogalkotó hatékonyabbá tette a lefoglalás kógens szabályrendszerét is, mely jogintézmény célja a vagyonelkobzás alá eső dolgok

¹² AMBRUS István – CSÖNDES Mónika: A polgári jogi igény érvényesítése és elbírálása – büntetőjogi és polgári jogi megfontolások. *Allam és Jog* 2022/1., 4.

¹³ DICSŐ Gáborné – HARSÁNYI Beáta Andrea: A polgári jogi igény elbírálásának szabályai az új Be. tükrében. *Büntetőjogi Szemle* 2018/2., 43.

¹⁴ BÉKÉS Ádám – BLASKÓ Béla – BODONY István – BUSCH Balázs – DEMETER Zsuzsanna – ELEK Balázs – HERKE Csongor – IBOLYA Tibor – JANCSÓ Gábor – KARNER Zsanett – KUNYÁK Gergely – MEGYERI Gábor – MISKOLCZI Barna – POLT Péter – SÓDOR István – SZATHMÁRY Zoltán – SZENTMIHÁLYI-SOÓS Viktória – TISZA-PAPP Judit – VASS Péter – VIDA József: *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez* (szerk.: Polt Péter – Miskolczi Barna – Vida József – Karner Zsanett). Wolters Kluwer, az 55–56. §-hoz fűzött magyarázata.

mérlegelést nem tűrő biztosítása a büntetőeljárás eredményes lefolytatása érdekében, tárgya pedig ingó dolog, számlapénz, vagy elektronikus pénz lehet. A gyakorlat szerint a pénz vonatkozásában alkalmazható lefoglalás esetén először a számlavagyon kapcsán kell intézkedni, majd a készpénz lefoglalása következik.¹⁵ A Be. a lefoglalás tárgyainak körét a pénzforgalmi viszonyok fejlődéséhez igazodva kibővítette egyrészt az elektronikus pénzre, másrészt a számlapénzre. Habár a számlapénz mint a pénzintézettel szemben fennálló követelés polgári jogi értelemben nem minősül pénznek, a pénzforgalmi szokások megváltozása miatt a hatékonyság elősegítése érdekében indokolt volt a polgári jogi fogalmától elszakítva pénzként kezelni.¹⁶

A vagyonek Kobzás, vagy a polgári jogi igény biztosítása érdekében a jogalkotó rendelkezik a zár alá vételről is, mely a – lefoglalástól eltérően – csupán a rendelkezési jogot függeszti fel, ugyanakkor a birtoklás, a használat, a hasznosítás és a hasznok szedésének jogát nem érinti. Elrendelésének feltétele a hitelező követelése kielégítésének megghiúsításától való megalapozott félelem. A zár alá vétel szubszidiárius jellegű, így csak akkor kerülhet alkalmazásra, ha a lefoglalás a törvény erejénél fogva kizárt.¹⁷ Álláspontom szerint ennek a gyakorlatban sem kellene rutinszerűen mennie, s minden esetben vizsgálat tárgyát kellene képeznie, hogy mely kényszerintézkedés szolgálja megfelelően az elérni kívánt célt, hiszen a zár alá vett vagyon nem kerül a hatóság őrzésébe, így előfordulhat, hogy a vagyon, vagy annak egy része a zár alá vétel alkalmazása ellenére sem lesz fellelhető. A zár alá vehető vagyon lehet dolog, számlapénz és elektronikus pénz, pénzügyi eszköz, vagyoni értékű jog és vagyoni jellegű követelés is [Be. 324. § (1)–(2) bekezdés]. A jogalkotó a Be. további újításaként megteremti a „kevert dolgok” zár alá vételének lehetőségét, ha a vagyonek Kobzás alá eső és a vagyonek Kobzás alá nem eső vagyon elkülönítése időigényes, így a zár alá vétel kiterjed utóbbira is, ez azonban csak a vagyon megőrzését szolgálhatja [Be. 326. § (1) bekezdés]. A vagyonek Kobzással ellentétben a polgári jogi igényt biztosító zár alá vétel elrendeléséhez szükség van a magánfél indítványára is, melyre nyomozati szakban csak akkor van lehetőség, ha a hitelező a polgári jogi igény érvényesítésének szándékát a törvényben megfelelő módon már bejelentette. A lefoglaláshoz hasonlóan a Be. az ügyészség és a nyomozó hatóság számára is biztosítja a zár alá vétel elrendelését, amennyiben a cél olyan vagyonek Kobzás biztosítása, mely tárgyának értéke a százmillió forintot nem haladja meg, azonban kizárólag a bíróság rendelheti el a „kevert dolgok” zár alá vételét, továbbá, ha az elrendelés célja akár polgári jogi igény, akár vagyonek Kobzás esetén százmillió forint feletti értékű vagyon biztosítása.¹⁸

¹⁵ NYITRAI E.: i. m. 41.

¹⁶ Be. miniszteri indokolásának a 308. §-hoz fűzött magyarázata. <https://jogkodex.hu/doc/2460571>, 2022. október 6.

¹⁷ KONDOROSI András: *Egyes kiemelkedő jelentőségű gazdasági bűncselekmények dogmatikai és eljárásjogi megközelítésben*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2019, 72.

¹⁸ A Be. miniszteri indokolásának a 327. §-hoz fűzött magyarázata. <https://jogkodex.hu/doc/2460571>, 2022. október 6.

Habár csupán közvetve érinti a hitelezői érdekek védelmét, mégis fontosnak tartom megemlíteni, hogy a Be. a szakszerűség fokozása és az időszerűség javítása érdekében a már korábban említett, ún. gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények körében a bírósági eljárás során speciális követelményeket támaszt. Az e körbe tartozó jogsértések elbírálása esetén három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el elsőfokú bíróságnaként a törvényszék, a tanács egy tagja a törvényszék gazdasági, ennek hiányában a polgári ügyszakának bírója kell, hogy legyen. A másodfokú és a harmadfokú bíróságon a speciális tanács alakítása nem kötelezettség, azonban öt hivatásos bíróból álló tanács elé utalhatja az ügyet, ha ezt bonyolultságára, az eljárás ügyiratainak terjedelmére, a büntetőeljárásban részt vevő személyek számára tekintettel, vagy egyéb okból szükségesnek tartja [Be. 13. § (3)–(5) bekezdés]. De vajon elősegíti a szakszerűséget és az időszerűséget egy más jogágban tevékenykedő bíró büntetőeljárásba való bevonása? Álláspontom szerint több szempontból sem célszerű ezen jogalkotói megoldás. Elsőként a polgári bírók gazdasági büntetőjoggal való kapcsolatát emelném ki. A gazdasági bűncselekmények olyan speciális jogterületet képeznek, és különleges szakértelmet igényelnek, hogy az ilyen jogsértésekkel „napi szinten” nem találkozók, más jogterületről érkező bíró lényegében csupán laikusként venne részt az eljárásban, függetlenül az akár sokéves gazdasági vagy polgári jogi bírói tapasztalattól. Szervezeti problémákat is felvetne egy civil jogi bíró kiszakítása saját ügyköréből, mely mind az igazgatási vezetőknek, mind az eljáró bírónak többletfeladatokat, aránytalan munkaterhet jelentene. Minderre figyelemmel úgy vélem, hogy ez a megoldás nem eredményezi a jogalkotó szakszerűsége és időszerűsége vonatkozó célját. Érdemesebb lenne a büntetőbíró személyétől elvárni a speciális szakmai ismeretet és tapasztalatot. A gyakorlatban egyébként az vehető észre, hogy a törvényszéki hatáskör ellenére az ilyen ügyeket a járásbírósról kirendelt bíró tárgyalja.¹⁹

2.1. A hitelezői érdekek védelmét biztosító különös részi tényállások

A hitelezők jogilag is védett érdekeit sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények egyrészt a Btk. gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményekről szóló XLI. fejezetében találhatók meg, de tágabb értelemben idesorolhatók más fejezetekből is egyes tényállások, mint például a vagyon elleni bűncselekmények. Mielőtt rátérnék a gazdasági bűncselekményekre röviden bemutatom a XLI. fejezeten kívül eső, a hitelezői érdekeket tipikusan, és leggyakrabban sértő kriminalizált cselekményeket. Szeretném hangsúlyozni, hogy nem kívánom ezen deliktumok részletes elemzését, hiszen e cselekmények kriminalizálásával a jogalkotó elsődleges célja nem a hitelezői érdekek védelme volt, azonban a téma szempontjából mindenképp szükségesnek tartom a legfontosabb törvényi tényállások érintését.

¹⁹ MOLNÁR Gábor Miklós: Az új büntetőeljárás törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata. In: Domonkos Andrea (szerk.): *Az új büntetőeljárás és a gazdasági bűnözés kapcsolata konferencia előadásainak szerkesztett változata*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019, 33–34.

A gazdasági életben a társaságok alapítója, vezető tisztségviselője sok esetben huny szemet afelett a tény felett, hogy a jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaság vagyona saját vagyonától elkülönül, az alapító számára idegen dolog (BH1999. 441). Abban az esetben tehát, ha alapító ezen rábízott, de számára idegen dolgot jogtalanul eltulajdonítja, vagy azzal sajátjaként rendelkezik, a sikkasztás törvényi tényállását valósítja meg (Btk. 372. §). Ilyen cselekmény tipikusan, ha az ügyvezető a cég tulajdonában álló járművet bármilyen módon értékesíti, bérbe adja, vagy a gazdasági társaság bankszámlájáról saját használatra pénzt vesz ki, mindezt természetesen a gazdasági társaság tudta és hozzájárulása nélkül. Figyelemmel arra, hogy a terhelt az említett magatartásával csökkenti a cég tőkét, nem meglepő, hogy sokszor a hitelezők tesznek feljelentést, hiszen az ő kielégítési alapjukat vonja el. De sikkasztás büntetést követi el az is, aki a gazdasági társaság volt tisztségviselőjeként, tagsági viszonyának megszűnése után, a gazdasági társaság nevében eljárva, a megbízás alapján felvett pénzüsszeget nem a gazdasági társaság pénztárába fizeti be, hanem azt jogtalanul eltulajdonítja (BH1999. 441). Hangsúlyozandó, hogy az ilyen típusú cselekmények elkövetése esetén a deliktum sértettje a dolog tulajdonosa, tehát a gazdasági társaság. Ezzel szemben közvetlenül a hitelezői érdekeket sérti, és a hitelező vagyont vonja el a terhelt olyan hitelezési ügylet, jellemzően a lízingszerződés esetén, amikor az adós, lízingbe vevő nem szerez tulajdonjogot az elkövetés tárgyán, azt mégis elzalogosítja, eladja, esetleg eltulajdonítja, ezáltal megvalósítva a sikkasztás törvényi tényállását.

Amikor a hitelezői érdekekről van szó, tipikusan a kölcsönszerződések jutnak eszünkbe, amelyek során a hitelező kölcsönt nyújt az adósnak, az adós kötelessége pedig, hogy ezen összeget lejáratkor a szerződésnek megfelelően visszafizesse a hitelező részére. Nem nehéz elképzelni azt az élethelyzetet, miszerint az adós a kölcsön reményében valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésbe ejti a hitelezőt, mely vonatkozhat a fizetési hajlandóságra, képességre, munkahely fennállására, rendszeres jövedelemre, de akár a fedezetül szolgáló vagyonra is, a hitel törlesztése azonban nem áll szándékában. Az adós tehát jogtalan hasznoszerzés, a hitel folyósítása végett a hitelezőt tévedésbe ejti, vagy tévedésben tartja, és ezzel kárt okoz, így megvalósítja a csalás törvényi tényállását [Btk. 373. § (1) bekezdés]. Érdekes kérdés, hogy a fizetőképés és a hitelt visszafizetni szándékozó terhelt minden esetben megvalósítja-e a bűncselekményt, ha a hitelhez csak olyan külön feltételek fennállása esetén juthatna, amelyek meglétét illetően a hitelezőt megtévesztette. A bírói gyakorlat szerint a kölcsön rendszeres törlesztése jellemzően a visszafizetési szándék komolyságára utal, a csalás megvalósulásához azonban a terhelt szándékának a károkozásra, mint eredményre kell irányulnia. Az összeg visszafizetése esetén a csalás bűncselekménye nem állapítható meg, hiszen nincs károkozás, ez pedig független attól, hogy a hitelfelvételre a pénzüintézet tévedésbe ejtésével került sor, még ha enélkül a pénzüintézet a hitelt nem is folyósította volna. Ilyen esetben a hitelnyújtói oldalon kialakult akarati hibának polgári jogi következménye lehet.²⁰

²⁰ *A csalás büntette kölcsön felvételével kapcsolatos minősítésének egyes kérdéseiről* szóló 3/2009. Büntető jogegységi határozat.

Teljesen új, a magyar jogban eddig ismeretlen bűncselekményt rendel büntetni a gazdasági csalás, mely jogtalan haszonszerzés végett színlelt gazdasági tevékenység végzésével valósítható meg, eredménye pedig vagyoni hátrány (Btk. 374. §). A gyakorlati szakemberek nem fogadták szívélyesen e deliktumot, hiszen számos probléma merül fel az alkalmazásával kapcsolatban. A tényállásnak a hitelezői érdekek oltalmával összefüggésben a kiinduló probléma, hogy a törvényi tényállásból nem derül ki, hogy a színlelt gazdasági tevékenység kit téveszt meg, és kinek okoz vagyoni hátrányt. Ha ez a személy a terhelttel szerződő fél, tehát adott esetben hitelező, akkor nem gazdasági csalás, hanem csalás állapítható meg.²¹ A gyakorlati szakemberek álláspontja szerint a gazdasági csalás tényállásának Btk.-ba iktatása egyébként szükségtelen volt, azt kezelni lehetne a csalás, a költségvetési csalás vagy a hűtlen kezelés befejezett alakzatával, esetleg kísérletével.²²

2.2. Hitelezői érdekek védelme a gazdasági bűncselekmények tükrében

A legfontosabb hitelezői érdekek oltalmát biztosító büntetőjogi eszköznek sokáig a csődbűncselekmény törvényi tényállását tekintettük, melynek valamennyi fordulata a hitelezők érdekeinek a védelmét biztosította.²³ Ezzel ellentétes álláspontra helyezkedett azonban a Kúria a *csődbűncselekmény sértettjéről* szóló 6/2018. számú jogegységi határozatában. Eszerint sértettről a büntetőeljárásban csak akkor beszélhetünk, ha a bekövetkezett sérelem, illetve veszélyeztetettség konkretizált és közvetlen. Noha a gazdasági élet működésébe vetett hitelezői bizalom megőrzése végett szükség van a tásaság vagyonának közvetlen védelmére, ezáltal biztosítva a gazdaság működőképességének védelmét, a közvetlenül védett jogi tárgy a csődbűncselekmény tekintetében nem az egyes hitelezők vagyoni joga, hanem a piaci folyamatok szereplőinek az oltalma. Figyelemmel tehát arra, hogy a hitelezők érdekeit a csődbűncselekmény csupán közvetetten sérti, ezért eljárásjogi értelemben nem tekinthetők sértettnek, az a vagyonsökkenést – illetve a kielégítési sorrend megsértéséből eredő sérelmet – elszenvedő gazdálkodó szervezet. A Kúria álláspontja szerint tehát a hitelező a csődbűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban nem minősül sértettnek, így a fentiekben részletezett, az érdekeinek érvényesítését biztosító büntető eljárásjogi eszköz, miszerint magánfélként polgári jogi igényt érvényesíthet, továbbá pótmagánvádlóként léphet fel, a csődbűncselekmény tekintetében nem biztosított. Úgy vélem a hitelezők célja elsősorban nem a terhelt büntetőjogi szankcionálása, hanem az őket ért vagyoni sérelem orvoslása, melyre a felszámolási eljárás lefolytatásával nagyobb lehetőségük van, mint a büntetőeljárásban bejelentett polgári jogi igény elbírálása útján. A csődbűncselekmény elköve-

²¹ GÁL Andor – HEGEDŰS István – JUHÁSZ Zsuzsanna – KARSAI Krisztina – MEZŐLAKI Erik – SZOMORA Zsolt – TÖRŐ Sándor: *Nagykommentár a Btk. a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez* (szerk.: Karsai Krisztina). Wolters Kluwer, a 74. §-hoz fűzött magyarázata.

²² TÓTH Mihály: „Az új Btk. bölcsőjénél”. *Magyar Jog* 2013/9., 529.

²³ GÁL A. – HEGEDŰS I. – JUHÁSZ Zs. – KARSAI K. – MEZŐLAKI E. – SZOMORA Zs. – TÖRŐ S.: i. m., a 404. §-hoz fűzött magyarázata.

tésének közvetlen elszenvetői maguk a gazdasági társaságok, hiszen a fizetési képesség, vagy azzal fenyegető helyzet valószínűleg a működésük végét is jelenti, függetlenül attól, hogy a csőd- és felszámolási eljárások elsődleges célja a társaság „megmenekülése”. A gyakorlatban azonban kevés esélyt látok arra, hogy az adós gazdasági társaságok, illetve a képviselőket ellátó személy (például felszámoló) polgári jogi igényrel lépjenek fel a büntetőeljárásban. Úgy vélem ennek gyakorlati megvalósulását megnehezítik a polgári jogi igényre vonatkozó, fentebb részletezett szigorú követelmények, és az a tény, hogy azt a bíróságok a gyakorlatban továbbra is egyéb törvényes útra utasítják, hiszen ezen komplex bűncselekmény tekintetében a polgári jogi igény elbírálása akár az eljárás elhúzódásához vezethet. Arra a jövőben derül fény, hogy lesz-e gyakorlata e megközelítés alapján a sértettek fellépésének a csődbűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. Mindenesetre a jogegységi határozat egyértelmű iránymutatást ad, ezáltal remélhetőleg megszűnnek az ítélkezési gyakorlatban előforduló eltérések a bűncselekmény sértettjei tekintetében. Az azonban leszögezhető, hogy a csődbűncselekmény törvényi tényállása továbbra is a hitelezői érdekvédelem fontos eszközének tekinthető, még ha csak közvetve is biztosítja azt.

A piac hatékony működésének egyik lényeges feltétele, hogy a hitelező tevékenysége során biztonságban érezze magát. A magánszemélyek közötti szerződés alapján fennálló követelés, valamint a gazdasági tevékenységből származó tartozás hitelezőinek kiemelt büntetőjogi védelmét szolgálja a tartozás fedezetének elvonása. A tényállás a szerződési fegyelmet igyekszik erősíteni, amely igazából a követelést biztosító vagyon „elsikkasztását” szankcionálja. Specialitása azonban, hogy elkövetése esetén a terhelt a saját vagyonrészét „sikkasztja el”, megakadályozva, hogy hitelezője a korábban lekötött biztosítékból kielégülést nyerjen. A gazdasági tevékenységből származó tartozás fedezetéül szolgáló, a szerződés alapján beazonosítható, a tartozás kiegyenlítésére a fedezetként szerződéssel lekötött vagyon elvonása által valósulhat meg (BH2000. 140). Ami a gazdasági tevékenységet illeti, a Btk. nem rendelkezik annak fogalmáról, a bírói gyakorlat szerint minden olyan tevékenység idevonható, amely egy vállalkozás működtetésének és gazdálkodásának keretében belefér.²⁴ A bűncselekmény megállapításához azonban reális gazdasági tevékenységet kell folytatni, az arra irányuló megtévesztés esetén csalás megállapításának lehet helye. A tartozás fedezetének elvonása megvalósul például, ha a terhelt a tartozás fedezetéül szerződésben megjelölt ingatlanvagyonra a jelzálogjognak az ingatlan nyilvántartásba való bejegyzése előtt elidegeníti (EBH2003. 930). A joggyakorlat szerint elköveti a bűncselekményt a bt. belfogója is, aki a bt. gazdasági tevékenységből származó tartozás fedezetéül érvényes szerződéssel lekötött saját tulajdonú személygépkocsit más gépjárműre cseréli, majd azt korábbi tartozása fejében harmadik személynek adja át (BH2009. 73). A fedezet biztosítására szolgáló jogügyletekre a Ptk. már említett szabályai az irányadók (dologi biztosítékok, szerződések).

²⁴ FÁZSI László: Egy „helytelen” törvényi tényállás az új Büntető törvénykönyv rendszerében. *Büntetőjogi Szemle* 2012/3., 7.

A gazdaság működésének a biztonság mellett alapvető feltétele a felek közötti bizalom is. A jogalkotó különböző jogi eszközökkel igyekszik a cégek működését minél átláthatóbbá tenni. A hitelezők jogait oltalmazó polgári jogi eszközök körében már említettem a nyilvánosság és a közhitelesség biztosítását. A cégek beszámolóikat kötelesek nyilvánossá tenni a *Cégközlönyben*, melyeknek megbízható és valós összképet kell adniuk vagyonukról, annak összetételéről (eszközöiről és forrásairól), pénzügyi helyzetéről, valamint tevékenysége eredményéről [*a számviteltől* szóló 2000. évi C. törvény (a továbbiakban: Számviteli tv.) 4. § (2) bekezdés]. Nem mindegy ugyanis egy kötelmi jogviszonyban, hogy az üzleti partner mióta működik, mennyire stabil és megbízható. A hitelezők a beszámolókat általánosan megismerhetik üzleti partnerük vagyoni helyzetét, ezeket a beszámolókat azonban a társaságok – tipikusan könyvelő útján – maguk készítik, mely némi kockázattal jár a hitelezők szempontjából. Abban az esetben azonban, ha jogszabályokban előírt bizonylati rend megsértésével vagy könyvvizetési, beszámolóalkészítési kötelezettség megszegésével, e megbízható és valós képet lényegesen befolyásoló hiba előidézésére kerül sor, vagy ha az elkövetési magatartással összefüggésben az adott üzleti évet érintően a vagyoni helyzet áttekintése, illetőleg ellenőrzése meghiúsul, a terheltnek – jellemzően a vezető tisztségviselőnek – számvitel rendjének megsértése miatt büntetőjogi szankciókkal kell szembenéznie [Btk. 403. § (1) bekezdés]. Habár a deliktum védett jogi tárgya a számviteli szabályok betartásához és így a gazdasági élet kiszámítható működéséhez fűződő társadalmi érdek, ez utóbbi magában foglalja a hitelezőknek a *Cégközlönyben* közzétett beszámolókat valóságába vetett bizalmát is.

A cégnyilvántartás közhitelességével szorosan összefügg a gazdálkodó szervezet székhelye, telephelye vagy fióktelepe, a képviselőjére jogosult személy, és a gazdálkodó szervezet tulajdonosa. Ezen adatok hitelessége fontos garanciális eszköz a hitelezők kezében, hiszen ezek birtokában tudja esetleges követelését érvényesíteni. Másrészt az államnak büntetőjogi eszközökkel is fel kell vennie a küzdelmet azon káros jelenséggel szemben, amikor a cégek mögött akár üzleti, akár személyes megfontolásból nem a tényleges tulajdonosok, hanem strómanok állnak.²⁵ A fizetési képesség felé sodródó – vagy tényleges gazdasági tevékenységet végezni nem óhajtó – gazdasági társaságok azonban gyakran fel nem lelhető, ismeretlen személyt vagy gazdálkodó szervezetet jegyeznek be a gazdálkodó szervezet képviselője, vagy tulajdonosaként, esetleg olyan székhelyet stb. jelölnek meg, ahol ténylegesen nem található, ezáltal megvalósítják a gazdasági adatszolgáltatási kötelezettség tényállását (Btk. 409. §). E magatartás eredménye, hogy a bárki által megtekinthető nyilvántartások adatainak a hitelességéhez fűződő társadalmi érdek sérül, s a hitelező követelése érvényesítése érdekében nem tud fellépni az ott feltüntetett személlyel szemben, csakúgy, mint amikor a gazdasági társaság székhelyén nem található.

A vállalkozás tőkéjének védelme fontos társadalmi érdek, a hazai gyakorlatban azonban – ahogy arra a sikkasztás tekintetében is utaltam – a társaságok tagsága a

²⁵ GÁL István László: *A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon*. Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2019, 74.

cégvagyont saját vagyonának tekinti, azt nem különíti el. Problémás ez, hiszen, ha egy ügylet nem az elvárt hasznot hozza, úgy sok esetben már a fizetésektelen helyzet bekövetkezése előtt sor kerül a társaság vagyonának kimentésére, így a hitelezők kielégítési alapjának elvonására.²⁶ A részvénytársaság, a korlátolt felelősségű társaság, a szövetkezet, az európai részvénytársaság vagy az európai szövetkezet vezető tisztségviselője vagy tagja, aki e magatartásával sérti a gazdasági élet biztonságához, illetve a hitelezők érdekeinek védelméhez fűződő társadalmi érdeket, a saját tőke csorbítása büncselekményét követi el (Btk. 407. §). A társaság tagjainak, vezető tisztségviselőjének ilyen hozzáállása a hitelezői érdekeken túlmutat, hiszen rombolja a szerződéskötési hajlandóságot, és hosszú távon akár súlyos gazdasági következményekkel járhat.

Befejező gondolatok

A kötelmi viszonyokat a jogalkotó elsősorban a polgári jog eszközeivel kívánja rendezni, hiszen a magánjogi ügyletekre jellemző a diszpozitivitás, a szerződési szabadság, mely megkívánja, hogy jogi keretek között a felek maguk határozzák meg saját viszonyaik szabályrendszerét, s a vállalt kockázat mértékét. A hitelezői érdekek védelme azonban egy olyan jogterület, amely kivételt képez e megengedő szabályozás alól, s a jogalkotó nem bízta ezen oltalmat kizárólag a felekre, hiszen a magánjogi rendelkezések az általános kötelmi szabályoknál szigorúbbak, a jogszabályban rögzítettektől a hitelező hátrányára eltérni nem lehet. Figyelemmel azonban arra, hogy a gazdasági társaságok megfelelő működéséhez nem csak magán-, de közérdek is fűződik, a társadalmi szintet veszélyeztető cselekmények destruktív hatása miatt indokolt a büntetőjogi szabályozás, mely a magánjogra jellemző reparatív hitelezővédelmi célok helyett a represszív jogkövetkezmények kilátásba helyezésének elsődlegességét eredményezi. Ezen büntetőjogi eszközök megtalálhatók a büntetőeljárás kódexben, valamint a büntető anyagi jog szabályai között. Szeretném hangsúlyozni, hogy jelen értekezés nem fedi le teljeskörűen a hitelezők oltalmát biztosító szabályozás teljes körét, s nem tartalmazza azok részletes elemzését, hiszen valamennyi külön tanulmányt érdemelne. Reményeim szerint azonban sikerült egy átfogó képet festeni a hitelezővédelmi joggal kapcsolatos gyakorlati kérdésekről, valamint az azokra vonatkozó legfontosabb szabályokról.

Felhasznált irodalom

- [1] A Be. Miniszteri Indokolása. www.uj.jogtar.hu
- [2] A Ctv. Miniszteri Indokolása. www.uj.jogtar.hu
- [3] *A család büntette kölcsön felvételével kapcsolatos minősítésének egyes kérdéseiről* szóló 3/2009. BJE határozat.

²⁶ HORVÁTH László: A társasági tőke védelmének büntetőjogi eszköze: a saját tőke csorbításának büntette. *Büntetőjogi Szemle* 2015/1., 57.

- [4] BAKOS-KOVÁCS Kitti: *A hitelezők biztosíték-követelési joga*. http://eta.bibl.u-szeged.hu/3375/207/EFOP343_Olvas%C3%B3lecke_T%C3%A1rsas%C3%A1gi%20jog%20Hit%20biztk%C3%B6v_Bakos-Kov%C3%A1cs%20Kitti_20200731.pdf.
- [5] BAKOS-KOVÁCS Kitti: *A hitelezővédelmi eszközök*. http://eta.bibl.u-szeged.hu/3375/208/EFOP343_Olvas%C3%B3lecke_T%C3%A1rsas%C3%A1gi%20jog%20Hitv%C3%A9d_Bakos-Kov%C3%A1cs%20Kitti_20200731.pdf.
- [6] BÉKÉS Ádám – BLASKÓ Béla – BODONY István – BUSCH Balázs – DEMETER Zsuzsanna – ELEK Balázs – HERKE Csongor – IBOLYA Tibor – JANCsó Gábor – KARNER Zsanett – KUNYÁK Gergely – MEGYERI Gábor – MISKOLCZI Barna – POLT Péter – SÓDOR István – SZATHMÁRY Zoltán – SZENTMIHÁLYI-SOÓS Viktória – TISZA-PAPP Judit – VASS Péter – VIDA József: *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. Törvényhez*. www.uj.jogtar.hu
- [7] CSEHI Zoltán – FALUDI Gábor – GÁRDOS István – GÁRDOS Péter – GRAFL FÜLÖP Gyöngyi – KEMENES István – KISFALUDI András – LÁBADY Tamás – LENKOVICS Barnabás – MENYHÁRD Attila – OROSZ Árpád – PARLAGI Mátyás – Szeibert Orsolya – SZÉKELY László – TÓKEY Balázs – VÉKÁS Lajos: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. www.uj.jogtar.hu
- [8] DICSŐ Gáborné HARSÁNYI Beáta Andrea: A polgári jogi igény elbírálásának szabályai az új Be. tükrében. *Büntetőjogi Szemle* 2018/2., 39–43.
- [9] FÁZSI László: Egy „helytelen” törvényi tényállás az új Büntető törvénykönyv rendszerében. *Büntetőjogi Szemle* 2012/3., 6–10.
- [10] GÁL Andor – HEGEDŰS István – JUHÁSZ Zsuzsanna – KARSAI Krisztina – MEZŐLAKI Erik – SZOMORA Zsolt – TÖRŐ Sándor: *Nagykommentár a Btk. a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. www.uj.jogtar.hu
- [11] GÁL István László: *A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon*. Kódex Nyomda Kft, Pécs, 2019.
- [12] GULA József: Gazdasági bűncselekmények a változó gazdasági, jogi környezetben. *Cég és Jog* 2002/4., 39–42.
- [13] HORVÁTH László: A társasági tőke védelmének büntetőjogi eszköze: a saját tőke csorbításának büntetése. *Büntetőjogi Szemle* 2015/1., 54–57.
- [14] MOLNÁR Gábor Miklós: Az új büntetőeljárás törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata. In: *Az új büntetőeljárás és a gazdasági bűnözés kapcsolata konferencia előadásainak szerkesztett változata*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019, 21–46.

-
- [15] NYITRAI Endre: A bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzése. *Ügyészek Lapja* 2020/2–3., 39–53.
- [16] AMBRUS István – CSÖNDES Mónika: A polgári jogi igény érvényesítése és elbírálása – büntetőjogi és polgári jogi megfontolások. *Állam és Jog* 2022/1., 3–23.
- [17] TIHANYI Márk: *A csődbűncselekmény és a polgári jogi igény: Egy összeférhetetlen páros*. [https://www.mabie.hu/attachments/article/74/A%20cs%C5%91db%C5%B1ncselekm%C3%A9ny%20%C3%A9s%20a%20polg%C3%A1ri%20jogi%20ig%C3%A9ny%20cikk%20\(B%C3%ADr%C3%A1k%20Lapja\).pdf](https://www.mabie.hu/attachments/article/74/A%20cs%C5%91db%C5%B1ncselekm%C3%A9ny%20%C3%A9s%20a%20polg%C3%A1ri%20jogi%20ig%C3%A9ny%20cikk%20(B%C3%ADr%C3%A1k%20Lapja).pdf).

ÁLLATOK, HALOTTAK, EGYESÜLETEK A VÁDLOTTAK PADJÁN

ANIMALS, DEAD PERPETRATORS AND ASSOCIATIONS IN THE DOCK

SÁNTHA FERENC*

Absztrakt: A tanulmány célja annak bemutatása, hogy milyen képet mutat a büntetőjog, illetve a büntető eljárásjog története az állatokkal, a halottakkal, illetve az egyesületekkel szembeni büntetőeljárásokkal kapcsolatban. Az ún. állatpercek, a halott elkövetők elleni eljárások, illetve a jogi személyek elleni büntetőjogi fellépés jogtörténetének rövid elemzését követően megválaszolom azt a kérdést is, hogy hatályos jogi szabályaink szerint hogyan ítélnék meg az említett, a mai szemmel abszurd és rendhagyó büntetőeljárásokat.

Kulcsszavak: *büntető eljárásjog története; büntetőeljárás állatok, halottak ellen; büntetőeljárás jogi személlyel szemben; állatpercek*

Abstract: After a short introduction, the study aims to give an overview of the history of criminal law and criminal procedure in relation to the prosecution of animals, dead perpetrators, and associations. Following a brief analysis of the legal history of the so-called animal trials, the proceedings against dead perpetrators and the criminal procedure against legal persons, I will also answer the question of how our current legal rules would judge these criminal proceedings, which are absurd and unusual in the eyes of today's law.

Keywords: *history of criminal procedure, criminal proceedings against animals and dead perpetrators, criminal proceedings against legal persons, animal trials*

Bevezetés

Bevezetesként tegyük fel azt a kérdést, hogy mit tenne a XXI. század magyar jogalkalmazója abban az esetben,

- ha egy állat megvalósítja egy bűncselekmény törvényi tényállását, „elkövet” egy bűncselekményt. A klasszikus példa szerint a kertből kiszökött kutya megharap egy járókelőt, 8 napon túl gyógyuló sérülést okozva. A súlyos testi

* DR. SÁNTHA FERENC
PhD egyetemi docens
Miskolci Egyetem ÁJK
Bűnügyi Tudományok Intézete
Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
jogsafér@uni-miskolc.hu

sértés tényállása kétségkívül megvalósult, eljárhat-e a büntetőbíróság a kutyával szemben?

- ha egy nagy tárgyi súlyú bűncselekmény – például egy minősített emberölés – vádlottja a büntetőeljárás során meghal. Az eljárás megszüntetése ellenére kiszabhat-e a halott elkövetővel szemben a büntetőbíróság büntetőjogi szankciót?
- ha egy jogi személy – például egy gazdasági társaság – újsághirdetésben közvetítői díj ellenében külföldi munkalehetőséget és bőséges fizetést ígér. Ezt követően felveszi az ügyfelek által előre befizetett közvetítői díjakat, majd – mivel sem lehetősége, sem szándéka nem volt munkaközvetítői tevékenységet végezni –, „eltűnik”, a cég székhelyén már senki nem veszi fel a telefont. Kétségkívül megvalósult a csalás bűncselekményének a tényállása, kérdés, hogy a büntetőbíróság a céget, a jogi személyt felelősségre vonhatja-e, vele szemben alkalmazhat -e büntetőjogi jogkövetkezményt?

Ezeket a kérdéseket a tanulmány végén igyekszem megválaszolni, de jelen munka elsősorban a jogtörténeti tanulságokra koncentrálok: milyen képet mutat a büntetőjog, illetve a büntető eljárásjog története az állatokkal, a halottakkal, illetve az egyesületekkel szembeni büntetőeljárásokkal kapcsolatban. A tanulmányban elsősorban a nemzetközi jogtörténetre koncentrálok, tekintettel arra a tényre is, hogy az állatokkal és a halottakkal szemben folytatott hazai büntetőeljárásokra vonatkozó esetleges forrásokat a kutatás során nem sikerült fellelnem.

1. Az állatokkal szemben lefolytatott büntetőeljárások

Az állatok elleni eljárások eredetét *Evans* a régi korok általános babonás felfogásával magyarázza, amely a boszorkányüldözések egyik okaként is említhető.¹ Egy másik elmélet szerint az állatok erkölcsi és tökéletes lények, amelyeket nemcsak a legendákban és a művészetekben, hanem a jog birodalmában is az emberekkel egyenlő, felelős alanyoknak tekintettek.² További ok lehetett a régi korok bűnfelderítésének alacsony hatásfoka, hiszen a bűnelkövető emberrel szemben az állatokat könnyebb volt bíróság elé állítani és megbüntetni. Ezen túlmenően egy állat elítélése a közösség megnyugtatásának, a jogszolgáltatás és bosszú iránti vágya kielégítésének legegyszerűbb és leghatékonyabb módja volt.³

¹ Edward P. EVANS: *The criminal prosecution and capital punishment of the animals*. London, Good Press, 1906, 12.

² TÓTH László: Az állatok és a halottak elleni bünvádi eljárás. *Angyal-szeminárium kiadványai*. Budapest, Angyal Szeminárium, 1918, 20.

³ PETRUS Szabolcs: Disznók a bíróság előtt. *Jogászvilág* 2018. október 30. <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/disznok-a-birosag-elott/>, 2022. október 10. A szakirodalomban további magyarázatot is olvashatunk, e szerint a XII–XIII. századi Nyugat-Európában a megnövekedett számú jogásztársadalomnak munkára volt szüksége. Az ügyvédek gyakran remek lehetőséget láttak egy állat védelmében, mivel egy ilyen ügyben megcsilloghatták mesterségbeli tudásukat, az állatper megnyerése esetén pedig

Az állatok büntetőeljárás során történő felelősségre vonására már az ókorban is találunk példákat. Így a héber jogban az ökröt, amely embert ölt, felakasztották, az araboknál nyilvánosan megkorbácsolták azt a kutyát, amelyik egy mecsetbe bement, a régi perzsa jog szerint pedig, ha egy kutya egy embert megharapott, első ízben történő elkövetés esetén a jobb, másodízben a bal fülének levágásával büntették. Ha harmadszor is sor került a harapásra, egyik lábát, ha negyedszer, a farkát vágták le.⁴

A középkorban már részletes rendelkezéseket találunk nem csupán a lehetséges bűncselekményekkel, hanem a vonatkozó büntetőjárással kapcsolatban is. Áttekintve a különböző országok szabályozását, a tipikus bűncselekmények és a tipikus szankciók az alábbiak voltak:

- emberölést, testi sértést megvalósító kutya, illetve gyermekölést megvalósító sertés⁵ büntetése az állat megölése volt, valamely embert halálra csípő méhek büntetése megfullasztás;
- állatokkal elkövetett szexuális cselekmény (bestialitás) esetén az embert és az állatot általában egyszerre kellett kivégezni;
- sajátos a szász tükör egyik rendelkezése, amely szerint, ha egy házban egy nő ellen nemi erőszakot követtek el, nemcsak azokat az embereket kellett kivégezni, akik hallották a sértett kiabálását, de nem segítettek, hanem a házban talált állatokat is, mert nem csaptak zajt;
- végül tipikusnak volt mondható a különböző kártevő állatok – sáskák, egyéb kártékony rovarok, mezei egerek, patkányok – büntetőjogi felelősségre vonása, az alkalmazott szankció pedig általában a kiközösítés, illetve a kiátkozás volt.

Ami a vonatkozó eljárást illeti, *Von Amira* az állatok elleni középkori büntetőeljárás két típusát különböztette meg. Az egyik az állami, világi bíróság előtt folyó per (*Thierstrafen*), amelyet háziállatok ellen az említett tipikus bűncselekmények miatt folytattak. Erre az eljárásra a rendes büntetőper szabályai vonatkoztak, amelynek célja elsősorban a megtorlás volt, az eljárás alá vont állatot börtönbe vetették, majd az eljárás végén általában – változatos formájú – halálbüntetéssel sújtották.

felhívhatták magukra a figyelmet. Lásd: Különleges állatperek a középkorból. *Múlt-kor* 2022. január 29. <https://mult-kor.hu/kulonleges-allatperek-a-kozepkorbol-20220129>, 2022. október 10.

⁴ TÓTH: i. m. 21.

⁵ 1386-ban a franciaországi Falaise-ban ítélték el a „vádlottat” egy csecsemő meggyilkolásáért. Kivégzése előtt az állatra mellényt, alsónadrágot adtak, lábaira kesztyűt, a fejére pedig emberi maszkot húztak és leláncolták, mielőtt felakasztották. A helyi önkormányzat tíz sous-t és tíz dénárt fizetett a látványosság lebonyolításáért, beleértve a hóhér új kesztyűjének a megvásárlását is. Hampton L. CARSON: The Trial of Animals and Insects. A Little Known Chapter of Mediaeval Jurisprudence. *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 56, No. 5 (1917), 410.

A másik típus az egyházi hatóság, illetve egyházi bíróság előtt folyó eljárás volt (*Thierprocesse*), amely az említett kártékony állatok ellen folyt, és amelynek célja elsősorban a megelőzés, a prevenció volt: az állatok által a gabonában, a szőlőben, illetve egyéb termésben okozott károk megelőzése.⁶ A továbbiakban ez utóbbi eljárásnak szeretném néhány részletét röviden bemutatni.

Az eljárás jellemzően az érintett lakosok panasza alapján kezdődött, amelynek beérkezését követően a megyéspüspök megindította a büntetőeljárást, amely két szakaszból állt. Az elsőben a püspök a kártékony állatokkal szemben ún. távozási parancsot adott ki, amely szerint az állatoknak az általuk megszállt helyet záros határidőben el kellett hagyniuk. Ha erre nem került sor, következett a második szakasz, amelynek során az egyházi bíróság a bepanaszolt állatok részére hivatalból védőt rendelt ki, illetve kitzúte a tárgyalás határnapját. A tárgyaláson először a panaszosok képviselője ismertette a panaszt, amelynek lényege általában annak részletezése volt, hogy milyen állatok milyen károkat okoztak (azt, hogy esetleg ennek következtében már éhínség fenyeget), és kérte a bíróságtól az állatok eltávolítását, kiutasítását. Ezt követően a védő kapott szót, aki általában klasszikus idézetekkel teletűzdelt beszédében igen racionális érveket sorakoztatott fel az állatok elleni büntetőeljárás lehetetlensége, értelmetlensége mellett. Az érvek között szerepelt annak a ténynek a hangsúlyozása, hogy az állatok a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges akarati, gondolkodási képességgel nem rendelkeznek. Nem tudnak továbbá beszélni, így védekezni sem, nem lehet őket a tárgyalásra sem megidézni, így a velük szemben folytatott eljárás teljes egészében semmis. Kiközösíteni sem lehet őket az egyházból, mert oda nem is tartoznak. Végül a termés megkárosításával nem is követtek el bűncselekményt, csak az Isten és a természet által adott jogukat gyakorolták, amikor csillapították az éhségüket.

A védelem után ismét a panaszosok képviselője szólalt fel, aki ellenérveit sorakoztatta fel: az eljárás és a szankció nem a korábban elkövetett bűncselekmény megtorlását, hanem a további károk megelőzését célozza, ugyanez a helyzet például egy elmebeteg elkövető esetében is. A kiközösítés szankciója az állatokkal szemben is alkalmazható, a föld terményei pedig nem az állatok, hanem az emberek javát kell, hogy szolgálják. Végül a püspöki ügyész adta elő a vádbeszédet, amelyben, egyetértve a panaszosok képviselőjével, büntetés kiszabását kérte a bíróságtól.

A beszédeket követően a bíróság az Atyaisten, a Fiúisten és a Szentlélek Isten nevében meghozta az ítéletet, amelyben általában átok és kiátkozás terhe mellett felszólította („intette”) a kártékony állatokat, hogy néhány napos határidő alatt a panaszban megjelölt helyet hagyják el. Ha pedig a határidőn belül ennek nem tesznek eleget, akkor az ítélet végre lesz hajtva, vagyis az állatokat a bíróság kiátkozza.

Végül említést érdemel – és jól mutatja az állatok elleni büntetőeljárások elszaporodottságát –, hogy a XVI. századi Franciaországban *Chassanée* ügyvédet „az állatok híres védője”-ként emlegették, aki nem habozott ügyvédi praktikákat is

⁶ Karl von AMIRA: *Thierstrafen und Thierprocesse*. Wagner, Innsbruck, 1891. *Separatdruck aus den Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung*, XII. Band, 4. Heft, 545–601.

bevetni a védenői érdekében. Így egy konkrét – patkányok ellen indított – ügyben, mivel a vádlottak a bíróság idézésére nem jelentek meg, mulasztásukat azzal igyekezett kimenteni, hogy időközben a vádlottak szétszéledtek a faluban, és kérte újbóli megidézésüket. Mivel azonban a vádlottak tartózkodási helye ismeretlen volt, az idézést a helyi plébániákon függesztették ki. A patkányok nyilván a következő tárgyaláson sem jelentek meg, a védő pedig igazolásként azt hozta fel, hogy a vádlottak megjelenését „a hosszú út, s az utak rosszasága, valamint az a körülmény is akadályozta, hogy a macskák neszét vették a pernek s lesben álltak az úton”.⁷ Eljárásjogi szempontból érdekes az a Németországban kőrisbogarak ellen lefolytatott eljárás, amelyben a bíróság a vádlottak részére nem védőt, hanem gyámot rendelt ki arra hivatkozással, hogy a vádlottak nagykorúságukat még nem érték el.⁸

Az állatok elleni büntetőeljárások meglehetősen sokáig szokásban voltak: Franciaországban még 1750-ben is említenek egy számmal szemben folyt eljárást, sőt Angliában az 1800-as évek második felében a leeds-i esküdtbíróóság halálra ítélte egy tyúkot, amiért egy gyermeket halálosan megsebesített.⁹

2. Büntetőeljárások halott személyekkel szemben

Ami a második témakörünket, a halottak ellen folytatott büntetőeljárásokat illeti, a jogintézmény ókori gyökerei szintén kimutathatók. Így Egyiptomban, ha valaki meghalt, múmiáját a papság elé vitték, és jelenlévő polgárok bizonyíthatták, hogy az elhunyt „gonosz életet folytatott”. Ennek sikere esetén a halottat büntetésképpen megfosztották a temetéstől és a nevét mindenhol törölték. Az ókori Görögországban és Rómában az öngyilkosokat haláluk után karlevágással vagy az állatok elé vetéssel büntették. *Cnaeus Piso* syriai helytartót, Augustus császár unokájának, *Germanicus*nak a feltételezett gyilkosát – aki az eljárás befejezése előtt öngyilkos lett – halála után bűnösnek találták és posztumusz megbüntették hazaárulás büntetése miatt. A szenátus elkobozta a vagyonát, megtiltotta a miatta való gyászolást, eltávolította a képmását ábrázoló képeket, illetve szobrokat, és a nevét a *damnatio memoriae* részeként a szobrok talpazatáról is kitörölték.¹⁰

A középkorban ilyen előzmények után fejlődött ki a jogintézmény, amelynek alapvetően két formája létezett. Az egyik valamely bűnelkövető holtteste ellen irányult, a másik pedig a halott elkövető emléke ellen, amennyiben a holttest nem volt fellelhető. Az eljárás rendeltetése egyrészt a megtorlás, az elrettentés – „a bűnös embert a holta után is üldözni kell” –, másrészt vallási szempontok is szerepet játszottak: az eretnekek utólagos megbüntetése. Ami a vonatkozó bűncselekményeket illeti, jellemzően csak a legsúlyosabb bűncselekmények miatt kerülhetett sor a halott elleni eljárásra, ilyen volt a hazaárulás, az eretnokség halállal büntetendő esetei, az istenkáromlás, a méregkeverés, az apagyilkosság, a rablógyilkosság.

⁷ TÓTH: i. m. 30.

⁸ EVANS: i. m. 150.

⁹ TÓTH i. m. 42.

¹⁰ *Germanicus Iulius Caesar*. <https://www.trenfo.com/hu/tortenelem/eletrajzok/germanicus-iulius-caesar>, 2022. október 16.

A halottak ellen kiszabható tipikus szankciók a holttest lefejezése, máglyán való elégetése volt, holttest hiányában a halott emlékének megsemmisítése, tisztességtelennek nyilvánítása. Felségsértés esetén a régi francia jog szerint az elkövetőt és utódait is megfosztották a nemesi címtől, házaikat lerombolták, vagyonukat vagy annak egy részét elkobozták.

A büntetőeljárás megindításához szükség volt az uralkodó engedélyére, ezen túlmenően további feltétel volt az elkövető tettenérése, illetve ennek hiányában a beismerő vallomás vagy a más módon történő bizonyítottság. A büntetőeljárás megindítását követően a bíró a vádlott holtteste vagy – holttest hiányában – a halott emléke részére hivatalból gondnokot rendelt ki. A tárgyaláson a gondnok legfontosabb feladata a halott lelkiismeretes védelme volt, ő általában az elhunyt valamelyik hozzátartozója volt. A gondokrendelést követően a bíró a holttestet a fogházba vitette és bebalzsamoztatta, annak érdekében, hogy a büntetés rajta végrehajtható legyen. Amennyiben a halott bűnösségét a bíróság megállapította, a holttesten vagy az emléken az említett büntetéseket végrehajtották. Végül lényeges eljárási szabály volt, hogy ha a büntetőeljárás a vádlott életében nem indult meg, akkor a halál bekövetkezésétől számított öt éven túl annak már nem volt helye.¹¹

A középkorban az angol, a német, illetve a francia jogterületen is számos példát találunk halottak elleni büntetőeljárásra. Itt csupán egyrészt az angol történelem híres alakját, *Oliver Cromwellt* említjük, akinek halálát követően a hatalomba viszatérő királypártiak a holttestét kiásták a Westminster-apátságban lévő sírjából, felakasztották, majd lefejezték és a fejét karóra tűzték.¹² Másrészt a francia történelemből a XV. századból említést érdemel János alençoni herceg esete, akire rábizonyították, hogy összeesküvést szőtt az angol király javára. Az ítéletet halála után az emlékével szemben hozták, házait lerombolták, erdeit kivágták, gyermekeit a hercegi címtől megfosztották.

Végül szintén jogtörténeti érdekesség, hogy a középkori, illetve újkori Európában – különösen a mai Nagy-Britanniában – nem csupán a bűncselekményt elkövető elhunyt személyekkel, hanem az öngyilkosokkal szemben lefolytatott büntetőeljárásokra is számos példát találunk.¹³

3. Egyesületek a vádlottak padján?

A tanulmány harmadik részében az egyesületekkel – mai kifejezéssel: a jogi személyekkel – szemben folytatott büntetőeljárásokról, illetve a velük szemben alkal-

¹¹ TÓTH: i. m. 46–51.

¹² TARJÁN M. Tamás: Oliver Cromwell halála. *Rubicon Online*. <https://rubicon.hu/kalendarium/1658-szeptember-3-oliver-cromwell-halala>, 2022. október 15.

¹³ Így 1598-ban Skóciában az öngyilkosságot elkövető *Thomas Dobbie* holttestét szabályszerű bírósági tárgyaláson, esküdtszék előtt vádolták meg az öngyilkosság bűnével. Vagyonát elkobozták, testét keresztülvonszolták a városra és felhúzták az akasztófára. Miért akasztották fel az öngyilkosokat a kora újkorban? *Múlt-kor* 2022. október 16. <https://mult-kor.hu/miert-akasztottak-fel-az-ongyilkosokat-a-kora-ujkorban-20221016?pIdx=1&openImage=39787>, 2022. október 15.

mazható büntetőszankciókról ejtek néhány szót. Hasonlóan az előző két jogintézményhez, ókori gyökereket vagy nyomokat ebben a körben is találunk.

A *societas delinquere non potest* klasszikus elv ebben az időben született, és részben erre a jogelvre hivatkozással szokás a római jog elutasító álláspontjáról beszélni a büntetőjogi felelősség kérdésében. A római jog szerint ugyanis a közösség, későbbi elnevezéssel a jogi személy vétőképtelen. Annak ellenére igaznak tűnik ez a megállapítás, hogy egyrészt ebben a korban már a jogi személyek számos formája elismert, így például a városok, a falusi közösségek, a papi kollégiumok és számos egyesület, így a felelősség lehetséges alanyaiban elvileg nem volt hiány. Ezek a szervezetek azonban nem vétkezettek, annak ellenére, hogy a nemzetközi vonatkozású normák tekintetében egyes közösségekkel szemben megtorló intézkedéseket alkalmaztak. Így például a szövetségi szabályokat megsértő városokat a rómaiak elpusztították, és lakóikat rabszolgává vagy jogtalanná tették. Ez a kollektív büntetés azonban sohasem a büntetőeljárás keretei között nyert kiszabást, hanem mindig a *coercitio* korlátlan, imperiumon alapuló szabályai szerint, vagy a hadijog alapján került arra sor. Büntetőeljárást közösség ellen a római jog nem ismert.¹⁴ Megjegyzendő, hogy létezik olyan álláspont is, amely – más forrásokra hivatkozva, illetve azokat másként értelmezve – a büntetőjogi felelősség elismerése mellett érvel, említve példaként azt a 69-ben történt esetet, amikor *Agrippa* proconsul vesztegzár alkalmazását helyezte kilátásba egy város lakosságával szemben.¹⁵ Ez és a városok megrendszabályozását célzó egyéb jogkövetkezmények azonban inkább politikai jellegű represszáliáknak tűnnek.

A helyzet a kora középkorban sem változott meg, „köszönhetően” az egyház tekintélyének. IV. Ince pápa ugyanis az 1245. évi lyoni zsinaton kinyilatkoztatta, hogy az *universitast* nem lehet kiközösíteni, mivel erkölcs és lélek nélküli lény, és nem része az egyháznak. A jogi személy a valóságban nem létezik, csupán fikció.¹⁶ A középkor későbbi szakasza az az időszak, amikor – a glosszátorok és a kánonjogászok révén – meghonosodott az új szervezeti formák, a testületek, illetve a községek, városok, végül az egyházközségek, káptalanok, templomok sajátos büntetőjogi felelőssége (*universitas et ecclesia delinquere possunt*). A sajátosság elsősorban abban rejlett, hogy e személyösszességeket ekkor még nem ismerték el, mint a tagjaiktól elkülönült jogalanyokat, velük szemben azonban egyértelműen büntető jellegű szankciókat (pénzbüntetés, kiközösítés, a városfalak lerombolása stb.) lehetett alkalmazni. A glosszátorok szerepe elsősorban az volt, hogy ők foglaltak állást elsőként sarkosan a jogi személyek büntethetősége mellett, emellett növelték az egyesületekkel szembeni szankciók választékát és a tan középkori elterje-

¹⁴ ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, 34. A *coercitio* joga a büntetések és a kényszerítő intézkedések kiszabásának a jogát jelentette.

¹⁵ Fenti álláspontot és az esetet lásd KÓHALMI László: A jogi személy büntetőjogi felelőssége. *Collega* 2000/2., 19.

¹⁶ NAGY Gábor.: A jogi személy büntetőjogi felelősségének kialakulása az angolszász jogrendszerben. *Kriminológiai Közlemények Különkiadása*. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2001, 155.

désében is úttörő szerepet vállaltak.¹⁷ Már ebben az időszakokban rámutattak a szervezettel szemben alkalmazott szankció esetleges igazságtalan vonásaira, amennyiben az a szervezet véltlen tagjait sújtotta, illetve rámutattak a természetes személy elkövető párhuzamos – a szervezet mellett történő – felelősségre vonásának szükségességére.

A római jog elutasító álláspontját követően tehát elfogadásra került az „új tan”, amely a glosszátorok tekintetében a római jog vonatkozó forráshelyeinek eltérő értelmezésével, illetve az itáliai városokkal, községekkel szemben a pénzbüntetés gyakori alkalmazásáról tanúskodó gyakorlattal magyarázható. Az egyházjog álláspontjának megváltozása azonban már politikai megfontolásokra vezethető vissza: az egyház tekintélyének biztosítása érdekében terjesztették ki az egyházi bíróságok hatáskörét a különböző testületekre.¹⁸

Ennél is tovább lépett a középkori germán jog, amely önálló létezőként, a tagjaitól elkülönült entitásként fogta fel a különböző szervezeteket, és természetesnek találta büntetőjogi felelősségre vonhatóságukat. A germán (és a későbbi német) társadalmi élet meghatározó elemei ugyanis a társas alakzatok voltak – a guilde-ek, céhek, szövetkezetek, egyéb közületi formák –, amelyeket nem lehetett pusztán fikciónak tekinteni, mivel kézzelfogható realitásként jelentkeztek. Az államhatalom jellemzője ebben az időben a gyengesség, illetve a partikuláris jelleg, így az meglehetősen megfoghatatlan volt, míg az említett társas szerveződések a mindennapi élet részeként, valóságként funkcionáltak.¹⁹ A Német-római Császárság virágkorában számos törvényben találunk büntetőrendelkezéseket és a szervezeti felelősség létjogosultságát nem kérdőjelezték meg egészen a XVIII. század végéig.²⁰

Törvényi szinten azonban a legkidolgozottabb szabályozást a francia jogban találjuk, amely egyáltalán nem tekinthető véletlennek. A francia jogtörténet tanúsága szerint a városok büntetőjogi felelősségre vonásának korábban is nagy hagyományai voltak. Már a XII. századból vannak olyan kiváltságlevelek, amelyek előírják a városi közösség büntetőjogi felelősségét arra az esetre, ha valamely büntetett nem sikerülne megtalálni, azzal az indokolással, hogy ilyenkor a város maga is bűnrészes vagy bűnpártoló. Ilyenkor a város az államnak vagy a földesúrnak pénzbüntetést, a sértettnek pedig kártérítést volt köteles fizetni. Ezt követően a fejlődés jeleként már külön törvény, az 1670. évi büntető törvénykönyv (*Ordonnance Criminelle*) külön címben szabályozta szinte az összes létező szervezet (városok, falvak, céhek, egyetemek) büntetőjogi felelősségét, elsősorban az állam érdekeit

¹⁷ KÖHALMI: i. m. 19.

¹⁸ HACKER Ervin: *Az egyesületek büntetőjogi cselekvőképessége és felelőssége*. Pécs, Grill Könyvkereskedés, 1922, 27.

¹⁹ KECSKÉS László: *Magyar polgári jog. Általános Rész II. A személyek joga*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1999, 133.

²⁰ A német jog a városok és a községek mellett a céheket és a szövetkezeteket is büntető jogalanyisággal rendelkező entitásként értékelte, s ily módon tovább tágult az egyesületi bűncselekmények köre (pl.: adóbűncselekmények, törvénytelen szabályalkotás stb.) Lásd KÖHALMI: i. m. 20.

sértő bűncselekmények, pl.: lázadás, a királyi parancsok iránti engedetlenség, tiltott szervezkedés miatt. Ennek megfelelően a büntetőjogi felelősség elsősorban a politikai leszámolás, megrendszabályozás eszközeként funkcionált. Kifejezetten eljárási szabálynak minősült az a rendelkezés, hogy a büntetőeljárás alá vont közösségnek képviselőt kellett kijelölnie, aki ellátta a képviselőt és a védelmet. A büntetés a pénzbüntetéstől bizonyos építmények lerombolásán át a privilégiumok és kiváltságok megvonásáig terjedt.²¹

Végül, ami a régi magyar jogot illeti, a középkori magyar jogtörténet igen kevés adalékkal szolgál a testületek, kollektívák büntetőjogi felelősségét illetően. A középkori dekrétumok, törvények egy-egy elszórt rendelkezésétől eltekintve, lényegében a Tripartitum az egyetlen olyan jogforrás, amelyben megfogalmazódik a kollektív felelősség igénye. A 46. és a 49. Cikkelyek szerint „*ha a káptalant vagy a konventet ... hatalmaskodásért bárminemű ítélettel testületileg marasztalják el, azt, mint egyes külön személyt terhelik, és nem az egyeseket kell külön elmarasztalni...*” illetve, ha „*úgy találják, hogy a főpap és a káptalan avagy konvent ...a hatalmaskodásokat ... elkövették, ez esetben a főpapot a káptalanjától vagy konventjétől nem külön, hanem azzal együtt kell felmenteni vagy elmarasztalni*”. Hozzá kell tennünk azonban, hogy nincs tudomásunk arról, hogy a Tripartitum idézett rendelkezése alapján káptalant vagy a konventet, mint testületet hatalmaskodás büntette miatt a gyakorlatban felelősségre vontak volna.

Zárszó

A jogtörténet tanulságait követően válaszoljuk meg a bevezetőben feltett kérdéseinket A XXI. század magyar jogalkalmazója természetesen nem állítja büntetőbíró-ság elé a bűncselekmény tényállását megvalósító kutyát – a kutya esetleg más következményekkel számolhat –, de azt is tudjuk, hogy ha a kutyát ember, tipikusan a gazdája használja eszközként egy bűncselekmény elkövetésére, a bűncselekmény miatt a gazda, mint önálló tettes felel. (Lásd a harapós kutyát a szomszédra uszító gazda esetét.) A holttest vagy emléke ellen sem folyik ma büntetőeljárás, amennyi-

²¹ LÉVAI Ilona: Societas delinquere potest avagy egy jogelv eróziója. *Magyar Jog* 1994/6., 371–372. A teljesség kedvéért említést érdemel, hogy – szemben az állatperek és a halottak elleni eljárások történetével –, a mai Nagy-Britanniában a középkorban az egyesületek nem kerültek a büntetőjog hatókörébe. Egészen a XIX. század közepéig a *common law* azon az állásponton volt, hogy a jogi személyt (*corporation*) nem lehet büntetőjogilag felelősségre vonni: „A jogi személy nem büntethető, a tagjai azonban igen.” *Lord Holt* álláspontjának indokaként hozza fel, hogy a bíróságoknak nehézséget okoz egy természetes személy bűncselekményét egy nem létező fikciónak, a jogi személynek tulajdonítani, ráadásul a büntetőeljárás hagyományos rendszerébe sem illeszthető be ez a jogintézmény, hiszen a terhelt személyesen jelenik meg a bíróság előtt és általában vallomást tesz. A jogi személy erre nem képes, mint ahogy arra sem, hogy – lélek és erkölcs hiányában – morális bűnösséggel cselekedjék. Egyébként sem követhet el bűncselekményt, mivel kizárólag az alapításáról rendelkező dokumentumban meghatározott tevékenységet folytathat és a bűncselekmény nem ilyen. Lásd SÁNTHA Ferenc: *A jogi személy büntetőjogi felelősségéről*. KJK, Budapest, 2002, 31.

ben a terhelt az eljárás során meghal, a büntetőeljárást meg kell szüntetni. Talán furcsán hangzik, de büntetőjogi szankciót halottal szemben ma is lehet, illetve kell alkalmazni: az eljárás megszüntetésének nem akadálya, hogy a feltételek fennállása esetén a bíróság büntetőjogi intézkedésként elkobzást, vagyonekobzást, illetve elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételét alkalmazzon. Végül, ami a harmadik jogintézményt illeti, ma is igaz, hogy egyesület, jogi személy bűncselekményt nem követhet el, nem lehet büntetőeljárás terheltje, viszont nem a Büntető törvénykönyv, hanem egy 2004-ben hatályba lépett külön törvény (2001. évi CIV. törvény) alapján a büntetőbíróság büntetőjogi intézkedést alkalmazhat olyan jogi személlyel szemben, amelynek keretei között szándékos bűncselekményt követtek el.

Felhasznált irodalom

- [1] Edward P. EVANS: *The criminal prosecution and capital punishment of the animals*. London, William Heineman, 1906.
- [2] *Germanicus Iulius Caesar*. <https://www.trenfo.com/hu/tortenelem/eletrajzok/germanicus-iulius-caesar>.
- [3] HACKER Ervin: *Az egyesületek büntetőjogi cselekvőképessége és felelőssége*. Pécs, Grill Könyvkereskedés, 1922.
- [4] Hampton L. CARSON: The Trial of Animals and Insects. A Little Known Chapter of Mediaeval Jurisprudence. *Proceedings of the American Philosophical Society* Vol. 56, No. 5 (1917).
- [5] Karl von AMIRA: Thierstrafen und Thierprocesse. Wagner, Innsbruck, 1891. *Separatabdruck aus den Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung*. XII. Band, 4. Heft.
- [6] KECSKÉS László: *Magyar polgári jog. Általános Rész II. A személyek joga*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 1999.
- [7] KŐHALMI László: A jogi személy büntetőjogi felelőssége. *Collega* 2000/2., 19–20.
- [8] Különleges állatperek a középkorból. *Múlt-kor* 2022. január 29. <https://mult-kor.hu/kulonleges-allatperek-a-kozepkorbol-20220129>, 2022. október 10.
- [9] LÉVAI Ilona: Societas delinquere potest avagy egy jogelv eróziója. *Magyar Jog* 1994/6., 369–377.
- [10] Miért akasztották fel az öngyilkosokat a kora újkorban? *Múlt-kor* 2022. október 16. <https://mult-kor.hu/miert-akasztottak-fel-az-ongyilkosokat-a-kora-ujkorban-0221016?pIdx=1&openImage=39787>.

-
- [11] NAGY Gábor: A jogi személy büntetőjogi felelősségének kialakulása az angolszász jogrendszerben. *Kriminológiai Közlemények Különkiadása*. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2001.
- [12] PETRUS Szabolcs: Disznók a bíróság előtt. *Jogászvilág* 2018. október 30. <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/disznok-a-birosag-elott/>
- [13] SÁNTHA Ferenc: *A jogi személy büntetőjogi felelősségéről*. KJK, Budapest, 2002.
- [14] TARJÁN M. Tamás: Oliver Cromwell halála. *Rubicon Online*. <https://rubicon.hu/kalendarium/1658-szeptember-3-oliver-cromwell-halala>.
- [15] TÓTH László: Az állatok és a halottak elleni bűnvádi eljárás. *Angyal-szeminárium kiadványai*. Budapest, 1918.
- [16] ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.

**THE FUNDAMENTAL COMPETENCE OF THE EUROPEAN
PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE – ROOM FOR DISPUTES OR
EFFECTIVE CO-OPERATION***

**AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG ALAPVETŐ HATÁSKÖRE – AVAGY
A VITÁK VAGY HATÉKONY EGYÜTTMŰKÖDÉS HELYE**

VERONIKA TÓTHOVÁ**

Abstract: In the article, the author deals with the institute of the European Public Prosecutor's Office, the reasons for its creation and the existing structure. It lists the various fundamental powers of the European Public Prosecutor's Office and defines its competence under the Regulation. She points out the facts how the adoption of the Regulation on the European Public Prosecutor's Office affected the national regulation in member states. Last but not least, the author points to the issue of exercising the powers of the European Public Prosecutor's Office in the individual participating states that are signatories to the Regulation, but also points to the issue of exercising the powers of the European Public Prosecutor's Office between non-participating states and third countries that are not even members of the European Union.

Keywords: *European Public Prosecutor's Office, European Prosecutor, competence, regulation, investigation, co-operation*

Absztrakt: A cikkben a szerző az Európai Ügyészség intézetével, létrehozásának okaival és a meglévő struktúrával foglalkozik. Felsorolja az Európai Ügyészség különféle alapvető hatásköreit, és meghatározza a rendelet szerinti hatáskörét. Rámutat azokra a tényekre, hogy az Európai Ügyészségről szóló rendelet elfogadása milyen hatással volt a tagállamok nemzeti szabályozására. Végül, de nem utolsósorban a szerző rámutat az Európai Ügyészség jogköre gyakorlásának kérdésére a rendeletet aláíró egyes részt vevő államokban, de rámutat az Európai Ügyészség jogköre gyakorlásának kérdésére a nem részt vevő államok esetében és olyan harmadik országok tekintetében, amelyek nem is tagjai az Európai Uniónak.

Kulcsszavak: *Európai Ügyészség, hatáskör, szabályozás, nyomozás, együttműködés*

* The presented article was created with the support and is the output of the research project APVV-18-0421 *European Public Prosecutor's Office in the coordinates of the Constitutional Order of the Slovak Republic as a strengthening of European integration through law.*

** JUDr. VERONIKA TÓTHOVA, PhD.
University of Pavol Jozef Šafárik in Košice
Faculty of Law
Department of Criminal Law
Kováčska 26, 040 75 Košice Slovakia
veronika.perdukova@upjs.sk

Introduction

The European Public Prosecutor's Office is a new body of the European Union with legal personality, which was established in 2017. It is a unique body of the European Union, whose main task will be to investigate and prosecute perpetrators in the event of crimes affecting the financial interests of the European Union. A similar body to protect the European Union budget at Member State level has never been set up, and we can therefore consider the establishment of a European Public Prosecutor's Office to be an important step in protecting the European Union's financial resources. The European Public Prosecutor's Office was established on the basis of Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced co-operation for the establishment of the European Public Prosecutor's Office (hereinafter also referred to as the "Regulation"). It is possible to share the view that this project is an important manifestation of the unification of European criminal law and a departure from traditional judicial co-operation between states towards the unification and directed investigation of crimes against the financial interests of the European Union throughout its territory.¹ According to the Commission and the European Parliament, the initial idea of setting up a European Public Prosecutor's Office was the need for an effective instrument to protect the European budget, which the Member States were not able to provide sufficiently. The European Union therefore decided to draw up a proposal for the harmonization of criminal law more than 20 years ago, together with a proposal for a European Public Prosecutor's Office called *Corpus Juris*, which, following a discussion and incorporation of comments, was published under the name *Corpus Juris 2000*.² It follows from the above that the discussions on the establishment of this institute had their supporters but also opponents³, which eventually led to the fact that on 8

¹ JELINEK, J.: The future of the European Public Prosecutor's Office. In the collection of scientific contributions of the nationwide interdisciplinary scientific conference with an international participation: *1st Košice days of criminal law – Perspectives on the development of European criminal law perspectives*, 424, EQUILIBRIA, s. r. o.

² M. DELMAS-MARTY – J. A. E. VERVAELE: *Corpus Juris 2000: Criminal law for the protection of financial interests of the European Union (European Prosecutor)*. Iura Edition, Bratislava, 2003. The European Public Prosecutor's Office was to be the body of the European Community responsible for investigating, prosecuting and bringing to judgment cases, representing the prosecution at the main hearing and enforcing decisions in the Member States concerning exhaustively listed offences against European Community funds. See also J. FENYK: Project of the model criminal law *Corpus Juris* and the right to a fair trial in Protection of the fundamental rights and freedoms in the Europeanization of criminal law process. *AUC Iuridica* 1/2006, 37.

³ The reason for the discussion on the establishment of the European Public Prosecutor's Office was also based on the fact that individual Member States are not able to ensure adequate protection of the European Union's financial interests. However, it considers important to emphasize the fact that the proposal for a regulation establishing the European Public Prosecutor's Office was not preceded by basis and analysis as to whether

June 2017, 20 EU Member States reached a political agreement on the establishment of a European Public Prosecutor's Office within the framework of enhanced co-operation. The Regulation establishing the European Public Prosecutor's Office was adopted by the Justice and Home Affairs Council on 12 October 2017 with effect from 20 November 2017. On 1 August 2018, the Commission confirmed that the Netherlands had joined the European Public Prosecutor's Office and on 7 August 2018 also confirmed that Malta has become the 22nd EU Member State to participate in the European Public Prosecutor's Office. Until now, only Poland, Hungary, Sweden and Denmark have remained non-participating Member States. Under the Regulation, the European Public Prosecutor's Office is empowered to take over the powers on a date to be determined by the European Commission, which may not be earlier than three years from the date of entry into force of the Regulation. It follows from the above that the European Public Prosecutor's Office will be entitled to exercise its powers only from 20 November 2020. Although there was a strong expectation that the European Public Prosecutor's Office would take over the tasks entrusted to it as soon as the "preparatory" three-year period had expired, this was not the case. The date on which the European Public Prosecutor's Office took over the tasks of investigation and prosecution entrusted to it by the EPPO Regulation was set by Commission Decision on 1 June 2021⁴. These 22 member states have become part of a very important EU project, which will bring a great benefit to the union as well as its states. The European Public Prosecutor's Office, which has become part of the EU's institutional system, is the only EU body equipped with the authority to investigate and prosecute preparators of crimes affecting the financial interests of the European Union, as well as to file charges against them.⁵ The European Public Prosecutor's Office is an indivisible body of the Union, which acts as a single office with a decentralized structure (Article 8, paragraph 1 of the EPPO Regulation), which has its own legal personality (Article 3 of the EPPO Regulation), which is independent in the performance of its tasks (Article 6 EPPO Regulation). Investigations and prosecutions on behalf of the European Public Prosecutor's Office are governed by the EP Regulations, but in cases where the EP Regulation does not regulate a specific matter, the relevant national law will also apply to you [Article 5(3) of the EP Regulation]. Due to the fact that the Regulation on EP regulates many issues of the functioning and performance of the activities of the European Public Prosecutor's Office only as a framework, in fulfilling its tasks, the European Public Prosecutor's Office will often rely on the provisions of the applicable national law of one of the 22 participating member states, whose substantive and procedural criminal law standards are significantly

the protection of the EU's financial interests could not be sufficiently achieved at Member State level.

⁴ Commission Implementing Decision (EU) 2021/856 of 25 May 2021 determining the date on which the European Public Prosecutor's Office assumes its investigative and prosecutorial tasks.

⁵ Article 4 EPPO Regulation.

different. Given that the establishment and exercise of the authority of the European Public Prosecutor's Office significantly changes the current concept of EU criminal law, it was necessary for the member states that decided to participate in enhanced cooperation also to adapt to this change. The European Public Prosecutor's Office was established by a regulation that is binding in its entirety and is directly applicable in all participating Member States⁶, which means that its application in the Member States is automatic without the need for further implementation measures by the Member State. However, in order to ensure the effective application of the regulation in practice, especially when conducting investigations and prosecutions led by the European Public Prosecutor's Office in individual participating member states, it was necessary to adopt various legislative measures in these member states.⁷ The adopted measures aimed to prepare the member state and its national authorities for the operation of the European Public Prosecutor's Office, primarily to adjust the status and powers of European prosecutors and European delegated prosecutors and to determine the applicable national law that will be applied in the member state to investigations and prosecutions conducted by the European Public Prosecutor's Office.⁸ It is the three-year "preparatory" period established by Art. 120 par. 2 of the EP regulation, should have provided the participating member states with enough time to adopt the necessary implementation measures. Whether the European Public Prosecutor's Office is effective is a very subjective question, if we look at its results so far, we can state that during the first 6 months of office, the EPPO received 2832 criminal reports and started 576 investigations, in which the damage caused to the EU budget was estimated to EUR 5.4 billion. Compared to OLAF's 2020 annual report, where 290 new investigations were launched in 12 months of work and €293.4 million was recommended to be recovered to the EU budget. From this point of view, it is obvious that the work of EPPO was able to save incomparably more funds from the EU budget and investigate a much larger number of crimes damaging the Union's financial interests in half the time. The purpose of this article, therefore, is not to examine the structure of the European Public Prosecutor's Office itself, but in particular to point out how the exercise of the powers of European Public Prosecutors, but especially European Delegated Prosecutors, may affect co-operation in the performance of tasks related to investigations and prosecutions, and in particular whether the exercise of powers will be more of a space for co-operation or will cause considerable problems in practice.

⁶ Article 288 TFEU.

⁷ R. KERT: Specific Aspects of the Implementation of the EPPO Regulation in Austria. In: K. LIGETI – M. J. ANTUNES – F. GIUFFRIDA (eds.): *The European Public Prosecutor's Office at Launch: Adapting National Systems, Transforming EU Criminal Law*. Wolters Kluwer Italia, Milano, 2020, 137–148.

⁸ H.-H. HERRNFELD: Implementation of the EPPO Regulation: A Perspective from Germany. In: K. LIGETI – M. J. ANTUNES – F. GIUFFRIDA (eds.): *The European Public Prosecutor's Office at Launch: Adapting National Systems, Transforming EU Criminal Law*. Wolters Kluwer Italia, Milano, 2020, pp. 149–162.

1. The fundamental competence of the European Public Prosecutor's Office and its jurisdiction

The material competence of the European Public Prosecutor's Office is regulated in Section 1 Chapter IV of the Regulation, in particular Articles 22 and 23 of the Regulation. The European Public Prosecutor's Office shall be competent in respect of the criminal offenses affecting the financial interests of the Union that are provided for in Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on combating fraud affecting the financial interests of the Union ("the Directive"). The Directive is not generally binding on individual states and must therefore be transposed into national law. Nor can the directive itself determine how the individual facts of the offenses are to be worded in national law, and it is therefore for the national authorities to adapt the wording of the individual facts, at least to such a standard as to satisfy the conditions laid down in the Directive. For example, in the Slovak Republic by adopting Act no. 214/2019 Coll., amending and supplementing Act no. 300/2005 Coll., the Criminal Act, as amended, and which amends some laws, has fully transposed the Directive into the legal order of the Slovak Republic. *The quoted Directive replaces the EU Convention of 26 July 1995 on the protection of the European Communities' financial interests (OJ C 316, 27.11.1995) and its Protocols, to which the Slovak Republic acceded in 2004 and the content of which was reflected in the legal order of the Slovak Republic. Therefore, most of the requirements of the Directive are already met. However, unlike the Convention, the Directive strengthens the protection of the European Union's financial interests and lays down minimum rules concerning the definition of criminal offenses and penalties in connection with the fight against fraud and any other illegal activities affecting the European Union's financial interests. Given the relationship of the Directive with Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced co-operation in order to establish a European Public Prosecutor's Office (OJ L 283, 31.10.2017) (Ú. v. EÚ L 283, 31.10.2017), the provisions of the Directive are crucial for the proper functioning European Public Prosecutor, who refers to a directive defining his competence.*⁹ Under Article 22 of the Regulation, *'The European Public Prosecutor's Office shall be competent in respect of the criminal offences affecting the financial interests of the Union that are provided for in Directive (EU) 2017/1371, as implemented by national law, irrespective of whether the same criminal conduct could be classified as another type of offence under national'*. The powers of the European Public Prosecutor's Office are also somewhat narrower in the sense of the Regulation. These are, in particular, criminal offenses affecting the financial interests of the European Union, of a less serious nature, which it leaves within the competence of the national authorities.¹⁰ The territorial competence of the European Public

⁹ Explanatory memorandum to Draft Act no. 214/2019 Coll.

¹⁰ An example may be given of the financial fraud involving VAT, where the European Public Prosecutor's Office has competence only if the intentional conduct concerns the territory of two or more Member States and the total damage caused is at least EUR

Prosecutor's Office under the Regulation¹¹ is given only if the criminal offense falling within the material competence of the European Public Prosecutor's Office was committed in the territory of one or more States.¹²

2. Conduct of an investigation by the European Public Prosecutor's Office in a participating State

Article 4 of the Regulation defines the fundamental role of the European Public Prosecutor's Office "The EPPO shall be responsible for investigating, prosecuting and bringing to judgment the perpetrators of, and accomplices to, criminal offences affecting the financial interests of the Union which are provided for in Directive (EU) 2017/1371 and determined by this Regulation. In that respect the EPPO shall undertake investigations, and carry out acts of prosecution and exercise the functions of prosecutor in the competent courts of the Member States, until the case has been finally disposed of." As Ondrejová states: "For all participating States, Article 4 of the Regulation will apply verbatim within the extent 'The European Public Prosecutor's Office' shall be responsible" for investigating and prosecuting matters within its competence.¹³ Although the European Public Prosecutor's responsibility for investigations and prosecutions is laid down in the Regulation, in reality the European Public Prosecutor himself is dependent on the functioning of national authorities in conducting investigations and prosecutions, carrying out criminal proceedings. Given that the European Public Prosecutor, despite being a body of the European Union, still has a position within national structures, which in our view may cause considerable problems in the conduct of investigations, as the powers of prosecutors and national authorities in conducting investigations may not be the same in each participating state.

Pursuant to Article 4 of the Regulation, the European Public Prosecutor's Office conducts investigations and prosecutes. Article 28(1) of the Regulation allows the European Delegated Prosecutor, in accordance with the Regulation and national law, to undertake the investigation measures and other measures himself/herself or to order them to be carried out by the competent authorities in his/her Member

10,000,000. The Regulation also defines the competence of the European Public Prosecutor's Office in a negative way, stating that the competence of the European Public Prosecutor's Office does not include criminal offences relating to national direct taxes. This means that the European Public Prosecutor's Office has no competence in relation to the functioning of the tax administration of the Member States. See in more detail: A. ONDREJOVÁ: European Public Prosecutor's Office – structure and competence. *Advocacy Bulletin* Vol. 3, 2018, 31.

¹¹ See in more detail Article no. 23 of the EPPO Regulation.

¹² Of course, in the sense indicated, it is only the Member States that are participating in enhanced cooperation within the meaning of the Regulation.

¹³ A. ONDREJOVÁ: European Public Prosecutor's Office – new entity, new questions, part 1: Scope of public prosecution surveillance – power to conduct investigations and other measures. *Advocacy Bulletin* Vol. 4, 2018, 6.

State. Pursuant to Article 26 of the Regulation, the European Delegated Prosecutor shall open an investigation in his or her Member State if, in accordance with national law, there are reasonable grounds for committing or having committed an offense within the competence of the European Public Prosecutor's Office. These are most likely to be acts which have been committed on the territory of several States, so the Regulation provides that *"a case shall as a rule be initiated and handled by a European Delegated Prosecutor from the Member State where the focus of the criminal activity is or, if several connected offences within the competences of the EPPO have been committed, the Member State where the bulk of the offences has been committed"*.¹⁴

This raises the question of in which cases the investigations will be conducted by the delegated prosecutors themselves and in which cases they will use the opportunity to order it to the competent national authorities. Article 30 of the Regulation partially answers the question of when the European Delegated Prosecutor will be able to order the investigation measures. At least in cases where the offense under investigation can be punishable by a maximum term of imprisonment of at least four years, Member States shall ensure that European Delegated Prosecutors are empowered to order or request such investigation measures. These are standard security actions within the investigation, such as interception, recording of telecommunication activities, monitoring of controlled deliveries, inspection of all premises and others.¹⁵

Ondrejová¹⁶ states that the European Delegated Prosecutor cannot entrust the investigation as a whole to national authorities, but must participate in it on an ongoing basis. It follows that the active participation of the European Delegated Prosecutor should include, in particular, ordering of the necessary investigation measures and the ongoing supervision, which must be active. Responsibility for the activities of national authorities will be exercised through the supervision of the European Public Prosecutor's Office, exercised through the supervision of the European Delegated Prosecutor. Here we encounter one fundamental problem, and that is that the European Delegated Prosecutor can also perform the role of prosecutor in terms of national status under the Public Prosecutor's Act. *"The European Delegated Prosecutor may also perform the tasks of a prosecutor of the Office of the Special Prosecutor's Office during the secondment, to the extent that he / she does not prevent him/her from fulfilling his/her obligations under a special regulation. The European Delegated Prosecutor, if he/she acts as a prosecutor of the Special Prosecutor's Office, has the status of a prosecutor of the Special Prosecutor's Office."*¹⁷ In our view, the European Delegated Prosecutor can very easily run counter to his or her independence, as he or she is subject to the exercise of the

¹⁵ See in more detail Article 30 of the Regulation.

¹⁶ ONDREJOVÁ, A.: European Public Prosecutor's Office – new entity, new questions, part 1: Scope of public prosecution surveillance – power to conduct investigations and other measures. *Advocacy Bulletin* Vol. 4, 2018, 26.

¹⁷ See in more detail Act no. 153/2001 Coll. On the Prosecutor's Office, as amended.

powers of the European Delegated Prosecutor directly by the Regulation and by national law in the performance of his or her duties. Another problem that needs to be perceived very sensitively is the mutual co-operation of the Delegated European Prosecutor with national authorities. Under the Regulation, the European Delegated Prosecutor is fully dependent on the work of national authorities, and even the national prosecutors themselves. The European Delegated Prosecutor will thus have to rely, not entirely on will, but on the efficiency of the work of the individual national authorities. Nor has the provision of the Regulation shed light on this issue, providing for the national authorities to take urgent measures, in accordance with national law, to ensure an effective investigation.¹⁸ Ondřejová believes that this is a wider range of acts such as urgent acts in accordance with Section 10(17) of Act no. 301/2005 Coll., the Criminal Procedure Code as amended. De facto, these should be the acts that need to be taken to ensure an effective investigation. However, Ondřejová does not specify these acts in more detail, and therefore, although we would agree with her opinion on this issue, these acts should be defined in approximately the same way in the national regulations of individual states, so that effective co-operation can take place in this direction as well.

Another problem that can be identified, and which can be considered crucial in relation to the position of the European Public Prosecutor's Office, is the fact that the criminal offenses in which the European Public Prosecutor's Office has competence to participate are cross-border in nature and are therefore committed on the territory of several states. Although the European Public Prosecutor's Office is an independent body, even in this case it will have to rely on criminal co-operation between Member States. This will also apply to national authorities conducting investigations under the supervision of the European Public Prosecutor's Office. It is clear that the national laws of individual states do not have uniform legislation concerning both substantive and procedural criminal law. This applies in particular, but not only, to the issue of gathering evidence in criminal matters, which takes place in the context of cross-border co-operation, only according to the rules of national law, which may differ fundamentally. If the European Public Prosecutor's Office declares that its aim is to make the investigation of crimes affecting the interests of the European Union more effective, the European Union needs to think about a minimum common standard for gathering evidence in criminal matters. In this situation, the co-operation of the national authorities of the participating Member States may indeed give rise to disputes as to the admissibility of evidence, but also as to the safeguarding of the fundamental procedural rights of the accused, including the application of possible and admissible remedies. The case of withdrawing an investigation from one Member State and assigning it to another Member State also remains an unanswered question. Pursuant to the application of Article 26(5) of the Regulation, according to which the Permanent Chamber may decide to change the allocation of a case until a decision to prosecute. Thus, the Permanent Chamber may change the state in which the decision to prosecute is to be

¹⁸ Article 28(2) of the Regulation.

made and thus the legal regulation of criminal proceedings, which raises questions as to whether such proceedings will be in accordance with the accused's right to a fair trial, and in which cases the Permanent Chamber will exercise this right. If part of the investigation is carried out in one of the participating States under the rules of national law, there is no guarantee that the Member State to which the case is referred will not have to repeat the procedural acts because the acts performed do not meet that Member State's standards and are therefore not applicable in criminal proceedings. This cannot be removed even by the European Public Prosecutor's Office's supervision itself, as it cannot provide guarantees of legality in the individual participating States, as long as they are carried out under national law, despite the fact that the co-operation itself will be regulated by Union law. The indicated complications will also manifest themselves in the co-operation of individual Delegated Prosecutors of the Participating States as not in all Participating States does the prosecutor have the same status, especially with regard to the pre-trial part of criminal proceedings. In the Slovak Republic, the supervision and actions of the prosecutor are regulated in Act no. 301/2005 Coll., The Criminal Procedure Code, in its valid wording (hereinafter referred to as the "Criminal Procedure Code") and also in Act no. 153/2001 Coll. on the Prosecutor's Office as amended (hereinafter referred to as the Prosecutor's Office Act). Pursuant to Section 230 of the Criminal Procedure Code, supervision of compliance with the law before the commencement of criminal prosecution and in preparatory proceedings is performed by the prosecutor. Similarly, in accordance with the Prosecutor's Office Act, the prosecutor supervises compliance with the law before the commencement of criminal proceedings and in preparatory proceedings. Within the scope of the right to exercise supervision, the prosecutor is also entitled to carry out the entire investigation in accordance with the above-mentioned provisions. This authorization is not consistently applied, as it is usually investigated by a police officer, to whom the prosecutor is directly superior and issues instructions to the police officer on how to proceed in the said criminal case. The supervision of the prosecutor can be called subsequent supervision, after the execution of individual procedural acts and after the end of the investigation itself, or after performing some of the procedural acts within the criminal proceedings. The scope of competence of national prosecutors and European Prosecutors does not differ fundamentally, as the European Prosecutor is also able to conduct an investigation himself/herself. We see the difference mainly in the limits of the exercise of the powers of European Delegated Prosecutors. While the legal regulation in the Slovak Republic allows the Prosecutor's Office and also the Criminal Procedure Code to decide independently on the decision to prosecute, it follows from the provision of Section 231 of the Criminal Procedure Code¹⁹, European Delegated Prosecutors do not have this competence. Under this Regulation, only the permanent chambers of the European Public Prosecutor's Office have this power. Thus, after the investigation has been completed, the European Delegated Prosecutor will have to send the entire file to the relevant Permanent

¹⁹ Act no. 301/2005 Coll., The Criminal Procedure Code in force.

Chamber, which will decide on the further procedure.²⁰ *When the handling European Delegated Prosecutor considers the investigation to be completed, he/she shall submit a report to the supervising European Prosecutor, containing a summary of the case and a draft decision whether to prosecute before a national court or to consider a referral of the case, dismissal or simplified prosecution procedure in accordance with Article 34, 39 or 40. The supervising European Prosecutor shall forward those documents to the competent Permanent Chamber accompanied, if he/she considers it to be necessary, by his/her own assessment.*²¹ Whatever the effectiveness of co-operation or the competence is, the functioning of the European Public Prosecutor's Office is lost here. As mentioned above, the Permanent Chambers have three members, consisting of individual European Prosecutors. They will have to study and decide on the whole file.²² Such rights are available to prosecutors independently in the conditions of the Slovak Republic. It is not clear why the European Prosecutor himself/herself cannot decide on the decision to prosecute, but he/she has to submit this assessment to the Permanent Chamber composed of European Prosecutors from several participating States and therefore the whole file must be translated into one of the working languages, which greatly complicates and certainly does not make co-operation in the exercise of the powers of the European Public Prosecutor's Office more effective.

The problem, however, is that the powers of the Prosecutor's Office may differ fundamentally in national law. Although in the legislation of the Slovak Republic in the indicated sense, the prosecutor is entitled to conduct the investigation himself/herself, this does not apply in practice. On the contrary, the prosecutor is in a position to supervise the national authorities in the performance of police investigations. The position of the European Prosecutor and the European Delegated Prosecutors does not differ in this respect. In this sense, co-operation in individual non-participating States can cause practical problems.

3. Conduct of investigations and co-operation in cross-border investigation of participating States

Relations between the participating States in the framework of cross-border co-operation are dealt with in Article 31 of the Regulation, entitled "Cross-border investigations", which should replace, at least to a large extent, the traditional legal

²⁰ M. DESET – E. SZABOVÁ: *Perspectives of European Public Prosecutor's Office. In the collection of scientific contributions of the nationwide interdisciplinary scientific conference with an international participation: "1st Košice days of criminal law – Perspectives on the development of European criminal law perspectives"*, EQUILIBRIA, s. r. o., 424.

²¹ Article 35(1) of the Regulation.

²² M. DESET – E. SZABOVÁ: i. m. 424.

assistance implemented so far in criminal matters.²³ “*The European Delegated Prosecutors shall act in close co-operation by assisting and regularly consulting each other in cross-border cases. Where a measure needs to be undertaken in a Member State other than the Member State of the handling European Delegated Prosecutor, the latter European Delegated Prosecutor shall decide on the adoption of the necessary measure and assign it to a European Delegated Prosecutor located in the Member State where the measure needs to be carried out.*” Based on the quoted text of the Regulation, the European Delegated Prosecutors in each participating State should cooperate closely. The Regulation further provides that the European Delegated Prosecutor to whom a measure has been referred in another participating State may enforce it himself/herself or refer it to the competent national authority for execution. Here again, we come to the problem of delegated prosecutors’ reliance on national authorities, as explained above, as well as the way in which evidence is obtained, which may conflict in national legislation. This is the basic premise that any system of international judicial cooperation should comply with, despite the fact that the EPPO cannot be classified exactly as a model of inter-state cooperation, since the authorities that request and provide the cooperation are integrated into the same supranational structure. Once the EDPs are appointed by the European Public Prosecutor’s Office, even though they keep their powers and functions as national prosecutors, they become part of the supranational structure at the decentralized level.²⁴ Nor does the Regulation explain, in the event of a referral being carried out, whether the conduct of those acts will still be supervised by the European Prosecutor of the Member State where the investigation is carried out or of the participating Member State where the European Delegated Prosecutor carries out the assigned measure. What impact will the European Prosecutor of a Participating State implementing the assigned measures have if the Delegated Prosecutor of that participating State becomes involved in the investigation. Since there is even more than one delegated European prosecutor in each member state. Each member state must adjust the method of assigning the measures within the framework of national law. It also follows from the mentioned provisions that, in the case of cross-border collection of evidence, the process is not carried out in the sense of the classic sending of a request or order, but simply the assisting European delegated prosecutor assigns the measure to a specific national authority that will carry it out. This body does not examine any of the principles of adequacy or legality of the measure carried out in this way. Only Article 31 part. 5 of the EPPO regulation, which deals with the possibility of the assisting European delegated prosecutor to refuse to carry out the assigned measure, in the event that

²³ A. ONDREJOVÁ: European Public Prosecutor’s Office – new entity, new questions, part 2: European Public Prosecutor’s Office and cross-border competence. *Advocacy Bulletin* Vol. 5, 2018, 6.

²⁴ S. PAWELEC: Implications of Enhanced Cooperation for the EPPO Model and Its Functioning. *The European Public Prosecutor’s Office: An Extended arm, or two headed Dragon?* Springer Nature Switzerland AG, 2015.

- (a) *the assignment is incomplete or contains a manifest relevant error;*
- (b) *the measure cannot be undertaken within the time limit set out in the assignment for justified and objective reasons;*
- (c) *an alternative but less intrusive measure would achieve the same results as the measure assigned; or*
- (d) *the assigned measure does not exist or would not be available in a similar domestic case under the law of his/her Member State²⁵.*

Any problem that arises in connection with the implementation of assigned measures is solved by the European delegated prosecutors together, by seeking a mutual solution with the supervising European prosecutor, and in the event that the situation cannot be resolved within seven days, the whole matter is referred to the permanent chamber, which proceeds in accordance with Art. 31. part. 8 of the EPPO Regulation.²⁶

In the intentions of Art. 31. part. 8 of the EPPO Regulation, the exact procedure is determined in case of such a situation. The relevant permanent chamber primarily hears the interested European delegated prosecutors. In accordance with the national law as well as the regulation, it will decide whether the assigned measure should be implemented and, if so, within what time limit. The obligation to inform the European delegated prosecutors involved is also established. This provision can be considered adequate and reasonable in relation to unjustified delays in the implementation of assigned measures. However, if the missed deadline stems from other practical problems, such as a lack of resources allocated by an individual member state, a lack of personnel substrate²⁷, the above-mentioned rules do not solve this. The given determination of the deadline for the problematic aspects outlined above will not solve the problem with the implementation of the measure, and it is not entirely clear how the implementation of the assigned measure will be accelerated. For this reason and in order to implement the prescribed measures within a reasonable period of time, a sufficiently well-equipped and specialized research unit should be established in the member states (sufficient personnel substrate with sufficient funding from the member states). If this does not happen, there is a very real chance that there will be delays. It will not be possible to implement the assigned measure, despite the efforts of the assisting European dele-

²⁵ Article 31.5 of the EPPO Regulation.

²⁶ The competent Permanent Chamber shall to the extent necessary hear the European Delegated Prosecutors concerned by the case and then decide without undue delay, in accordance with applicable national law as well as this Regulation, whether and by when the assigned measure needed, or a substitute measure, shall be undertaken by the assisting European Delegated Prosecutor, and communicate this decision to the said European Delegated Prosecutors through the competent European Prosecutor.

²⁷ W. L. BACHMAIER: Cross-Border Investigations Under the EPPO Proceedings and the Quest for Balance. In: *The European Public Prosecutor's Office: The Challenges Ahead*. Springer Nature Switzerland AG, 2018. s. 125.

gated prosecutor. And it is the setting of deadlines that may not be effective²⁸. An important question that must be asked is what the consequences will be of not complying with the deadline set by the permanent chamber. If the given delay has been repeated several times, the possibility of starting proceedings before the Court of Justice of the European Union is allowed. Although such a drastic measure should be considered as a means of ultima ratio due to its political consequences. The regulation does not even provide an answer to the question of how to deal with a member state that does not implement the assigned measures within the specified period or within a reasonable time frame.²⁹

The regulation in the quoted article also addresses the issue of the participation of the courts of the participating states in the assigned measures. *If judicial authorisation for the measure is required under the law of the Member State of the assisting European Delegated Prosecutor, the assisting European Delegated Prosecutor shall obtain that authorisation in accordance with the law of that Member State.* Nothing is unusual in the wording of the Regulation, as the assisting European delegated Prosecutor executing the assigned regulation obtains the consent of the court under the applicable law of his/her country, and is therefore a fully authorized person to appear before the courts and is also entitled to communicate with the courts under the applicable law. However, the Regulation continues with the provision according to which: *However, where the law of the Member State of the assisting European Delegated Prosecutor does not require such a judicial authorisation, but the law of the Member State of the handling European Delegated Prosecutor requires it, the authorisation shall be obtained by the latter European Delegated Prosecutor and submitted together with the assignment.* The Regulation very strictly states that “If judicial authorisation for the assigned measure is refused, the handling European Delegated Prosecutor shall withdraw the assignment”.³⁰ Such formulation does not allow the European delegated prosecutor to continue the process of obtaining the assigned measures. Here we could seek for a solution in the interpretation of article 73 of the Preamble of the EPPO regulation according to which: *“The possibility foreseen in this Regulation to have recourse to legal instruments on mutual recognition or crossborder cooperation should not replace the specific rules on cross-border investigations under this Regulation. It should rather supplement them to ensure that, where a measure is necessary in a cross-border investigation but is not available in national law for a purely domestic situation, it can be used in accordance with national law implementing the relevant instrument, when conducting the investigation or prosecution.”*³¹ If we think a one step further, in practice, there can easily arise a situation where for the measures needs to be the

²⁸ W. L. BACHMAIER: Cross-Border Investigations Under the EPPO Proceedings and the Quest for Balance. In: *The European Public Prosecutor's Office: The Challenges Ahead*. Springer Nature Switzerland AG, 2018. s. 125.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Article 31. ods. 3 EPPO Regulation.

³¹ Article 73 of the Preamble of the EPPO Regulation.

approval of the court of the Member State where the investigation is primarily conducted, for example in Italy, but the measure is to be carried out in another Member State, for example in Slovakia. In Slovakia, of such a measure in terms of national law, is also needed the court approval. If we were to copy the wording of the Regulation, specifically Art. 72 Preamble that says: “*In cross-border cases, the handling European Delegated Prosecutor should be able to rely on assisting European Delegated Prosecutors when measures need to be undertaken in other Member States. Where judicial authorisation is required for such a measure, it should be clearly specified in which Member State the authorisation should be obtained, but in any case there should be only one authorisation. If an investigation measure is finally refused by the judicial authorities, namely after all legal remedies have been exhausted, the handling European Delegated Prosecutor should withdraw the request or the order.*”³² It follows from the above that the regulation explicitly requires only one judicial authorization. However, the question really arises here, whether it is really possible to ignore the national regulation when obtaining the judicial authorization of the measure, and whether in fact the evidence obtained in this way, or the measure, could be considered legal.

Also as Ondrejová points out, in this case the European Delegated Prosecutor interferes with the integrity of another participating State when he or she provides legal assistance without the intervention of the participating Member State.³³ The above-mentioned inconsistent procedure for obtaining and presenting evidence in a cross-border investigation is partly addressed by the provision of Article 37 of the Regulation, which states that: “*Evidence presented by the prosecutors of the EPPO or the defendant to a court shall not be denied admission on the mere ground that the evidence was gathered in another Member State or in accordance with the law of another Member State.*” This provision could partially eliminate the rejection of evidence in legal proceedings on the grounds that it was not obtained in accordance with the rules of national law. However, we must not forget the fact that the European Prosecutor is bringing a case to prosecution before a national court, where Union law cannot preclude the court from being free to assess that evidence. However, with this provision, the European legislator left the question of the admissibility of evidence in the context of their assessment in the hands of national courts.³⁴ The power of national courts to freely assess the evidence provided for in Article 37 par. 2 of the Regulation, together with the absence of any determination of reasons for the exclusion of evidence set out in Article 37 of the Regulation in cross-border investigations, gives the possibility of maneuvering and referring to a very

³² Article 72 of the Preamble of the EPPO Regulation.

³³ A. ONDREJOVÁ: European Public Prosecutor’s Office – new entity, new questions, part 2: European Public Prosecutor’s Office and cross-border competence. *Advocacy Bulletin* Vol. 5, 2018, 6.

³⁴ V. MITSILEGAS – F. GIUFFRIDA: The European Public Prosecutor’s Office and human rights. In: W. GEELHOED et al. (eds.): *Shifting perspectives on the European Public Prosecutor’s Office*. Springer, Berlin, 2018, 59–98.

wide range of principles and laws at the national level. Article 37 of the Regulation is of course a welcome article, considering the strengthening of the equality between the defender and the prosecution, but many question marks are immediately related to it. This is mainly about ensuring the rights of suspects and accused persons, the right to legal aid, in the state where evidence is obtained in a cross-border investigation. We also consider the issue of collecting evidence in favor of suspects and accused persons to be questionable. The Regulation does not establish in any article the procedure of the, how the European Delegated Prosecutors should proceed in the case of obtaining such evidence European in cross-border investigations and their collection and mutual transfer of such evidence, so that all the rights of accused persons and suspects are ensured and the equality is observed. Inequality in cross-border investigations led by the European Public Prosecutor's Office could lead to a violation of the right to a fair trial recognized by the Charter of Fundamental Rights and also in the European Convention for the Protection of Human Rights.

A more complicated situation arises in co-operation in criminal matters, between member states that are not participating Member States within the meaning of the adopted Regulation on the European Public Prosecutor's Office. Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced co-operation for the establishment of the European Public Prosecutor's Office came to practice at 20. November 2017. It follows from the very name of the regulation that the EPPO was established as a form of enhanced cooperation. The essence of this method is the cooperation of some member states in specific areas with the use of EU institutions, while if some member states do not want this cooperation, they are not obliged to participate in it, but they cannot block it. The reasons given by several states for not adopting the regulation are directly related to the issue of sovereignty. Based on the study entitled *Sovereignty conflicts in the European Union*³⁵, we can divide this issue into four areas. These are areas related to democracy and the rule of law, economic affairs, and membership in the Union itself. The issue of sovereignty is precisely the argument used by the member states to justify their position not to participate in enhanced cooperation. In the case of Hungary, the current Minister of Justice Judit Varga announced that these are issues of sovereignty and the Hungarian government does not see the need to be part of the EPPO, as it already takes the fight against corruption seriously enough at the national level. This caused some "raised eyebrows" in Brussels. Because OLAF closed 43 investigations related to the financial interest of the EU in Hungary in the period 2015–2019, which is the most in the entire EU. OLAF advised the Commission to recover almost 4% of the EU funds provided in Hungary, and this number is 10 times higher

³⁵ N. BRACK – R. COMAN – R. A. CRESPI: *Sovereignty conflicts in the European Union. Les Cahiers du Cevipol* 2019/4 (N° 4). s. 3–30. <https://www.cairn.info/revue-les-cahiersdu-cevipol-2019-4-page-3.htm>.

than the figure representing the average across EU states.³⁶ Even the chief prosecutor of Hungary, Péter Polt, developed the so-called a network model, which, in his opinion, offers a more effective solution to problematic issues that the models of the European Public Prosecutor's Office do not properly solve. According to the network model based on the concept of the decentralized model, the European Public Prosecutor's Office would function as a decentralized network of delegated European prosecutors whose task is to manage cases within the competence of the European Public Prosecutor's Office at the level of the Member States, within the national legal order. The network would be connected, managed, supported and supported by a strengthened, enhanced and reinforced central coordination unit organized in Eurojust or attached to Eurojust.³⁷

The Regulation contains several provisions on the issue of judicial cooperation between the European Public Prosecutor's Office and non-participating states. This is a provision in Chapter X of the regulation containing Article 99, point 1–3 of the regulation, which discuss the basic rule, that if necessary for the performance of its tasks, the EPPO may establish and maintain cooperative relations with institutions, bodies, offices or agencies of the Union in accordance with their respective objectives, and with the authorities of Member States of the European Union which do not participate in enhanced cooperation on the establishment of the EPPO, the authorities of third countries and international organisations. Point 2 states that as relevant the EPPO may, in accordance with Article 111, directly exchange all information, with the entities referred to in paragraph 1 of this Article, unless otherwise provided for in this Regulation. Finally point 3 says, that for the purposes set out in paragraphs 1 and 2, the EPPO may conclude working arrangements with the entities referred to in paragraph 1.³⁸ Such a working arrangements was sign between European public prosecutor's office and the office of the prosecutor general in Hungary at March 26 2021.³⁹ The agreement directly refers to Art. 99 of the EPPO regulation and thus that the said institutions will apply this article directly. The most important part in this case can be considered Chapter II of the working arrangement, which draws attention to judicial cooperation in criminal matters. The agreement is very weak as it stipulates that the parties shall grant each other the widest possible assistance in the application of the relevant legal instruments for judicial cooperation in criminal matters. However, the arrangements does not elaborate on this cooperation further. Pursuant to Article 105 of the Regulation *In the absence of a legal instrument relating to co-operation in criminal matters and surrender between the EPPO and the competent authorities of the Member States of*

³⁶ E. INOTAI – T. GOLSING – E. SZEKERES – C. CIOBANU: Democracy digest: Hungary and Poland refuse to join EU justice league. *Reporting Democracy* 2021. <https://balkaninsight.com/2021/06/04/democracy-digest-hungary-and-poland-refuse-to-join-eu-justiceleague>.

³⁷ UDVARHELYI B.: Az Office-tól a College-ig – Gondolatok az Európai Ügyészség szervezeti felépítéséről. *Ügyészek Lapja* 2021/1., <https://ugyeszeklapja.hu/?cat=284>.

³⁸ See art. 99 of the Regulation.

³⁹ Dostupné na Working_arrangement_Hungary.pdf (europa.eu).

the European Union which do not participate in enhanced co-operation on the establishment of the EPPO, the Member States shall notify the EPPO as a competent authority for the purpose of implementation of the applicable Union acts on judicial co-operation in criminal matters in respect of cases falling within the competence of the EPPO, in their relations with Member States of the European Union which do not participate in enhanced co-operation on the establishment of the EPPO. According to the wording of the Regulation, for the purposes of cooperating in investigations, the European Prosecutor will be designated as a national authority, which may lead to a significant divergence in the exercise of his powers. On the one hand, as a European Prosecutor, he/she is independent and bound exclusively in the exercise of his/her competence by Union law, however, it will continue to have to act in terms of legal assistance in criminal matters only on the basis of national legal acts, which, however, are concluded by states as such and are not governed by Union law. When performing individual tasks, it must be clear in which cases the prosecutor acts as the European Prosecutor and when as the National Prosecutor. Non-participating Member States are not bound by the Regulation. We therefore consider that, even if the participating States are entitled to designate European Prosecutors as a national authority for the purpose of co-operation in criminal matters, there is no act governing the procedure of non-participating States in cooperating in the European Public Prosecutor's Office, thus it follows that these States are not obliged to tolerate the exercise of the powers of the European Public Prosecutor's Office on their territory, which would significantly interfere with the integrity of individual States. This idea is only supported by the provision of the preamble of the EPPO regulation, specifically point 110 "Member States of the European Union which do not participate in enhanced cooperation on the establishment of the EPPO are not bound by this Regulation. The Commission should, if appropriate, submit proposals in order to ensure effective judicial cooperation in criminal matters between the EPPO and Member States of the European Union which do not participate in enhanced cooperation on the establishment of the EPPO. This should in particular concern the rules relating to judicial cooperation in criminal matters and surrender, fully respecting the Union *acquis* in this field as well as the duty of sincere cooperation in accordance with Article 4(3) TEU". The duty of sincere cooperation in accordance with Article 4(3) is a strong argument for the claim that a non-participating state is obliged not to block the activities of the European Public Prosecutor's Office on its territory, but in no case does it provide a sufficient legal framework for effective cooperation between a non-participating state and the European Public Prosecutor's Office. Therefore, it would be necessary to completely omit the wording "if appropriate" in this context, so that it is clear that the Commission is obliged to adopt such a legal framework for effective cooperation. It basically only concerns Poland as a member state that refuses to accept the European Public Prosecutor's Office as an institution at all. This follows from the EPPO annual report. Considering Poland's position, it will be interesting to watch further developments in the functioning of the EPPO. However, it can be concluded that the Commission, perhaps for such a reason mentioned above, is not

quite pushing for the adoption of any legal framework for the purpose of effective cooperation in criminal matters, since the only state that refuses to cooperate is Poland.⁴⁰

We consider the most debatable point to be co-operation in criminal matters between the participating States that are signatories to the Regulation and between States that are not only non-participating States but are neither Member States of the European Union. The problem here is the position of the European Public Prosecutor's Office as an institution. The reason is that the co-operation in criminal matters between Member States and third countries works in most cases on the basis of international law and thus international conventions to which these individual states are signatories. The European Union, and therefore the European Public Prosecutor's Office itself, is not entitled to be a party to such a convention and to carry out any co-operation in criminal matters. The provision of Article 104 provides that: *“International agreements with one or more third countries concluded by the Union or to which the Union has acceded in accordance with Article 218 TFEU in areas that fall under the competence of the EPPO, such as international agreements concerning co-operation in criminal matters between the EPPO and those third countries, shall be binding on the EPPO.”* However, such agreements have not been concluded to date. Thus, the Regulation also considered this possible scenario, where the Regulation states that *In the absence of an agreement pursuant to paragraph 3 of this Article or a recognition pursuant to paragraph 4 of this Article, the handling European Delegated Prosecutor, in accordance with Article 13(1), may have recourse to the powers of a national prosecutor of his/her Member State to request legal assistance in criminal matters from authorities of third countries, on the basis of international agreements concluded by that Member State or applicable national law and, where required, through the competent national authorities. In that case, the European Delegated Prosecutor shall inform and where appropriate shall endeavour to obtain consent from the authorities of third countries that the evidence collected on that basis will be used by the EPPO for the purposes of this Regulation. In any case, the third country shall be duly informed that the final recipient of the reply to the request is the EPPO.* However, the exercise of the competence of the European Public Prosecutor's Office remains a problem, as indicated above, as third countries are not obliged to accept the European Public Prosecutor's Office as an institution. It must be noted that the interest of third countries to participate in cooperation with the EPPO is visible as the EPPO has already concluded working agreements with, for example, Ukraine or Montenegro, which can be considered a significant step forward in relation to the functioning of the EPPO.⁴¹

⁴⁰ Other states are in the “Opt-out” mode, Denmark and Ireland are exempt from the entire area of freedom, security and solidarity.

⁴¹ Working Arrangement published on Documents | European Public Prosecutor's Office (europa.eu)

Conclusion

On 24 March 2022, the European Public Prosecutor's Office (EPPO) published its annual report since the beginning of its activities in June 2021. In the annual report, the EPPO informs about its organization and functioning (the activities of the College, the permanent chamber, the College support unit, the system for case management and IT, on human resources, on financial resources and their management, on transparency and relations with the general public and the press, on the activities of the legal service, etc.). Also about EPPO operations by participating Member States, crimes, seizures, number of accusations and other key data. It is certainly worth mentioning the fact that since the beginning of EPPO's operation, i.e. since. On June 1, 2021, 576 investigations were initiated. As of December 31, 2021, there were 515 active investigations. Also, the amount of damage is interesting information, where the total estimated damage within active investigations was EUR 5.4 billion.⁴² On the positive side, it is not possible to deny the European Union's efforts to unify criminal law, including by putting the institute of the European Public Prosecutor's Office into practice. It should not be forgotten that practice alone will show a number of application problems that will prove to be fundamental. In the article, we have tried to point out the problems that are considered to be the most acute, which need to be addressed in order for the European Public Prosecutor's Office to function effectively. We have identified as the most pressing the problems related to the exercise of the competence of the European Public Prosecutor's Office, both within the participating States but also regarding non-participating States, as well as co-operation in criminal matters with third countries. The least problematic seems to be the co-operation between the participating States, i.e., the States that have adopted Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced co-operation for the purpose of establishing a European Public Prosecutor's Office. As mentioned in the article, European Prosecutors, and in particular European Delegated Prosecutors, must always, in exercising their powers, keep in mind their competence and independence, which derives from their position, and they should also not forget to work closely with each other, as it is directly ordered by the Regulation. Co-operation between individual European Prosecutors and European Delegated Prosecutors can be very effective in complying with the strict rules of the Regulation and in avoiding certain application problems that we have pointed out in the article. We consider the exercise of the competence of the European Public Prosecutor's Office within non-participating States and third countries to be the most problematic. It is the Union's duty, if it wants the European Public Prosecutor's Office to be able to function from the outset, to take measures to eliminate as far as possible the issue and disputes in the exercise of its competence. The European Union needs to adopt documents addressing co-operation in criminal matters between non-participating States – especially how European Prosecutors are to exercise their powers, but especially to address the

⁴² Annual report EPPO, see EPPO_Annual_Report_2021 (1).pdf.

issue of exercising the competence of the European Public Prosecutor's Office with third countries. At first sight, the functioning of the European Public Prosecutor's Office in the exercise of its competence seems quite clear. Investigations are also conducted by the European Prosecutor through European Delegated Prosecutors, who know how to delegate this competence to national authorities. The defence of the accused will be carried out by persons entitled to do so by the national authorities (mostly lawyers), and the charges will be brought before the national courts. Here, however, it is necessary to reflect on the fact that the exercise of individual professions will be affected by the exercise of the competence of the European Public Prosecutor's Office, and therefore a minimum knowledge of the European Public Prosecutor's Regulation is required to effectively ensure the accused's right to defence, their fundamental right to defence and for judges to adhere to the letter of the principle of the right to a fair trial. On the other hand, we cannot deny the EPPO's efforts for effective cooperation, which is underlined by the number of signed working agreements. It only follows from the above that the effort of individual states to cooperate with the EPPO is there, and therefore there is nothing left but to state that in the future it will really only be an area of effective cooperation.

References

- [1] W. L. BACHMAIER: Cross-Border Investigations Under the EPPO Proceedings and the Quest for Balance. In: *The European Public Prosecutor's Office: The Challenges Ahead*. Springer Nature Switzerland AG, 2018, 125.
- [2] N. BRACK – R. COMAN – A. CRESPIY: Sovereignty conflicts in the European Union. *Les Cahiers du Cevipol* 2019/4 (N° 4), 3–30. <https://www.cairn.info/revue-les-cahiersdu-cevipol-2019-4-page-3.htm>.
- [3] M. DELMAS-MARTY – J. A. E. VERVAELE: *Corpus Juris 2000: Criminal law for the protection of financial interests of the European Union (European Prosecutor)*. Iura Edition, Bratislava, 2003. *AUC Iuridica* 1/2006, 37.
- [4] M. DESETT – E. SZABOVÁ: *Perspectives of European Public Prosecutor's Office*. p. 424, EQUILIBRIA, s. r. o.
- [5] H-H. HERRNFELD: Implementation of the EPPO Regulation: A Perspective from Germany. In: K. LIGETI – M. J. ANTUNES – F. GIUFFRIDA (eds.): *The European Public Prosecutor's Office at Launch: Adapting National Systems, Transforming EU Criminal Law*. Wolters Kluwer Italia, Milano, 2020, 149–162.
- [6] E. INOTAI – T. GOLSING – E. SZEKERES – C. CIOBANU: Democracy digest: Hungary and Poland refuse to join EU justice league. *Reporting Democracy* 2021. <https://balkaninsight.com/2021/06/04/democracy-digest-hungary-and-poland-refuse-to-join-eu-justiceleague>.
- [7] J. JELINEK: *The future of the European Public Prosecutor's Office*. In the collection of scientific contributions of the nationwide interdisciplinary sci-

entific conference with an international participation: 1st Košice days of criminal law, p. 424, EQUILIBRIA, s. r. o.

- [8] R. KERT: Specific Aspects of the Implementation of the EPPO Regulation in Austria. In: K. LIGETI – M. J. ANTUNES – F. GIUFFRIDA (eds.): *The European Public Prosecutor's Office at Launch: Adapting National Systems, Transforming EU Criminal Law*. Wolters Kluwer Italia, Milano, 2020, 137–148.
- [9] V. MITSILEGAS – F. GIUFFRIDA: The European Public Prosecutor's Office and human rights. In: W. GEELHOED et al. (eds.): *Shifting perspectives on the European Public Prosecutor's Office*. Springer, Berlin, 2018, 59–98.
- [10] A. ONDREJOVÁ: European Public Prosecutor's Office – structure and competence. *Advocacy Bulletin* Vol. 3, 2018, 31.
- [11] A. ONDREJOVÁ: European Public Prosecutors Office – new entity, new questions, part 1: Scope of public prosecution surveillance – power to conduct investigations and other measures. *Advocacy Bulletin* Vol. 4, 2018, 6.
- [12] A. ONDREJOVÁ: European Public Prosecutor's Office – new entity, new questions, part 2: European Public Prosecutor's Office and cross-border competence. *Advocacy Bulletin* Vol. 5, 2018, 26.
- [13] S. PAWELEC: Implications of Enhanced Cooperation for the EPPO Model and Its Functioning. *The European Public Prosecutor's Office: An Extended arm, or two headed Dragon?* Springer Nature Switzerland AG, 2015.
- [14] UDVARHELYI B.: Az Office-tól a College-ig – Gondolatok az Európai Ügyészség szervezeti felépítéséről. *Ügyészek Lapja*, 2021/1., 147–166.
- [15] Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 *implementing enhanced cooperation for the establishment of the European Public Prosecutor's Office*.
- [16] Working Arrangement published on Documents | European Public Prosecutor's Office (europa.eu)
- [17] Annual report EPPO, see EPPO_Annual_Report_2021 (1).pdf
- [18] Slovakia. Act no. 153/2001 Coll. on the Prosecutor's Office.
- [19] Slovakia. Act no. 154/2001 Coll. on prosecutors and prosecutor trainees.
- [20] Slovakia. Act no. 301/2005 Coll. Code of Criminal Procedure.

IV.

**CIVILISZTIKAI TUDOMÁNYOK KÖRÉBE
TARTOZÓ TANULMÁNYOK**

EGYMÁSRAUTALTSÁG. GONDOLATOK AZ ALÁRENDELTSÉGRŐL ÉS A KISZOLGÁLTATOTTSÁGRŐL

INTERDEPENDENCE. REFLECTIONS ON SUBORDINATION AND VULNERABILITY

JAKAB NÓRA*

Absztrakt: A munkaerőpiacon a más részére történő önálló vagy önállóan munkavégzés során az egymásrautaltság értelemszerűen benne foglaltatik a jogviszonyban. A pacta sunt servanda, a jog és felelősség vállalása mindkét szerződő felet a szerződés betartására készíti. Ugyanakkor, amikor eltűnik a partnerség az egymásrautaltság állapotából, szükség van átláthatóságra, kiszámíthatóságra, biztonságra: védelemre. Az utóbbi években eltűnt a stabil foglalkoztatás, a munkavállaló helyett munkavégzőről beszélünk, és a függő viszonyok egyenlőtlenségét elemezzük. Mi történt valójában? Ebben a tanulmányban ezekre a változásokra mutatok rá, gondolkodom a szerződési elvről és az egymásrautaltság árnyalatiról.

Kulcsszavak: *egymásrautaltság, kiszolgáltatottság, fogyasztó, munkavégző, szerződési elv, munkaszerződés*

Abstract: In the labour market, interdependence is implicit in the relationship when working for someone else, whether independently or not. The pacta sunt servanda, the assumption of rights and responsibilities, obliges both contracting parties to comply with the contract. At the same time, when the partnership moves away from a state of interdependence, there is a need for transparency, predictability, security: protection. In recent years we have seen the disappearance of stable employment, we speak of the worker rather than the employee, and we analyse the inequality of dependent relationships. What has really happened? In this paper, I point to these changes, reflecting on the contract principle and the nuances of interdependence.

Keywords: *interdependence, vulnerability, consumer, worker, contractual principle, employment contract*

Bevezető gondolatok

Deakin és Rogowski úgy véli, hogy a Supiot-jelentésben az a probléma fogalmazódott meg, hogy hogyan lehet a munkajogot újraszabályozni oly módon, hogy megbirkózzon a piaci és szervezeti környezettel. Supiot a gazdasági és társadalmi környezetben bekövetkezett változás mozgatórugójának nem a fordista modell merevségét és az új technológiák megjelenését tartotta. Nagy kihívásként mutatott rá a jövedelem elvesztéséből adódó munkanélküliségre, a betegségekre és az öregedésre, valamint a *függő viszonyok egyenlőtlenségéből adódó problémákra*. A kollektív munkajogi intézmények képtelenek voltak hatékony védelmet nyújtani a munkavállalók számára. Ennek legfőbb oka abban keresendő, hogy a szociális és gazda-

sági jogok¹ olyan intézményeken alapultak, amelyek a stabil foglalkoztatásra épültek. Az ő javaslata egy olyan munkajogi reform volt, amely a munkaviszony mögé nézett (*beyond employment*), s a védelmet nem csupán a munkaviszonyhoz köti, hanem azon túlterjeszkedik új szabályozási technikákkal és politikai kezdeményezésekkel. Ez magában foglalta a munkavállalói státusz helyett/mellett a munkaerőpiaci tagság/státusz bevezetését is, és a szociális jogok munkaviszonyon kívüli élvezetét is (*social drawing rights*), amely lehetővé tenné a képzési források egész életen át tartó igénybevételét is.²

2014-ben és 2018-ban már hivatkoztam erre a szemléletre, mert a munkajogi védelmet egy tág kontextusban értelmeztem.³ Szinte minden egyes gondolatba indokolt újra belekapaszkodni.

* DR. JAKAB NÓRA
PhD egyetemi tanár
Miskolci Egyetem ÁJK
Civilisztikai Tudományok Intézete
Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros,
nora.jakab@uni-miskolc.hu

¹ A gazdasági és szociális jogok fejlődéséről lásd: C. KAUFMANN: *Globalisation and Labour Rights. The Conflict between Core Labour Rights and International Economic Law*. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2007.

² Lásd erről bővebben: Transformation of labour and future of labour law in Europe. European Commission, Final Report, June 1998, 212–217. bekezdések. A szociális jogok munkaerőpiacra gyakorolt hatását lásd S. DEAKIN: Social Rights and the Market. An evolutionary Perspective. In: B. BURCHELL – S. DEAKIN – J. MICHIE – J. RUBERY (eds.): *Systems of Production. Markets, organisations and performance*. Routledge, London and New York, 2005, 75–88. Ez az elképzelés teljes egészében konzisztens a képességalapú megközelítéssel. Mindez a munkaerőpiac rugalmasabbá tételéhez járul hozzá, azáltal, hogy a nemzeti szabályokban egyre több olyan reformot vezettek be, amely a munka és családi élet összeegyeztethetőségén alapult, illetve munkaviszonyon kívüli időben társadalombiztosítási hozzájárulások fizetésével biztonságban lehetnek az egyének. Ezt a folyamatot az Európai Unióban az OMC segítette, amely kemény jogi szabályozás helyett inkább puha jogi irányelveket alkalmazott. Gondoljunk csak a szülői szabadságról, határozott időről és részmunkaidőről szóló irányelvekre. A reflexív elemek ugyanúgy megjelentek ebben a szabályozásban, hiszen az irányelvek megalkotásában nagy szerepe volt a kollektív tárgyalásoknak és a rugalmas implementálási lehetőségeknek. Az irányelvek célja az egyenlő bánásmód elve mellett a munka és magánélet összeegyeztethetőségén, valamint a munkaviszony rugalmasabbá tételén alapult. S. DEAKIN – R. ROGOWSKI: Reflexive labour law, capabilities and the future of social Europe. In: R. ROGOWSKI – R. SALAIS – N. WHITESIDE (eds.): *Transforming European Employment Policy. Labour Market Transitions and the Promotion of Capability*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 2011, 241–243.

³ JAKAB Nóra: *A munkavállalói jogalanyiség munkajogi és szociális jogi kérdései, különös tekintettel a megváltozott munkaképességű és fogyatékos személyekre*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2014, 78. JAKAB Nóra: *Európai és magyar munkajogi szabályozás a változó*

A függő viszonyok egyenlőtlensége azóta is egyre erősebben jelentkezik az újabb munkavégzési viszonyok és az önfoglalkoztatók esetében. A kollektív munkajogi intézmények képtelensége vagy képessége ismételten felmerül. A munkavállaló európai uniós fogalma tovább erősödött a 2021. évi dokumentumokban, s egyre inkább a munkavégző védelméről kell gondolkodni.⁴

Eltűnt tehát a stabil foglalkoztatás, a munkavállaló helyett munkavégzőről beszélünk, és a függő viszonyok egyenlőtlenségét elemezzük. Mi történt valójában? Ebben a tanulmányban ezekre a változásokra mutatok rá, gondolkodom *a szerződési elvről és az egymásrautaltság árnyalatiról*.

1. Stabil foglalkoztatás eltűnése

Az elmúlt 25 évben megfigyelhető a munkaerőpiac rugalmasságának növekedése. 2016-ban a munkaszerződések egynegyede „nem hagyományos” foglalkoztatási formákra vonatkozott, az elmúlt tíz évben pedig az összes új munkahely több mint fele „nem hagyományos” formát öltött⁵. A digitalizáció megkönnyítette az új foglalkoztatási formák kialakulását, a demográfiai változások pedig az aktív népesség sokszínűbbé válását eredményezték. Az új foglalkoztatási formák által biztosított rugalmasság jelentős mértékben hozzájárult a munkahelyek létrehozásához és a munkaerőpiac növekedéséhez. 2014 óta több mint ötmillió munkahelyet hoztak létre, amelyből szinte 20% új foglalkoztatási formáknak felel meg. Az új foglalkoztatási formák gazdasági változásokhoz való alkalmazkodásának képessége új üzleti modellek kialakulását tette lehetővé, többek között a közösségi gazdaságban is, illetve olyan személyek számára tette lehetővé a munkaerőpiacra való belépést, akik azt megelőzően ki voltak szorítva.⁶ Az EU-ban jelenleg összesen 236 millió nő és férfi dolgozik, ami azt jelenti, hogy az Unióban minden eddigénél magasabb a foglalkoztatás szintje. Az önfoglalkoztatás és az atipikus foglalkoztatási formák együttesen a munkaerőpiac jelentős hányadát teszik ki. 2016-ban az EU-ban a munkavállalók 14%-a önálló vállalkozó, 8%-a teljes munkaidőben foglalkoztatott ideiglenes alkalmazott, 4%-a részmunkaidőben foglalkoztatott ideiglenes alkalmazott.

gazdasági viszonyok között, különös tekintettel a magyar munkajogi kodifikációra. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2018, 79–80.

⁴ A Bizottság Közleménye: *Iránymutatás az uniós versenyjognak az egyéni önfoglalkoztatók munkafeltételeire vonatkozó kollektív szerződésekre történő alkalmazásáról*. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on improving working conditions in platform work, Brussels, 9.12.2021 COM(2021) 762 final 2021/0414 (COD).

⁵ A nem hagyományos formák közé tartoznak az állandó részmunkaidős, illetve az ideiglenes teljes munkaidős és részmunkaidős foglalkoztatások. COM(2017) 797: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union. Brussels, 21. 12. 2017.

⁶ Itt jegyzem meg többek között az esélyegyenlőségi politika címzettjeinek belépését is, amely a munkajogi szabályozást erőteljesen visszatartja a rugalmas szabályok alkalmazásától.

zott, 13%-a részmunkaidőben foglalkoztatott állandó alkalmazott volt, 60%-a pedig teljes munkaidős, határozatlan idejű szerződéssel rendelkezett.⁷

Az atipikus munka és az önfoglalkoztatás előfordulási gyakorisága a tagállamok, a régiók, az ágazatok és a generációk között nagy eltéréseket mutat. A 20 és 30 év közötti, ideiglenes szerződéses megállapodások alapján, vagy „szerződés nélkül” dolgozó fiatalabb munkavállalók aránya kétszer annyi, mint a többi korcsoportban. A nemek közötti megoszlás is nyilvánvaló: az önálló vállalkozók körében a férfiak, a határozott idejű és/vagy részmunkaidős helyzetekben pedig a nők vannak túlnyomó többségben.⁸

Az önálló vállalkozók is heterogén csoportot alkotnak. A legtöbb személy önkéntes alapon dönt úgy, hogy alkalmazottakkal rendelkező vagy alkalmazottak nélküli önálló vállalkozó lesz, vállalva a vállalkozóvá válás kockázatát, míg mintegy 20%-uk azért válik önálló vállalkozóvá, mert munkavállalóként nem talál állást. Néhányan élvezik a jó minőségű állást és az autonómiát; mások – kevesebb mint az önálló vállalkozók 10%-a – a gazdasági függőséget és a pénzügyi sebezhetőséget tapasztalják meg. Az EU-ban évente újonnan létrehozott vállalkozások közül az önálló vállalkozók által létrehozott vállalkozások aránya 15% és 100% között van azokban a tagállamokban, ahol az adatok lehetővé tették az elemzés elvégzését⁹. Az önálló vállalkozók által létrehozott újonnan alapított vállalkozások esetében a túlélési ráta jellemzően 30% és 60% között van az első öt évet követően.¹⁰

A munkaerőpiacon a más részére történő önálló vagy önállótlan munkavégzés során az *egymásrautaltság* értelemszerűen benne foglaltatik a jogviszonyban. *A pacta sunt servanda*, a jog és felelősség vállalása mindkét szerződő felet a szerződés betartására készíti. Ugyanakkor, amikor *eltűnik a partnerség az egymásrautaltság állapotából*, szükség van *átláthatóságra, kiszámíthatóságra, biztonság-ra: védelemre*. A munkajogi változások vizsgálata során gyakran foglalkoztam a munkajog erősödő magánjogi jellegével, amelyben a polgári jogi szabályok érvényesülése egyre erősebb.¹¹ Prugberger Tamás felhívja a figyelmet arra, hogy a

⁷ *A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréséről*, COM(2018) 132final. 1.

⁸ *A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréséről*, COM(2018) 132final. 1.

⁹ Belgium, Ciprus, a Cseh Köztársaság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Magyarország, Írország, Litvánia, Luxemburg, Málta, Lengyelország és az Egyesült Királyság.

¹⁰ *A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréséről*, COM(2018) 132 final, 3–4.

¹¹ Úgy vélem, hogy az új Ptk. hatálybalépéséhez kapcsolódó módosításokkal, 2014. március 15-től ez a közeledés folytatódott, a két szabályozás közelebb került egymáshoz, közülük az alábbiakat emelem ki. 2014. március 15-ét követően az Mt.-ben rendeltetésellenes joggyakorlás helyett joggal való visszaélés tilalma szerepel, amely valamivel szűkebben értelmezhető, azonban, hogy miképpen, azt a bírói gyakorlat fogja kikristályosítani. A személyhez fűződő jogok nevükben változtak csak, hiszen a személyiségi jogok tekintetében az Mt. eddig is utaló szabályt tartalmazott a Ptk.-ra (lásd Mt. 9. §).

védelmi jellegű szabályozás egyáltalán nem idegen a polgári jogtól sem, utal itt a lakásbérleti szerződésre, a haszonbérletre, a fogyasztót védő rendelkezésekre, a blankettaszerződést alkalmazó cégekre vonatkozó szabályokra. Sőt, a munkaszerződés Ptk.-ba való beemelését sürgetve annak kvázi fogyasztói szerződésként minősítését

Az Mt. 31. §-ában a jognyilatkozatokra a Ptk. szabályait rendeli alkalmazni. Az Mt. 163. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lépett, a 163. § a (3) bekezdéssel egészült ki: „(2) Engedményezésnek pénzkövetelés esetén van helye. A levonásmentes munkabérrész nem engedményezhető. (3) Tartozásátvállalásnak pénzkövetelés esetén van helye. Munkáltatói tartozást a munkavállaló nem vállalhat át.” Az Mt. 172. § (1) bekezdése értelmében a kártérítés összegének számításánál le kell vonni a) a társadalombiztosítás vagy az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár által nyújtott ellátást, b) amit a jogosult megkeresett vagy az adott helyzetben elvárhatóan megkereshetett volna, c) amihez a jogosult a megrongálódott dolog hasznosításával hozzájutott, d) amihez a jogosult a károkozás folytán megtakarított kiadások eredményeként jutott hozzá. A (2) alapján a kártérítés alapjául szolgáló jövedelem meghatározásánál a jövedelmet – a jogosultat a társadalombiztosítási szabályok szerint terhelő – járulékkal csökkentett összegben kell figyelembe venni. Az Mt. 177. § szakasza a kár megtérítésére egyebekben a Ptk. 6:518–534. §-a szabályait rendeli alkalmazni. Az Mt. 228. § (5) és 229. § (8) alapján kötbér kikötése esetén a Ptk. 6:186–189. §-a irányadó.

Ugyanakkor például az 1/2019. (V. 20.) KMK vélemény a munkaviszonyhoz kapcsolódó egyes megállapodások: a versenytilalmi megállapodásra és a tanulmányi szerződésre vonatkozó munkajogi szabályok értelmezéséről egyértelműen rögzíti, hogy a versenytilalmi megállapodásnak kötelezően tartalmaznia kell a kikötött korlátozást és annak ellenértéke meghatározását. Ennek hiányában nem érvénytelenség, hanem nem létező szerződésről van szó, mivel a törvény szerinti kötelező tartalmi elemekben nincs konszenzus. Nem létező szerződésre pedig jogot alapítani nem lehet, azaz nem keletkezik kötelezettség a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság annak követelésére. Ez az elv tükröződik a hosszabb ideje egységes polgári jogi ítélkezési gyakorlatban is (BH1997. 102., BH2003. 409.). A Ptk. a nem létező szerződés jogkövetkezményeként a jogalap nélküli gazdagodás szabályait tartja irányadónak (Ptk. 6:579. §). Az Mt. 31. §-a azonban – utaló szabály hiányában – nem teszi lehetővé a Ptk. fenti rendelkezésének alkalmazását, tehát a versenytilalmi megállapodással összefüggésben erre igény nem alapítható. A munkaügyi perben ilyen esetekben munkáltatói kártérítés alkalmazható, ha a munkavállaló a nem létező szerződés alapján teljesített vagy a már megfizetett „ellenérték” visszakövetelésének lehet helye. Az okozott kárért fennálló felelősség akkor állapítható meg, ha bizonyított a károkozó magatartás, a kár bekövetkezte és az ezek közötti okozati összefüggés. A munkáltatói kárfelelősség megállapítása a felek közötti alá-fölé rendeltségi viszonyra tekintettel merülhet fel. Értékelni kell, hogy a versenytilalmi megállapodás alapvetően a munkáltató érdekében jön létre, az ő elvárásait szolgálja és általában ő határozza meg a szerződésben a feltételeket. Az Alkotmánybíróság is rögzítette a munkaviszony sajátosságaként a felek közötti függőségi kapcsolatot. „...A munkaviszony sajátossága a felek egyenlőtlensége és a jogviszony alá-fölérendelt jellege. Másfelől pedig munkaviszonyból fakadó szabályok a munkavállalók cselekvési autonómiáját, így magatartását és véleményét szükségszerűen korlátozzák.” [14/2017. (VI. 30.) AB hat. (21)].

megvalósíthatónak tartja.¹² Kisfaludi András írta, hogy: „*A munkaviszony sajátosságainak megfelelő eltérő szabályokat, amelyek garanciális korlátozásokat, tilalmakat jelentenének, szintén a polgári jog keretében lehet rögzíteni, hiszen a speciális helyzetben lévő, adott esetben gyengébb fél jogi eszközökkel való védelme nem idegen a polgári jog rendszerétől és módszereitől.*”¹³ A fogyasztók polgári jogi védelmét illetően ezen a ponton indokolt megjegyezni, hogy az Európai Bizottság közleményt adott ki az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak *Új megállapodás a fogyasztói érdekekért* címmel, amely a meglévő fogyasztóvédelmi politikai kereten alapul, és azt fejleszti tovább a jelen változó piacainak és üzleti gyakorlatainak megfelelő modern szabályokra, erősebb állami és magán jogérvényesítési eszközökre és hatékonyabb jogorvoslati lehetőségekre vonatkozó javaslatokkal.

A gyakorlatban az *Új megállapodás a fogyasztói érdekekért* célja a következő: a hatályos szabályok modernizálása és a jelenlegi fogyasztói vívmányok hiányosságainak megszüntetése; a fogyasztók számára hatékonyabb jogorvoslati lehetőségek biztosítása, az eredményes végrehajtás támogatása, valamint a közigazgatási szervek közötti szélesebb körű együttműködés megvalósítása egy tisztességes és biztonságos egységes piacon; az Unión kívüli partnerországokkal való együttműködés fokozása; az egységes piacon a fogyasztókkal való egyenlő bánásmód biztosítása és annak garantálása, hogy az illetékes nemzeti hatóságok képesek a fogyasztási cikkek „kettős minőségével” kapcsolatos problémák kezelésére; a kommunikáció és a kapacitásépítés javítása annak érdekében, hogy a fogyasztók jobban tisztában legyenek jogaikkal, és a kereskedők – különösen a kis- és középvállalkozások – segítséget kapjanak a kötelezettségeiknek való könnyebb megfeleléshez; a fogyasztóvédelmi politika jövőbeli kihívásainak vizsgálata egy gyorsan fejlődő gazdasági és technológiai környezetben.¹⁴ Látható tehát, hogy *változások közepette a kiszolgáltatottság kezelése a polgári jogban is egyre jelentősebbé válik.*

¹² PRUGBERGER Tamás: Észrevételek az új Ptk. egyes szerződéseket tartalmazó fejezetéhez a szolgálattal kapcsolatos szerződések hiánya miatt. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/10., 21.

¹³ KISFALUDI A: A Polgári Jogi Kodifikációs Szerkesztőbizottság a munkajog és a Polgári Törvénykönyv viszonyáról. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2000/1., 21.

¹⁴ Az utóbbi időben a fogyasztókat Unió-szerte érintő nagymérvű visszaélészerű magatartások előfordulása csökkentette a fogyasztók egységes piacba vetett bizalmát. E nagymérvű események közé tartozik a dízelbotrány (amelyben a gépjárműgyártók olyan technológiát építettek a gépjárművekbe, amelyekkel kijátszották a kibocsátási teszteket) és a bankok jelzálogszerződésekben széleskörűen alkalmazott tisztességtelen szerződési feltételei. Ezen események arról is vitát váltottak ki, hogy az Unió rendelkezik-e az e problémák megoldásához, mégpedig a fogyasztóvédelmi szabályok hatékony végrehajtásához és a kárt szenvedett fogyasztók számára jogorvoslat nyújtásához szükséges, kellő mértékben szigorú mechanizmusokkal. Ezen túlmenően aggodalomra okot adva több tagállamban is felmerült az egységes piac különböző részein az azonos termékek eltérő összetételére vagy jellemzőire vonatkozó probléma. A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági És Szociális Bizottságnak. *Új*

2. Munkavállalóból munkavégző, és a függő viszonyok értelmezése

A XX. század első évtizedeiben az iparosodás nagy ütemben terjedt a legtöbb nyugati társadalomban. Ekkor a munkaviszony jellemzői az alábbiak voltak: szerződéses kapcsolat a munkáltató és munkavállaló között, amely függésen alapuló kétoldalú, stabil viszony. A munkavállalók folyamatos kihasználására épülő iparosodás számos társadalmi és politikai változást idézett elő: ilyen a munkásosztály erősödése és szervezkedése, a szakszervezeti mozgalom, a jóléti államok kialakulása. Az egész folyamatot a világkereslet megnövekedése és a gazdasági fejlődés mozgatta. Ebben az időszakban alakult ki a munkaviszony munkavállalói oldalának ideája, aki nem más, mint az *alárendelt férfi munkavállaló, akit határozatlan ideig, teljes munkaidőben, munkaszerződés keretében foglalkoztatnak*. Ez a szemlélet határozta meg a XX. század munkajogát Európában.¹⁵ Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a modern gyárban kontrollt nemcsak közvetlenül a gyártulajdonos munkáltató gyakorol, hanem közvetetten az ő által felállított szervezeti és intézményi egységek, ahová a munkavállaló tartozik. Ez a megközelítés együtt járt a munkásosztály növekedésével és sokszínűbbé válásával, valamint a függőség és alárendeltség elméletének széles körű alkalmazásával, sőt a weimari köztársaság a „gazdasági függőség” koncepciójáig is eljutott. Ezt a tesztet a XX. század első felében integrációs tesztnek nevezték. Hasonló érvelés jelent meg hamarosan azzal kapcsolatban, hogy a személyes munkavégzési kötelezettség is az alárendeltséghez kapcsolódik, hiszen a helyettes kijelölése inkompatibilis a munkaszerződés elvével és az önfoglalkoztatás jellemző ismérve.¹⁶

Az elmúlt években a munkaerőpiac alapvető változásokon ment keresztül, amit az üzleti és személyi szolgáltatási tevékenységek alvállalkozásba adásának és kiszervezésének terjedése, valamint a termelési folyamatok digitalizációja és az onlineplatform-gazdaság térnyerése befolyásolt. Az önálló vállalkozói tevékenység aránya az EU-ban viszonylag magas, és az elmúlt években jelentősen nőtt, főként az onlineplatform-gazdaságban. Bár ezek a fejlemények növelték a munkaerőpiac rugalmasságát és hozzáférhetőségét, egyes esetekben nehéz munkafeltételeket is

megállapodás a fogyasztói érdekekért. Brüsszel, 2018.4.11., COM(2018) 183 final. Lásd még: Javaslat. Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése érdekében a 93/13/EGK irányelv (1993. április 5.), a 98/6/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2005/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, valamint a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról.

¹⁵ Az Alkotmánybíróság is rögzítette a munkaviszony sajátosságaként a felek közötti függőségi kapcsolatot. „...A munkaviszony sajátossága a felek egyenlőtlensége és a jogviszony alá- fölérendelt jellege. Másfelől pedig munkaviszonyból fakadó szabályok a munkavállalók cselekvési autonómiáját, így magatartását és véleményét szükségszerűen korlátozzák.” [14/2017. (VI. 30.) AB hat. (21)].

¹⁶ N. COUNTOURIS: *The Changing Law of the Employment Relationship. Comparative Analyses in the European Context*. Ashgate Publishing Company, Hampshire, Burlington, 2007, 30–34.

eredményeztek az onlineplatform-gazdaságban és azon túl is. Előfordulhat, hogy egyes önfoglalkoztatók – még ha nem is integrálódtak be teljes mértékben a megbízójuk üzleti tevékenységébe, mint a munkavállalók – nem teljesen függetlenek a megbízójuktól, vagy nem rendelkeznek kellő tárgyalási pozícióval ahhoz, hogy befolyásolják a munkafeltételeiket. Emellett a Covid–19-válság sok önfoglalkoztatót még kiszolgáltatottabbá tett, mivel jövedelemkiesésüket súlyosbították a gyenge vagy nem létező nemzeti szociális biztonsági rendszerek és célzott támogatási intézkedések.¹⁷

Egyértelműen kimutatható, hogy a munkáltatók a '70-es évektől kezdődően elkezdtek variálni a munkaszerződés feltételeit, s ezek a feltételek nem feleltek meg a munkaviszony munkaszerződésen alapuló hagyományos felfogásának. Az is látható, hogy a munkavállalók hajlandók voltak elfogadni ezeket az új feltételeket, s a munkajogi szabályozásnak folyamatosan le kellett követnie ezeket a változásokat.

A függő munkavégzés határai kijelölésében alapvetően három út mutatható ki az európai munkajog rendszerében: az első a munkavállaló fogalmának kiterjesztése, a második a munkát végzők harmadik típusának megalkotása (*tertium genus*), a harmadik a munkát végzők egyfajta közös jogának megalkotása és a különböző szintű jogok bizonyos széles kategóriákra való kiterjesztése.

A munkavállaló fogalmának kiterjesztése az Európai Bíróság (továbbiakban Bíróság) gyakorlatában is megfigyelhető.

A munkavállaló fogalmának meghatározása tekintetében érdekes megfigyelni a közösségi és tagállami jog kapcsolatát, amelyet a munkavállalók szabad mozgása szemüvegén keresztül szükséges vizsgálni. Az Európai Bíróság már egy korai döntésében megállapította, hogy a munkavállaló fogalma közösségi fogalom, ha ugyanis a tagállamok hatáskörébe tartozna annak meghatározása, akkor a személyek szabad mozgása elve ellenére a munkavégzőket hátrányosan különböztethetnék meg. Ugyanakkor rögzítették, hogy a Bíróság szélesen értelmezi a fogalmat.¹⁸

¹⁷ Lásd erről: 2021. október 13-i jelentés *a művészek helyzetéről és a kulturális helyreállításról az Unióban* [2020/2261(INI)], Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottság, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0283_HU.html, 2020. október 16.

A Bizottság Közleménye: *Iránymutatás az uniós versenyjognak az egyéni önfoglalkoztatók munkafeltételeire vonatkozó kollektív szerződésekre történő alkalmazásáról*. file:///G:/DOKUMENTUMOK/versenyjog%20vs%20kollekt%C3%ADv%20t%C3%A1rgyal%C3%A1s/C_2021_8838_1_HU_annexe_acte_autonome_part1_v1.pdf, 2020. október 16.

¹⁸ Judgment of the Court of 19 March 1964. – Mrs M. K. H. Hoekstra (née Unger) v Bestuur der Bedrijfsvereniging voor Detailhandel en Ambachten (Administration of the Industrial Board for Retail Trades and Businesses). - Reference for a preliminary ruling: Centrale Raad van Beroep – Netherlands. – Case 75/63. „Articles 48 to 51 of the treaty, by the very fact of establishing freedom of movement for ‘workers’, have given community scope to this term. If the definition of this term were a matter within the competence of national law, it would therefore be possible for each member state to modify the meaning of the concept of ‘migrant worker’ and to eliminate at will the protection afforded by the treaty to certain categories of person.” Lásd még: GYULAVÁRI T.: *A szürke állomány. Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás*

Mindezen túl meg kellett határozni a munkavállalói jogállás kritériumait. A *Levin-ügyben*¹⁹ a Bíróság úgy rendelkezett, hogy a munkavállaló fogalmát az általánosan elfogadott alapelvek segítségével, és a fogalmak általánosan elfogadott jelentéséből kiindulva, a szöveggörnyezet és az alapító szerződés céljainak figyelembevételével kell értelmezni. A Levin-ügyet követte a *Lawrie-Blum-ügy*²⁰, amely szerint a munkavállaló jogállását olyan objektív kritériumok szerint kell meghatározni, amelyek megkülönböztetik a munkajogviszonyt más tevékenységektől az érintett személyek jogaira és kötelességeire hivatkozással. *Ez alapján munkajogviszony, amely keretében egy személy egy másik személy részére, annak utasítása szerint gazdasági értékkel rendelkező munkát végez, amely munkavégzés fejében ellenértékben részesül.* Látni kell, hogy ez a megfogalmazás átfogja a munkavégzési viszonyok szélesebb körét. Így a *Lawrie-Blum*-formula alapvetően a munkavégzők, nem csak a munkavállalók szabad mozgását segíti elő.

Az önfoglalkoztató definíciója legjobban az ILO keretein belül került megfogalmazásra: az önfoglalkoztató munkájának ellenértéke közvetlenül az általa előállított javak vagy szolgáltatások hasznától függ. A vállalkozás működése kizárólag az ő felelőssége, egy, vagy csak kevés számú üzletfélnek dolgozik. Az önfoglalkoztató abban különbözik a munkavállalótól, hogy az utóbbinak tartós és stabil

határán. Jogtudományi Monográfiák 6. Pázmány Press, Budapest, 62–64. SZEKERES Bernadett: *Munkajogon innen – munkaviszonyon túl.* Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Jakab Nóra, 2018.

¹⁹ Judgment of the Court of 23 March 1982. – D. M. Levin v Staatssecretaris van Justitie. – Reference for a preliminary ruling: Raad van State – Netherlands. – Right of residence. – Case 53/81. „The answer to be given to the first and second questions must therefore be that the provisions of community law relating to freedom of movement for workers also cover a national of a member state who pursues, within the territory of another member state, an activity as an employed person which yields an income lower than that which, in the latter state, is considered as the minimum required for subsistence, whether that person supplements the income from his activity as an employed person with other income so as to arrive at that minimum or is satisfied with means of support lower than the said minimum, provided that he pursues an activity as an employed person which is effective and genuine...” Lásd még: GYULAVÁRI T: *A szürke állomány. Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán.* Jogtudományi Monográfiák 6. Pázmány Press, Budapest, 2014, 38–41., 61–66.

²⁰ Judgment of the Court of 3 July 1986. – Deborah Lawrie-Blum v Land Baden-Württemberg. Reference for a preliminary ruling: Bundesverwaltungsgericht – Germany. – Worder – Trainee teacher. – Case 66/85. „The term ‘worker’ in article 48 has a community meaning. It must be defined in accordance with objective criteria which distinguish the employment relationship by reference to the rights and duties of the persons concerned. The essential feature of an employment relationship is that a person performs services of some economic value for and under the direction of another person in return for which he receives remuneration. The sphere in which they are provided and the nature of the legal relationship between employee and employer are immaterial as regards the application of article 48.”

munkaviszonya van, a megszakítások annak folyamatosságában esetlegesen.²¹ Az ál-önfoglalkoztató pedig az, aki színleli a tényleges munkaviszonyt a felek között. *Prugberger Tamás* szerint ez a fogalom sem egzakt és legfeljebb a családi gazdaságban történő önfoglalkoztatást fogja át, azonban az egyéb önfoglalkoztatásokra nézve ellentmondásos. Az önfoglalkoztató ugyanis megrendelőjének utasításai és elvárásai szerint köteles eljárni. Bár kifelé vállalkozóként vagy megbízottként szerepel és ezért kifelé a felelőssége fennáll, azonban az ő irányában a foglalkoztató tartozik felelősséggel.²²

A kiszolgáltatott önfoglalkoztatón belül azonban további megkülönböztetéseket kell tennünk. Ugyanis a kiszolgáltatottság nem feltétlenül azonos azzal, hogy egyesek a munkavállalókéhoz hasonló helyzetben vannak. Az egyéni önfoglalkoztatók, akik nincsenek a munkavállalókkal hasonló helyzetben, lehetnek például *gyenge tárgyalási pozícióban partnereikkel szemben*, és ezért előfordulhat, hogy *nem tudják jelentősen befolyásolni munkafeltételeiket*, de ez nem jelenti azt, hogy munkavállalóhoz hasonló jogállásúak lennének. Egyes esetekben ugyanakkor látszólagos önfoglalkoztatónak tekinthetők és a nemzeti hatóságok/bíróságok munkavállalóvá sorolhatják át őket. Ilyenek lehetnek azok az egyéni önfoglalkoztatók, akik kizárólag vagy túlnyomórészt egy üzleti partnernek nyújtják szolgáltatásaikat, valószínűleg gazdaságilag az adott üzleti partnertől függő helyzetben vannak. Az ilyen egyéni önfoglalkoztatók általában nem függetlenül határozzák meg a piacon tanúsított magatartásukat, és nagymértékben függenek az üzleti partnerüktől, továbbá az üzleti partner vállalkozásának szerves részét képezik. Emellett nagyobb valószínűséggel kapnak utasítást arra vonatkozóan, hogy hogyan végezzék a munkájukat.²³ Vagy lehetnek egyéni önfoglalkoztatók, akik munkavállalók „mellett” dolgoznak, akik ugyanazon üzleti partner munkavállalói „mellett”, az azokéval azonos vagy hasonló feladatokat látnak, a munkavállalókkal hasonló helyzetben vannak, mivel szolgáltatásaikat az üzleti partnerük irányítása alatt nyújtják, és nem viselik az üzleti partner tevékenységével járó kereskedelmi kockázatokat, továbbá nem rendelkeznek semmilyen függetlenséggel az érintett gazdasági tevékenység végzése tekintetében.²⁴ Lehetnek továbbá digitális munkaplatformokon dolgozó egyéni önfoglalkoztatók. Az egyéni önfoglalkoztatók függhetnek a digitális platformoktól, különö-

²¹ Resolution concerning the International Classification of Status in Employment (ICSE), adopted by the Fifteenth International Conference of Labour Statisticians (January 1993).

²² PRUGBERGER T.: Az önfoglalkoztatás intézménye a nyugat-európai és a magyar munkajogban. *Magyar Jog* 2014/1., 66. Ugyanő a spanyol szabályokat is feldolgozta Anna Lena Kersting munkája alapján: A. L. KERSTING: *Die arbeitnehmerähnliche Person im spanischen Recht*. Nomos, Baden-Baden, 2012.

²³ A Bizottság Közleménye: *Iránymutatás az uniós versenyjognak az egyéni önfoglalkoztatók munkafeltételeire vonatkozó kollektív szerződésekre történő alkalmazásáról*. TERVEZET, 243. pont. file:///G:/DOKUMENTUMOK/versenyjog%20vs%20kollekt%C3%ADv%20t%C3%A1rgyal%C3%A1s/C_2021_8838_1_HU_annexe_acte_autonome_part1_v1.pdf, 2022. október 16.

²⁴ Uo. 26. pont.

sen az ügyfelek elérése tekintetében, és gyakran kerülnek kényszerhelyzetbe olyan munkaaajánlatok miatt, ahol kevés vagy semmilyen mozgástérrel nem rendelkeznek munkafeltételeik megtárgyalására, a díjazásukat is beleértve. A digitális munkaplatformok általában egyoldalúan, az egyéni önfoglalkoztatók előzetes tájékoztatása vagy a velük folytatott konzultáció nélkül írhatják elő szerződéses viszonyuk feltételeit.²⁵

Látható tehát, hogy az elmúlt évtizedekben a munkavállaló és munkáltató fogalmának értelmezése, a munkavégzési viszonyok klasszifikációja *cizellálódott és mélyült*. Kiss György írja, hogy a *relational contract* elmélete rendkívül összetett, és a felek szemléletétől, magatartásától kezdve gazdasági realitásokat is figyelembe vesz, nem túlzás azt állítani, hogy számos esetben ún. kényszerközösségen belüli együttműködésről beszélhetünk.²⁶ Igen, valóban. Egy szerződés magában hordozza az *egymásrautaltságot*. Hiszen a munkaszerződés végül is *egy szerződés, amit hajlamosak vagyunk elfelejteni*. A munkaszerződés és a polgári jogi szerződések mögött *a szerződési elv és kötelemfakasztó képesség áll*. Ez a kötelemfakasztó képesség az egyéni önfoglalkoztatók esetében erősebb szerződő félként.

A kiszolgáltatottság mértékének meghatározásában és a platform munkáltatóként minősítésében iránymutatást ad a platformmunkát végzők munkafeltételei javításáról szóló irányelv javaslat, amely szerint megfontolandók az alábbiak:

(a) a díjazás szintjének tényleges meghatározása vagy felső határainak megállapítása;

(b) kötelező szabályok betartásának megkövetelése a megjelenés, a szolgáltatás igénybe vevőjével szembeni magatartás vagy a munka elvégzése szempontjából,

(c) a munka elvégzésének felügyelete vagy a munka eredményeinek minőségének ellenőrzése, beleértve az elektronikus eszközöket is;

(d) a szervezés szabadságának tényleges korlátozása, beleértve a szankciókat is.

A munkaszervezés szabadságát, különösen a munkaidő megválasztásának szabadságát, vagy

a távollét idejének megválasztása, a feladatok elfogadása vagy visszautasítása, illetve az alvállalkozók igénybevétele, vagy helyettesítők igénybevétele;

(e) az ügyfélkör kiépítésének vagy a munkavégzés lehetőségének tényleges korlátozása harmadik fél részére.

A munkavállalói státuszt meghatározó személyi és gazdasági függés részletes leírásának a tervezetét látjuk, amely nagyon fontos iránytű lehet a jogalkalmazó részé-

²⁵ Uo. 28. pont. Lásd még: A Bíróság 2014. december 4-i ítélete, FNV Kunsten Informatie en Media kontra Staat der Nederlanden, C-413/13, ECLI:EU:C:2014:2411, 22. pont; A Bíróság 1999. szeptember 21-i ítélete, Albany International BV kontra Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie, C-67/96, ECLI:EU:C:1999:430, 59. pont; A Bíróság 2007. december 11-i ítélete, International Transport Workers' Federation és Finnish Seamen's Union kontra Viking Line ABP és OÜ Viking Line Eesti, C-438/05, ECLI:EU:C:2007:772, 49. pont; A Bíróság 2009. július 9-i ítélete, 3F kontra az Európai Közösségek Bizottsága, C-319/07, ECLI:EU:C:2009:435, 50. pont.

²⁶ Kiss György: *A foglalkoztatás rugalmassága és a munkavállalói jogállás védelme*. Budapest, Wolters Kluwer, 16.

re. Ez különösen fontos hazánkban, ahol a kettős modell uralkodik és a bírói gyakorlatban meglehetősen vitatható döntéseket találunk a munkavégzési viszonyok osztályozása kapcsán. A minősítő jegyek véleményem szerint megadják a személyi és gazdasági függés elemeit, ehhez képest a munkajog szerinti függés elemei vagy nem, vagy árnyaltabban jelennek meg a polgári jog körébe tartozó munkavégzési viszonyok esetében. Ott nincs meg a személyes függőség, és a szolgáltatás tárgya tekintetében korlátozott a fogadó utasítási és ellenőrzési joga. A gazdasági függés viszont a polgári jogviszonyok esetében is elképzelhető.²⁷

Kiemelem továbbá, hogy a munkavégzés biztonságát, ideértve az önfoglalkoztatókat is, a kollektív jogok gyakorlásában látom, nevezetesen a szervezkedésben és a kollektív tárgyalás folytatásában. Azaz az egymásrataltsághoz a felek a gazdasági viszonyoknak megfelelően, nehéz körülmények esetén is szociális partnerek közötti kollektív tárgyalások révén tudják a szerződés fenntartásához fűződő érdeket megőrizni. Ez pedig a kiszolgáltatottság ellensúlyozásának egy hatásos esz-

²⁷ Gyulavári Tamás a minősítés szempontjából az elsődleges és másodlagos minősítő jegyek alábbi súlyozását javasolja: *...A minősítő jegyek esetjogra épülő korábbi rendszerét részben megváltoztatva az alábbi elsődleges ismérvek használatát javasoljuk: a) alá-fölérendeltségi viszony, széles körű munkáltatói irányítási, utasítási és ellenőrzési jog; b) személyes munkavégzési kötelezettség; c) munkabér fizetése; d) a munkakörként meghatározott feladatok rendszeres elvégzése; e) a munkáltató foglalkoztatási, a munkavállaló rendelkezésre állási kötelezettsége. Ehhez képest a másodlagos minősítő jegyek: a) a munkaidő meghatározása; b) a munkavégzés helye; c) a munkáltató munkaeszközeinek és nyersanyagainak felhasználása; d) a biztonságos, egészséges munkavégzés feltételeinek biztosítása. ... központi kérdés, hogy az elsődleges és másodlagos jegyek összességükben alátámasztják-e a munkaviszony megállapításához szükséges mértékű alárendeltség, személyi függőség meglétét.* GYULAVÁRI T.: i. m. 5. A minősítő jegyek eredeti sorrendje: elsődleges minősítő jegyek: a) tevékenység jellege, a munkakörként történő feladat-meghatározás; a) személyes munkavégzési kötelezettség; foglalkoztatási kötelezettség a munkáltató részéről, a munkavállaló rendelkezésre állása; alá-fölérendeltségi viszony. Másodlagos minősítő jegyek: az irányítási, utasításadási és ellenőrzési jog; a munkavégzés időtartamának, a munkaidő beosztásának meghatározása; a munkavégzés helye; az elvégzett munka díjazása; a munkáltató munkaeszközeinek, erőforrásainak és nyersanyaginak felhasználása; a biztonságos, egészséget nem veszélyeztető munkavégzés feltételeinek biztosítása; írásbeliség. Lásd erről: A munkajog nagy kézikönyve. Complex Kiadó, Budapest, 2006, 36–37. BANKÓ Z.: Az atipikus munkajogviszonyok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010, 185. A munkabér-fizetést és foglalkoztatási, valamint rendelkezésre állási kötelezettséget a munkaviszony valós, lényegi tartalmi elemeinek tekinthetjük. Az irányítási, utasítási és ellenőrzési jogot pedig az alá-fölérendeltségből származó differencia-specifikának, amelynek eredetileg másodlagos minősítő jegyként való feltüntetését indokolatlannak tartottuk. Tulajdonképpen a fenti tartalmi ismérvek felvételével javasolta Prugberger Tamás és Kenderes György a munkaszerződés Ptk. kötelmi általános részébe való felvételét. KENDERES GY. – PRUGBERGER T.: Hozzászólás a munkával összefüggő szerződések polgári jogi szabályozásához. In: BARTA J. – WOPERA Zs. (szerk.): *Miskolci konferenciák 2010. Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és polgári eljárásjog témakörében.* Novotni Alapítvány, Miskolc, 2001, 113–114.

köze volt, van és lesz, s ez az Európai Bizottság iránymutatásának²⁸ megfelelően a munkavégzés szerződéses formájától függetlenül igaz.

Zárógondolatok

„A munkajog célja nemcsak ... a felek közötti egyensúlytalanság kiegyenlítése. A munkajog célja többek között az, hogy az egyéni képesség kiterjesztésével elősegítse az autonómia és egyenlőség elvét a munkában, továbbá tisztességes megélhetést biztosítson. Ez átlépi a munkaszerződés határait és a munkavállalói jogalanyiságot más megvilágításba helyezi. Az emberi jogok a munkáltató hatalmának korlátját jelentik, s nagyobb teret engednek a kollektív tárgyalásoknak.”²⁹ Ez különösen igaz akkor, amikor az Iránymutatás az uniós versenyjognak az egyéni önfoglalkoztatók munkafeltételeire vonatkozó kollektív szerződésekre történő alkalmazásáról szóló európai bizottsági Közleményt és a platformmunkavégzők munkafeltételeinek javításáról szóló irányelvjavaslatot vizsgáljuk meg közelebbről.

Az elmúlt időben többször éreztem azt, hogy amikor a munkajogi védelemről beszélek, akkor a munkajog a maga klasszikus értelmében nem „mindenki munkajoga”. Nem minden munkavállaló igényli ugyanis a kógens munkajogi védelmi rendelkezéseket, ideértve a munkaidő, pihenőidő, munka díjazása szabályait. Nem minden munkavállaló rendelkezik csekély érdekérvényesítő képességgel. Vannak olyan munkavállalók, akik a megállapodás erejében rejlő lehetőségeket igenis ki tudják használni. Ugyanakkor mindig voltak, vannak és lesznek olyan munkavállalók, akik valóban rászorulnak a kényszerítő szabályokra. Ebben a dilemmában úgy gondolom, hogy még igazabb az, amit 2014-ben gondoltam a munkajogi védelemről. Nevezetesen azt, hogy ha a munkavégző ember védelmének a magját kell meghatároznunk, akkor az emberi jogok tiszteletben tartása a legfontosabb a szerződéses viszonyokban. Hiszen csak ezáltal valósulhat meg a szabadság, biztonság, egyenlőség, az emberi méltóság tiszteletben tartása a jogviszonyban. Mindez a munkajog emberi jogi oldalát világítja meg. Ami *állandó világunkban az a változás*, csak annak az üteme gyorsul, és a változásban *az embert* kell nézni. Olyan ez, mint a szervezeti kultúra változása egy munkáltató életében. A szervezeti kultúra változását többféle eszközzel lehet menedzselni, azonban hosszú távon az a fenntartható, amely *az embert helyezi a középpontjába*. Az ipari forradalom óta a munkajogi szabályozás különböző eszközökkel védi a munkavállalót. Az elmúlt évtizedekben azonban egyértelművé vált, hogy a munkavállalót megillető védelmet indokolt lenne a munkaerőpiac önfoglalkoztatói részére is kiterjeszteni *bizonyos mértékig*, azokra tehát, akik látszat-önfoglalkoztatók. Hogy mi is ez a bizonyos mérték, arról igyekeztem ebben a tanulmányban írni. A védelem kiterjesztéséről szóló eu-

²⁸ A Bizottság Közleménye: *Iránymutatás az uniós versenyjognak az egyéni önfoglalkoztatók munkafeltételeire vonatkozó kollektív szerződésekre történő alkalmazásáról*. file:///G:/DOKUMENTUMOK/versenyjog%20vs%20kollekt%C3%ADv%20%C3%A1rgyal%C3%A1s/C_2021_8838_1_HU_annexe_acte_autonome_part1_v1.pdf, 2022. október 16.

²⁹ JAKAB, i. m. 2014, 71.

rópai uniós elméleti és szabályozási vita egyértelműen változáskezelés, amely csak a munkavégző ember koncepciójával lehet hosszú távon is fenntartható.

Felhasznált irodalom

- [1] A Bizottság Közleménye: *Iránymutatás az uniós versenyjognak az egyéni önfoglalkoztatók munkafeltételeire vonatkozó kollektív szerződésekre történő alkalmazásáról*. file:///G:/DOKUMENTUMOK/versenyjog%20vs%20kollekt%C3%ADv%20t%C3%A1rgyal%C3%A1s/C_2021_8838_1_HU_annexe_a_cte_autonome_part1_v1.pdf, 2020. október 16.
- [2] *A munkajog nagy kézikönyve*. Complex Kiadó, Budapest, 2006, 36–37.
- [3] *A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréséről*, COM(2018) 132 final.
- [4] BANKÓ Zoltán: *Az atipikus munkajogviszonyok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010.
- [5] Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak *Új megállapodás a fogyasztói érdekekért*, Brüsszel, 2018.4.11., COM(2018) 183 final.
- [6] N. COUNTOURIS: *The Changing Law of the Employment Relationship. Comparative Analyses in the European Context*. Ashgate Publishing Company, Hampshire, Burlington, 2007.
- [7] S. DEAKIN – R. ROGOWSKI: Reflexive labour law, capabilities and the future of social Europe. In: R. ROGOWSKI – R. SALAIS – N. WHITESIDE (eds.): *Transforming European Employment Policy. Labour Market Transitions and the Promotion of Capability*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 2011, 229–255.
- [8] S. DEAKIN: Social Rights and the Market. An evolutionary Perspective. In: B. BURCHELL – S. DEAKIN – J. MICHIE – J. RUBERY (eds.): *Systems of Production. Markets, organisations and performance*. Routledge, London and New York, 2005, 75–88.
- [9] 2021. október 13-i jelentés *a művészek helyzetéről és a kulturális helyreállításról az Unióban* [2020/2261(INI)], Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottság, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0283_HU.html, 2020. október 16.
- [10] *Transformation of labour and future of labour law in Europe*. European Commission Final Report, June 1998.
- [11] GYULAVÁRI Tamás: *A szürke állomány. Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán*. Jogtudományi Monográfiák 6. Pázmány Press, Budapest, 2014.

-
- [12] JAKAB Nóra: *A munkavállalói jogalanyiség munkajogi és szociális jogi kérdései, különös tekintettel a megváltozott munkaképességű és fogyatékos személyekre*. Bibor Kiadó, Miskolc, 2014.
- [13] JAKAB Nóra: *Európai és magyar munkajogi szabályozás a változó gazdasági viszonyok között, különös tekintettel a magyar munkajogi kodifikációra*. Bibor Kiadó, Miskolc, 2018.
- [14] Javaslat. Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése érdekében a 93/13/EGK irányelv (1993. április 5.), a 98/6/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2005/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, valamint a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról.
- [15] C. KAUFMANN: *Globalisation and Labour Rights. The Conflict between Core Labour Rights and International Economic Law*. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2007.
- [16] KENDERES György – PRUGBERGER Tamás: Hozzászólás a munkával összefüggő szerződések polgári jogi szabályozásához. In: *Miskolci konferenciák 2010. Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és polgári eljárásjog témakörében*. (szerk: Barta, J. – Wopera, Zs.) Novotni Alapítvány, Miskolc, 2001, 188-191.
- [17] KISFALUDI A.: A Polgári Jogi Kodifikációs Szerkesztőbizottság a munkajog és a Polgári Törvénykönyv viszonyáról. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2000/1., 20–22.
- [18] Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council *on improving working conditions in platform work*, Brussels, 9.12.2021 COM(2021) 762 final 2021/0414 (COD).
- [19] PRUGBERGER Tamás: Az önfoglalkoztatás intézménye a nyugat-európai és a magyar munkajogban. *Magyar Jog* 2014/1., 65–71.
- [20] PRUGBERGER Tamás: Észrevételek az új Ptk. egyes szerződéseket tartalmazó fejezetéhez a szolgálattal kapcsolatos szerződések hiánya miatt. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/10., 20–22.
- [21] Resolution concerning the International Classification of Status in Employment (ICSE), adopted by the Fifteenth International Conference of Labour Statisticians (January 1993).
- [22] SZEKERES Bernadett: *Munkajogon innen – munkaviszonyon túl*. Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Jakab Nóra, 2018.

A kiadásért felelős: Prof. dr. Horváth Zita
a Miskolci Egyetem rektora
A kéziratot gondozta a Miskolci Egyetemi Kiadó
A kiadó felelős vezetője: Szendi Attila
Szöveggondozás, tördelés: Gramantik Csilla
Korrektor: Juhász Zoltán
Készült a Miskolci Egyetem Sokszorosító Üzemében, Miskolcon
A sokszorosításért felelős: Pásztor Erzsébet
Példányszám:
MERT – 2023 – 259 – ME